

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/351374342>

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА

Book · May 2020

CITATIONS

0

READS

7,900

3 authors, including:

[Yurii Horban](#)

Kyiv National University of Culture and Arts

28 PUBLICATIONS 41 CITATIONS

SEE PROFILE

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Ю.І. Палеха, О.Ю. Палеха, Ю.І. Горбань

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА

Навчальний посібник

Київ
Видавництво Ліра-К
2020

УДК 025.2
П14

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського національного університету культури і мистецтв
(протокол № 9 від 28 лютого 2020 р.)*

Рецензенти:

Герчанівська П. Е., доктор культурології, професор, завідувач кафедри культурології та інформаційних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури та мистецтв.

Гуменюк Т. К., доктор філософських наук, професор, проректор з науково-методичної роботи Київського національного університету культури і мистецтв.

Оксіюк О. Г., доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри кібербезпеки та захисту інформації КНУ ім. Тараса Шевченка.

Онїщенко І. Г., доктор політичних наук, професор, проректор з наукової роботи ПВНЗ “Європейський університет”.

П14 Палеха Ю. І., Палеха О.Ю., Горбань Ю.І.
Інформаційна культура: навч. посібн. / за заг. ред. проф.
Палехи Ю.І. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 400 с.

ISBN 978-617-7844-94-4

У виданні розкрита суть і структура інформаційної культури як феномену сучасності, охарактеризовані в залежності від суб'єкта її три основні рівні.

На рівні культури інформаційного суспільства розкрито характеристики та побудовано його модель, охарактеризовані напрями розвитку та виокремлено проблеми, виділені питання інформатизації, інформаційної безпеки, збереження культурної спадщини, правового регулювання у сфері інформаційних відносин. Окремо виражено питання формування сучасного інформаційного ринку, дана характеристика апаратним засобам і телекомунікаційному обладнанню, інформаційним та програмним продуктам, інформаційним послугам.

На рівні інформаційної культури особистості, як частки її загальної культури, проаналізовано основні компетентності, які забезпечують цілеспрямовану діяльність індивіда щодо оптимального задоволення власних інформаційних потреб, його спроможності вільно орієнтуватися в інформаційному середовищі.

Особливу увагу приділено питанням інформаційної культури організації як складника інформаційної культури суспільства, що характеризує ступінь спільних досягнень її працівників у створенні інформаційних продуктів та послуг, в усіх можливих видах роботи з інформацією, впровадженні і застосуванні новітніх інформаційних систем і технологій.

Видання призначено для студентів, аспірантів та викладачів зі спеціальності “Інформаційна, бібліотечна та архівна справа”, слухачів курсів перепідготовки керівних кадрів культури і мистецтв, слухачів системи підвищення професійної кваліфікації.

УДК 025.2

ISBN 978-617-7844-94-4

© Палеха Ю.І., Палеха О.Ю.,
Горбань Ю.І., 2020
© Видавництво Ліра-К, 2020

ЗМІСТ

Вступ	5
 Розділ I. ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОСТІ	
1.1. Складові терміни “Інформаційна культура”	10
1.2. Інформаційна культура: визначення, підходи та напрями дослідження	23
1.3. Етапи розвитку та об’єкти інформаційної культури.....	35
1.4. Інформаційна культура особистості	45
 Розділ II. ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО	
2.1. Інформаційне суспільство як етап розвитку людства.....	65
2.2. Інформаційне суспільство та його характеристики	86
2.3. Інформаційна культура як сегмент культури суспільства	105
2.4. Інформатизація українського суспільства	109
 Розділ III. ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА, БЕЗПЕКА ТА ПРАВО	
3.1. Інформаційна політика держави	124
3.2. Інформаційна безпека, охорона і збереження культурної спадщини	134
3.3. Правове регулювання у сфері інформаційних відносин.....	144
 Розділ IV. ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОДУКТИ І ПОСЛУГИ ЯК ПОКАЗНИК РІВНЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ	
4.1. Ринок інформаційних продуктів і послуг	175
4.2. Апаратні засоби і телекомунікаційне обладнання	185
4.3. Програмні продукти інформаційного суспільства.....	201
4.4. Інформаційні документи.....	208
4.5. Інформаційні послуги	223

Розділ V. ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ОРГАНІЗАЦІЇ

5.1. Інформаційна культура організації як складова її корпоративної культури	234
5.2. Культура документування інформації.....	263
5.3. Культура пошуку та опрацювання інформації	284
5.4. Культура організування роботи зі службовими документами	308
5.5. Інформаційно-технологічна культура організації	339
Використані джерела та література	370

Вступ

Помітною рисою сучасності є досить активне використання поняття “культура”. Можна без перебільшення констатувати, що цей термін став широко вживаним у всіх формах і на всіх рівнях індивідуальної та суспільної свідомості, в усіх сферах людської життєдіяльності. У широкому використанні поняття “культура” виявляється надзвичайно важлива та істотна риса часу – прагнення виділити культурні й некультурні феномени, духовні і бездуховні, моральні й аморальні, вичленувати культуру як особливу частину буття, що характеризує людину і суспільство з боку наявності життєстверджуючих духовно-моральних понять та цінностей, які так необхідні сьогоденню.

У понятті “культура” фіксується як загальна відмінність людської життєдіяльності від біологічних форм життя, так і якісна відмінність історико-конкретних форм цієї життєдіяльності на різних етапах суспільного розвитку, в межах конкретних епох, суспільно-політичних формацій, етнічних та національних особливостей. Серед найбільш поширених у науковій культурології визначень терміну “культура” можна назвати такі:

Культура – як все те, що зроблено людиною, на відмінну від того, що створила природа (Г.В. Плеханов). *Культура* – сукупність матеріальних і духовних благ, створених людиною. Прихильниками такого аксеологічного тлумачення були А.І. Арнольдов, М.Б. Мітін, М.П. Кім та ін. *Культура* – сукупність ціннісних об’єктів, що виникли в результаті людської діяльності. Ця концепція відома як ціннісний підхід до культури, що визначає її як сукупність досягнень суспільства в його матеріальному й духовному розвитку.

У понятті “культура” фіксується як загальна відмінність людської життєдіяльності від біологічних форм життя, так і якісна відмінність історико-конкретних форм цієї життєдіяльності на різних етапах суспільного розвитку, в межах конкретних епох, суспільно-політичних формацій, етнічних та національних особливостей. Семантична багатозначність цього терміна дає змогу використовувати його в якості характеристики різноманітного спектра об’єктивних та суб’єктивних станів, процесів і результатів, що властиві людському буттю. Так, говорять про культуру суспільства й особистості, про світову і локальну культуру,

культуру почуттів і культуру землеробства, про політичну та фізичну культуру, матеріальну й духовну, масову, елітарну і, нарешті, про культуру організації та інформаційну культуру.

З огляду на інформаційну природу культури та особливості сучасного етапу розвитку людства окремої уваги потребує визначення такого концепту, як “інформаційна культура”. Саме вона є характеристикою інформаційної сфери життєдіяльності людей, у якій ми можемо відзначити ступінь досягнутого, кількість і якість створеного, тенденції розвитку, ступінь прогнозування майбутнього, що відображає рівень досягнутого в розвитку інформаційної взаємодії людей.

Іншими словами, інформаційна культура виступає як система матеріальних і духовних способів забезпечення єдності й гармонії у взаєминах людини, суспільства та інформаційного середовища.

В даний час інформаційну культуру все частіше трактують як особливий феномен інформаційного суспільства, яку залежно від об'єкта розгляду можна подати як інформаційну культуру: суспільства, особи та соціальної групи (організації чи окремих категорій споживачів інформації).

Так, *інформаційна культура суспільства* – поняття, що характеризує світ з погляду збільшення кількості й різноманітності інформації та каналів її розповсюдження, а також розвиток міждержавних комунікаційних каналів, створення глобальної інформаційної інфраструктури і комунікативних систем з миттєвою передачею консолідованої інформації при одночасному зростанні її значення та збільшення робочої сили працівників, задіяних у збиранні, обробленні, захисті та поширенні інформації в часі та просторі. Саме інформаційна культура є характеристикою інформаційної сфери життєдіяльності людей, у якій ми можемо відзначити ступінь досягнутого, кількість і якість створеного, тенденції розвитку, ступінь прогнозування майбутнього, вона відображає рівень досягнутого в розвитку інформаційного спілкування людей. Іншими словами, інформаційна культура виступає як система матеріальних і духовних способів забезпечення єдності й гармонії у взаєминах людини, суспільства та інформаційного середовища.

Інформаційна культура людини – це системне утворення особистості, яке інтегрує знання про основні методи інформаційних технологій, уміння використовувати наявну

інформацію для вирішення прикладних завдань, навички використання персонального комп'ютера і технологій зв'язку, здібності представити інформацію в зрозумілій для усіх формі, орієнтує на розширення та поновлення знань. Сучасне суспільство висуває низку вимог до особистості стосовно рівня її інформаційної культури, серед яких: уміння адекватно формалізувати знання; адекватність інтерпретації формалізованих даних та використання нових інформаційних технологій у своїй життєдіяльності; спроможність ефективно використовувати сучасну комп'ютерну техніку та інформаційні технології, що сприяють формуванню парадигми інформаційної людини. Фундаментальний суспільний інтерес у цьому контексті полягає у формуванні світоглядної культури, стрижнем якої є інформаційна культура, що органічно поєднує в собі культуру мислення й мовлення, культуру комунікацій, культуру організації праці, культуру роботи з інформацією в усіх її виявах.

Існують всі підстави виголошувати формування нового поняття **“інформаційна культура організації”** (підприємства чи установи), суб'єкта управління як керуючої системи, як частки організаційної культури в аспекті формування загальної культури людства. У більшості випадків кінцевим результатом діяльності організації виступає консолідована інформаційний продукт чи послуга як результат спільної життєдіяльності людей, система способів їх колективного існування, діяльності та взаємодії, яка спрямована на досягнення спільних в інформаційному середовищі цілей, завдяки знанню законів його функціонування, уміння орієнтуватися в інформаційних потоках, системах та технологіях, що реалізуються у формі досягнення встановлених суб'єктом управління цілей.

Кожен співробітник організації, незалежно від обіймаємої посади, пов'язаний у певний технологічний ланцюг щодо розробки інформаційних проєктів, виготовлення інформаційного продукту чи надання інформаційних послуг, мусить мати достатній мінімум компетенцій, щоб досконало працювати з інформацією, оцінювати її легітимність.

Нові умови роботи в диверсифікованих організаціях породжують залежність інформованості однієї людини від інформації, набутої іншими людьми. Тому вже недостатньо вміти самостійно накопичувати інформацію, а необхідно опанувати таку технологію

роботи з нею, коли єдиною командою готуються і приймаються стратегічні рішення на основі колективного знання. Зазначене говорить про те, що в організації мусить бути сформований певний рівень культури поведінки з інформацією, що потребує чіткого дотримання встановлених технологій, вимог і правил, поглиблення гарантій якісного опрацювання, передачі, зберігання та захисту документованої інформації, встановлення належної інформаційно-технологічної культури.

Упровадження сучасних інформаційних технологій опрацювання інформації потребує інформаційних аналітиків, здатних працювати в згуртованій команді, вмінь кожного працівника апарату управління організації здійснювати розробку певних частин консолідованого інформаційного продукту чи послуги в тандемі з іншими учасниками, що дає змогу більш ефективно та продуктивно вирішувати завдання будь-якої форми складності, які не в змозі поодиноці виконати навіть високопрофесійні працівники. Їхня взаємозалежність зумовлена єдиною корпоративною інформаційною культурою суб'єкта управління, яка так чи інакше впорядковує організаційну поведінку працівників, зайнятих інформаційною діяльністю (knowledge officers), у розподілі їхніх повноважень і відповідальності.

Автори сподіваються, що посібник стане корисним кожному, хто прагне вдосконалити свої знання про культуру інформаційно-комунікативної діяльності та зрозуміти її місце серед суспільних наук.

Щиру подяку автори висловлюють докторові культурології, професору, завідувачу кафедри культурології та інформаційних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури та мистецтв Герчанівській Поліні Евальдівні; доктору технічних наук, професору, завідувачеві кафедри кібербезпеки та захисту інформації КНУ ім. Тараса Шевченка Оксіюку Олександрю Григоровичу, докторові історичних наук, професору, завідувачеві кафедри українознавства, документознавства та інформаційної діяльності Української академії друкарства Пасічнику Михайлу Степановичу; докторові технічних наук, професору, завідувачеві кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Національного університету "Львівська політехніка" Пелешишину Андрію Миколайовичу; докторові політичних наук, професору, проректорові з наукової роботи Європейського університету

Оніщенко Ірині Григорівні; кандидату мистецтвознавства, заслуженому працівнику освіти України, Голові Асоціації документознавців України, завідувачеві кафедри інформаційної діяльності та медіакомунікацій Одеського національного політехнічного університету Спринсяну Василю Георгійовичу, критичні зауваження та практичні поради яких дали змогу вдосконалити текст і структуру цього видання.

Автори будуть також вдячні всім, хто висловить свої зауваження і зважатиме на них при підготовці наступного перевидання.

Автори

*Людство очікує різких змін. Воно
стоїть перед глибоким соціальним
переворотом і творчою реорганізацією
всього часу*

РОЗДІЛ І.

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОСТІ

- 1.1. Складові терміни “Інформаційна культура”
- 1.2. Інформаційна культура: визначення, підходи та напрями дослідження
- 1.3. Етапи розвитку та об’єкти інформаційної культури
- 1.4. Інформаційна культура особистості

1.1. Складові терміни “інформаційна культура”

Коло питань: *Визначення та суть поняття “культура”. Взаємозв’язок культури суспільства, соціальної групи та особистості. Роль інформації в розвитку суспільства. Характеристики та види інформації*

Основні проблеми сучасного інформаційно-індустріального суспільства, процеси створення принципово нової технологічної бази, його духовна і соціальна модернізація пов’язані зі становленням та розвитком інформаційної культури.

Термін “інформаційна культура” ґрунтується на двох поняттях, – “культура” та “інформація”, що потребує їх більш детального розгляду для подальшого загальновизнаного трактування.

Визначення та суть поняття “культура”

Багатогранність феномена культури відображена в численних підходах до її дослідження. У буквальному перекладі з латинської мови слово “культура” (*coler*) означає культивувати або обробляти землю з метою забезпечення визначених потреб людини, а також результат цієї діяльності. У середні віки це слово вже означало прогресивний метод оброблення зернових, таким чином, виник термін “agriculture”.

Спочатку слово “культура” використовували для визначення всієї трудової діяльності та її результатів, але поступово виникли й переносні значення терміна “культура”. Так, стародавні греки вважали, що культурою духа є філософія, а щоб дух був культурним, його необхідно обробляти так, як селянин обробляє землю. Пізніше культурою розуміли сферу духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості.

Римський політичний діяч, оратор і письменник Ціцерон використав цей термін для позначення того, що є відмінним від природного, тобто змінене, вдосконалене стосовно людини – освіченість і виховання.

Цікаво, що в індоєвропейських мовах слово *культ* означає шанування, служіння благодаті, а *ур* – світло. У німецькій мові є слово *uralt* – дуже старий, *urbar* – орний, оранка цілини, *urkund* – документ, грамота. В англійській – *urban* – міський, *urbane* – ввічливий, із вишуканими манерами; у французькій – *urbain* – міський, *urbanisation* – урбанізація, міське будівництво.

Німецький філософ-ідеаліст О. Шпенглер у творі “Захід Європи” писав, що культура є зовнішнім виявом внутрішнього устрою душі народу і відображається в єдності його життя та зовнішніх проявів. Він назвав лише вісім культур, які досягли свого апогею, зокрема китайську, вавилонську, єгипетську, індійську, античну, арабську, західну і культуру народу майя. В основі кожної лежить особлива душа. Так, в основі античної культури – аполлонська душа, в основі арабської – магічна, в основі західноєвропейської – фаустівська.

Досліджуючи місце культури в розвитку цивілізації, О. Шпенглер писав про культуру: “Грецька душа і римський інтелект – ось що це таке. Греків можна розуміти, не говорячи про їхні господарські відносини. Римлян розуміють тільки через ці відносини” [347].

У XVIII–XIX ст. слово “культура” почали використовувати для означення всієї людської діяльності. Якщо людина мала вишукані манери, була освічена, то її вважали “культурною”, тим самим підкреслюючи відмінність між аристократами й простолюдинами. Культура стає привілеєм інтелектуальної, естетично високочуттєвої еліти. Носії культури становлять меншість, а споживається вона більшістю. За словами Р. Вагнера, поняття “культура” в декого асоціюється з оперним театром, чудовою літературою чи вихованням.

Сучасні наукові визначення культури відкинули аристократичні привілеї цього поняття, значно розширивши кількість її формулювань. У книзі А.Моля “Соціодинаміка культури” уже вказувалося на існування більше ніж 250 таких тлумачень.

Американські вчені А. Кребер і К. Клехтон [21] зібрали 257 дефініцій культури, на початок 90-х років кількість дефініцій подвоїлась. Зараз, на початку другого тисячоліття, подібні підрахунки вже ніхто не робить, оскільки гострий інтерес до культури спричинив цілу лавину пропозицій її визначення. Що не автор, то власне розуміння культури. І сьогодні нові уточнення трактовок терміну з урахуванням нових умов життєдіяльності людини та суспільства продовжують з’являтися. Виведемо основні:

“Світ культури – це світ самої людини”, – пише російський учений В.М. Межуєв [236]. На думку його співвітчизника філософа Є.С. Маркаряна, – це “...не біологічно розроблений спосіб діяльності” [227]. В.С. Стьопін відзначає, що культура “є геном соціального життя”. Щоб виник новий тип суспільства, повинна виникнути культурна матриця. Подібно до того, як ген визначає, яким буде організм, так тип культури, підкреслює В.С. Стьопін, визначає, яким буде нове суспільство.

Інший вчений, проф. Ю.М. Давидов розглядає культуру як основу, що гармонізує відношення природи і соціуму [169]. Професор П.С. Гуревич визначає культуру як феномен, “породжений незавершеністю, відкритістю людської природи, розгортанням творчої діяльності людини, що спрямована на пошук сакрального змісту буття” [164].

“Культура є краса в усій її творчій величі. Культура – це точне знання поза забобонами і марновірствами. Культура – це твердження добра в усій його дійсності, “культ світла” вважав всесвітньо відомий художник М.К. Реріх [302].

На думку американського соціолога проф. Н.І. Сметзера, культура символізує переконання, цінності й засоби вираження, які є спільними для якоїсь групи і які слугують для упорядкування досвіду і регулювання поведінки людей [135].

По суті, культура – це процес і результат відокремлення людини від природи, створення нової реальності і способу свого існування, так званої другої природи. У цьому плані змістом культури стає історична зміна природних і соціальних умов життя, розвиток соціальних сил і можливостей, тобто становлення і розкриття суті людини як у ній самій, так і в усій множині створюваної нею дійсності.

Так, ще німецький філософ Іммануїл Кант зазначав, що “культура показує спроможність людини ставити мету” і додавав “робити так, щоб завжди відноситись до людства, як до цілі і ніколи б не відноситись до нього тільки як до засобу”. Культура, за К. Клейтоном, організовує людське життя. У житті людей, на його думку, культура здійснює ту ж функцію, яку в житті тварин виконує генетично запрограмована поведінка. Через це вона є також прагматичною, як і саме життя, де легко можна встановити зв'язок між світом виробництва і світом культури [274].

Цікавий підхід до визначення культури австрійського психіатра Зигмунда Фрейда, який вважав, що це зовнішнє насильство над внутрішньою природою людини. При цьому головний акцент він переносив на регулятивну функцію культури. Німецький філософ Карл Генріх Маркс, проводячи фактично знак рівності між культурою та цивілізацією, зазначав, що культура, якщо вона розвивається стихійно, а не направляється свідомо, залишає після себе пустелю [280].

Заслуговує на увагу визначення проф. А.Я. Флієра [329], що культура є продуктом спільної життєдіяльності людей, системою способів їх колективного існування, діяльності та взаємодії для досягнення спільних цілей, упорядкованих правил та соціально прийнятних технологій задоволення групових й індивідуальних інтересів і потреб, які реалізуються у формах людської діяльності.

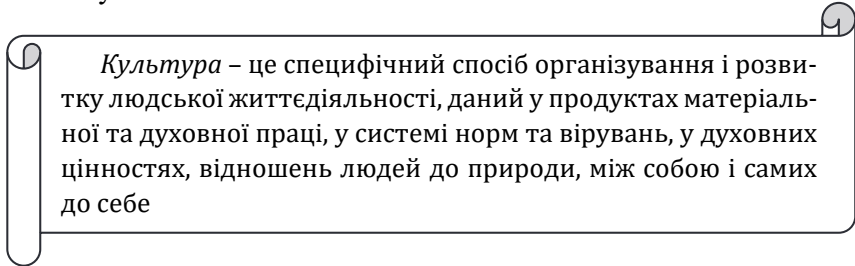
Відповідно до сучасних уявлень, культура – це:

– матеріальне виробництво, об'єднане поняттям технологія, яке включає виробництво знарядь, що становлять матеріальну основу існування людини (їжа, одяг, житло тощо);

– мова й інші допоміжні види комунікації за допомогою символів (жестикуляція, мистецтво, листування);

– комплекс суспільних норм, моралі або система суспільно визнаних категорій, установок, звичаїв, традицій, що регламентують міжособові відносини. Сюди належать також звичаї і норми, що стосуються таких аспектів громадського життя, як структура сім'ї і роду, статеві мораль, розподіл праці, ставлення до власності, структура політичної практики, віра, релігійні символи, уявлення про світ, природу і місце людини в ній, тобто загальнолюдські принципи функціонування людського суспільства.

Одним із найповніших визначень культури на нашу думку може бути таке:

Культура – це специфічний спосіб організування і розвитку людської життєдіяльності, даний у продуктах матеріальної та духовної праці, у системі норм та вірувань, у духовних цінностях, відношень людей до природи, між собою і самих до себе

Культура характеризується також особливостями поведінки, свідомості та діяльності людей у конкретних сферах суспільного життя (культура праці, політична чи художня культура, управлінська чи технологічна інформаційна культура), чи конкретній соціальній групі (організаційна або корпоративна культура).

Так, корпоративну культуру можна подати, як набір найважливіших припущень, що сприймаються членами організації і отримують вираження в заявлених нею цінностях, які визначають членам колективу орієнтири їх поведінки та дій, і виступають “символічними” засобами духовного та матеріального внутрішнього оточення.

Взаємозв'язок культури суспільства, соціальної групи та особистості

Своєрідність сучасного життя виявляється насамперед у тому, що суспільство є не просто “продуктом взаємодії людей”, а організованим значеннєвим способом, світом культури, який

адаптується до навколишнього природного середовища. Якщо виходити з цього, то насамперед треба визнати, що саме “культура виступає об’єктивним чинником стосовно різних соціальних систем та особистостей.

Об’єктивність культури полягає в успадкованій сукупності умов, засобів, способів, форм, зразків та орієнтирів взаємодії людей із середовищем свого існування, що виробляються в ході спільної життєдіяльності. Значення полівалентності культури визначається саме реальною наявністю соціотворчих та людинотворчих підходів [259].

Соціотворчі прояви культури інтерпретуються в якості “сутнісних сил” людини, де логічним буде погляд на суспільство, як на знеособлену систему взаємозалежностей, що виконують для людини функцію каталізатора його дій.

Соціотворчий підхід можна підкріпити переконанням у тому, що громадське життя є сукупністю соціальних явищ, які можуть бути продуктом діяльності тільки груп людей, а не одного індивіда. “Що б не робив ізольований індивід, – вважає соціолог і культуролог П. А. Сорокін, – ніяка його дія не є ні соціальним явищем, ні його найменшим утворенням” [312].

Якщо ідентифікувати дії людини стосовно змісту, який вкладає в нього вона сама, то логічним і закономірним результатом цього є функціональне трактування суспільства як визначеного структурованого компонента, що детермінує статус (права й обов’язки) індивідів як членів різних груп шляхом легітимізації. Висловлюючи загальнозначущі принципи існування людей, культура, крім своїх соціотворчих проявів, є відображенням різних екзистенціальних потенцій людини. У зв’язку з цим можна говорити про трансвітальну “життєву висоту” культури, як спосіб культивування “людського” в людині, розглядаючи кожну особистість як самоцінність, що має “незалежно від своєї суспільної корисності безумовну гідність і право на існування, на вільний розвиток своїх позитивних сил” [117].

Як продукт сукупної діяльності людей культура характеризується матеріальними потребами, інтелектуальними, моральними, естетичними запитам, практичними інтересами різних соціальних спільностей, систем, а також інших індивідів, що входять до їх складу.

Людинотворчий підхід до вивчення навколишньої дійсності визначає пошук шляхів синхронізації індивідуальних, групових і

суспільних культур за нинішніх умов радикальної зміни соціальних наслідків індивідуальних дій людини, до чого об'єктивно наріла необхідність.

Ще античні мислителі доходили висновку про необхідність розуміння людини як “міри всіх речей”, і це пов'язано з тим, що вони прагнули показати у своїй творчості не лише велич людини стосовно природних стихій, а й обставини людської відповідності тому, що “людям найближчим способом відкрито, без заперечення закритих від них далечин”.

Для задоволення своїх потреб, писав давньогрецький мислитель, філософ Платон, люди об'єктивно спілкуються один з одним, але, оскільки реально взаємодіють як розумні, так і неосвічені люди, то і самі суспільні зв'язки за своєю природою є складним переплетенням розумних, доцільно-раціональних та стихійно-неосвічених початків.

Говорячи про можливість проблем адаптації до сучасних умов, видатний мислитель сучасності, член Римського клубу Ауреліо Печчеї підкреслював, що суть проблеми, яка постала перед людством на нинішній стадії розвитку, полягає саме в тому, що люди не встигають адаптувати свою культуру відповідно до тих змін, які самі вносять у цей світ, і джерела кризи лежать всередині, а не поза людською сутністю, що розглядається *і як індивідуальність, і як колектив*. Вирішення цих проблем повинне виходити, підкреслює відомий філософ А.І. Ракітов, насамперед, із змін самої людини, її внутрішньої суті [301].

Виникнення новітніх інформаційних технологій, розвиток напрямів виробничої й управлінської діяльності людини, становлення інформаційного суспільства привело до виникнення нової “людської якості” – керівник стає не просто суб'єктом управління, а справжнім господарем самого ходу історії, у буквальному значенні тримає руку на “кнопці”, яка легко може зупинити її хід.

Катастрофічні наслідки аварії на Чорнобильській АЕС, як підкреслював відомий український вчений професор Б.І. Гаєвський [143], свідчать не тільки про фатальний характер помилок через професійну некомпетентність керівника, а й помилки фахівців, що допущені на стадії проектування і виготовлення складних технологічних систем.

Цей урок – серйозне нагадування не тільки про драматизм сучасного розвитку, й становлення якісно нової тенденції, де

фокусом глобального поліцентризму в соціокультурному просторі виступає автономна особистість, а засвоєна керівником акмеологічна культура стає “вихідною” точкою відліку за шкалою розвитку гуманітарних цінностей усього суспільства.

Обставини, пов’язані зі взаємозалежністю культур, визначають потребу більш детального розгляду безпосередньо інформаційної культури на рівні суспільства, певної соціальної групи (організації, установи чи підприємства) та особистості. Про це безпосередньо йтиметься мова в наступних підрозділах.

Роль інформації в розвитку суспільства

Третє тисячоліття називають суспільством знань і високих технологій. Інформація у такому суспільстві стає першочерговою потребою, продуктом людської діяльності, джерелом знань, основою планування, прогнозування і моделювання, одним з чинників прийняття рішень і управління процесами у суспільстві, освіті й техніці.

Інформація оточує нас з усіх боків, вона міститься в людській мові, книгах і журналах, повідомленнях радіо і телебачення, отриманих даних, показаннях апаратів і приладів. Але інформація має бути не задля інформації, а для вирішення проблем, отримання знань, тому важливо вміти аналізувати і перетворювати її.

Термін інформація походить від латинського слова “informatio”, що означає роз’яснення факту, виклад події. Сприймається лише повідомлення людиною за допомогою органів чуттів, зберігається і перероблюється за допомогою мозку та центральної нервової системи. Передається інформація, зазвичай, за допомогою предметів або живих істот і пов’язана з подіями, що відбуваються в навколишньому світі.

Поняття “інформація”, як і численні похідні від нього, посідає чільне місце в публікаціях з філософських, культурологічних, соціологічних, психологічних, економічних, політологічних, інформаціологічних й інших проблем. При цьому різноманіття визначень поняття “інформації” багато в чому залишається пов’язаним із багатоаспектністю останнього. В той самий час, воно не ізольоване від інших філософських, загальнонаукових і кібернетичних понять.

З етимологічних позицій, під інформацією розуміють відомості про навколишню дійсність; ознайомлення, роз’яснення, повідомлення.

З філософської точки зору, інформація – це відображення реального світу за допомогою відомостей або повідомлень, а саме повідомлення – це форма подання інформації у вигляді тексту, зображення, цифр, графіків, таблиць. У загальному плані вона є відомостями, переданими від одних людей до інших за допомогою різних способів (усні, письмові або інші), або власне процес передавання й одержання відомостей.

Нерідко інформацію тлумачать як різноманітні дані, спосіб передавання знань, емоцій і вольових зусиль людини в суспільстві. Це дозволяє зробити висновок, що інформацією є передане знання. Як “соціокультурний продукт” інформація виступає, на думку проф. І.Г. Хангельдієвої, “як соціокультурний феномен, що може нести на собі певне відображення рівня розвитку суспільства” [333].

За довге життя значення поняття “інформація” зазнавало еволюції, то розширюючи, то гранично звужуючи свої межі. Спочатку під словом “інформація” мали на увазі: “подання”, “поняття”, потім – “відомості”, “передача повідомлень”. Наприклад, інформація – це сукупність відомостей (даних), які сприймають із навколишнього середовища (вхідна інформація), видають у навколишнє середовище (вихідна інформація) або зберігають усередині певної системи.

У широкому сенсі слова інформація – це ключове поняття сучасної науки, яке стоїть в одному ряду з такими основоположними категоріями, як матерія, енергія, час, простір, і включає в себе обмін відомостями між людьми, обмін сигналами між живою і неживою природою, людьми і пристроями.

Останніми роками вчені вирішили, що звичайне (всіма прийняте) значення слова “інформація” занадто еластичне, розпливчасте, і дали йому таке значення: “Міра визначеності у повідомленні”, або, “продукт взаємодії даних та методів, який розглядається в контексті цієї взаємодії, що існує у вигляді документів, креслень, рисунків, текстів, звукових чи світлових сигналів, електричних та нервових імпульсів тощо”.

Якість надання інформації залежить від форми і точності її подання, кількості, каналу передавання, засобів, техніки обробки і т. ін. При цьому завжди вважається, що інформація була, є і буде, а якщо її бракує, то завжди можна знайти ту, якої не вистачає.

Якщо йдеться про вірогідність інформації, то найчастіше розуміють вірогідність подання і введення, якщо про надійність –

то про надійність роботи ЕОМ і програмного забезпечення. Сама ж інформація вважається визначеною.

Кожний об'єкт чи система існують у реальному житті, перебуваючи у певній взаємодії із зовнішнім середовищем. Це об'єктивна реальність, незалежна від людини. Якщо певний об'єкт не впливає на життя і поведінку людини то вона нічого не знає про нього, він для неї (суб'єктивно) не існує і не береться до уваги для прийняття рішень. Якщо ж, навпаки, існування об'єкта якимось чином причетне до людини, то, щоб визначити, яким є його вплив, необхідно дізнатись про нього “все” або принаймні ті його характеристики, що допоможуть скласти про нього уяву.

Чим більше та чи інша особа знатиме про об'єкт, тим точніше уява про нього буде збігатися з реальним об'єктом. Уявлення про об'єкт є його моделлю, побудованою на тих даних (характеристиках), які їй відомі. Уявлення про поведінку об'єкта насправді є поведінкою моделі з урахуванням тех відомих даних. І якщо вони не збігаються, то це означає, що людина мало знає про об'єкт, тобто існує деяка невизначеність щодо нього. Щоб позбутися цієї невизначеності або принаймні зменшити її, потрібні додаткові дані про об'єкт.

Таким чином, якщо ігнорувати технічні та технологічні проблеми, що супроводжують інформацію, то можна дати таке визначення інформації:

Інформація — знання або сукупність даних, які зменшують невизначеність об'єкта чи проблеми

Унаслідок створення світової мережі *internet*, яка об'єднує мільйони користувачів більшості країн світу, стан розвитку інформатизації сучасного світу став досить високим. Найбільш важливою галуззю використання комп'ютерів стає створення глобальних телекомунікаційних мереж, які об'єднали людство в єдиний інформаційний союз – інформаційне суспільство.

Характеристики та види інформації

Людина живе у світі невизначеності, в уявному світі саме тому, що ніколи не володіє повною і достовірною інформацією про зовнішній світ. І тільки використовуючи та обробляючи саме цю відому їй інформацію, вона приймає рішення щодо подальших дій.

Характеристики інформації і вимоги до неї зведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Характеристики інформації та вимоги до неї

Характеристики інформації	Сутність характеристики інформації
Вірогідність	Наближеність інформації до першоджерела або точність передавання її. Треба враховувати, що джерело інформації може помилятися, знаючи лише ту інформацію, що йому доступна
Об'єктивність	Інформація, позбавлена суб'єктивних викривлень психологічного плану, а також тих, що виникли під час передавання
Однозначність	Навіть достовірну та об'єктивну інформацію варто повторно перевірити
Своєчасність	Інформація необхідна в конкретний момент, відповідний моментам формування, передавання, надходження, оброблення, прийняття управлінських рішень, оскільки вона застаріває
Релевантність	Ступінь відповідності інформації розв'язуваній проблемі, необхідність її та здатність сприяти вирішенню проблеми
Пертинентність	Придатність інформації (за формою, змістом, з мінімальною обробкою) безпосередньо брати участь у вирішенні проблеми
Актуальність	Важливість інформації в конкретний момент у прийнятті конкретного рішення
Повнота	Інформація без пропусків за всіма характеристиками, необхідна і достатня для прийняття рішення з управління маркетинговими процесами, тобто для досягнення поставленої мети
Цінність	Ціннісна характеристика інформації для вирішення конкретного завдання
Економічність	Мінімізація усіх витрат, пов'язаних з отриманням маркетингової інформації в повному обсязі для забезпечення потреб організації

Для проведення повноцінного аналізу інформаційного середовища, яке весь час перебуває в рухомому стані, необхідно чітко розмежувати інформацію за видами, часом, корисністю, ступенем впливу на функціонування об'єкта, ступенем довіри до її змісту тощо.

Види управлінської інформації зведено в таблицю 1.2.

Таблиця 1.2.

Типи управлінської інформації

Ознака класифікації	Вид інформації	Характерні ознаки
За періодичністю	Постійна	Незмінна складова маркетингового середовища протягом певного достатньо великого проміжку часу
	Змінна	Це кількісні та якісні характеристики, які відображають динаміку функціонування об'єкта маркетингу
	Періодична	Формується за виникнення потреби або надходить із зовнішнього середовища в деякі моменти часу
За призначенням сприйняття індивідом	Довідкова	Має ознайомлювальний допоміжний характер, відображає стабільні ознаки і параметри об'єктів або суб'єктів маркетингу, міститься в довідниках, класифікаторах тощо
	Рекомендаційна	Результат маркетингових досліджень та аналізу зовнішньої доступної наявної інформації, що береться до уваги в процесі формування стратегії і тактики управління
	Нормативна	Містить норми і нормативи виробничого характеру, а також законодавчі нормативні акти, стосовно діяльності організації
	Сигнальна	Результат контролю поведінки об'єкта маркетингового середовища як відхилення від запланованих показників функціонування
	Регулювальна	Результат аналізу причин відхилення, управлінське рішення, спрямоване на його ліквідацію
За змістом	Факт	Інформація, що констатує подію або умову, за якої вона відбувається
	Оцінка	Інформація, яка є результатом аналізу фактів, що виконується на інтуїтивному рівні або за допомогою певних статистичних методів
	Прогноз	Інформація про майбутню подію чи передбачення де-якої події, яка може базуватися на екстраполяції тенденції розвитку подій з урахуванням здорового глузду та аналогії з подібними фактами

Продовження табл. 1.2.

	Узагальнені зв'язки	Установлюються між різними фактами, які можуть залежати один від одного, впливати один на одного, змінюватись одночасно або за одним законом. За зміною одного з них можна давати оцінки та робити прогнози щодо іншого
	Чутки	Інформація про подію, отримана з ненадійного джерела. Але іноді таке джерело може бути єдиним доступним джерелом окремих видів інформації, наприклад, планів конкурентів. Від інформації такого типу не слід відмовлятися
За рівнем оброблення часом	Первинна	Збирається безпосередньо на об'єктах спостереження для досягнення конкретної мети дослідження фірми
	Вторинна	Зібрана (а іноді частково оброблена та систематизована) іншими і для інших цілей, існує в опублікованому вигляді, але придатна до використання для досягнення мети, що ставить перед собою організація в конкретній ситуації (поділяється на внутрішню і зовнішню вторинну інформацію)
За повнотою	Часткова	Інформація, яка є результатом вибору наявних даних
	Комплексна	Інформація, яка є результатом комплексного аналізу фактів
За призначенням інформаційного потоку	Особиста	Інформація, яка відображає ті чи інші події в сфері особистого життя індивіда
	Спеціальна	Інформація, яка використовується в межах певних соціальних груп. Вона носить професійний або вузько спрямований характер і потреба в ній детермінується приналежністю до тієї чи іншої формальної структури
	Масова	Інформація, яка є результатом інфопотоку суспільства, що надходить до індивіда й визначає його життєву, світоглядну, соціальну ідеологічну та інші позиції

Бурхливе зростання обсягів використовуваної інформації не тільки розширює можливості інформаційних середовищ, підвищує продуктивність їх ресурсів, а й породжує проблеми, одна з яких – системи зберігання даних.

Розгляд і аналіз сьогодні всіх можливих трактувань поняття “інформація”, її характеристик і видів є важливим кроком переходу від інформаційного суспільства до суспільства знань, коли використання й застосування різних сучасних інформаційних технологій можуть перетворити вже визначену інформацію в знання, необхідні для подальшого соціокультурного розвитку інформаційної цивілізації.

1.2. Інформаційна культура: визначення, підходи та напрями дослідження

***Коло питань:** Визначення поняття “інформаційна культура”. Основні підходи у дослідженні інформаційної культури. Напрями досліджень інформаційної культури.*

Визначення поняття “інформаційна культура”

Інформаційна взаємодія між людьми виникла з появою суспільства й належить до найбільш древніх соціальних феноменів. Однак, незважаючи на тривалість існування інформаційних процесів у суспільстві, розуміння їх значення та спроби дослідити це явище відносяться в основному до нашого часу.

Поняття “інформаційна культура” стає все більш звичним та розповсюдженим. Основною його ознакою виступає прагнення до максимального розширення кола користувачів інформаційними ресурсами, впровадження новітніх інформаційних систем і технологій з метою оперативного задоволення початкових потреб суспільства.

Розвиток інформаційної культури сприяє забезпеченню національних інтересів, поліпшенню керованості економікою, розвитку наукомістких виробництв та високих технологій, зростанню продуктивності праці, вдосконаленню соціально-економічних відносин, збагаченню духовного життя та подальшій демократизації суспільства. Характерною ознакою сучасного етапу суспільства є збільшення кількості інформаційних ресурсів, швидкості обігу інформації, можливостей застосування в інформаційній діяльності різноманітних технічних засобів.

Передумовами виникнення інформаційної культури став перехід інформації до розряду найважливіших універсальних

категорій суспільного розвитку; непинне зростання обсягів інформації; інформатизація суспільства, розвиток інформаційної техніки та інформаційних технологій; становлення інформаційного суспільства.

Вперше родинне інформаційній культурі поняття “інформаційна грамотність” було запроваджено у США в 1977 р. За визначенням Асоціації американських бібліотек, інформаційно грамотна людина – особистість, яка в змозі виявити, розмістити, оцінити інформацію та найбільш ефективно її використовувати.

У подальшому поняття “інформаційна грамотність” трансформувалось у поняття “інформаційна культура”, оскільки обидва вони характеризують складний, багаторівневий і багатоаспектний феномен взаємодії людини та інформації.

Перші праці, що стосувались поняття “інформаційна культура” були опубліковані в 1974 і 1975 роках. Це були статті працівників бібліотек К.М. Войханської та Б.Я. Смірної “Бібліотекарі і читачі про інформаційну культуру” (“Бібліотека та інформація”) та Е.Л. Шапіро “Про шляхи зменшення невизначеності інформаційних запитів” (журнал “Науково-технічні бібліотеки СРСР”, 1975 р.).

З кінця 80-х років поняття “інформаційна культура”, завдяки книгам А. П. Суханова “Інформація та прогрес” і Г.Г. Воробйова “Твоя інформаційна культура”, стало популярним. Так, А.П. Суханов із філософських позицій характеризує інформаційну культуру як “досягнутий рівень організації інформаційних процесів, міру задоволення потреб людей в інформаційному спілкуванні, рівень ефективності створення, збирання, зберігання, переробки і передач інформації” [320].

У науковий обіг це поняття ввели провідні фахівці у галузі інформатизації Е.П. Семенюк та А.А. Виноградов. Так, Е.П. Семенюк під інформаційною культурою розуміє “інформаційний компонент людської культури в цілому” [305] й неупереджено характеризує її як ступінь розвинуності інформаційної взаємодії і всіх інформаційних відносин у суспільстві, як міру досконалості в оперуванні будь-якою необхідною інформацією.

На думку проф. С.М. Оленєва [259], інформаційна культура – “методичний апарат оперування соціальною інформацією, що склався в ході еволюції суспільства і накопичив у собі все розмаїття способів взаємодії людини й інформації”.

Частина учених тлумачить термін “інформаційна культура” як сукупність знань, умінь і навичок щодо пошуку, відбору, аналізу інформації. Ряд авторів звужує його до рамок комп’ютерної грамотності, але більшість визначає інформаційну культуру, як одну з граней загальнолюдської культури або інформаційної компоненти культури індивіда в цілому.

Так, у працях вчених цей термін визначається як:

- інформаційні якості особистості (М. Вохришева, Ю. Зубов);
- інформаційна діяльність (І. Хангельдієва);
- певний рівень знань (Є. Медведєва, Л. Нагорна);
- рівень системи навчання (Філіпова), О. Щербініна, В. Грамм);
- ступінь підготовки людини до ефективного використання інформаційних потоків та інформації (В. Кравець, В. Кухаренко);
- новий тип спілкування (В. Михайловський);
- характеристика рівня розвитку суспільства (Т. Сосніна);
- методичний апарат оперування соціальною інформацією, що склався в ході еволюції суспільства і накопичив у собі все розмаїття способів взаємодії людини й інформації” (С. Оленєв) [259].

Так, проф. Л.М. Калініна у своїх дослідженнях зазначає, що “...інформаційна культура розглядається як спосіб життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві, як складова процесу формування культури людства. Саме інформаційна культура, на думку дослідниці, покликана гармонізувати внутрішній світ суб’єкта шляхом вироблення раціональної інформаційної поведінки, що дає можливість досягти рівноваги в інформаційно-комунікаційному взаємообміні з інформаційним [198] .

Власне, інформаційна культура – це те саме, що й стан інформаційного забезпечення у контексті розвитку загальнолюдської культури, якщо вважати культуру системою наявних цінностей конкретного суспільства, організації чи особистості

На нашу думку інформаційну культуру можна подати як сукупність знань, правил та навичок, які дають змогу знаходити і

використовувати дані (документи) незалежно від місця їх знаходження. Інформаційну культуру можна окреслити як спосіб подолання інформаційних бар'єрів і вільну орієнтацію в інформаційному середовищі.

Досвід роботи з інформацією, набутий суспільством у ході його становлення і розвитку, збагатив людство відповідною інформаційною культурою. При цьому вираз “інформаційна культура” може вживатись у цьому контексті як визначення програмування неподільних норм і правил інформаційного забезпечення суспільної діяльності, що відрізняє інформаційну культуру одного рівня розвитку суспільства від іншого.

Основні підходи у дослідженні інформаційної культури

Необхідно відмітити, що в сучасній науці виділяють чотири основні підходи до вивчення проблем інформаційної культури – соціально-філософський, інформаційний, культурологічний, діяльнісний і особистісний.

Основні підходи в дослідженні інформаційної культури подано на рис.1.1.

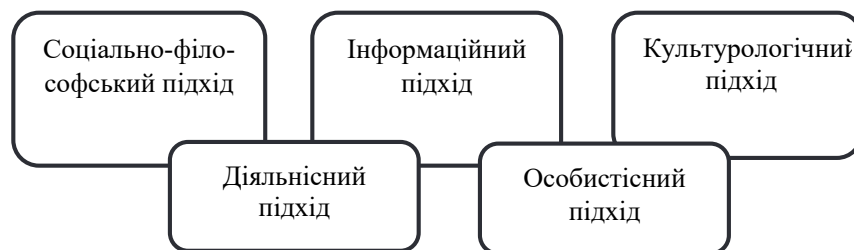

Рис. 1.1. Підходи в дослідженні інформаційної культури.

Розглянемо види інформаційної культури”, що представлені в основних підходах її дослідження, більш детально.

Соціально-філософський підхід. У межах соціально-філософського підходу основними концептами є поняття “соціальна інформація” і “культура”. Категорія “культура” тут визначається в широкому сенсі, як усе штучно створене людиною.

В свою чергу, інформаційна культура: “... являє собою підсистему культури, яка формується під впливом процесу інформатизації суспільства та включає в себе все різноманіття результатів

діяльності людини в інформаційній сфері суспільства, а також засоби, види і технології цієї діяльності” [199].

Основними компонентами інформаційної культури вважаються:

- інформаційна культура особистості з її структурними елементами;
- інформаційні технології;
- види інформаційної діяльності;
- види інформаційних комунікацій.

Соціальна інформація стає основою будь-якого типу і виду культури, визначаючи її інформаційну природу. Іншими словами інформаційною стає будь-яка різновидність культури, що піддається інформатизації: корпоративна, електронна, масова інформаційна культура та ін. *Інформаційний підхід*. Інформаційний підхід (англ. *Information approach*) – метод наукового пізнання об’єктів, процесів або явищ природи і суспільства, згідно з яким насамперед виявляються та аналізуються найхарактерніші інформаційні аспекти, що визначають функціонування і розвиток об’єктів інформаційної культури.

У рамках інформаційного підходу більшість визначень цього поняття включають сукупність знань, умінь і навичок пошуку, відбору, аналізу інформації, тобто все те, що включається в інформаційну діяльність, спрямовану на задоволення потреб в інформації.

Визначаючи місце інформаційної культури в системі цивілізації, пропонується її розглядати як етап, як особливу соціокультурну якість людства, яку воно набирає на кожній новій стадії свого розвитку. При цьому необхідно відзначити, що причиною соціокультурних змін у суспільстві є як інформаційні, так і технологічні революції.

Саме технологія та інформація виступають єдиним базисом змін типів цивілізації, їх спільний розвиток постає перед нами тим глобальним процесом, який сприяє прогресу всієї суспільної системи, розвитку культури.

В основі періодизації історичного процесу можна розглядати той чи інший тип технології в широкому розумінні цього слова, що цілком зводиться до розуміння культури як протилежності природі. Тобто все те, що створюється людиною характеризує рівень як її цивілізованості, так і суспільства в цілому, виділяючи:

- культуру архаїчної цивілізації;

- культуру аграрної цивілізації;
- культуру індустріальної цивілізації;
- культуру постіндустріальної цивілізації;
- культуру інформаційного суспільства.

Якщо ж говорити про інформацію, то з нею людина завжди мала справу, починаючи з першої інформаційної революції – зародження усного мовлення, але самі інформаційні технології (примітивні усна і писемна мова) того часу не дозволяли говорити про те, що вони визначали розвиток суспільства. Лише в кінці XX ст. нові інформаційні технології стали визначальним фактором розвитку сучасної цивілізації.

Отже, до основних форм буття інформаційної культури в рамках цивілізаційно-інформаційного підходу належать:

- інформаційна культура усного мовлення;
- інформаційна культура писемного мовлення;
- інформаційна культура книгодрукування;
- інформаційна культура електромагнітних явищ;
- інформаційна культура електронних засобів.

Якщо попервах уся сила людського знання, інтелект, досвід були спрямовані на освоєння речовини та енергії, а інформація обслуговувала ці процеси, то нині усе навпаки, саме “інформація” відображає саму сутнісну характеристику цивілізації. Тому цілком справедливо в цьому сенсі виявляється твердження про те, що культура має інформаційну природу [201].

Культурологічний підхід. За культурологічного і соціально-філософського підходів дослідники виділяють такі елементи інформаційної культури, як інформаційна культура особистості, інформаційна культура окремих груп спільноти та інформаційна культура суспільства в цілому.

Так, у рамках культурологічного підходу інформаційна культура розглядається як спосіб життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві, як складова процесу формування культури людства. Не можна відділяти інформацію від культури, а інформаційну культуру від загальної культури людини.

Завдяки культурологічному підходу можна також побачити досить широкий спектр форм буття інформаційної культури, зокрема, культури особистості, а саме: комунікативну (культуру спілкування) та мовленнєву культуру; культуру письма; читацьку (культуру читання); інтелектуальну (культуру наукового

дослідження і розумової праці); техніко-технологічну (культуру використання сучасних інформаційних систем і технологій); інформаційно-правову; світоглядну, моральну тощо.

Зазначені форми буття інформаційної культури відображають її природу в цілому, хоча при цьому в один ряд поставлені родові якості людини (мова, спілкування, свідомість, діяльність) та форми їх буття: інформаційні технології, право, світогляд тощо. Якщо проаналізувати дослідження, присвячені інформаційній культурі окремих груп спільноти, в основному розглядається інформаційна культура різних соціальних суб'єктів, а саме: інформаційна культура етносу, регіону, народу, вчителя і учня, молоді, працівника тієї чи іншої сфери і т.д.

Звичайно ж культурологія та соціальна філософія не обмежуються дослідженням інформаційної культури тільки соціальних суб'єктів. Тут є необхідність розширити спектр розгляду компонентів інформаційної культури, що виділяються на основі об'єднання структур соціальних суб'єктів, дослідження соціальних відносин та інститутів.

У дослідженні інформаційної культури можуть застосовуватись також діяльнісний і особистісний підходи.

Діяльнісний підхід. Зазначений підхід пов'язаний з розкриттям змісту компетенцій, які безпосередньо забезпечують діяльність людини в інформаційному середовищі за допомогою комп'ютерної техніки.

Розглядаючи проблему з позицій діяльнісного підходу, слід сказати, що культурний рівень сучасної людини визначається його інформаційною культурою. А інформаційна культура особи, як культура взагалі, відбиває активну діяльність людини і, отже, розвиток самої людини як суб'єкта цієї діяльності.

Діяльнісний підхід передбачає не лише активне та раціональне використання ІКТ, а й чітке та глибоке уявлення про можливості сучасних технологій у розв'язанні завдань професійного, освітнього та побутового характеру, використання інтеграційних можливостей сучасного програмного забезпечення для оброблення і подання інформації, креативний підхід до розв'язання різних груп завдань із використанням комп'ютерної техніки та впровадженням сучасних інформаційних технологій.

Діяльнісний підхід дає змогу отримати не тільки певні знання, а й певну пропозицію цих знань для чого-небудь або у зв'язку з

чим-небудь, та вдосконалення їх у процесі тієї чи іншої діяльності, в тому числі діяльності, пов'язаною з інформацією.

Особистісний підхід. З позиції особистісного підходу інформаційна культура людини відбиває ступінь її оволодіння соціальною інформацією, сукупністю принципів і реальних механізмів, які забезпечують позитивну взаємодію особистості в інформаційному процесі, пошук, збереження і використання інформації в різноманітних сферах діяльності.

Особистісний підхід розуміється як підпора на особистісні якості людини, які висловлюють дуже важливі для виховання характеристики – спрямованість особистості, її ціннісні орієнтації, життєві плани, що сформувалися, установки, домінуючі мотиви діяльності та поведінки.

За умов інформаційного суспільства особистісне і діяльнісне спочатку взаємно збагачують один одного, і можуть розвиватися тільки один через одного, що дає можливість стверджувати, що зазначені підходи до поняття інформаційної культури не суперечать один одному, а, навпаки, її взаємно збагачують.

Продовжуючи розглядати підходи до розгляду інформаційної культури, представляється необхідним виділити основні напрями її досліджень.

Напрями досліджень інформаційної культури

Інформаційна культура як феномен сучасності входить до предметного поля вивчення таких наукових дисциплін як філософія, культурологія, соціологія, психологія, педагогіка, соціальна комунікація. Кожна з них розкриває свій аспект інформаційної культури.

Першими, хто апелював до питань інформаційної культури були розробники концепцій інформаційного суспільства, які розглядали її як необхідний механізм формування інформаційної цивілізації.

Загально-філософський та методологічний характер дослідження інформаційного суспільства мали праці таких науковців як Д. Белл, М. Кастельс, М. Маклюен, Є. Тоффлер [123; 202; 224; 322] та інших дослідників.

Основні філософсько-методологічні аспекти вивчення інформаційної культури як якісного стану та плоду сучасної цивілізації відображені у працях Б.С. Іноземцева та А.І. Ракітова, [189 та 301], у дисертаціях і монографіях Т.В. Мікеріної, Л.В. Мрочко, О.В. Пархоменко [239;246;290] та ін.

З розвитком інформатики з'являються дослідження Г.Г. Воробйова, Е.А. Медведевої та Є.Л. Семенюк, в яких інформаційна культура розглядається безпосередньо як сукупність знань та вмінь роботи з інформацією за допомогою обчислювальної техніки [141; 234 та 305]. Перші спроби проаналізувати генезис інформаційної культури, виявити її історичну та соціальну обумовленість були зроблені в працях Н.Б. Зінов'євої, А.І. Ракитова [181; 301] та ін. Надалі їх розвинули Н.В. Огородова, С.І. Оленєв, О.В. Щербініна [256; 259; 348] та ін.

У межах інформаційного підходу вивчення інформації як наукової і філософської категорії проводили Е.В. Грязнова, І.М. Гуревич, К.К. Колін, [160;164; 205]. Особливу увагу дослідники приділяють концепту “соціальна інформація”, яка надалі й стає основою для розроблення поняття “інформаційна культура”.

Дослідженню інформаційної культури як соціального феномена приділяли певну увагу Н.В. Гриценко, К.К. Колін, Є.С. Маркарян, А.М. Новицький, А.П. Суханов [147; 158; 204; 227; 320] та ін.

Останнім часом окремі аспекти інформаційної культури знаходили своє відображення у виданнях, підготовлених провідними вітчизняними науковцями. Наприклад, проф. А. Гречихін визначає інформаційну культуру в такий спосіб: “...інформаційна діяльність аксіологічного характеру, тобто обумовлена культурними цінностями” [154]. Розробляючи модель інформаційної культури, дослідник використовує багатомірний критерій – “*аксіологічна інформативність*”. В результаті він виділяє такі структурні елементи інформаційної культури, як інформаційну діяльність та соціальну інформацію з їх різновидами.

Можливість та необхідність розроблення нового наукового напрямку, що вивчає особливості інформаційної культури як соціокультурного феномена інформаційної цивілізації, з'являється з накопиченням відповідного теоретичного та емпіричного матеріалу, формуванням його філософсько-методологічного базису.

Такий напрям, як “Інформаційна культурологія”, що інтегрує в собі соціально-філософський, культурологічний та інформаційні підходи до вивчення феномена інформаційної цивілізації, виокремлюється в працях В.Д. Гребеннікова та А.Д. Урсула [155; 326] та ін. В рамках зазначеного підходу інформаційна культура

досліджується не тільки як інформаційний, а й як соціокультурний феномен. Сюди можна віднести і праці з історії та теорії культури, філософської антропології та філософії культури С.В. Афанасьєва [114], М.С. Кагана та Д.В. Матвієнко [192; 230].

Питання вивчення інформаційної культури різних груп і віртуальних спільнот детально розглянуті в працях соціологічного плану С.В. Бондаренко та Г.Ф. Нігматуліної [128; 250].

Розгляду інформаційної культури щодо особистості школяра, студента, педагога чи соціального працівника присвячені дисертаційні педагогічні й психологічні дослідження Г.Т. Абітової, Е.О. Нікітіної, М.Ю. Новокшенової, О.С. Повідайчик, Н.М. Свєргунової [110; 249; 255; 293; 303].

Формуванню основ інформаційної культури фахівців присвячені дисертації Т.В. Бабенко [115], Г.В. Вишинської [136], Г.Н. Волкової [140], О.Д. Гуменного [163], Н.Г. Джинчарадзе [171], А.М. Коломієць [206], В. Ю. Кричевського [211], О.С. Повідайчик [293], О. Романишиної [270], А. Столяревської [299], А.С. Фінькова [321], О.А. Шиман [330] та ін.

З вивченням інформаційної культури тісно пов'язане питання про культуру читання, який свого часу актуалізував Н.А. Рубакін, а нині займаються Т.В. Булах [130], О. О. Ісаєва [191], В. Медведева [235], Т. В. Новальська [252].

Напрями досліджень інформаційної культури (ІК) у працях провідних вчених для наглядності зведено в таблицю 1.3.

Отже, аналіз існуючих визначень дефініції “інформаційна культура” показав, що найбільш розробленим аспектом під час дослідження проблеми інформаційної культури є її розгляд на рівні особистості. Це пояснюється тим, що культура не існує без людини, тобто незамінністю соціокультурної ролі особистості.

Як видно з табл.1.3. виникнувши у сфері бібліотечної та книжкової справи, концепція інформаційної культури в міру свого розвитку вбирала в себе знання з цілого ряду наук: теорії інформації, кібернетики, інформатики, семіотики, документалістики, філософії, логіки, культурології, лінгвістики та ін. Разом з тим проведений аналіз наявної літератури показує, що необхідно продовжувати комплексний розгляд підходів до вивчення всіх рівнів інформаційної культури.

Таблиця 1.3.

Напрями досліджень інформаційної культури

№	Характеристика напрямку	Автори
<i>А. Соціально-філософський підхід</i>		
11	Дослідження методологічного та загально-філософського характеру інформаційного суспільства	Д. Белл [123]; М. Кастельс [201]; М. Маклюен [224]; М.С. Каган [192]; Є. Тоффлер [323]
22	Популяризація поняття “інформаційна культура” та введення зазначеного поняття у науковий обіг	Г. Г. Воробйов [141], М.Г. Вохришева [142]; Е.П. Семенюк [305]; А.П. Суханов [320]
33	Розроблення загально-теоретичних, методологічних і практичних проблем ІК суспільства, особистості, фахівця	А.М. Атаян [113]; С.В. Афанасьєв [114]; В.М. Брижко [129]; Л.С. Вінарик [134]; К.М. Вохрышева [142]; А.А. Гречихін [154]; Н.Г. Джинчарадзе [171]; С.В. Дрожжина [174]; В.С. Карафський [200]; Б.А. Смірнова [310]
44	Вивчення інформації як наукової і філософської категорії	І.М. Гуревич [166]; М.С. Каган [204]; К.К. Колін [204]
55	Дослідження філософсько-методологічних аспектів вивчення ІК як якісного стану та плоду сучасної цивілізації	М.А. Игнатов [186]; А.І. Ракітов [301]; В.Л. Іноземцев [189]; Г.В. Полякова [294]; Т.В. Мікєріна [239]; Л.В. Мрочко [246]
<i>Б. Інформаційний підхід</i>		
66	Аналіз генезису ІК, вияв її історичної та соціальної обумовленості	Н.Б. Зіновьєва [181]; А.І. Ракітов [301]; Б.А. Семеновкер [304]; М.Г. Вохришева [142]
77	Розгляд ІК безпосередньо як сукупності знань та вмінь роботи з інформацією за допомогою ОТ	Г.Г. Воробйов [141], О.О. Медведєва [234]; Є.Л. Семенюк [305]; С.В. Горова [152]
88	Дослідження характерних рис інформаційного суспільства	Р.А. Калюжний [190]; М.С. Каган [192]; К.К. Колін [204]; В. В. Орлов [262]; І.С. Мелюхин [237]; Д. І. Павлова [265]

Продовження табл. 1.3.

99	Дослідження умов розвитку інформаційного суспільства	А.М. Атаян [113]; Г.О. Балл [117]; Л.С. Винарик [134]; Н.Б. Зінов'єва [180]; Ю.С. Зубов [182]; А.І. Іноземцев [189]; В.О. Леончиков [218]; О.О. Медведєва [234]; І. Г. Моргенштерн [241]; К.О. Нікітіна [249]
110	Розгляд питань, пов'язаних з дослідженням основ та формуванням ІК особистості	Н. І. Гендіна [145]; Н.В. Гриценко [156]; А.Н. Дулатова [179]; Н.Б. Зінов'єва [180]; В.П. Казанцева [195]; В.В. Миронова [240]; Л.В. Мрочко [246]; В.О. Муравицький [247]; О.В. Матвієнко [232]
111	Розгляд питань, пов'язаних з дослідженням основ і формуванням ІК студента	Г.Н. Волкова [140]; А.М. Гуржій [167]; А. В. Літвін [220]; В.В. Носков [254] В.П. Казанцева [195]
112	Розгляд питань, пов'язаних з дослідженням основ та формуванням ІК фахівця	Т.В. Бабенко [115]; Ю.Ф. Вобленко [138]; Г. В. Вишинська [136]; М.Ю. Новокшонова [179]
113	Розгляд питань, пов'язаних з дослідженням основ і формуванням ІК керівника	Г. Г. Воробйов [141]; Н.В. Гриценко [147]; П.Е. Герчанівська [149]; Л.М. Калініна [198]
114	Розгляд питань, пов'язаних з дослідженням основ і формуванням ІК дитини, учня	Г.Т. Абітова [110]; Г.О. Балл [117]; І.О. Малишевська [225]; К.О. Нікітіна [249]
115	Вивчення інформаційної культури різних груп і віртуальних спільнот	С.В. Бондаренко [128]; Г.Ф. Нігматтуліна [250]
<i>В. Культурологічний підхід</i>		
116	Розгляд особливостей ІК як соціо-культурного феномену інформаційної цивілізації	А.Д. Урсул [326]; К. К. Колін [205]; І. М. Гуревич [164]; Г.Г. Воробйов [141]; А.Б. Когарян [203]; Є.С. Маркарян [227]; А.М. Новицкий [251]; А.П. Суханов [320]

Продовження табл. 1.3.

117	Дослідження історії та теорії культури, філософської антропології та філософії культури	Д.В. Матвієнко [230]; М.А. Ігнатів [186]; Т.Н. Сумінова [319]
118	Дослідження культури особистості	В.С. Ларцов [216]; В.Е. Леончиков [218]; А.В. Літвин [220]
119	Дослідження діяльності бібліотеки як закладу освіти щодо становлення інформаційної культури майбутнього фахівця	Т.В. Бабенко [115]; Г.Н. Волкова [140]; Н.И. Гендіна [330]
220	Дослідження культури читання	Т.Д. Булах [130]; Т.В. Новальська [252] О.О. Медведєва [235]; О.О. Ісаєва [191]

На даний час інформаційна культура, як і інші види галузевих культур, наприклад технічна культура, правова культура, організаційна (корпоративна) культура, педагогічна культура, екологічна культура тощо, продовжують відшукувати своє місце, встановлюють власні функції як в загальнолюдській культурі, так і тих напрямках науки, знання з яких вони представляють.

1.3. Етапи розвитку та об'єкти інформаційної культури

Коло питань: Етапи розвитку інформаційної культури. Об'єкти інформаційної культури.

Етапи розвитку інформаційної культури.

Інформаційна культура (ІК) налічує тисячоліття. У залежності від способу розповсюдження інформації вчені розрізняють п'ять етапів розвитку інформаційної культури (рис.1.2.).

Вищезазначені етапи розвитку інформаційної культури стали наслідком чотирьох інформаційних революцій в історії людства, у результаті яких не лише кардинально змінювалися способи оброблення інформації, а й спосіб виробництва, стиль життя, системи цінностей.

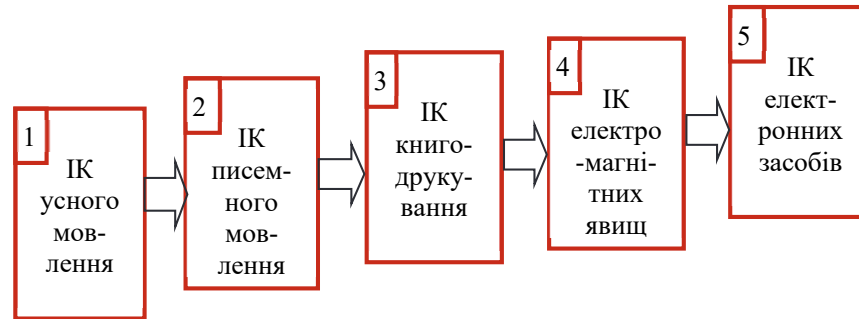

Рис. 1.2. Етапи розвитку інформаційної культури

Інформаційна культура усного мовлення.

Початком історії інформаційної культури логічно визнати момент зміни формального відношення до сигналу ситуації, властивого тваринному світові, на змістовне, властиве винятково людині. Обмін змістовними одиницями став основою розвитку мови й початком становлення культури усного мовлення або культури архаїчної цивілізації.

Найважливішою відмінною рисою первісної культури є синкретизм (від грецького *syncretis* – поєднання) – неподільність, не диференційованість її форм, ознака її нерозвинутого стану. Інша важлива ознака цієї культури – неписьменність. Це зумовило повільність накопичення інформації в суспільстві, а звідси – пласкувати темпи культурного і соціального розвитку.

На ранніх стадіях первісного суспільства, коли мова була досить примітивна і можливості вербальної комунікації невеликі, головним інформаційним каналом культури була, окрім природно-біологічної активності, трудова діяльність.

У праці співвідносились як одне ціле прагматичний та інформаційний аспекти. Освоєння і передача смислу трудових операцій відбувались у позавербальній формі.

Інформаційна культура писемного мовлення.

Другий етап розвитку інформаційної культури (початок IV ст. до н.е.), інформаційної культури аграрної цивілізації, пов'язаний з виникненням писемності та започаткуванням рукописної книги. З'явилася можливість фіксувати знання на матеріальному носії, тим самим відчужувати їх від виробника і передавати від покоління до покоління через її фіксацію в знаках. Зруйновано монополію вузького кола людей на знання.

Вперше письмо на теперішніх українських землях з'явилося ще в період племінного устрою, тобто в першій половині I тисячоліття по Христу. У IX ст. східні слов'яни вже користувались власними алфавітами (абетками). То були глаголиця і кирилиця, створені болгарськими просвітителами Кирилом і Мефодієм.

За часів Київської Русі /X–XI ст./, доби політичного, економічного та культурного розквіту давньої держави, рукописні книги дістали значного поширення. То були переважно релігійні тексти, князівські настанови, повчання та перші літературні твори.

Характерною рисою цього етапу є невисока швидкість передачі інформації, оскільки книги переписувалися від руки і на це витрачалося багато часу. Іншими характерними рисами є обмеженість кількості інформаційних ресурсів (рукописних джерел інформації) і кількості користувачів інформаційними ресурсами.

Рукописна книга коштувала дуже дорого, оскільки на її створення, перепис було витрачалося багато часу. Зазначений етап інформаційної культури закінчується виникненням книгодрукування в Європі в XVI ст.

Разом з тим, слід зауважити, що в різних країнах друкована книга витіснила рукописну у різний час, тому перехід від одного етапу розвитку інформаційної культури до іншого в різних країнах визначається по-різному.

Інформаційна культура книгодрукування.

Третій етап інформаційної культури – інформаційна культура індустріальної цивілізації або інформаційна культура книгодрукування (початок XV ст.) пов'язаний з виникненням друкарської машини, призначеної для багаторатного отримання однакових

зображень шляхом контактного та безконтактного перенесення фарби з друкарської форми на папір.

Перша в Європі справжня поважна книга – Біблія побачила світ 30 вересня 1452 року в друкарні Йоганна Гутенберга. До того майстер друкував лише пробні маленькі книжечки на кшталт підручників, та саме Гутенберг поставив друкарство на промислову базу. Саме з того часу починається епоха “Зрілого Відродження”, створено додаткові можливості прилучення до культурних цінностей відразу великих верств населення.

У межах України появу першої друкарні співвідносять із львівським братством, коли в 1460 р. львівський міщанин Степан Дропан подарував свою друкарню львівському Онуфріївському монастирю.

Натомість, уже інша друкарня, заснована в 1573 р. Іваном Федоровим у Львові, стала фундаментом для всього книговидавництва на теренах східної Європи.

Вигнаний з Московії дяк Іван Федоров, пригрітий гетьманом Ходкевичем у Заблудові, налаштував плідну співпрацю зі львівським братством і видрукував у Львові книгу “Книгу діянь і послань апостольських”, або “Апостол” за сучасним найменуванням. Там же в 1574 р. він надрукував перший східно-слов’янський Буквар.

У Львові Івана Федорова звали “друкар московитин”, що могло вказувати як на місце, звідки він прибув, так і на його національність.

В 1578р. Іван Федоров перебрався до Острога, де заснував друкарню (спочатку надрукував новий Буквар з рівнобіжними греко-слов’янськими текстами). У 1580р. видав Новий Завіт і Псалтир й окремо – покажчик до останнього. Протягом 1580–1581рр. спільно із сином видав першу повну слов’янську Біблію за одним із списків Геннадієвої Біблії (т. зв. Острозька Біблія) з власною післямовою.

Цей період інформаційної культури характеризується збільшенням кількості, якості та змістовності інформаційних ресурсів, а також збільшенням обігу інформації в суспільстві та збільшенням кількості користувачів інформаційними ресурсами.

Інформаційна культура електромагнітних явищ.

Четвертий етап розвитку інформаційної культури (кін. XIX – серед. XX ст.) зумовлений виникненням різноманітних електромагнітних способів передачі і відтворення інформації, винаходом телеграфа, телефона, радіо, телебачення, що дало можливість, у великих обсягах оперативно передавати й накопичувати інформацію, передавати звукові та візуальні образи на великі відстані у будь-якому обсязі. Останнє створило передумови ефекту “стискання простору”.

Освоєння електромагнітних явищ з метою обміну інформацією розширило можливості людини з погляду її присутності і співучасті в подіях, що відбуваються за багато кілометрів від неї. Спочатку радіо і телефон, а пізніше телебачення дали змогу індивіду зануритися в зовсім інший світ спілкування. Нині вони природні для багатьох людей, які не мислять свого існування без них. Поява засобів масової інформації забезпечила оперативне й масове дистанційне надання різноманітної інформації великим масам людей.

Інформаційна культура електронних засобів.

П'ятий етап розвитку інформаційної культури (70ті роки XX ст.) зумовлений винаходом мікропроцесорної технології і персонального комп'ютера.

Він характеризується переходом від механічних, електричних засобів перетворення інформації до електронних та створення програмного забезпечення цього процесу. “Вінцем” цього етапу стала поява всесвітньої мережі – **інтернету**, що уможливило інформаційний обмін у глобальних масштабах.

Усе вищезазначене привело до формування нового типу інформаційного мислення, зміни уявлень людини про навколишній світ, появи електронної форми представлення інформації. З'явився новий спосіб фіксації інформації, який дав змогу її зберігати, обробляти, розповсюджувати та представляти користувачеві за допомогою засобів обчислювальної техніки.

В схваленій розпорядженням КМ України № 386-р від 15 травня 2013 року Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні електронна культура (е-культура) подана як "... форма культури, яка передбачає стимулювання та мотивування поширення здобутків у сфері культури за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій" [103].

Усі застосування визначення "електронні" ("е-") можна узагальнити за такими ознаками, як подання інформації в цифровому вигляді (текст, звук, зображення статичне або те, що рухається у цифрових форматах), необхідність програмних та апаратних засобів для її сприйняття людиною (тобто комп'ютерного обладнання та програмного забезпечення), необхідність телекомунікаційних засобів для отримання чи розповсюдження інформації.

Об'єкти інформаційної культури

Інформаційна культура може розглядатися як складова частина загальної культури, орієнтованої на інформаційне забезпечення людської діяльності. Вона віддзеркалює досягнуті рівні організації інформаційних процесів та ефективність створення, збирання, зберігання, опрацювання, подання і використання інформації, що забезпечують цілісне бачення світу, його моделювання, передбачення результатів рішень, які приймаються людиною.

Інформаційна культура *в широкому значенні* – це сукупність принципів і реальних механізмів, що забезпечують позитивні взаємодії етнічних і національних культур, також сполученість у загальному досвіді людства, *у вузькому значенні* – сукупність знань та вмінь щодо ефективної інформаційної діяльності, тобто такій ІД, яка досягає поставленої мети [168].

Основна тенденція в динаміці формування поняття "інформаційна культура", як зазначає український дослідник В.О. Муравицький, пов'язана з фундаментальністю і багатоаспектністю її розгляду не тільки як феномена, визначеного умовами науково-технічного прогресу, електронними засобами переробки, зберігання і передачі соціальної інформації, а перш за все як діяльній інфраструктури, що пронизує усі епохи й цивілізації, всі сфери людської діяльності і всі щаблі розвитку людини як соціальної істоти [247].

Інформаційну культуру нерідко трактують як особливий феномен інформаційного суспільства, який залежно від об'єкта розгляду можна подати як інформаційну культуру особистості, інформаційну культуру соціальної групи (організації чи окремих категорій споживачів інформації) та інформаційну культуру суспільства.

Основні об'єкти розгляду інформаційної культури, її рівні, подано на рис.1.3.

Рис. 1.3. Рівні інформаційної культури

Інформаційна культура особистості. Культурний рівень сучасної людини визначається її інформаційною культурою, а інформаційна культура особистості, як культура взагалі, відображає активну творчу діяльність людини і, отже, розвиток самої людини як суб'єкта цієї діяльності. Оскільки йдеться про культуру інформаційну, значить, діяльність людини безпосередньо пов'язана з інформацією.

Тобто інформаційна культура особистості передбачає не тільки певні знання, а й певне прикладення цих знань для чого-небудь, у зв'язку з чим-небудь і вдосконалення їх у процесі тієї чи іншої діяльності, в тому числі діяльності, пов'язаної з інформацією.

Поняття “інформаційна культура особистості”, зазначає проф. О.В. Матвієнко, підкреслює зв'язок інформаційного світу людини з духовною культурою, цілісність єдиного розуміння культури, окремі аспекти якої привертають увагу дослідників у різні періоди розвитку людського суспільства [231].

Основна тенденція в динаміці формування поняття “інформаційна культура” пов'язана з фундаментальністю і

багатоаспектністю її розгляду не тільки як феномена, визначеного умовами науково-технічного прогресу, електронними засобами перероблення, зберігання і передачі соціальної інформації, а перш за все як діяльнісної інфраструктури, що пронизує усі епохи й цивілізації, всі сфери людської діяльності і всі щаблі розвитку людини як соціальної істоти.

Більш детальніше визначення феномену “інформаційна культура особистості”, рівні її сформованості, підходи до вивчення існуючих проблем та роль освіти в інформаційній культурі особистості подано в підрозділі 1.4.

Інформаційна культура суспільної групи. Інформаційна культура суспільної групи відображає інтегративний характер специфічної професійної сфери діяльності, й належить тим чи іншим професійним прошаркам. Ступінь різноманітності цілей, прийнятих у цій культурі, перебуває у тісному взаємозв'язку з диференціацією суспільства і професіоналізацією людської діяльності.

Інформаційна культура суспільної групи заснована на глибокому і ретельному знайомстві з конкретною, вузькоспрямованою сферою діяльності й потребує зосередження людських знань і вмінь. Вона може містити в собі цінності та знання, повноцінне залучення до яких вимагає особливої підготовки, зосередження людських здібностей, накопичення знань і вмінь, підтримка яких забезпечується професійною елітою. Засвоєння інформаційної культури суспільної групи, як спеціалізованої культури, потребує тривалої цілеспрямованої підготовки, високого рівня загальної і професійної освіти, підсилення значення самої спеціалізованої культури.

У цій праці в якості суспільної групи авторами запропоновано дослідження інформаційного забезпечення діяльності організації (установи, підприємства, компанії, бібліотеки, музею, інформаційної фірми закладу освіти чи культури) як суб'єкта управління чи соціальної структури, яка, незалежно від форми власності, виступає складовою господарства країни.

Інформаційну культуру організації можна подати як продукт сукупної діяльності й головний об'єкт культурної творчості її персоналу, основа якого глибокі знання, уміння і навички кожного працівника в роботі з конкретними інформаційно-комунікаційними технологіями, що вимагають достатньої спеціальної підготовки, зосередження людських здібностей, їх ефективної взаємодії, накопичення відповідних компетентностей у спільній роботі.

Інформаційна культура організації (ІКО) може розглядатися як комплекс елементів доброякісного інформаційного забезпечення діяльності організації, її інформаційний потенціал, що вирізняють цю організацію серед інших. Вона впливає як на організаційну (корпоративну) культуру, так і на роботу організації (компанії) в цілому.

Так, чим вищий рівень інформаційної культури організації, тим її персонал має меншу потребу в регламентуванні діяльності, в директивах, настановах, детальних схемах і докладних інструкціях щодо інформаційного забезпечення своєї діяльності. До того ж, чим вищий рівень інформаційної культури організації, тим вищий її престиж і конкурентоздатність.

Важливою складовою дослідження інформаційної культури організації є визначення її складників, структурних елементів, типів, механізму формування та ролі в процесі інформаційного забезпечення управління, про що більш детально буде йти мова у п'ятому розділі роботи.

Інформаційна культура суспільства – це культура конкретного стану розвитку інформаційного суспільства та процесів, що впливають на його розвиток, процесів існування особи в ньому. Інформаційна культура існує в суспільстві як галузь культури, що пов'язана з функціонуванням інформації в суспільстві й формуванням інформаційних якостей його членів.

Інформаційну культуру суспільства можна визначити як рівень його розвитку, на якому воно здатне:

- свідомо й ефективно використовувати інформаційні ресурси в інформаційних системах, засоби інформаційних комунікацій, досягнення в галузі засобів інформатизації та інформаційних технологій;
- підтримувати інформаційні відносини відповідно до законів і умов розвитку інформаційного суспільства.

В епоху інформатизації суспільства його інформаційна культура являє собою готовність людського етносу до освоєння нового способу життя на базі використання інформації, побудови нової (інформаційної) картини світу і визначення свого місця в ньому.

Як частина загальної культури, інформаційна культура суспільства, окрім технологічних аспектів роботи з інформацією включає етику та естетику, ергономіку і питання інформаційної безпеки, як у сенсі захисту інформації, так і в сенсі захисту людської психіки.

До інформаційної культури суспільства належать:

- закономірності формування й розвитку інформаційного суспільства;
- особливості становлення інформаційного суспільства в конкретній країні, етносі;
- взаємовідносини, які виникають в інформаційному суспільстві;
- стан правового регулювання інформаційних відносин;
- державна політика інформаційного суспільства конкретної країни та світового інформаційного співтовариства;
- рівень інформаційної безпеки в державі.

Інформаційна культура суспільства вбирає в себе знання з тих наук, що сприяють її розвитку й пристосуванню до конкретного виду діяльності. Інколи ведеться мова про створення окремої, комп'ютерної культури, що, звичайно, є більш вузьким поняттям, ніж інформаційна культура. Це електронні бібліотеки, машинна графіка, електронна музика, вірші, написані ЕОМ, та ін.

Детальніше визначення феномена “інформаційна культура суспільства”, її складові, характеристики інформаційного суспільства, роль і значення інформаційних революцій у розвитку суспільства та його сучасні проблеми подано в другому розділі посібника.

1.4. Інформаційна культура особистості

***Коло питань:** Інформаційна культура людини як складова її загальної культури. Визначення феномена “інформаційна культура людини”. Компоненти сформованості інформаційної культури особистості. Рівні сформованості інформаційної культури особистості. Аспекти прояву інформаційної культури особистості. Культура та інформаційна й медіа-грамотність. Роль освіти в інформаційній культурі особистості.*

Інформаційне суспільство, атрибутом якого виступають нові інформаційно – комунікаційні технології, відкриває для людини небачені раніше можливості доступу до інформації та знань, дозволяє кожній особі реалізувати свій потенціал та поліпшити якість свого життя.

Інформаційна культура людини як складова її загальної культури

На сьогоднішній день для вільної орієнтації в інформаційному потоці кожній людині має бути притаманна інформаційна культура, як одна зі складових загальної культури особистості. Не можна відділяти інформаційну культуру людини від її загальної культури, що відображає ступінь розумового, морального й естетичного розвитку особистості, тобто ступінь розвитку знань, трудових умінь і навичок, моральних якостей та естетичних смаків та підкреслює її роль в успішній соціалізації в інформаційному суспільстві.

У сучасному інформаційному суспільстві формуються як актуальні соціальні (між реальними суб'єктами) так і віртуальні взаємодії, в яких один суб'єкт реальний, а другий уявний, й складаються нові соціальні зразки соціокультурної комунікації, які можна об'єднати в поняття “інформаційна (цифрова, комп'ютерна, мультимедійна, телевізійна, комунікативна) культура”. Інформаційна культура виступає фактором соціальної адаптації індивіда в інформаційному суспільстві та засобом раціонального й помірного використання віртуальних засобів взаємодії у повсякденному житті.

Інформаційну культуру особистості, як підкреслює В.В. Міронова, можна подати як ступінь досконалості, що може бути

досягнута індивідом у використанні інформаційних ресурсів та в управлінні інформаційними процесами і системами [240] .

Визначаючи вирішальне значення культури в розвитку людини, у її всебічному гармонійному зростанні, слід зауважити на практичних аспектах проблеми, на зв'язках культури з розвитком техніки, сучасними технологічними процесами, зростанням інформаційних потоків, перспективами розвитку інформаційного суспільства.

Високий рівень нової техніки, новітніх технологій припускає відповідний рівень культури. Разом з тим у ряді розвитих країн рівень загальної інформаційної культури поки ще не відповідає вимогам новітніх досягнень науки й техніки. Мова йде про культуру як про універсальне явище, що охоплює культуру праці і вільного часу, тобто як культуру окремої соціальної спільноти, так і культуру окремої особистості.

Визначення феномена “інформаційна культура людини”

Інформаційна культура людини є частиною загальнолюдської культури, що являє собою неподільну єдність її інформаційного світогляду, інформаційної та медіаграмотності. Інформаційна культура пов'язана з соціальною природою людини і є продуктом її різноманітних творчих здібностей.

Інформаційна культура людини як особистісна характеристика відображає рівень оволодіння певною діяльністю, розвиток якостей, умінь і здібностей, необхідних для її ефективного виконання.

Поняття “інформаційна культура людини” з'явилося у зв'язку зі зростаючими обсягами інформації та використанням їх особистістю у своїй практичній діяльності, розширенням сфери застосування інформаційних технологій та впровадженням телекомунікацій.

Зміст терміна “інформаційна культура” набагато ширший, ніж інші поняття. Він точніше відбиває взаємодію окремої особи з інформаційним довкіллям і простором.

Існують неоднакові підходи до визначення феномена “інформаційна культура людини”. У науковій та навчальній літературі публікується безліч поглядів, іноді протилежних. Однозначного та усеосяжного визначення цьому поняттю дослідники не дають.

Інформаційна культура людини – це її впевненість в собі, у завтрашньому дні; інформованість, успішніша самореалізація,

розвиток здатності до самоосвіти і комунікації в сучасному світі, в змозі бути в центрі подій, відкритим для спілкування[239] .

Інформаційна культура проявляється в наявності у людини комплексу знань, умінь, навичок і установок рефлексій у взаємодії з інформаційним середовищем. Тут йдеться про інформаційну культуру, як необхідний компонент будь-якої освіченої людини.

Існують різні погляди вчених на інформаційну культуру особистості, зокрема:

Проф. Ю.С. Зубов зазначає, що інформаційна культура – це систематизована сукупність знань, умінь, навичок, що забезпечує оптимальне здійснення інформаційної діяльності, спрямованої на задоволення як професійних, так і непрофесійних потреб [182].

Проф. Н.Б. Зінов'єва під інформаційною культурою особистості розуміє гармонізацію внутрішнього світу людини в ході освоєння нею усього обсягу соціально-значимої інформації [181]. За умов інформаційного суспільства, коли збільшується швидкість і обсяги інформаційних потоків, перед особою постають нові завдання і проблеми, пов'язані із її можливістю засвоєння та споживання інформації.

Інформаційна культура людини, на думку В.А. Кравець та В.Н. Кухаренко [209], включає оптимальні способи поведінки особи з будь-якою інформацією та її представлення у вигляді, зручному для подальшого використання у вирішенні теоретичних і практичних завдань; технології виробництва, збереження, аналізу, пошуку та передачі інформації; розвиток системи навчання і підготовки людини до ефективного використання інформації та інформаційних засобів у своїй професійній діяльності та побуті.

Інформаційна культура особистості, наголошує Т.Н. Сосніна, характеризує рівень розвитку конкретного суспільства, народності, нації, а також специфічних сфер діяльності (наприклад, культура праці, побут, художня культура). Вона нерозривно пов'язана із другою (соціальною) природою людини. Інформаційна культура особистості є продуктом її творчих здібностей, виступає змістовною стороною суб'єкт-суб'єктних і об'єкт-об'єктних відносин, зареєстрованих за допомогою різних матеріальних носіїв [313].

Сьогодні інформаційна культура вже не вважається вузьким терміном пов'язаним тільки з поняттями інформаційних технологій, який у багатьох випадках розглядають як технічний термін.

Вона стала частиною культури людини будь-якої професії, все більше потрібною у сучасному повсякденному житті.

Інформаційна культура особи, як вважає доц. А.М. Атаян, є визначальним чинником соціалізації в інформаційному суспільстві. Для того щоб сформувати інформаційну культуру суспільства і кожної людини, що відповідає сучасному рівню інформатизації, потрібен цілий комплекс заходів, які зачіпають практично усі ланки соціальної системи [113]. Це не статична, вважає професор, а та, що розвивається в часі система, що має різні рівні. Необхідно розглядати рівні її сформованості та визначати критерії і показники цих рівнів: загальний (базовий), професійний та вищий (логічний).

Одно з найповніших понять викладено фахівцем з теорії і практики інформаційної діяльності доктором педагогічних наук, академіком Н.І. Гендіною. На думку дослідниці, інформаційна культура особистості – це сукупність інформаційного світогляду і системи знань та умінь, що забезпечують їй цілеспрямовану самостійну діяльність щодо оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб з використанням як традиційних, так і нових інформаційних технологій [151].

За іншими джерелами, інформаційна культура – це:

- здатність долати інформаційні перешкоди та вільно орієнтуватись в інформаційному середовищі;
- культура взаємодії суб'єкта з інформацією;
- система поглядів людини на світ інформації,
- інформаційна грамотність та грамотність в галузі ІКТ;
- досягнутий рівень організації інформаційних процесів;
- ступінь задоволення потреби людини в інформаційному спілкуванні;
- рівень створення, збирання, оброблення, передавання, зберігання нею інформації та її захисту;
- якісна характеристика життєдіяльності людини в сфері одержання, передавання, зберігання й використання інформації, де пріоритетними є загальнолюдські духовні цінності.

Але не треба забувати, підкреслює І. Г. Хангельдієва [333], і про загальнолюдські цінності, адже вони допомагають людині поставитися до інформації критично, використовувати її на користь довкіллю та іншим людям, уникаючи багатьох трагедій та непорозумінь.

Під інформаційною культурою особистості, слід розуміти також рівень розвитку її спрямованості, досвіду, особливості психічних процесів і біопсихічних властивостей людини, що відповідають умовам та вимогам сучасного інформаційного суспільства.

Компоненти сформованості інформаційної культури особистості

Інформаційну культуру особистості можна подати як сукупність загальних і спеціальних знань і умінь індивіду, що надаються суспільством, а також знань та умінь функціонування особи в інформаційному суспільстві.

Перша складова інформаційної культури особистості – це сукупність загальних та спеціальних знань і умінь, що надаються суспільством.

Загальні знання і уміння – знання і уміння кожного члена суспільства використовувати досягнення в галузі розвитку форм і методів вироблення, збирання, збереження та поширення інформації з метою забезпечення своїх потреб на побутовому та професійному рівнях, а також із метою забезпечення свої духовних потреб.

Загальні знання і уміння набуваються особою разом із знаннями й навичками у загальноосвітньому процесі кожного члена суспільства. Це знання і уміння кожного члена суспільства використовувати суспільні досягнення в галузі розвитку форм і методів вироблення, збору, збереження та поширення інформації з метою забезпечення своїх потреб на побутовому та професійному рівнях, а також із метою забезпечення свої духовних потреб.

До загальних знань відносяться:

- знання способів та технологій знаходження, опрацювання, консолідації, передання, зберігання, подання інформації;
- знання форм і видів документованої інформації (письмових джерел, видань, аудіовізуальних документів, електронних документів);
- знання особливостей створення і використання документованої інформації в повсякденній діяльності (як професійній, так і побутовій);
- знання інформаційно-пошукових систем, в яких зосереджені інформаційні ресурси;

- знання закономірностей формування і розвитку інформаційного суспільства, державної інформаційної політики;
- знання загальних форм і методів використання існуючих інформаційних ресурсів в інформаційних системах з використанням сучасних засобів інформаційних комунікацій, інформатизації та застосуванням інформаційних технологій;
- вміння співіснувати в інформаційному суспільстві відповідно до його реалій, захищати інформацію від несанкціонованого доступу тощо.

Спеціальні знання і уміння як елемент інформаційної культури – це фахові компетенції, що включають знання, уміння й навички зі створення, збереження, обробки та поширення фахової інформації, а також комплекс професійних знань з розробки відповідних засобів інформатизації, спрямованих на задоволення потреб певної сфери інформаційного суспільства.

До спеціальних знань також належать знання процесів, пов'язаних з професією, а саме: здатність застосовувати комп'ютерні технології з метою вдосконалення професійної діяльності, розуміти принципи проектування та функціонування автоматизованих БД, семантичного вебу, веб-сервісів та соціальних медіа, вміння застосовувати технології та процедури аналітико-синтетичного опрацювання наукової та управлінської інформації, відстежувати тенденції розвитку предметної сфери шляхом бібліо- та вебметричного аналізу інформаційних потоків та масивів тощо.

Ознакою інформаційної культури особистості є не тільки знання як отримати найрізноманітнішу і різноякісну інформацію, а й уміння вибрати з величезного масиву наявної інформації найбільш важливу та потрібну, опрацювати її, планувати і проводити наукові дослідження та презентувати їх результати, ефективно управляти інноваційними проектами, здатність використовувати автоматизовані технології для вирішення експериментальних, практичних і прогностичних завдань у професійної діяльності.

Вищезазначені знання є спеціальними знаннями, які набуваються фахово, і які використовуються в конкретній галузі.

Друга складова інформаційної культури – це функціонування особи в інформаційному суспільстві. До знань в цій складовій належить знання закономірностей формування і розвитку інформаційного суспільства, особливостей його становлення і розвитку у

конкретній країні, знання відносин, які виникають в інформаційному суспільстві та правого регулювання цих відносин (інформаційне законодавство), знання й розуміння державної політики інформаційного суспільства конкретної країни та світового інформаційного співтовариства, а також знання процесів, які забезпечують інформаційну безпеку особи та держави.

Компоненти сучасної інформаційної культури особистості, для наглядності, подано на рис.1.4.

Рис.1.4. Складові компоненти інформаційної культури

Концепція і стратегія побудови нової інформаційної культури особистості повинна бути переорієнтована з абстрактних

формувань типу “досягнення цілей у галузі розвитку” на конкретні – “досягнення розвитку конкретної людини в усьому різноманітті її матеріальних і духовних потреб аж до потреби досягти вищого розуму”.

При цьому висока гуманітарна технологія – введення в систему відносин кожної конкретної людини як виробника матеріальних і духовних благ, так і їх споживачів та об’єднання всього людства в одному часовому просторі – повинна стати фундаментом не тільки в концепції побудови нової інформаційної культури, а й у концепціях сталого розвитку та розбудови держави.

Рівні сформованості інформаційної культури особистості

Формування інформаційної культури особистості, на думку науковців, є складним виховним і гносеологічним процесом. Інформаційна культура особистості – це не статична, а динамічна система, що розвивається в часі, яка має різні рівні.

Інформаційна культура, як і культура особистості у цілому, починає формуватися із самого народження індивіда його соціальним оточенням. Розвиток, виховання й становлення індивіда, як особистості, здійснюється під впливом інформації, яку він отримує в ході комунікативної взаємодії з навколишнім середовищем.

Отримавши початкові уявлення і первинну інформацію про навколишній світ у родинному колі, дитина закріплює і поглиблює їх у середніх, а потім і в закладах вищої освіти. Якщо для побутової чи суспільної комунікації інформаційний вплив носить, як правило, випадковий характер, то освітньо-виховний процес передбачає здійснення на особистість виключно цілеспрямованого інформаційного впливу.

Професійна діяльність також накладає певний відбиток на особливості сприйняття інформації індивідом. Кожен майбутній фахівець так чи інакше в своїй роботі матиме справу з інформацією, й приступаючи до виконання своїх функціональних обов’язків апріорно мусить мати певний досвід знаходження, створення і опрацювання інформації. Тому вказаний вид діяльності не є принципово новим і, здавалось б не потребує вивчення складних форм і методів опрацювання інформації.

Разом з тим, робота з інформацією неможлива без розуміння поставлених цілей, знання інформаційно-пошукових систем,

алгоритмів оброблення інформації. Слід враховувати, що процес оброблення інформації багато в чому залежить від змісту самої інформації. При цьому кожна нова порція інформації здійснює певний вплив на особистість – збільшує обсяг її знань.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що для майбутнього фахівця характерною є наявність певних початкових умінь і навичок роботи з інформацією, а також їх подальший розвиток і вдосконалення протягом трудового життя.

Рівні сформованості інформаційної культури особистості, особливі ознаки та показники цих рівнів зведено в табл. 1.4.

Таблиця 1.4.

**Рівні, ознаки і показники сформованості
інформаційної культури особистості**

Рівень культури	Особливі ознаки рівня	Показники
Загальний (базовий) рівень	Особливістю отриманої сукупності знань, умінь та навичок буде їх можливість застосування практично без змін у різних видах діяльності	Знання, уміння і навички носять універсальний та узагальнений характер, оскільки сфера їх застосування досить широка
Професійний рівень	Знання, уміння і навички особи характеризуються специфічністю, більшою складністю, але в той же час обмеженістю сфери застосування. Їх можна назвати вузько спрямованими	Прив'язані до професійної діяльності людини, а при навчанні до дисциплін, які формують їх основи. Багато показників цього рівня визначаються як елементи базового рівня
Вищий (логічний) рівень	Знання, уміння і навички особи носять міжпредметний характер, але відрізняються від базових мірою складності та обумовлені творчим мисленням та гнучкістю. Компетентності цього рівня включають знання, уміння і навички професійного рівня	Дають можливість здійснювати аналіз та синтез, комбінувати раніше освоєні знання, уміння і навички, приймати рішення в нестандартних ситуаціях вести альтернативний пошук засобів і способів вирішення завдань

Усі вищезазначені в табл. 1.4. рівні взаємопов'язані і включають елементи попереднього, ускладнюючись при цьому. Таким чином, для того щоб сформувати інформаційну культуру суспільства і кожної людини, що відповідає сучасному рівню розвитку техніки та інформаційних технологій потрібен цілий комплекс заходів, що зачіпають усі ланки соціальної системи.

Процес формування інформаційної культури особистості тільки тоді може стати ефективним, коли, як вважає А. І. Рубан [331], розроблено і затверджено програму її становлення й подальшого розвитку з чітко сформульованою метою, логічною послідовністю дій, що ведуть до досягнення поставленої мети.

Крім того без цілісної державної політики, програм діджиталізації неможливо говорити про успішне рішення завдань формування інформаційної культури особистості.

Формування інформаційної культури людини є соціальним замовленням сучасного етапу розвитку суспільства знань, оскільки культура інформаційного суспільства, що вибудовується, визначається рівнем культури кожної особистості. Усе вищезазначене має велику вагомість, оскільки успішність інформатизації в тій або іншій країні визначає саме роль і місце цієї держави у світовій спільноті.

Аспекти прояву інформаційної культури особистості

Інформаційна культура особистості безпосередньо пов'язана із соціальною природою людини. Інформаційну культуру не можна звести до якихось розрізнених умінь та навичок роботи за комп'ютером. Вона передбачає наявність інформаційної направленості цілісної особистості, змотивованої до застосування та засвоєння нових знань і спроможностей роботи з інформацією.

Інформаційну культуру треба розглядати як одну з граней особистісного розвитку. Це шлях універсалізації якостей людини, продукт її умінь та різноманітних творчих здатностей.

Можна виділити основні уміння, що характеризують сформовану інформаційну культуру особистості, а саме:

- уміння ефективно здійснювати інформаційний пошук;
- уміння адекватно виражати свою потребу в інформації;
- уміння осмислювати і формулювати свої інформаційні запити;
- уміння оперувати різними джерелами інформації;

- уміння користуватись пошуковими інформаційними системами;
- здатність створювати, оброблювати, поширювати, захищати та зберігати інформацію;
- уміння використовувати інформацію в різноманітних пізнавальних і життєво-практичних ситуаціях.

Поняття “інформаційна культура” включає також уміння особистості чітко і доказово викладати результати власної діяльності, репрезентувати її, в тому числі з урахуванням рівня підготовки і налаштування цільової аудиторії.

Аспекти прояву інформаційної культури особистості подано на рис. 1.5.

• здатність вишукувати інформацію у різних джерелах і е-комунікаціях, оперувати та подавати її у зрозумілому вигляді і ефективно застосовувати	• здатність використовувати у своїй діяльності комп'ютерні інформаційні технології, базовими складовими якої є програмні продукти, бази даних
• конкретні навички, здібності, уміння щодо використання технічних пристроїв (від телефону до ПК і комп'ютерних мереж)	• здатність працювати з різного роду оперативною інформацією (управлінською, реферативною, правовою, фінансовою тощо), адекватно її оцінювати
• знання підвалин аналітико-синтетичного перероблення, якісного опрацювання, захисту та зберігання інформації	• володіння особливостями створення і руху інформаційних масивів та потоків у своїй та суміжній сфері діяльності

Рис.1.5. Аспекти прояву інформаційної культури особистості

Інформаційна культура, як видно з рис.1.5., виступає найважливішим чинником її успішної професійної і нефахової діяльності, а також соціальної захищеності особистості в інформаційному суспільстві.

Оволодіння інформаційною культурою сприяє реальному розумінню людиною свого місця, себе та своєї ролі в сучасному світі. Відсутність інформаційної культури унеможливує повноцінне функціонування особистості в інформаційному суспільстві, однією з головних характеристик якого є підвищення ролі людини.

Таким чином, для особистості, що володіє високою індивідуальною інформаційною культурою, характерне усвідомлення збільшення протиріч між зростаючим обсягом інформації та можливостями її опрацювання, знанням способів знаходження, згортання, захисту та передання релевантної інформації, розвитком компетентностей у своїй практичній, виробничій і побутовій, діяльності.

Культура та інформаційна й медіа-грамотність.

Сучасна інформаційна культура припускає наявність в особи таких якостей, як: інформаційна грамотність, медіа-грамотність, інформаційний світогляд, які останнім часом у науковій літературі ототожнюють з інформаційно-комунікаційною компетентністю. Пропонується також розмежовувати поняття інформаційно-комунікаційної грамотності, мережної грамотності, інтернет-грамотності, цифрової грамотності, медіа-грамотності та комп'ютерної грамотності.

Ключем до розуміння словосполучення “інформаційна або медіа-грамотність” є слово “грамотність”, яке сучасна вітчизняна педагогічна наука розглядає як необхідний ступінь і засіб становлення людини як індивіда.

Як приклад розглянемо спочатку досить широковідоме поняття “інформаційна грамотність” (*англ. Information Literacy*).

На сьогодні не існує єдиного сталого визначення поняття “інформаційна грамотність”. Це досить широке поняття, і для спеціалістів різних царин людської діяльності його визначення різняться.

Зіставлення понять “інформаційна грамотність” та “інформаційна культура” свідчить про їх значну схожість. Обидва вони характеризують складний, багаторівневий і багатоаспектний феномен взаємодії людини та інформації. У складі обох понять виділяється багато компонентів: від уміння вести пошук інформації, аналізувати і критично оцінювати знайдені джерела

інформації до їх творчого використання та захисту з метою вирішення різноманітних завдань, що виникають у навчальній, професійній чи іншій практичній діяльності.

Разом з тим концепція інформаційної культури особистості ширша, ніж концепція інформаційної грамотності. На відміну від інформаційної грамотності, вона включає такий компонент, як інформаційний світогляд, що передбачає обов'язкову мотивацію особистості на необхідність проходження спеціальної інформаційної підготовки.

У поняття “інформаційна грамотність” вкладається й те, що людина розуміє необхідність тієї чи іншої інформації, може її знайти, доречно оцінити й ефективно використати.

Як комплексне поняття, інформаційну грамотність можна розглядати як [329]:

- вивчення і знання інформаційних ресурсів, потоків і масивів інформації (інформаційна культура);
- соціальна необхідність (власне інформаційна грамотність);
- вид індивідуальної компетенції (інформаційні уміння).

До розуміння цієї категорії грамотності входять такі питання, як уміння шукати, аналізувати, використовувати, оцінювати достовірність і захищати інформацію; оцінювати значення нових комп'ютерних програм та інформаційних технологій та вміти їх використовувати.

Інформаційну грамотність можна подати також як наявність відповідних знань і умінь, потрібних для ефективного пошуку інформації. Інформаційну грамотність особи можна розцінювати також як наявність у неї відповідних компетентностей щодо подальшого застосування інформації для здійснення певних дій і досягнення відповідних результатів.

Медіаграмотність (медійна грамотність, *Media Literacy*) – сукупність знань, навичок та умінь, які дають людям змогу аналізувати, критично оцінювати і вироблювати повідомлення різних жанрів і форм для різних типів медіа, а також розуміти й синтезувати складні процеси функціонування медіа в суспільстві, та оцінювати їх вплив [307].

В основі медіаграмотності – модель, яка стимулює людей замислюватися над тим, що вони дивляться, вбачають, читають. Вона дає можливість споживачам критично аналізувати медіа

повідомлення з тим, щоб вбачати там пропаганду, цензуру чи односторонність у новинах і програмах суспільного інтересу, відзначувати причини таких дій, а також розуміти такі фактори впливу на інформацію, особливості і кут її подачі, як особа власника медіа чи джерело її фінансування.

Медіаграмотність можна подати як рівень культури особистості, який демонструє [307]:

- уміння послуговуватися інформаційно-комунікативною технікою;
- подавати себе та спілкуватися за допомогою медіа засобів;
- сприймати та критично інтерпретувати інформацію,
- відділяти реальність від її віртуальної симуляції.

Синкретичність сучасного світу інформації, що відбивається в одночасній дії на людину, різноманітної з точки зору типів, видів та носіїв інформації, зумовила можливість інтегрувати медіаграмотність та інформаційну грамотність у єдине поняття “*медіа та інформаційна грамотність*”, що залучає усвідомлену мотивацію особи до інформаційного суспільства, а це певна манера мислення, головною характеристикою якої є незалежність, новизна та креативність.

Медіа і комп’ютерну грамотність особи можна подати також як інформаційно-комунікаційні компетентності, що необхідні для виживання і успішного розв’язання в інформаційну епоху життєвих завдань індивідом, організацією, спільнотою чи суспільствами і людством у цілому, як сукупність знань, умінь, установок, спроможностей та навичок, які допускають отримувати доступ до інформації, необхідний для того щоб аналізувати, оцінювати, використовувати, створювати та захищати, а також поширювати їх із максимальною продуктивністю та дотриманням прав людини у відповідності до чинних законодавчих і етичних норм.

Комп’ютерна грамотність (англ. *Computer Literacy*) – оволодіння мінімальним набором знань та навичок роботи на ПК. Комп’ютерну грамотність можна подати як уміння, що є так само необхідним людині, як і уміння читати та писати.

На різних етапах освіти “грамотність” означає вправність читати, писати і мислити. З цієї точки зору, комп’ютерна грамотність – це спроможність читати і писати, думати і малювати,

шукати інформацію і працювати з програмами на персональному комп'ютері.

Під комп'ютерною грамотністю розуміються [313]:

- знання, що стосуються ІКТ, комп'ютерів, їх потенціалу, можливостей та меж їх використання, а також компетенції, що стосуються основних економічних, соціальних, культурних і морально-етичних питань;
- сукупність умінь і навичок використання комп'ютерів у своїй діяльності:
- уміння інструментального застосовування інформаційної техніки (уміння користуватися текстовим і графічним редактором, електронними таблицями, базами даних тощо);
- уміння, що характеризують гуманітарний компонент використання комп'ютера.

Комп'ютерна грамотність – це також вправність аналізувати ситуації, описувати результати дії на людину збоїв і відмов інформаційних систем, уміння визначати можливість прийняття рішень за допомогою КТ.

Веб-грамотність (англ. – *Web Literacy*) – елемент інформаційної культури, який охоплює усі вміння, що надають особі відчуття впевненості та компетентності в користуванні інтернетом.

Щоб бути повноцінними громадянами сучасного цифрового суспільства, необхідно знати, як використовувати інтернет, уміти збирати релевантну інформацію, вміти її опрацьовувати, ділитися, зберігати та захищати, звідувати, якій інформації можна довіряти, і найважливіше розуміти як саме можна розширити межі своїх знань.

Мережева-грамотність (англ. – *Computer Literacy*) – вміння аналізувати, збирати та ефективно використовувати інформацію, що надходить до користувача через соціальні чи професійні мережі.

Соціальні мережі в Інтернеті дозволяють розширити коло спілкування, зрозуміти, якою інформацією володіють її користувачі, та ефективно і дотепно використовувати ті чи інші зв'язки.

Якщо не зловживати використанням соціальних мереж, то вони, в принципі, роблять позитивний вплив. Можна відновити

зв'язок з давно втраченими людьми, подивитися фотографії і відео друзів та поділитися своїми, поспілкуватися в режимі реального часу з тими, хто далеко, чи познайомитися з кимось із за кордону. Це розширює коло спілкування, робить його більш доступним.

У мережі особистість може підвищити свою самооцінку, знайти друзів за інтересами та однодумців, поділитися з кимось своїм досвідом. Разом з тим важливо, щоб інтереси людини не обмежувалися лише соціальними мережами.

Інформаційний світогляд (англ. – *Information Outlook*) – система стійких поглядів на інформаційне суспільство і місце людини в ньому, на її відношення до оточуючої дійсності та самої себе, а також уміння стежити за інформаційними потоками, оптимізувати їх, а також знаходити та аналізувати інформацію, що циркулює в них.

З кожним роком інформація стає все доступнішою для широкого загалу, і дуже важливо вміти її застосовувати, обережно та надійно зберігати і захищати й використовувати свої знання в майбутньому.

Роль освіти в інформаційній культурі особистості

Інформаційна культура особистості, як вже зазначалось в попередніх підрозділах, абсолютно не зводиться лише до розрізних знань та умінь роботи за комп'ютером. Вона припускає інформативну спрямованість цілісної особи, яка має мотивацію до навчання, засвоєння і застосування нових даних.

Фахівці стверджують, що інформаційна культура людини повинна стати однією з граней її особистісного розвитку. Це шлях універсалізації якостей людини. А для того, щоб сформувати достатній рівень інформаційної культури, як зазначає В.С. Цимбалюк, особливого значення треба надати отриманню саме інформаційної освіти [338].

Освіта мусить сприяти формуванню фахівця нового інформаційного суспільства, який має навички створення і виділення значимої інформації, диференціації даних, вироблення критеріїв оцінювання інформації, умілого її використання. Інформаційно грамотна людина уміє вчитися, тобто розуміє, як організоване знання, де і як знайти інформацію, може навчити інших користуватися нею.

Виділимо компоненти інформаційної культури, які особі треба в процесі навчання засвоїти:

- розуміння відповідної термінології, пов'язаної з ІКТ;
- знання методології застосування інформаційних і комп'ютерних технологій (ІКТ) у різних сферах життєдіяльності людини;
- знання принципів роботи пристроїв комп'ютерної техніки;
- вільне володіння навичками роботи з комп'ютером у повсякденній професійній діяльності;
- знання підвалин методів моделювання (математичного, логічного, дидактичного та ін.);
- розуміння принципів, що лежать в основі функціонування телекомунікаційних мереж і вправностей ними користуватися;
- уміння адекватно інтерпретувати результати рішення практичних завдань за допомогою електронно-обчислювальної техніки і послуговуватися ними у своїй професійній діяльності;
- уміння чітко формулювати завдання, що виникають у роботі та реалізовувати на практиці основні етапи їх вирішення;
- дотримання морально-етичних і правових норм застосування ІКТ, їх структуризації, алгоритмізації, програмування, реалізації;
- знання конкретних прикладів та особливостей використання електронно-обчислювальної техніки.

Інформаційна культура особистості залежить від її компетентностей, тобто знань і уміння ефективно використовувати інформаційні ресурси в конкретних інформаційних системах. Ураховуючи необхідність та важливість оцінювання інформаційно-комунікаційних компетентностей для успішного професійного зростання, а також соціальних комунікацій, у багатьох європейських країнах створено відповідні проекти та установи, що оцінюють інформаційні компетентності випускників закладів вищої освіти.

Національними освітніми технологічними стандартами (National Educational Technology Standards (NETS) Міжнародного товариства для технологій в освіті (International Society for Technology in Education (ISTE) [228] визначено шість основних категорій навичок, що становлять інформаційно-комунікаційну компетентність (Information Communication Competence), які зведено в табл. 1.5.

Таблиця 1.5.

Навички інформаційно-комунікаційної компетентності

Навички	Зміст компетентності
Основні дії та поняття	Уміння демонструвати розуміння створення та використання інформаційних технологій
	Здатність використовувати інформаційні технології
Соціальні, етичні та загальнолюдські проблеми	Розуміння етичних, культурних та соціальних проблем, які мають відношення до технологій
	Здатність використовувати на практиці інформаційні технології і програмне забезпечення за їх призначенням
	Уміння розвивати позитивне ставлення до використання технологій, підтримувати освіту впродовж життя, досягати особистих цілей і успіхів у навчанні
Успішне використання технологічних інструментів	Спроможність використовувати ІТ з метою удосконалення процесу свого навчання
	Уміння досягати мети навчання, розвивати свій творчий потенціал
	Здатність використовувати технологічні інструменти з метою удосконалення технологічних моделей, підготовки публікацій та виконання творчих робіт
Використання телекомунікаційних інструментів	Уміння використовувати телекомунікації для співпраці, публікують та взаємодіють з іншими студентами, експертами та аудиторіями
	Здатність використовувати різноманітність медіа та форматів для обміну інформацією з великою аудиторією
Використання технологічних інструментів для проведення досліджень	Уміння використовувати технології для збирання, розміщення, оцінювання інформації з різних джерел
	Здатність використовувати технологічні інструменти для обробки даних і повідомлення результатів
	Спроможність оцінювати і відбирати інформаційні ресурси, технологічні інновації, які базуються на доцільності для виконання специфічних завдань
Використання технологій для розв'язання проблем та прийняття рішень	Вміння використовувати технологічні ресурси для розв'язання проблем та прийняття рішень
	Здатність використовувати ІТ для стратегічного планування і вирішення реальних проблем

Таким чином, повноцінно жити і працювати за умов інформаційного суспільства може тільки особистість, яка має відповідний рівень інформаційної та комунікативної культури, основними ознаками якої мають бути:

- уміння адекватно виражати свою потребу в конкретній інформації;
- здатність переробляти отриману інформацію і створювати нову;
- ефективно здійснювати пошук необхідних даних;
- здатність адекватно оцінювати інформацію;
- уміння правильно відбирати необхідні дані;
- уміння вести індивідуальні пошукові інформаційні системи;
- здатність до інформаційного спілкування.

Важливою ознакою інформаційно-комунікативної культури сучасної особистості мусить стати здатність зноситися за допомогою медіа засобів; розуміти віртуальну реальність, сконструйовану медіа джерелами; осмислювати владні стосунки, міфи про народних героїв, які вони культивують, особливо під час проведення виборчих президентських кампаній.

Запитання для самоперевірки

1. Дайте визначення терміна “інформаційна культура”.
2. Поясніть взаємозв’язок культури суспільства, групи і особистості.
3. Охарактеризуйте роль інформації у розвитку суспільства
4. Наведіть основні характеристики інформації.
5. Розпишіть основні види інформації.
6. Обґрунтуйте основні підходи у дослідженні інформаційної культури.
7. Розкрийте напрями досліджень інформаційної культури.
8. Опишіть етапи розвитку інформаційної культури.
9. Поясніть інформаційну культуру електронних засобів
10. Поясніть об’єкти інформаційної культури.
11. У чому полягає інформаційна культура особистості?
12. Що означає інформаційна культура суспільства?
13. Які складові інформаційної культури особистості?

14. Розкрийте поняття “інформаційна культура суспільної групи”
15. Поясніть вираз “інформаційна культура людини як складова її загальної культури”.
16. Дайте визначення феномена “інформаційна культура людини”.
17. Розпишіть компоненти та рівні сформованості інформаційної культури особистості.
18. Поясніть аспекти прояву інформаційної культури особистості.
19. В чому полягає відмінність між інформаційною культурою та інформаційною і медіа-грамотністю?
20. Яка роль освіти в інформаційній культурі особистості?
21. В чому сенс інформації як досягнення та проблеми сучасного суспільства?
22. Поясніть твердження, що інформація є національним багатством?
23. У чому полягають проблеми та перспективи світового інформаційного середовища?
24. У чому полягає вплив глобалізації на становлення інформаційної культури в українському соціумі?
25. У чому полягає сенс інформаційної культури мережевого простору?
26. У чому полягає сенс віртуальної інформаційної культури?
27. З’ясуйте сутність віртуальної реальності як феномену буття людства та індивіду.
28. Як здійснюється вирішення соціальних, екологічних та моральних проблем людства в системі інформаційних культур?
29. В чому полягає взаємообумовленість національної та інформаційної культур?
30. Наведіть основні ознаки інформаційного суспільства.

«Today, the culture can hardly, if at all, reflect the society in which people live.»

Daniel Bell

РОЗДІЛ II.

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО

- 2.1. Інформаційне суспільство як етап розвитку людства
- 2.2. Інформаційне суспільство та його характеристики
- 2.3. Інформаційна культура як сегмент культури суспільства
- 2.4. Інформатизація українського суспільства

2.1. Інформаційне суспільство як етап розвитку людства

***Коло питань:** Суспільство та стадії його розвитку. Виникнення концепції “інформаційне суспільство”. Сучасні визначення поняття “інформаційне суспільство”. Інформаційна сфера, засоби інформатизації, інформаційні процеси та технології. Еволюція інформаційних технологій у суспільстві.*

Суспільство та стадії його розвитку

Суспільством називають організовану сукупність людей на певному етапі історичного розвитку, які об'єднані характерними для них відносинами.

Суспільство – самодостатня система, основою якої є соціальні комунікації людей, що укладаються в процесі реалізації особистих потреб кожного індивіда.

У широкому розумінні суспільство – це відокремлена від природи частка матеріального світу, що являє собою історично

розвинуту форму життєдіяльності людей, підґрунтям якої є людська праця, суспільне виробництво.

У вузькому розумінні суспільство – це певний етап історії розвитку людства.

Суспільство являє собою найскладнішу з відомих систем об'єктивної реальності, що охоплює сукупність соціальних об'єктів та суб'єктів, їхні властивості й відносини, які утворюють цілісний соціальний організм.

З одного боку, сучасне суспільство, як один із елементів об'єктивної дійсності, піддається всім загальним закономірностям її розвитку, а з іншого виступає як особлива, специфічна частка дійсності, що характеризується, крім загальних та повселюдних закономірностей, своїми власними. Звідси випливає, що пізнання і суспільних явищ і самого суспільства, має свої певні специфічні ознаки.

Провідні соціологи, зазвичай, за основним способом виробництва виділяють доіндустріальну, індустріальну та постіндустріальну історичні стадії становлення та розвитку людського суспільства, характеристики яких зведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Стадії становлення та розвитку людського суспільства

Стадія	Характеристика суспільства	Примітка
Доіндустріальна	Суспільство донеолітичної революції, в якому превалює сільське господарство	Основними способами добування їжі в людей були мисливство та збирання; мисливці-збирачі також мали своє суспільство зі своєю культурою
Індустріальна	Суспільство промислової революції, основним типом діяльності людей в якому є промислове виробництво	В зв'язку з винайденням людством рільництва і тваринництва відповідно, змінилася частка робітників у загальному складі населення, зросла роль капіталістичних відносин
Постіндустріальна	Суспільство інноваційної економіки з продуктивною промисловістю, індустрією знань, панівною часткою у ВВП інноваційних послуг, конкуренцією	Ключовим видом виробництва стає виробництво послуг, зростає роль знань та освіти, в складі трудових ресурсів домінують інформаційні фахівці та росте частка працівників сфери послуг

Як видно з табл. 2.1. ключовим видом виробництва у постіндустріальному суспільстві стає виробництво послуг, зростає роль знань та освіти, а в складі трудового населення все більше починають домінувати інформаційні фахівці.

Розглянемо детальніше основні умови, за яких з'явився термін та виникла концепція “інформаційне суспільство” (ІС).

Виникнення концепції “інформаційне суспільство”

Генезис концепції “інформаційне суспільство” бере свій початок у працях австрійсько-американського економіста-дослідника, президента Міжнародної економічної асоціації Фріца Махлупа, котрий у 1933 р. вивчав вплив патентів на наукові дослідження. Робота дослідника досягла апогею в 1962 р. його знаменитою публікацією “Виробництво і розподіл знань у Сполучених Штатах”, в якій учений зазначав, що інформація може розглядатися як свого роду промисловий продукт, а її виробництво – один із видів промислової індустрії [233].

Саме Фріц Махлуп ввів поняття “індустрії знань”, до якої він включив п'ять секторів інформаційної діяльності у суспільстві (див. рис. 2.1).

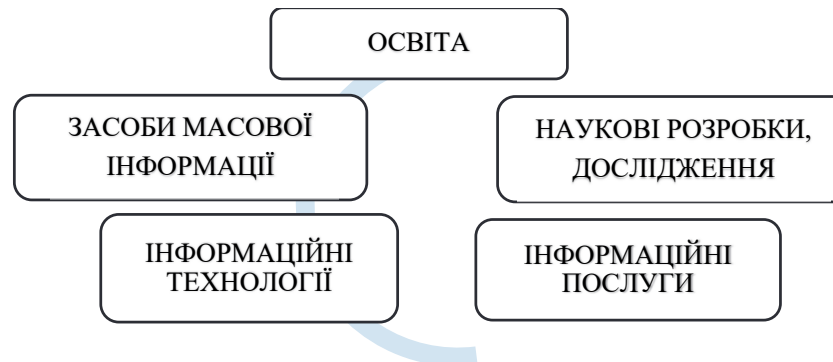

Рис. 2.1. Сектори інформаційної діяльності суспільства.

Базуючись на цій класифікації і статистичних даних, учений підрахував, що в 1959 р. майже 1/3 валового національного продукту США було вироблено індустрією знань.

Поняття “інформаційне суспільство” зародилося з появою кібернетики в 1940-х роках, хоча сам термін стали використовувати

пізніше, коли розпочалась суцільна комп'ютеризація й активно почали розвиватись інформаційні та цифрові технології.

Імена та основні заслуги вчених, з якими пов'язано поняття “інформатизація” зведено в таблицю 2.2.

Таблиця 2.2.

Вчені, що внесли вагомий внесок у розвиток інформатизації

Прізвище	Фах	Заслуги
Клод Елвуд Шеннон	Американський електротехнік, криптоаналітик та математик	Батько інформаційного століття, засновник теорії інформації, зробив ключовий внесок у теорію ймовірних схем та теорію систем управління
Норберт Вінер	Американський математик-теоретик та прикладний математик	Творець основ кібернетики, суміжних із теорією інформації та теорією управління (“батько кібернетики”). Автор праць з теорії ймовірностей та ін.
Джон фон Нейман	Американський математик	Засновник квантової фізики, функціонального аналізу, теорію множин, інформатики та теорії ігор
Алан Матісон Тюрінг	Англійський математик, логік та крипто-граф	Піонер сучасної інформатики, зробив вагомий внесок у дослідження штучного інтелекту

Термін “інформаційне суспільство” (англ. – *information society*) виник у другій половині 60-х років XX століття, коли людство вперше усвідомило, що кількість інформації, яка обертається в суспільстві, стала зростати по експоненті, з'явився навіть термін “інформаційний вибух”.

З часом було доведено закон стрімкого збільшення інформації в суспільстві. З'явилася впевненість у тому, що упоратися з таким потоком інформації людина не зможе. Для цього потрібні спеціальні засоби оброблення інформації, її збереження й використання. Прийдешню еру в історії людства стали іменувати не тільки інформаційним суспільством, а й суспільством знань, постіндустріальним суспільством, інфосферою.

Безпосередньо винахід терміна “інформаційне суспільство” приписується професору Токійського технологічного інституту Ю. Хаяші. Зазначений термін став основним у доповіді вчених

спеціальної групи з наукових, технічних і економічних досліджень, яка у 1969 р. представила японському уряду звіт “Японське інформаційне суспільство: теми і підходи” та “Контури політики сприяння інформатизації японського суспільства”, а в 1971 р. – “План інформаційного суспільства”.

У подальшому теорія інформаційного суспільства була розвинута такими відомими фахівцями як М. Порат, Й. Масуда, Т. Стоуньєр, Р. Карц та інші. Вчені пояснювали, що зазначений термін характеризує суспільство, в якому благодатно циркулює інформація високої якості, а також існують всі необхідні засоби для її ефективного використання, збереження, розподілу та захисту. Відповідно до вимог зацікавлених осіб та організацій інформація легко й швидко поширюється та видається їм в узвичаєній для них формі. Оскільки ціна користування інформаційними послугами досить незначна, то вони доступні кожному.

У ці ж роки провідний американський соціолог та публіцист, професор Гарвардського університету Деніел Белл у своїй праці “Прийдешне постіндустріальне суспільство” [123], яка була видана у 1973 році, науково обґрунтував концепцію інформаційного суспільства, що приходить на зміну індустріальному. На думку Д. Белла, зміни в соціальній структурі, які відбуваються з середини ХХ ст., свідчать про те, що індустріальне суспільство еволюціонує до постіндустріального, яке й стане визначальною соціальною формою наступного століття.

Учений висунув також ідею про те, що розвиток будь-якого суспільства відбувається одночасно за кількома “осьовими лініями”, які благодатно вплітаються в його економічну, політичну і культурну еволюцію. Залежно від вибору “осі” історію суспільства можна розглядати по-різному: як еволюцію форм власності, пертурбацію його політичної організації, або зміну культурних традицій.

Пізніше, у 80-ті роки минулого століття Деніел Белл, ставши вже класиком “постіндустріального суспільства”, в своїх статтях і виступах все частіше замість терміна “постіндустріальне суспільство” послуговувався терміном “інформаційне суспільство”.

З часом термін “інформаційне суспільство” на тлі значного прогресу у виробництві комп’ютерних засобів, спорудженні телекомунікаційних мереж, впровадженні інтегральних мікросхем, персональних комп’ютерів, цифрових систем зв’язку, волоконно-

оптичних лінії, стає все більш популярним серед широкого кола фахівців і політиків.

Усе більш відомим застосування терміна “інформаційне суспільство” стало завдяки працям американського соціолога і футуролога Елвіна Тоффлера, який випустив відому трилогію, присвячену дослідженню інформаційного суспільства: “Шок майбутнього” (1970), “Третя хвиля” (1980), “Метаморфози влади” (1990), в яких обґрунтував теорію трьох революцій.

Так, у книзі “Третя хвиля” [322] автор концепції “Інформаційної цивілізації” виділив три основних стадії (хвилі) розвитку людства – *аграрну, індустріальну та постіндустріальну*. При хвилею науковець розумів певний стрибок у науці й техніці, що призводить до глибинних зрушень у житті суспільства. Так, *для першої хвилі* стрибком стало піднесення сільського господарства, *для другої* – промисловий переворот. *Третя хвиля* повністю змінить другу до 2025 року. Оскільки хвилі “перекочуються” поступово, на планеті, як вважав Е. Тоффлер, одночасно існують усі три стадії, а періоди між ними поступово скорочуються.

Дещо пізніше про це саме писав вітчизняний науковець, засновник наукової школи кібернетики, директор інституту кібернетики Національної Академії наук України проф. Віктор Глушков, який запропонував концепцію безпаперової технології в організації сфери управління та розподілу в суспільстві.

Активними пропагандистами використання промислового значення інформації стали саме японці, які навдивовижу застосовують її в конкурентній боротьбі на світовому ринку. Японські інформаційні системи і технології, прилади, обчислювальні машини та промислові роботи й нині переважають в техносфері інформаційного суспільства.

Подальше експонентне зростання на початку 90-х років минулого століття функційних можливостей комп’ютерних засобів і телекомунікаційних мереж, їх конвергенція з інформаційними продуктами та інформаційними системами у формі всесвітнього павутиння на основі гіпертекстового механізму – Інтернету, створили ілюзію швидкого настання реального “інформаційного суспільства” і викликали справжню ейфорію серед інвесторів, бізнесменів та політичних діячів.

Перспектива побудови “інформаційного суспільства” була підхоплена американськими вченими у формі відомої метафори

сенатора віцепрезидента США Альберта Арнольда Гора щодо розбудови “інформаційних супермагістралей” для посилення лідерства США у світі [324]. В грудні 1993 р. Європейський Союз, як основний суперник, відповів на виклик Америки, підготувавши європейський план дій на шляху до “інформаційного суспільства”.

Питання розбудови “інформаційного суспільства” було обговорено також на організованій Єврокомісією спеціальній конференції міністрів країн Великої сімки (G7) у Брюсселі в 1995 р.

Протягом 90-х років значні суми коштів в усьому світі вкладалися в створення й розвиток організацій, установ, підприємств та корпорацій, так чи інакше пов’язаних з інформаційно-комунікаційною сферою, особливо тих, що займалися розвитком Інтернету, який вже ставав реальним прототипом близького “інформаційного суспільства”.

Прихильники й захисники концепції “інформаційного суспільства” визнають наявність протиріч та неясностей у концепції і в термінології, але вважають її загалом випробуваною та адекватним узагальненням суспільних трансформацій у постіндустріальну епоху.

Найбільш послідовно і логічно зазначену позицію намагався відстоювати угорський науковець-соціолог Ласло Карвалікс. У вступі до своєї праці “Information Society – what is it exactly?” вчений визнає, що “... наприкінці XX століття використання концепції “інформаційного суспільства” набуло значного поширення і стало не тільки повсякденним терміном у словнику соціології, але й улюбленим терміном політиків, бізнесу, друкованих і електронних мас-медіа. Однак, якраз внаслідок такої популярності, зміст цього виразу “розчинився” і його використання сьогодні супроводжується протиріччями і невизначеностями. Більше того, були запропоновані деякі контр-концепції “інформаційного суспільства”, за допомогою яких неможливо було прояснити спірні питання і структурувати коло проблем цієї концепції, оскільки в професійній та науковій літературі за тематикою “інформаційного суспільства” не було сформульовано загальноузгоджених визначень і інтерпретацій сутності “інформаційного суспільства” [368].

Хаос проблематики “інформаційного суспільства” зростає, оскільки численні теорії “інформаційного суспільства” виникали з різних частин науки й будувалися на різних наукових традиціях. Замість систематизації, що мала б базуватися на

загальновизнаних положеннях, продовжується постійна боротьба між першими та новоствореними концепціями “інформаційного суспільства”.

Ситуація ускладнилася тим, відзначав Карвалікс, що концепції “інформаційного суспільства” розвивалися окремо від практичної реальності, тобто від самого “інформаційного суспільства”. А коли нарешті відбулося поєднання теорії з практикою через численні альтернативні тлумачення, то публічно “інформаційне суспільство” було вже сприйняте як певний набір різноманітних властивостей. Ось чому дослідження “інформаційного суспільства” стали проводитися на дещо пізнішій стадії, наприкінці ХХ ст. Одним із перших завдань цих досліджень стала побудова певної “логічної систематизації” самого предмета досліджень.

Сучасні визначення поняття “інформаційне суспільство”

Розвиток сучасного суспільства тісно пов’язаний з процесами вироблення, оброблення, збереження, поширення та використання інформації. Цей етап розвитку суспільного розвитку, як уже зазначалось, отримав назву “інформаційне суспільство”. Разом з тим ряд учених вважає, що в “інформаційному суспільстві” створення, поширення, використання, узагальнення і маніпулювання інформацією становить значну частину економічної, політичної та культурної діяльності, й тому, залежно від напрямку свого дослідження для позначення сучасного розвитку суспільства використовують синонімічні терміни (рис. 2.2) .

Серед інтелектуалів та освітян у країнах з достатньо високим рівнем розвитку науки та освіти набув поширення також термін “суспільство знань” (*knowledge society*). Це пояснюється ймовірно, тим, що так вони визначають сучасний стану суспільства, оскільки *по-перше*, сформульовано воно позитивно (на відміну від назв, на кшталт, вищезазначених постіндустріальне чи постмодерне), а *по-друге*, є результатом розвитку традиційної ідеї Нового часу, яка продовжувала існувати в суспільній думці та науковій фантастиці.

Сьогодні існує безліч підходів щодо визначення поняття “інформаційне суспільство”, що різняться між собою в офіційних міжнародних та вітчизняних документах, у поглядах вчених, у засобах масової інформації та масовій свідомості, про що мова піде нижче.

Пост-інду-стріальне суспільство <i>(Д. Белл)</i>	Пост-еконімічне суспільство <i>(Г. Кан, В. Іноземцев)</i>	Пост-історичне суспільство <i>(Р. Сейденберг)</i>	Пост-капіталістичне суспільство <i>(Р. Даредорф)</i>
Пост-буржуазне суспільство <i>(Дж. Лихтхайм)</i>	Супер-індустріальне суспільство <i>(О. Тофлер)</i>	Пост-модерне суспільство <i>(А. Етціоні)</i>	Суспільство радикалізованого модерну <i>(Е. Гіденс)</i>
Технотронне суспільство <i>(З. Бзежинский)</i>	Цифрове суспільство <i>(М. Макарова, М. Масуда)</i>	Мережеве суспільство <i>(М. Кастельс)</i>	

Рис.2.2. Терміни позначення інформаційного суспільства

Визначення поняття “інформаційне суспільство” в офіційних документах

Порівняно з індустріальним суспільством, де все спрямовано на виробництво і споживання товарів, в інформаційному суспільстві виробляються та споживаються інтелект і знання, що приводить до збільшення частки розумової праці. Від людини вимагається здатність до креативності, творчості, зростає попит на знання.

Інформаційне суспільство, як уже зазначалося, – це теоретична концепція постіндустріального суспільства, історична фаза еволюційного розвитку цивілізації, в якій інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному просторі. Цілком логічно, що на цьому тлі термін “інформаційне суспільство” набув ще більшого поширення.

Апогей популярності цього терміна прийшовся на кінець минулого століття і початок третього тисячоліття. У 1998 р. на черговій

Повноважній конференції Міжнародного телекомунікаційного союзу (ITU) було прийнято резолюцію про проведення Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства (WSIS) [90].

У 2000 р. на саміті країн Великої вісімки (G8) було прийнято Окінавську хартію глобального інформаційного суспільства [89]. У 2002 році Генеральна асамблея ООН приймає резолюцію про схвалення ініціативи ITU щодо проведення двоетапного Всесвітнього саміту з питань Інформаційного суспільства, а в 2003 і 2005 роках нарешті відбуваються Женевський та Туніський етапи цього саміту, на яких було викладено та підсумовано основні ідеї концепції суспільства знань [88].

Визначення інформаційного суспільства, зафіксовані у тогочасних міжнародних документах, зведено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3.

**Поняття “інформаційне суспільство”
в міжнародних документах**

Визначення	Джерело
Суспільство, яке створюється внаслідок нової індустріальної революції на базі інформаційних і телекомунікаційних технологій та на базі інформації, яка є виразником знання людей	Europe and the Global Information Society. Recommendations to European Council. Brussels, 26.05.94 [90]
Суспільство, економіка якого базується на інформаційних технологіях і яке соціально трансформується з метою допомогти індивідам та спільнотам використовувати знання та ідеї, що допомагає людям втілити їх потенціал та реалізувати їх прагнення	Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства в Окінаві, 22.06.2000 [89]
Суспільство, орієнтоване на людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток, в якому кожний може створювати інформацію і знання, мати до них доступ, користуватися і обмінюватися ними, даючи змогу окремим особам, громадам і народам повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи своєму сталому розвитку і підвищуючи якість свого життя	Двохетапний всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. WSIS Женева 2003 – Туніс 2005 [88]

Деякі науковці вважають, що саме WSIS став останнім сплеском міжнародного престижу поняття “інформаційне

суспільство”. Причинами спаду його популярності став крах ілюзій після світової кризи інформаційно-комунікаційної сфери 2001–2002 років (криза “дот-комів”) щодо швидкого настання такого суспільства та глобальна фінансово-економічна криза 2008–2009 років [144].

Однією з причин цього стало й те, що в підсумкових документах WSIS не було прояснено ні сутності нових відносин в “інформаційному суспільстві”, ні надано конкретних рекомендації щодо його становлення та розвитку в різних країнах світу за умов зростаючих міжнародних протиріч.

Зміст терміна “розчинився” і його використання стало супроводжуватися протиріччями та невизначеністю, з’явилися деякі контрконцепції “інформаційного суспільства”, вчені й фахівці не дійшли згоди щодо розуміння його основного змісту.

Визначення поняття “інформаційне суспільство” в поглядах вчених.

Сучасні визначення поняття “інформаційне суспільство” вітчизняних науковців зведено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4.

**Визначення інформаційного суспільства
вітчизняними науковцями**

Зміст	автор
Суспільство нового типу, що формується внаслідок глобальної соціальної революції та породжується вибуховим розвитком і конвертацією інформаційних та комунікаційних технологій	Арістова І.В. [111]
Якісно новий етап соціотехнологічної еволюції суспільства, що формується в результаті довгострокового соціально-економічного розвитку, що передбачає збільшення ролі інформації та знань, а також формування і споживання інформаційних ресурсів у всіх сферах життєдіяльності суспільства за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, що існують у глобальних масштабах	Данільян В.О. [170]
Сучасне суспільство з високим рівнем розвитку інформаційної культури (створення, перероблення та використання інформації), в якому кожна людина може отримувати, накопичувати та розповсюджувати інформацію	Бебик В.М. [122]

Продовження табл. 2.4.

Новий етап розвитку людства, в якому будь-яка людина за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій може отримувати, переробляти та поширювати інформацію, а держава повинна забезпечувати якісний рівень інформатизації усіх галузей	Басв О.О. [116]
Суспільство безперервної загальної освіти, інформаційно-знаннєве суспільство	Гриценко Н.В. [147]
Суспільство, основу соціальної динаміки в якому становлять не традиційні матеріальні, а інформаційні, інтелектуальні ресурси – знання, наука, організаційні чинники, інтелектуальні здібності людей, їхня ініціатива, творчість	Дзьобань О.П. [174]
Нова історична фаза розвитку цивілізації, життя та діяльність котрої пов'язані насамперед зі створенням, переробленням та використанням інформації	Ільганаєва В.А. [188]
Суспільство, в якому головною умовою добробуту кожної людини і кожної держави стає знання, здобуте завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню працювати з нею	Ліпкан В.А. [219]
Суспільство, основою якого є індустрія інформаційних послуг, інформаційна економіка, сучасні інтелектуальні інформаційні технології та зв'язку, а також вагомий потенціал у науці	Марущак І.В. [229]
Стан розвитку суспільних і, насамперед, виробничих відносин, за якого основна частина валового продукту виробляється не за рахунок матеріального виробництва, а на основі створення й продажу наукомістких технологій, інформаційних продуктів, тобто результатів інтелектуальної праці громадян	Семеновкер Б.А. [304]
Результат радикальних змін соціальних структур, валовим підсумком яких стає розширення сфери інформаційних послуг та діяльності загалом	Ракітов А.І. [301]
Інформаційне суспільство як явище, в якому кожна людина може отримувати, накопичувати та поширювати інформацію	Цимбалюк В.С. [338]
Суспільство, в якому будь-хто, будь-де й у будь-який час може одержати за відповідну плату чи безкоштовно на основі автоматизованого доступу та систем зв'язку будь-яку інформацію і знання, необхідні для їхньої життєдіяльності та рішення особистих і соціально значущих завдань	Галушко К.Ю. [144]

Продовження табл. 2.4.

Суспільство, в якому існують розвинуті інфраструктури, що забезпечують створення національних інформаційних ресурсів у обсязі, необхідному для підтримки науково-технологічного й соціально-історичного прогресу, що постійно прискорюється	Ожеван М.Л. [257]
---	----------------------

Як видно з табл. 2.4, існує багато варіантів визначення поняття “інформаційне суспільство”, в одних – суспільство, в якому забезпечується “легкий і вільний доступ до інформації з усього світу”, в інших – що це суспільство, в якому “основними об’єктами й результатами праці більшості є не речі чи енергія, а інформація та знання”.

Найбільш прийнятним на нашу думку може бути таке визначення поняття “інформаційне суспільство” :

Інформаційне суспільство – це якісно новий етап розвитку цивілізації, в якому завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям кожна людина в змозі створювати, отримувати, переробляти, поширювати і зберігати великі обсяги інформації, а держава – забезпечувати якісний рівень інформатизації усіх галузей господарства

Із цього погляду “інформаційне суспільство” може бути визначене як суспільство, основним предметом праці більшої частини людей в якому виступають знання, а знаряддям праці – інформаційні технології. Існуючі суспільні відносини багато в чому визначаються саме цією обставиною.

Визначення поняття “інформаційне суспільство” в засобах масової інформації.

Засоби масової інформації (ЗМІ) виконують роль комунікативного елемента між міжнародними й державними інститутами та науковцями, з одного боку, і суспільством з іншого. Тобто, за допомогою ЗМІ відбувається передача великої частини розуміння про інформаційне суспільство від однієї його частки до іншої.

Здебільшого ЗМІ ретранслюють уявлення представників суспільно-політичної сфери та меншою мірою науково-дослідницької для населення, тобто масової свідомості.

Крім того, ЗМІ пропонують власні інтерпретації розуміння ІС, що, як правило, не сприяє проясненню суті цього явища, але істотно збільшує популярність самого виразу та впливає на думку громадськості. Отже, переважна частина уявлень про ІС у масовій свідомості формується через ЗМІ.

Проте в ЗМІ існує і певний зворотний зв'язок. Населення має змогу доносити свої думки, зокрема і з приводу ІС, до органів державної влади, організацій, представників науки тощо.

Так само, як, наприклад, деякі українські дослідники або ті самі організації звертають увагу політиків на проблеми розвитку інформаційного суспільства через ЗМІ.

Крім того, засоби масової інформації в своїй більшості представляють інтереси своїх власників – олігархів та керівників політичних чи бізнес-структур, з приводу чого британський соціолог Френк Уебстер слушно зазначив:

“У XX ст. засоби масової інформації перетворилися на монополістичні організації і менше стали виконувати свою найважливішу функцію – доводити до громадськості достовірну інформацію. У міру того, як ЗМІ усе більше виражають інтереси класу капіталістів, вони не стільки поширюють інформацію, скільки формують громадську думку” [332].

Отже, розуміння ІС, які фігурують у цій сфері, являють собою суміш з усіх інших сфер, а також власні інтерпретації, які нерідко набувають абсолютно різних забарвлень.

Визначення поняття “інформаційне суспільство” у масовій свідомості.

Аналіз цієї сфери істотно ускладнюється через відсутність прикладних досліджень громадської думки з конкретних питань побудови ІС. Таке дослідження, проведене, наприклад в Україні, дало б змогу оцінити обізнаність населення в питаннях інформаційного суспільства, визначити їх ставлення до нього. Однак, на основі деяких припущень, можна все ж спробувати репрезентувати різновиди розуміння ІС у масовій свідомості.

По-перше, більшість населення все ще є останньою ланкою в ланцюгу визначень ІС. Інакше кажучи, до звичайних людей

знання про інформаційне суспільство приходять насамперед з інших сфер (ЗМІ, науки, політики) і дуже впливає на їхню думку.

По-друге, в Україні немає цілеспрямованої державної програми, яка інформувала населення з питань ІС і заохочувала до участі в процесі його розбудови. Видається, що існує пряма залежність між рівнем зацікавленості держави проблемами ІС та обізнаністю населення з цього питання.

По-третє, сам вираз “інформаційне суспільство” продовжує переживати велику популярність і можна спостерігати певний суспільний ентузіазм, пов’язаний з його використанням, особливо серед молоді. Однак тут варто зазначити, що частота вживання цього словосполучення не спрощує його розуміння, яскравим прикладом чого може бути назва популярного американського музичного гурту “Information Society”.

Отже, можна припустити, що у сфері масової свідомості найчисленнішою й основною є категорія людей, упевнених, що зараз вони живуть в інформаційному суспільстві. Основним їхнім аргументом є те, що роль і кількість інформації, високих технологій, засобів зв’язку тощо в усіх сферах суспільного життя значно зросла, а це уможливорює характеризувати суспільство, в якому ми живемо, як інформаційне.

Непрямим підтвердженням цього є той факт, що останнім часом у деяких літературних джерелах та в інтернет-мережі заговорили про “пост-інформаційне суспільство” (П-ІС). На переконання ряду авторів, які використовують цей термін, людство вже певний час живе в інформаційному суспільстві і поступово буде переходити до наступної фази суспільного розвитку.

Аналіз світових та вітчизняних офіційних документів й статутів організацій, дозволяє виокремити багато спільних ознак у розумінні ІС, а саме:

- наявні визначення, в основному, мають загальний характер;
- суть поняття здебільшого подається через перелік його переваг тощо;
- як синоніми до ІС використовуються поняття “інформаційні технології”, “інформатизація”, “діджиталізація” та/ або тісно пов’язуються з ним;
- основна увага приділяється досягненню мети в майбутньому, а також на користь процесів, пов’язаних із розвитком ІС;

- значна увага відводиться рекламі та поширенню ідей ІС серед населення;
- підкреслюється велика роль у становленні ІС провідних держав.

Кожен із суб'єктів цієї сфери визнає важливість становлення інформаційного суспільства, але всі вони мають власну специфіку його розбудови, враховуючи своє розуміння та власні інтереси.

Спільним знаменником їхньої діяльності можуть стати загальносвітові форуми з питань інформаційного суспільства, на яких підводяться підсумки з проведених робіт та формуються завдання на майбутнє, однак через велику кількість нез'ясованих питань у цілях, засобах та методах розбудови ІС цей самий спільний знаменник, як правило, кожного разу відкладається надалі.

Інформаційна сфера, засоби інформатизації, інформаційні процеси та технології

Соціальна філософія трактує інформаційне суспільство як “суспільство нового типу, що формується в результаті нової соціальної революції, породженої вибуховим розвитком і конвергенцією інформаційних та комунікаційних технологій”.

Зі становленням та розвитком суспільних відносин виникають і стають актуальнішими ряд понять, пов'язаних із діяльністю інформаційного суспільства та місцем особи й організації як соціальної групи в ньому, складнощі, соціальні конфлікти і глобальні проблеми, з якими стикається людство.

Розглянемо ці поняття ґрунтовніше.

Діджиталізація – це оцифровування (англ. *Digitalization*) – переведення інформації в цифрову форму. Більш технологічне визначення: цифрова трансмісія даних, закодованих у дискретні сигнальні імпульси. Для цього існує цілий ряд програмних застосунків, таких як *Piot digitizer* та *Engauge Digitizer*, які належать до *Open Source*.

Інформаційна сфера суспільства – це сукупність інформаційних ресурсів, інформаційної інфраструктури, суб'єктів інформаційних відносин, які забезпечують збирання, зберігання, використання та поширення інформації, а також система правового регулювання суспільних відносин у цій сфері.

Позитивні процеси у формуванні та розвитку інформаційного суспільства здебільшого залежать від його інфраструктури.

Інформаційна інфраструктура – це сукупність взаємодіючих систем виробництва, накопичення, зберігання і доставки інформаційних продуктів, виробництва і розвитку інформаційних технологій, сервісного обслуговування елементів інфраструктури і системи.

Пошук раціональних рішень у будь-якій сфері потребує оброблення великих обсягів інформації, що часом неможливо без залучення спеціальних технічних засобів інформатизації.

Інформатизація – це сукупність взаємозв'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб, реалізації прав громадян і суспільства на основі створення, розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, створених на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки.

Засоби інформатизації – це електронні обчислювальні машини, програмне, математичне, лінгвістичне та інше забезпечення, інформаційні системи або їх окремі елементи, інформаційні мережі і мережі зв'язку, що використовуються для реалізації інформаційних технологій.

Інформатизація, як уже зазначалося, це наслідок розвитку інформаційних процесів, технологій та технологічного способу виробництва в постіндустріальній сфері.

Необхідність процесів інформатизації зумовлюється тягою будь-якої людини до самовдосконалення і пізнання навколишнього світу. Перш ніж почати виконувати якісь дії, необхідно провести велику роботу зі знаходження, збирання й перероблення інформації, її осмислення та аналізу.

Інформаційні процеси – це пошук, одержання, оброблення, накопичення, використання, зберігання та поширення інформації, а також створення, виробництво, зберігання, захист, поширення та споживання інформаційної продукції. У це визначення вкладається також схожий зміст: “послідовність дій щодо пошуку, одержання, використання, поширення й зберігання інформації, а також будь-яка дія або сукупність дій, здійснених через процеси в автоматизованій системі, що пов'язані із збиранням, (набуттям, придбанням), створенням, реєстрацією, накопиченням, збереженням, захистом і поширенням (розповсюдженням, реалізацією інформаційних продуктів” [324].

Таким чином, усі зазначені процеси, притаманні інформаційному суспільству, і є вирішальними в реалізації його формування й розвитку. При переході до інформаційного суспільства виникає нова індустрія перероблення інформації на базі комп'ютерних і телекомунікаційних інформаційних технологій.

Інформаційна послуга – дії суб'єктів щодо забезпечення споживачів інформаційними продуктами.

Інформаційний продукт – документована інформація, яка приготовлена і призначена для задоволення потреб користувачів.

Інформаційні технології – цілеспрямовані організовані сукупності інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість оброблення даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування.

Інформаційний ресурс – сукупність документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо).

Сучасні інформаційні технології є важливим середовищем для створення і розміщення інформаційних ресурсів і здійснення пошуку в них. Широке використання нових інформаційних технологій у повсякденному житті сприяє удосконаленню демократичних засад, веде до підвищення політичної активності громадян, установлення ефективного діалогу держави та громадськості з подальшим зворотнім зв'язком.

Загалом, процес становлення інформаційного суспільства потребує від держави нових вкладень, оскільки саме вона покликана бути координатором діяльності всіх суб'єктів суспільства та сприяти створенню належних умов інтеграції громадян, організацій та підприємств країни в глобальне інформаційне суспільство, при цьому відстоювати власні інтереси в світовому інформаційному просторі. При цьому необхідно враховувати генезу та еволюцію сучасних інформаційних технологій у суспільстві.

Еволюція інформаційних технологій у суспільстві

Інформаційне суспільство, як вже зазначалось – це суспільство, в якому його більшість займається створенням, збиранням, відображенням, реєстрацією, накопиченням, збереженням і поширенням інформації, особливо її вищої форми – знань за допомогою відповідних інформаційних технологій.

Початок інформаційним технологіям поклала *усно-мовленнєва технологія* передачі і відтворення доцільної інформації, що була пов'язана з виникненням усвідомленої мови як загально-прийнятого засобу комунікативного спілкування між людьми в суспільстві.

В історії розвитку цивілізації відбулося кілька інформаційних технологій – перетворень суспільних відносин через кардинальні зміни у сфері оброблення інформації, зумовлених застосуванням відповідних типів інформаційних технологій. Наслідком таких перетворень стало надбання людським суспільством нової якості.

Перша інформаційна технологія зумовлена винайдення людьми мови. Мова та абстрактне мислення виникають при утворенні суспільства на ґрунті суспільної праці. Вербальна (мовна) комунікація задовольнила потребу спілкування та передачі складної інформації.

Кроманьйонці, які є предками сучасної людини, були здатні говорити швидко, легко використовували знаки і символи, отримали значний вигаш у еволюції.

Друга інформаційна технологія пов'язана з винаходом писемності близько 5000 років тому в шумерів, пов'язаним з потребами життя суспільства та держави. Це привело до гігантського якісного й кількісного стрибка в інформаційному розвитку суспільства.

Завдяки застосуванню письмової технології, впровадженню знакових носіїв (символів, сигналів, знаків, рукописів) переданню і відтворенню доцільної інформації з'явилася можливість трансформувати знання від покоління до покоління.

Третя інформаційна технологія (середина XVI ст.) викликана винаходом друкарства, що радикально змінило індустріальне суспільство, культуру, та організацію діяльності.

Завдяки зусиллям першодрукарів було розроблено книжкову технологію передання і відтворення доцільної інформації за допомогою знакових носіїв (письма, книги).

З'явилася можливість тиражувати й активного розповсюджувати інформацію, зросла доступність людей до джерел знань. Ця революція радикально змінила суспільство, створила додаткові можливості залучення до культурних цінностей відразу широких верств населення.

Четверта інформаційна технологія (кінець XIX ст.) зумовлена появою телеграфа (П.Л. Шилінг, 1832 р.), телефона

(О.Г. Белл, 1876 р.), радіо (радіоприймач О.С. Попова та Миколи Тесла, 1885 р.), що дало змогу оперативно передавати й накопичувати інформацію в будь-якому обсязі.

Виникнення різноманітних електромагнітних способів передачі і відтворення доцільної інформації сприяло появі радіотелефонної технології передачі знань, яка зумовила революційний переворот у швидкості та обсягах передачі, оброблення, виробництва і накопичення інформації в суспільстві.

П'ята інформаційна технологія (кібернетична) пов'язана з винаходом обчислювальної техніки (машина Д.В. Анатасова і К.С. Беррі "Ей-Бі-Сі" та машина ЕНІАК, побудована під керівництвом Д.У. Моклі в 1942 р. за ідеями аналітичної машини Ч. Беббіджа, 1833 р.), з появою персонального комп'ютера (мікропроцесори фірми "Інтел", 1971 р., персональна машина Стефана Возняка й Стіва Джобса, 1972 р.) та створенням мережі телекомунікацій.

Стало можливо накопичувати, зберігати, оброблювати й передавати інформацію в електронній формі. Зросли оперативність та швидкість створення і оброблення інформації, в пам'яті комп'ютера стали накопичуватися, практично необмежені, обсяги інформації, збільшилися швидкість передачі, пошуку й отримання інформації.

Комп'ютерна технологія передачі і відтворення доцільної інформації зумовила революційний переворот у способі оброблення і роботи з великими об'ємами інформації.

П'яту інформаційну технологію характеризують три фундаментальні інновації: перехід від механічних і електричних засобів перетворення інформації до електронних; мініатюризація усіх вузлів, пристроїв, приладів, машин; створення програмно-керованих пристроїв і процесів.

Шоста інформаційна технологія (синергетична, або глобально-конвергентна) – пов'язана з формуванням та розвитком трансграничних глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж, які обіймають усі країни й континенти, проникають в кожен дім та впливають рівночасно і на кожну людину окремо, і на незмірні маси людей.

Найбільш яскравий приклад такого явища і результат шостої технології – це Інтернет. Саме Тім Бернерс-Лі разом з Робертом Кайо розробили у 1989 р. глобальний гіпертекстовий пакет, який

відомий нині як всесвітня павутина (WWW). А комп'ютерна мережа ARPANET з маршрутизацією пакетів даних, яка фінансувалася за рахунок міністерства оборони США, стала прототипом Інтернету й почала діяти в 1983 р.

Суть шостої технології полягає в інтеграції в єдиному інформаційному просторі по всьому світу програмно-технічних засобів, засобів зв'язку й телекомунікацій, інформаційних запасів або запасів знань як єдиної інформаційної телекомунікаційної інфраструктури, в якій активно діють юридичні та фізичні особи, органи державної влади й органи місцевого самоврядування.

Як наслідок, неймовірно зросли швидкості й обсяги оброблення інформації, з'являються нові унікальні можливості виробництва, передання й розповсюдження інформації, її пошуку та отримання, нові види традиційної діяльності в цих мережах.

Величезні масиви й потоки інформації готуються, оброблюються а також відтворюються за допомогою комп'ютерних мереж і мереж комп'ютерного супутникового зв'язку; до них належать різноманітні діючі і формуючі комп'ютерні мережі (глобальна мережа Інтернет, національні, регіональні та локальні мережі).

Цей етап свідчить про вступ людської цивілізації в чергову стадію розвитку інформаційного суспільства.

Сьома інформаційна технологія (універсальна, інформаційно-мережева, біоквантова) пов'язана з виникненням і розвитком універсальних, уніфікованих, неречовинних (цифрових) квантово-інформаційних способів передачі і відтворення інформації (наприклад, квантові комп'ютери зі своїми персоніфікованими біоносіями, поєднаними в універсальну глобальну комп'ютерно-гуманітарну мережу).

Ця технологія дасть можливість сформувати й розвивати універсальну глобальну гуманітарно-комп'ютерну (біоквантову) супермережу, в яку буде входити збирання, оброблення, виробництво, накопичення, використання доцільної інформації в усьому світі та в усіх сферах життя людського суспільства, а також дасть змогу певною мірою здійснювати в глобальному масштабі тотальне управління індивідами і тотальний контроль за подіями в інформаційній сфері суспільства.

На сьогодні вже можна збагнути, що будуть реалізовані надзвичайно швидкісні квантові комп'ютери, управління комп'ютером чи транспортним засобом силою думки, вже може бути розроблений штучний мозок, на підході нові нано-, біо-, нейро- та психотехнології. Поряд з кардинальним зростанням ролі інформації зростає необхідність забезпечення інформаційної безпеки для подальшого сталого й безпечного розвитку суспільства.

2.2. Інформаційне суспільство та його характеристики

***Коло питань:** Підходи до визначення інформаційного суспільства. Періодизація розвитку та становлення інформаційного суспільства, Фактори, що визначають інформаційне суспільство. Сучасна модель інформаційного суспільства. Напрями розвитку інформаційного суспільства та його проблеми*

Підходи до визначення інформаційного суспільства.

Аналіз праць вітчизняних науковців В.Н. Щербини, О.В. Соєніна, В.М. Парфенюка з дослідження інформаційного суспільства як об'єкта наукової розвідки, демонструє, насамперед різноплановий підхід до методології, вибору сегмента та галузевої їх належності. Зважаючи на фактор впливу інформації на суспільні відносини, відповідні дослідження, як зазначає А.М. Новицький [251], проводилися в соціологічних, політичних, економічних науках та науках з державного управління й показали, що більшість учених підтримують необхідність вивчення змін, що виникають в суспільстві, та вказують на їх невідворотність.

Так, теоретик інформаційного суспільства, американський соціолог Френк Уєбстер [332] виділяє п'ять підходів до визначення інформаційного суспільства: технологічний; економічний; соціологічний (пов'язаний зі сферою зайнятості); культурний та просторовий. Усі вищезазначені підходи досить тісно зв'язані з параметрами ідентифікації новизни й не виключають один одного, хоча теоретично виводять на перший план те чи інше визначення інформаційного суспільства відповідно до свого бачення.

Підходи до визначення інформаційного суспільства за Ф. Уєбстером зведено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5.

Визначення інформаційного суспільства

Назва підходу	Особливості концепції	Примітка
Технологічний	В основі підходу лежить значна кількість технологічних інновацій	Нові технології – одна з визначальних ознак приходу нових часів, їх нерідко порівнюють з народженням ІС. Ріст обсягів інновацій має привести до соціальної перебудови
Економічний	Передбачає облік росту економічної цінності інформаційної діяльності	Якщо інформаційна активність переважає над діяльністю в аграрній сфері та промисловості, то, відповідно, можемо говорити про інформаційне суспільство
Соціальний	Суспільство стає інформаційним, коли більшість працює в інформаційній сфері	Зниження зайнятості в промисловості та збільшення у сфері послуг розглядається як заміщення фізичної роботи інтелектуальною
Просторовий	Інфомережі, все більш пов'язують користувачів з різних місць і впливають на організацію часу й простору	Зазначена концепція останнім часом набуває ширшого застосування, що пов'язано із значним розвитком мережі Інтернет
Культурологічний	Обіг інформації в соціальному житті значно збільшується	Розвиток телекомунікаційних систем теле-, медіа-, друкованих ЗМІ, Інтернету – все це елементи зміни культурологічних відносин у суспільстві

Наведена в табл. 2.5 характеристика різних підходів до розвитку інформаційного суспільства підтверджує схожість основних рис та ознак, які вносять зміни в сучасне суспільство.

Зазначене стосується збільшення важливості та переосмислення поняття категорії “інформація” в суспільних відносинах, визнання її пріоритетності в більшості відносин та особливий порядок їх застосування.

На розвиток сучасного інформаційного суспільства впливають новітні комп'ютерні розробки, автоматизація багатьох промислових процесів на базі високотехнологічних інформаційних систем, можливість подальшої модернізації зв'язку, систем управління на відстані; поширення культурних програм оцифрування рідкісних друкованих праць, збільшення кількості віртуальних екскурсій найвизначнішими музеями світу, електронного доступу до найкращих світових бібліотек.

Періодизація розвитку та становлення інформаційного суспільства

Аналізуючи наукові теорії, в основу яких покладено дослідження інформаційного суспільства, можна відзначити зацікавленість науковців у дослідженні передумов та фактичних досягнень сучасної цивілізації, які характеризують особливості нової суспільної формації. Цілий ряд вчених мовлять про неминучі зміни в суспільному житті, характеризуючи їх глобальний вплив, зазначають, що розвинуті країни вже піднялись на перші сходинки ІС.

Розуміння важливості створення нової суспільної формації веде до істотних трансформацій у системі сучасних культур. У міру поглиблення усвідомлення цей факт все більше ставатиме надбанням масової суспільної думки.

Процес формування та подальшого становлення ІС як нової формації суспільних відносин досить тривалий процес. Він залежить від багатьох факторів, серед яких нагальними виступають теоретичні розробки та дослідження цієї проблематики в різних сферах науки.

Саме через аналіз конкретних періодів становлення ІС можна встановити спільні та відмітні особливості, політику держави в питаннях, пов'язаних із розвитком суспільних відносин, формуванням інститутів, притаманних цьому суспільству.

Поняття “інформаційне суспільство”, як уже зазначалося в попередньому підрозділі, було сформовано й задекларовано провідними науковцями в середині минулого століття. Більшість учених, аналізуючи в своїх дослідженнях зміни, що відбуваються у суспільних відносинах, відмічали необхідність обґрунтувати нові концепції розвитку суспільства, визначити основні складові й напрями його подальшого розвитку. Пропонувались досить

різні підходи щодо узагальнення концепції розвитку інформаційного суспільства. Відповідно й підходи щодо наукового осмислення цих змін були різними.

До поняття “інформаційне суспільство, відзначає професор І.С. Мелюхін [237], необхідно відносити не тільки і не стільки соціальні наслідки широкого розповсюдження інформаційно-телекомунікаційних технологій, але й ті принципово нові можливості, які з’являються в людства при переході на цю стадію розвитку.

Отже, можна стверджувати про наявність підвищеної зацікавленості наукової спільноти до сучасної проблематики ІС, його інститутів, ознак, форм і способів реалізації нових суспільних відносин. Так, періодизацією становлення ІС плідно займався Крістофер Мей [212], який досліджуючи питання розвитку інформаційного суспільства як нової ери, визначив три періоди його розвитку, (табл. 2.6).

Таблиця 2.6.

**Періоди розвитку інформаційного суспільства
(за Крістофер Мей)**

Термін дії	Характеристика періоду
з 1962 р. до серед. 70-х років	Проведення наукових досліджень щодо народження глобального інформаційного суспільства як світу, основою якого є інформація та знання
з кінця 70-х до поч. 90-х років	Активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у розвинутих країнах
з 1970 р. до т.п.	Зосередження досліджень інформаційного суспільства на потенціалі та перспективах Інтернету

Подана в таблиці 2.6 періодизація розвитку інформаційного суспільства дає змогу виявити основні тенденції зародження інститутів і дослідити їхній розвиток в історичній ретроспективі.

Періоди розвитку і становлення окремих інститутів ІС, досліджуючи його правове забезпечення, розкрив проф. В.Л. Іноземцев у своєму посібнику “Сучасне постіндустріальне суспільство: природа, протиріччя, перспективи” [189]. Цікаві пропозиції щодо періодизації розвитку інформаційного суспільства при дослідженні становлення економічних відносин в ІС, запропонувала проф. М.В. Макарова [223].

Таблиця 2.7.

**Періоди розвитку інформаційного суспільства
(за М.В. Макаровою)**

Термін дії	Характеристика періоду	Примітка
З 1962 до кінця 70-х років	Суттєве споживання основних сировинних товарів у економічно розвинутих країнах	Закладання основ економіки знань зі значним скороченням їх застосування на основі оптимізації ресурсоемних технологій
З кінця 70-х до початку 90-х років	Значні інвестиції в НТП за рахунок скорочення поточного споживання, ліквідація малоефективних виробництв і забезпечення існування корпоративних лідерів (США, Англія)	Масове промислове виробництво в індустріальних країнах азіатського регіону, з безпрецедентним застосуванням можливостей наукоємних технологій (Японія, Сінгапур, Тайвань, Гонконг, Південна Корея)
З 90-х років і до т.ч.	Загострення проблем ряду суспільних формацій (японський фондовий крах, розпад СРСР та орієнтація на Захід). Погіршення становища країн, що розвиваються.	Зняття завдяки застосуванню новітніх технологій сировинних і ресурсних обмежень. Збільшення частки зайнятих у створенні високотехнологічних товарів і послуг, що обмінюються на сировину і промтовари. Зростання інвестиції у людину, її знання та здібності

Загальний розвиток інформаційного суспільства неможливий без сформованих окремих інститутів, притаманних цьому суспільству. Обов'язковими умовами виникнення інституту є сформований економічний базис, соціальний фундамент і суспільні стосунки, які будуть сприйняті суспільством у цілому або певною групою осіб, та в подальшому вираженні в особливих, об'єднаних в одну групу, як правило, зовнішніх нормативно-врегульованих відносин. Відповідно, формування інституційних відносин зумовлене необхідністю їх урегулювання в певній визначеній сфері.

І саме формування суспільних відносин пов'язаних із окремими інститутами, притаманними ІС на певних етапах їх розвитку, і вказують на специфічні особливості кожного конкретного періоду.

Взявши за основу правове забезпечення становлення ІС в світі та, зокрема, в Україні, старший науковий співробітник Національного університету ДПС України к.ю. н. А.М. Новицький [251] запропонував власні періоди розвитку та становлення інформаційного суспільства.

Періоди розвитку інформаційного суспільства, з врахуванням пропозицій А.М. Новицького та сучасних змін в галузі правового регулювання розвитку інформаційного суспільства, зведено в табл. 2.8.

Таблиця 2.8.

Періоди розвитку інформаційного суспільства

Назва періоду та термін дії	Основні історичні елементи розвитку ІС	Примітка
Етап дослідження ІС (до 80-х років)	Усвідомлення нової парадигми суспільних відносин і перехід від енергозатратних до більш економічних, цифрових ІТ	Наукові розробки та відповідне їх оформлення та презентація через доповіді, звіти, наукові записки (Ю. Хаяші, Д. Белл та ін.)
Етап розроблення державних програм (до початку 2000-х)	Створення державних програм з вдосконалення суспільних контактів у сфері телекомунікаційних мереж та концепції розвитку інформаційних відносин	Затвердження Плану дій адміністрації США в галузі Національної інформаційної інфраструктури (1993р.); “Європейський шлях в інформаційне суспільство” (1994р.); розробка аналогічних документів у Фінляндії, 1995р., та Німеччині, 1996 р.
Етап утвердження ІС як пріоритетного курсу розвитку (2000 – 2005)	Прийняття ряду міжнародних документів, які декларують основні напрями розвитку інформаційного суспільства та визначають пріоритети його регулювання	Підписання Окінавської Хартії Глобального ІС (2000 р.) Проведення міжнародних Самітів на найвищому рівні (2003 та 2005 р). Меморандум взаєморозуміння між Україною і Єврокомісією

Продовження табл. 2.8.

Етап розроблення державних концепцій (2005 – 2008)	Затвердження нормативно-правових актів стосовно функціонування ІС	Закріплення в національних законодавствах основних принципів, задекларованих на міжнародних самітах 2003 та 2005 років
Етап опрацювання нормативних актів ІС (2008 – 2015)	Розроблення нормативних документів щодо забезпечення діяльності окремих інститутів ІС	Затвердження стратегій та заходів, щодо вирішення питань розвитку ІС, які треба враховувати
Етап забезпечення належного функціонування ІС (з 2015 по т. ч)	Опрацювання нових нормативно-врегульованих відносин між інститутами ІС. Запровадження веб-порталів е-послуг, упровадження механізмів контролю за їх наданням	Розвиток е- урядування, формування та реалізація державної політики у сфері інформаційної безпеки Поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до е-послуг та ефективних способів надання ним консультацій

Подана в табл. 2.8 періодизація розвитку інформаційного суспільства, в основі якої є правове забезпечення становлення та розвитку інформаційного суспільства, визначає основні історичні етапи, які пройшло суспільство в своєму розвитку в зазначений період.

Фактори, що визначають інформаційне суспільство.

Процес еволюції сучасного суспільства характеризується стиранням кордонів між країнами та народами, змінюється структура світової економіки, більш динамічним та конкурентним стає ринок інформаційних продуктів і послуг. Одними з ключових факторів стають знання та інформація, масштаби використання яких прирівнюються до використання традиційних ресурсів, і доступ до них стає одним з основних факторів соціально-економічного розвитку держави.

Практично, протягом усього періоду незалежності галузь інформаційних технологій в Україні розвивалась практично без підтримки з боку держави, роль якої переважно зводилась до збирання

статистичних відомостей, які в більшості випадків не відображали реального стану справ. Подальша бездіяльність уряду за умов, коли країна перебуває на етапі становлення, продовження військових дій по відбиттю атак агресора, епідемія коронавірусу, може призвести до негативних наслідків, зокрема стагнації і втрати конкурентоспроможності вітчизняних компаній.

Водночас в Україні склався досить потужний інтелектуальний потенціал та високі темпи зростання у сфері програмної продукції. Вкрай актуальним стає розроблення дієвої інформаційної політики діджиталізації та системи забезпечення інформаційної безпеки країни.

За сучасних умов ідеологія інформаційного суспільства в Україні формується під впливом таких основних факторів:

- геополітичної конкуренції в інформаційно-психологічному просторі;
- інформаційного протистояння;
- інформаційно-психологічних війн.

Загалом, існує багато факторів, що визначають сучасне ІС, але всі вони мають значення за дотримання трьох основних умов (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Умови, що визначають сучасне інформаційне суспільство

Вищезазначені умови створюють те суспільство, яке можна назвати інформаційним. Однак, деякі вчені мають іншу точку зору щодо його характеристик.

Так, проф. І.С. Мелюхін відзначає: “... До поняття ІС необхідно відносити не тільки і не стільки соціальні наслідки широкого розповсюдження інформаційно-телекомунікаційних технологій, а й ті принципово нові можливості, які з’являються у людства при переході на цю стадію розвитку” [237]. Відомий український вчений, професор В. М. Бебик вважає, що однією з важливих умов розбудови ІС мусить бути переважна кількість працездатного населення, яке зайняте саме в інформаційному секторі економіки, а

однією з фундаментальних характеристик цього суспільства повинен стати його глобальний характер [122].

Пріоритетним завданням формування інформаційної інфраструктури суспільства в країні має стати посилений розвиток її інформаційної культури, яка повинна щоденно формуватися завдяки спільним зусиллям людей, установ, організацій, підприємств та корпорацій, тобто завдяки зусиллям суб'єктів управління й вченої спільноти. Більшого значення для держави мусить набути:

- a. включеність урядових структур у процеси формування мережевої економіки;
- b. участь гілок влади в роботі інформаційних систем електронного урядування (СЕВ ОБВ);
- c. присутність в Інтернеті всіх рівнів влади;
- d. намагання державного впливу на процеси, що відбуваються у віртуальних відносинах;
- e. виникнення, формування та розвиток специфічних інститутів, притаманних суспільним відносинам, що склалися.

Уже сьогодні, можна констатувати широкий інтерес наукової спільноти до сучасної проблематики інформаційного суспільства, його моделі, інститутів, ознак, діджиталізації, форм та способів реалізації нових суспільних відносин.

Сучасна модель інформаційного суспільства

Усі процеси, що відбуваються в суспільстві, наприклад виробництво товарів та послуг, їх розподіл, збут, створення і використання новітніх технологій, перепони та негаразди на цьому шляху тощо нині ніяк не можуть існувати без використання інформації. Результат – повна залежність людини від інформації.

Синтезуючи сучасне ІС, його слід сприймати і розглядати як поетапний орієнтир, сталу тенденцію до постійних змін.

Перш за все, варто зазначити, що у центрі ІС мусить бути людина, інформація, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційні системи та інформаційні ресурси. Відмітними рисами суспільства повинні стати :

- збільшення ролі інформації й знань у житті суспільства, створення глобального інформаційного простору;
- зростання частки інформаційно-комунікативних технологій, продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті (ВВП) країни;

- поява якісно нових комунікацій та ефективної інформаційної взаємодії на засадах розширення доступу до національних і світових телекомунікаційних ІР;

- подолання інформаційної нерівності (бідності);

- задоволення людських потреб в інформаційних продуктах і послугах.

Справа в тому, що за умов зміни влади, у яких ми постійно перебуваємо, низької ефективності її роботи, “дірок” в бюджеті та епідемій, розраховувати на те, що держава буде активно фінансувати розвиток інформаційної сфери, не припадає.

Потребує належного фінансування програма “Держава в смартфоні”.

Отже, залишаються два важелі впливу держави на розвиток цієї сфери.

- правовий, тобто здійснення певних правових регулюючих впливів, що визначають пріоритетні напрямки розвитку інформаційної сфери;

- економічний, тобто методи, що пов’язані з “роздачею батогів і пряників” учасникам інформаційної діяльності. Вищезазначений важіль пов’язаний із установами певних пільг і (або) заборон, що покликані розвивати чи гальмувати розвиток ІС за пріоритетними напрямками.

Для подальшого розвитку ІС в країні необхідно:

- охопити ІКТ всі сфери соціальної діяльності;

- встановити пріоритетний розвиток інформаційної економіки;

- забезпечити пріоритет інформації порівняно з іншими ресурсами;

- автоматизувати процеси створення, опрацювання, поширення, використання, збереження та захисту інформації за допомогою новітніх ІКТ;

- вирішити проблеми інформаційної кризи, ліквідувати протиріччя між інформаційною лавиною та інформаційним голодом;

- реалізувати вільний доступ до світових інформаційних ресурсів;

- впровадити гуманістичні принципи керування суспільством.

Авторська модель ІС подана на рис. 2.4.

Рис. 2.4. Модель інформаційного суспільства

В цілому подана на рис. 2.4 модель інформаційного суспільства орієнтована на побудову майбутнього, здатного забезпечити нову якість життя. Вона уособлює відповідні економічні, культурні та соціальні надбання передових країн, їх інтегрованість у світову економіку, високий рівень інформатизації життя громадян й суспільства, ефективне управління державою та розвиток ІКТ.

Напрями розвитку інформаційного суспільства та його проблеми.

Останні роки характеризуються повсюдним впровадженням у життя широких верств населення науково-технічного прогресу у галузі інформаційних та комунікаційних технологій. Однією з її складників виступає використання інтернет-ресурсів.

За умов всесвітнього процесу глобалізації під час формування стратегії розвитку держави необхідно враховувати можливі сценарії “відкритого майбутнього”, усвідомлювати їх нелінійний і синергетичний характер і виявляти домінуючі фактори впливу, спираючись на інституційні механізми та дотримуючись обраних напрямів розвитку інформаційного суспільства.

Так, основними напрямками розвитку інформаційного суспільства в Україні визначено [41]:

- формування та впровадження правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, технологічних, методичних умов розвитку інформаційного суспільства в Україні з урахуванням світових тенденцій;
- всебічний розвиток загальнодоступної інформаційної інфраструктури на засадах сприяння вітчизняному виробництву новітніх ІКТ та інформаційно-телекомунікаційних систем, подолання технічної й технологічної залежності від зарубіжних виробників;
- забезпечення вільного доступу населення до телекомунікаційних послуг, зокрема до мережі Інтернет, ІКТ та інформаційних ресурсів;
- збільшення різноманітності та кількості послуг населенню та бізнесу, що надаються за допомогою ІКТ;
- створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів на основі врахування національних, світоглядних, політичних, економічних, культурних та інших аспектів розвитку України;

- надання кожній людині можливості для здобуття знань, умінь і навичок з використанням ІКТ під час навчання, виховання та професійної підготовки;
- створення умов для забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності усіх верств населення, створення системи мотивацій щодо впровадження і використання ІКТ для формування широкого попиту на такі технології в усіх сферах життя суспільства;
- забезпечення участі громадськості в побудові інформаційного суспільства, забезпечення конституційних прав людини, суспільства та держави в інформаційній сфері;
- розроблення та впровадження системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства в Україні з внесенням відповідних змін у систему державних статистичних спостережень з угодженням їх з міжнародними стандартами і методологією та щорічним оприлюдненням.

XXI ст. мусить стати століттям глобального інформаційно-мережевого суспільства, що характеризується розгортанням найновішої інформаційно-телекомунікаційної революції, проникненням інформаційних технологій в усі сфери суспільного життя, становленням глобальної інформаційної економіки, електронних видів зайнятості, електронних видів державного і корпоративного управління, формуванням інфосфери і глобального мережевого суспільства.

Інформаційна парадигма за своєю природою повинна виконувати історичну функцію випереджаючого відображення складних процесів, які відбуваються в сучасному глобальному світі.

До ефективних інституційних механізмів стратегічного інформаційного прогнозування належать:

- інформаційна економіка чи економіка знань, яка повинна стати пріоритетним завданням державної регуляції, а стратегія інформаційного розвитку повинна спиратися на досвід як своєї країни, так і західних країн, власний довгостроковий прогноз динаміки світових економічних відносин, унікальні цивілізаційні і соціокультурні основи української нації і нові взаємовідносини з політичною елітою;
- інформаційна політика, яка має перетворитися на інноваційну політику як єдино можливий стрижень національного проєкту в XXI столітті;

– інформаційна революція, яка мусить сприяти появі неокласичного напрямку – інформаційної економічної теорії, що аналізує нові господарські феномени, пов'язані з інформаційними товарами та послугами;

– законотворча діяльність у сфері “економіки знань”, так як законодавчі акти повинні бути в єдиному пакеті – Інформаційному кодексі.

Необхідно упровадження єдиної інформаційної політики (ідеології, свідомості, теорії, парадигми, дискурсу), направленої на формування середовища інформаційного мислення, суспільної культури інновацій та інформації. В основі мислення мусить бути критичний спосіб оцінки себе і оточуючого світу; інформаційні пакети можуть і повинні стати основою формування нової інтелектуальної еліти інноваційного типу.

Комплексні галузеві та міжгалузеві дослідження феномену інформаційного суспільства дають можливість повністю переосмислити важливість та неминучість змін, продиктованих новими реаліями сьогодення.

Проблеми інформаційного суспільства. З появою комп'ютерних систем та новітніх інформаційних технологій людство вишло на новий щабель свого розвитку. Аналіз особливостей культури інформаційного суспільства показує, що з *одного боку*, нові інформаційні технології надають небачені раніше можливості для розкриття індивідуальності, дають змогу виконувати значні обсяги робіт за менший проміжок часу, що підвищує ефективність професійної діяльності, дають можливість враховувати своєрідність людини в різних видах життєдіяльності, в економічних, політичних, наукових, культурологічних, естетичних питаннях тощо.

З *іншого боку*, стирання тимчасових і просторових меж, об'єктивна потреба єдиних стандартів у світовому масштабі створюють сприятливі умови для маніпулювання людьми, використання своїх технічних пріоритетів для експлуатації менш обізнаних в інформаційному плані товариств.

Формування нової інформаційної культури суспільства стосується аспектів усієї життєдіяльності людини, стаючи об'єктивним фактором розвитку як суспільства у регіональному і

світовому масштабі, так і розвитку конкретної організації, як суб'єкту соціального управління.

Зміни, що відбуваються в інформаційній культурі суспільства несуть з собою складні технічні та соціальні проблеми.

А. Технічні проблеми. До технічних проблем належать різноманітність локальних мереж та можливі затримки передачі повідомлень через недостатню пропускну спроможність каналів зв'язку.

Так, різноманітність локальних мереж, що становлять основу Інтернету, викликає необхідність перетворення інформації на кордоні між локальною та глобальною мережею, що веде до зниження швидкості передачі інформації і потребує додаткових витрат відповідних ресурсів.

Стрімке, нестримне і необмежене зростання кількості користувачів при обмеженій пропускій спроможності як волоконно-оптичних, так і супутникових каналів зв'язку, природньо, також знижує швидкість обміну інформацією.

Б. Соціальні проблеми. Інтернет набув надзвичайно важливого соціального значення. Цей феномен розглядається не як інформаційна технологія, а як певний соціальний факт. Глобальна мережа, є, з одного боку, концентрацією всіх світових досягнень у сфері “високих” технологій, а з іншого – гіпертрофованим відображенням усіх вад людської спільноти.

Людина, яка потрапляє у віртуальну реальність, приймає її як природню данину, в якій змушена перебувати. Поринувши у віртуальний світ, вона з захопленням “живе” в ньому, не зовсім інколи розуміючи умовність та керованість його параметрів і можливість виходу з нього.

Перебуваючи у будь якого роду віртуальній реальності людина має справу не з предметом (дійсністю), а з його симуляцією (відображенням), в якому вона хоче перебувати, що може породити інтернет-залежність, надмірну комунікабельність, кіберзлочинність тощо.

Інтернет-залежність. Передусім, слід знати, що будь-які залежності – це лише симптом того, що суспільне життя все менше відповідає узвичаєному людському.

Інтернет-залежність означає психічний розлад, нав'язливе бажання підключитися до інтернету і хворобливу нездатність

вчасно відключитися. Основні види інтернет-залежності подано на рис. 2.5.

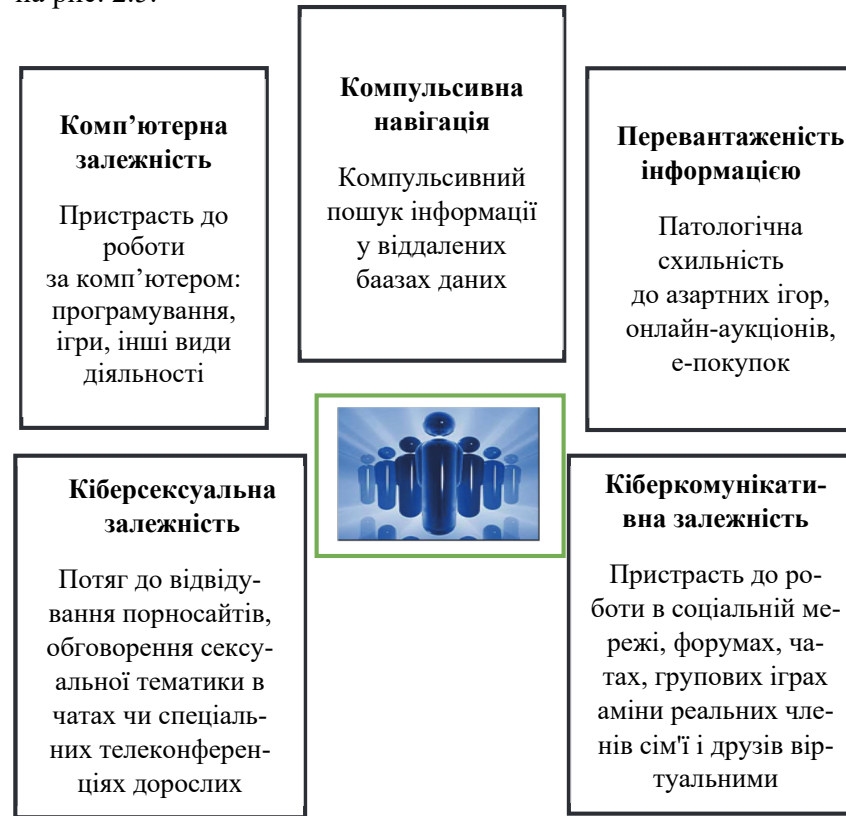

Рис. 2.5. Основні види інтернет-залежності за проф. К. Янг [351].

З 2008 року на міжнародному рівні було визнано інтернет-залежність реальною хворобою, головними проявами якої є: постійне бажання бути онлайн; відчуття емоційного піднесення, ейфорія під час роботи на комп'ютері; роздратованість у разі відсутності доступу до мережі; відсутність бажання відволікатися від віртуального простору; максимальне фіксування подій життя у віртуальній реальності (світлина, переміщення, думки тощо), порушення уваги; відмова від їжі або нерегулярне харчування; відмова від “живого” спілкування; постійний пошук грошей на придбання обладнання, ігор, оплати Інтернету; пояснення

і виправдання власної пристрасті перед іншими (дитина обманює, дорослий імітує бурхливу діяльність); конфлікти з оточуючими, які не розділяють надмірного захоплення інтернетом, обговорення комп'ютерної тематики завжди і зі всіма, хто щось розуміє з даного питання.

Усе більше людей використовують Всесвітню мережу не тільки для роботи чи пошуку інформацію, а як спосіб та засіб життя, справи поза комп'ютером викликають пригнічений стан (абстиненцію). Вони сидять днями і ночами, листуються, грають, віртуально спілкуються, все більше з'являється сайтів знайомств.

В Японії таких людей називають “хікікоморі”, що в перекладі означає “гостра соціальна самоізоляція людини від зовнішнього світу”. В країні з'явилися навіть інтернет-кафе з маленькими “барлогами”, в яких за невелику плату можна місяцями сидіти за комп'ютером, якимось харчуватися, й вести такий спосіб життя, уникаючи при цьому будь-яких контактів з реальним світом.

Комп'ютерна залежність розвивається швидше, ніж алкоголізм. Кожен, у кого є доступ до модему і виходу в інтернет, може стати інтернет-залежним, при цьому найбільше використовують: чати (37%), телеконференції (15 %), е-пошту (13%), WWW (7%), інформаційні протоколи (2%). Проблема швидко поширюється і набуває світового значення. Завдання лікарів та педагогів – виявляти цю залежність і всебічно допомогати людям для її подолання.

Б. Комп'ютерні ігри, як самоціль. Підлітки, які майже весь вільний час проводять в Інтернеті – реальність сьогоdnішнього дня. Середовище, що формується в інтернет-мережі, здатне впливати на формування в особистості негативних психологічних установок, особливо у підлітків, улюбленим заняттям яких стають комп'ютерні ігри.

Значна кількість комп'ютерних ігор пропагують агресію, порнографію, екстремізм. Разом з тим, за статистикою, більша частина користувачів у віці від 13 до 23 років проводять в Інтернеті щоденно 1 – 3 години, ще 1/3 сидить у мережі до 6 годин.

Усе більше молодих людей стають “ігроголіками”, а результати багатогодинного регулярного сидіння у віртуальному світі для молодого організму, перенасиченому випромінюванням від комп'ютерів, планшетів, смартфонів, виявляються пізніше; наприклад, у безплідді – і жіночому, і чоловічому. Окрім того, це

ще втрата зору, дратівливість, підвищена збудливість, стомлюваність, порушення сну.

Проведені спеціалістами дослідження свідчать про те, що діти та підлітки, які регулярно використовують соціальні мережі понад три години на добу, схильні до депресії та самогубств на 27% більше за своїх однолітків. Причому депресивний стан у такому випадку в 5 разів тяжчий, ніж депресії іншого походження.

І було б самовпевнено вважати, що дисгармонію можна усунути ліквідацією її певних проявів. Необхідно діяти всупереч споживацькому суспільству та культивувати діяльнісний підхід серед молоді, інакше через деякий час матимемо суспільство індивідів, не здатних мислити колективно, бачити світ очима інших людей, жити у своєрідному знеособленому світі.

В. Кіберзлочинність. Як вид злочинності кіберзлочинність (“*cybercrime*”) пов’язана з незаконним використанням засобів комп’ютерної техніки, сучасних ІТ та глобальних мереж. Це глибше поняття, ніж комп’ютерна злочинність (“*computer crime*”), що прив’язана більше до злочинів, скоюваних проти комп’ютерів або комп’ютерних даних. В основі комп’ютерної злочинності лежать політичні, хуліганські, корисливі та інші мотиви.

Суб’єктами цих злочинів є в основному три групи злочинців:

а) особи, які не мають трудових стосунків з організацією, комп’ютерну систему якої вони використовують у злочинних діях, але мають з нею певні зв’язки;

б) співробітники організацій, які нерідко займають там відповідальні посади й використовують автоматизовані системи у злочинних діях;

в) співробітники, які користуються комп’ютерною технікою, зловживаючи своїм становищем.

Характерні групи комп’ютерних злочинців становлять **хакери** (комп’ютерні пірати, які без дозволу проникають у чужі інформаційні системи) і **крекери** (особи, що крадуть інформацію, отримуючи за допомогою КТ інформаційні банки).

Існує три категорії кіберзлочинів (табл. 2.9).

Правовою основою боротьби з кіберзлочинністю в Україні є Рішення Ради національної безпеки і охорони від 28 квітня 2014 року “Про заходи щодо формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України” [100], закони:

“Про основні засади забезпечення кібербезпеки України” [40], “Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах” [25], Про національну безпеку України” [35], Про Державну службу спеціального зв’язку та захисту інформації України та Кримінальний кодекс України [18], що передбачають кримінальну відповідальність за умисне втручання в роботу автоматизованих систем, що може призвести до перекручення чи знищення інформації або її носіїв, або розповсюдження програмних і технічних засобів, призначених для незаконного проникнення в автоматизовані системи і здатних спричинити перекручення або знищення інформації чи її носіїв.

Таблиця 2.9.

Категорії кіберзлочинів

Категорія	Ознаки
Злочини проти конфіденційності, працездатності даних і систем, цілісності	Незаконний доступ, незаконне перехоплення, створення перешкод для обміну даними, функціонування систем, неправомірне використання КТ або. апаратних пристроїв
Комп’ютерні злочини, пов’язані з незаконними діями	Фальсифікація і підроблення з використанням КТ, порушення правил її експлуатації, комп’ютерних систем чи мережі, створення шкідливих програм
Злочини, пов’язані з контентом	Виготовлення, поширення або зберігання порнографії

Фахівці з мережевих технологій, вважаючи проблему “людина в мережі” першою в Інтернеті, виділяють три першочергові завдання, що потребують якнайшвидшого вирішення, а саме:

- 1) підвищення комп’ютерної та законодавчої грамотності користувачів як локальних, так і глобальних мереж;
- 2) захист інформації як на окремому комп’ютері, так і в мережах;
- 3) запобігання та розслідування злочинів у сфері комп’ютерної інформації.

Необхідне також законодавче оформлення світових “мережових” взаємин на всіх трьох рівнях: держава; державні, комерційні та громадські організації; окремі громадяни.

2.3. Інформаційна культура як сегмент культури суспільства

Коло питань: Роль інформаційної культури у житті суспільства. Інформаційна культура як унікальна генеративна мега-система. Складові інформаційної культури суспільства.

Роль інформаційної культури у житті суспільства.

Інформаційну культуру все частіше науковці трактують як особливий феномен інформаційного суспільства. Залежно від об'єкта розгляду вони виділяють інформаційну культуру суспільства, інформаційну культуру його складників та інформаційну культуру окремих категорій споживачів.

Поняття “інформаційна культура” характеризує певний сегмент культури, пов'язаний з інформаційним аспектом життя спільноти. Роль цього сегмента в інформаційному суспільстві постійно зростає, і нині концентрація інформаційних потоків навколо кожної людини настільки значна, різноманітна та розгалужена, що потребує від останньої знання законів інформаційного середовища і вміння швидко орієнтуватися в інформаційних потоках.

В іншому випадку людина не зможе адаптуватися до життя за нових умов, зокрема, до зміни соціальних структур, наслідком яких буде значне збільшення числа працюючих у сфері інформаційної діяльності та послуг.

У широкому сенсі під інформаційною культурою розуміють сукупність принципів і реальних механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію етнічних і національних культур, їх поєднання в загальний досвід людства.

У вузькому сенсі, інформаційна культура являє собою:

- оптимальні способи роботи з інформацією, знаками, даними та подання їх зацікавленому споживачеві для вирішення теоретичних і практичних завдань;
- механізми вдосконалення технічних середовищ виробництва, зберігання і передачі інформації;
- розвиток системи навчання, підготовки людини до ефективного використання інформаційних засобів та інформації.

Один з провідних фахівців у галузі інформатизації доктор філософських наук, професор Є. П. Семенюк [306] під

інформаційною культурою суспільства розуміє інформаційну компоненту людської культури в цілому. Саме інформаційна культура об'єктивно характеризує рівень усіх здійснюваних у суспільстві інформаційних процесів та існуючих інформаційних відносин. Процеси її формування, перебуваючи під значним впливом медіа посилюються і коригуються за рахунок використання інтернету та цифрових засобів зв'язку.

Інформаційна культура як унікальна генеративна мегасистема

Вплив загальної культури спільноти на інформаційну культуру відбувається на трьох рівнях соціального середовища:

- макро – система стосунків у суспільстві, які визначаються певною суспільно-політичною системою, ЗМІ, системою культури, навчально-виховною системою;
- мезо – особливості міста і села, різних регіонів, етнічні спільноти та національні угруповання, різного роду об'єднання та організаційні побудови суб'єктів господарювання;
- мікро – сім'я, малі групи спілкування.

Та увага, яку людство приділяє інформаційній культурі, зумовлюється тим, що без чітких уявлень щодо буттєвих сторін функціонування культури, ми не зможемо зрозуміти сутність процесів, які відбуваються в соціальній сфері будь-якого регіону.

Інформаційну культуру, як і культуру взагалі, необхідно розглядати й аналізувати як унікальну генеративну мегасистему, яка сама породжується, сама відтворюється й саморганізується. Тобто, інформаційну культуру суспільства можна подати як динамічну безперервно ускладнювану модель його виживання, яка своїми евристичними механізмами адаптації пристосовує кожного з нас до нових умов існування, порозуміння й стабільності у взаємовідносинах. Що стосується питань розвитку інформаційної культури на мезорівні, то вони детально розглянуті авторами в п'ятому розділі цього навчального посібника на прикладі інформаційної культури організації.

Діяльність окремих людей, груп, колективів і організацій у сучасних умовах усе більше починає залежати від їхньої інформованості, знань, умінь, спроможностей та здатності ефективно використовувати наявну інформацію, тобто від рівня інформаційної культури особистості.

Складові інформаційної культури суспільства

Інформаційна культура суспільства, як вже зазначалось, розглядається як культура конкретного стану розвитку інформаційного суспільства та процесів, що впливають на його розвиток, процесів існування особи в ньому. Вона тісно пов'язана з функціонуванням інформації в суспільстві й формуванням інформаційних якостей його членів.

До першої складової інформаційної культури суспільства можна зарахувати єдиний інформаційний простір – інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційну інфраструктуру, тобто ту її частину, до якої входять інформаційно-телекомунікаційні технології, ринок інформаційних засобів, продуктів і послуг та інформаційне виробництво.

До соціально-політичної складової інформаційної культури суспільства, як частини інформаційно-комунікаційної інфраструктури, відносять:

- засоби масової інформації (як системи формування громадської думки);
- правову складову політики, що регулює інформаційні відносини в суспільстві і забезпечує врахування інтересів всіх їх учасників та соціальну сферу використання ІР для власного розвитку, включаючи комп'ютеризацію;
- інформаційну безпеку держави;
- інформаційне міжнародне співробітництво.

Складові інформаційної культури суспільства подано на рис. 2.6.

Інформаційні технології усе більше застосовуються в процесах творчої діяльності людини, тому є всі підстави говорити про формування в сучасному суспільстві нової інформаційної культури, яка у процесі розвинутої інформатизації стає істотним елементом загальної культури людства.

Мало перспектив в точці зору, за якою комп'ютер у майбутньому витісне книгу. Адже книга – не просто носій інформації, вона сама є частиною духовного світу людини. А от щоб книг було більше, щоб швидше вони знаходили читачів, уже не обійтися без відповідної комп'ютерної техніки. Вже сьогодні, у світовій практиці книговидавання широко використовуються інформаційні технології, завдяки яким можна відслідковувати всі етапи роботи над книгою – від появи її

рукопису, анотації про неї в ЗМІ й до контролю за тим, як вона реалізується.

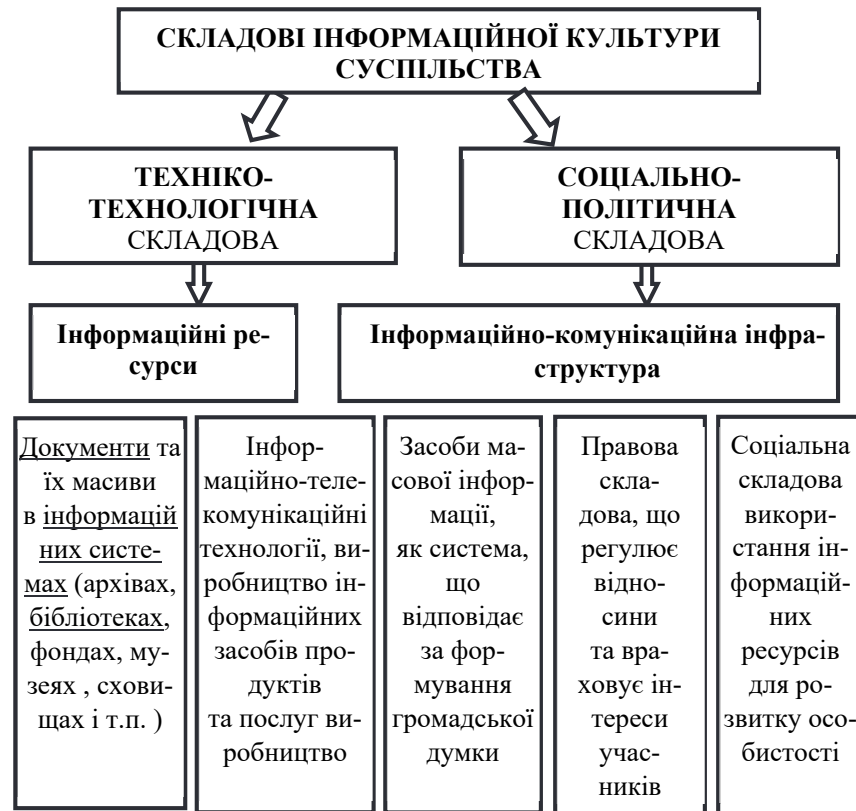

Рис. 2.6. Складові інформаційної культури суспільства

Отже відбувається справжня революція в залученні людини до духовного надбання, накопиченого людством. Йдеться про причетність особистості не тільки до унікальних видань чи рукописів будь-якої бібліотеки, а й до інших культурних цінностей – здобутків відомих художників, композиторів, творів відомих учених і т.п. Усе це стає можливим завдяки розвитку мереж теле-радіокомунікацій, застосуванню хмарних технологій.

Сучасний віртуальний спосіб існування культури являє собою не що інше як якісно нове її існування, що характеризує рівень розвитку інформаційного суспільства. Чим меншу роль у житті людини

відіграє комп'ютер, тим більше часу вона проводить біля телевізора. Телебачення у соціальне життя приносить не лише "екранну" форму культури, воно задає стиль та образ постмодерну – нових культурних реалій інформаційного суспільства. Перебуваючи під значним впливом телебачення процеси формування нової інформаційної культури, підсилюються і корегуються за рахунок використання інтернету та цифрових засобів зв'язку.

Проте, слід відзначити, що масова комп'ютеризація супроводжується посиленням деяких небажаних тенденцій у духовному житті, зокрема, формуванню раціоналістичного сприйняття життєвих, духовних, і моральних цінностей.

XXI ст. – століття інформаційних і генних технологій, віртуальної реальності, біологічних комп'ютерів з молекул ДНК, час, коли можна безпосередньо з'єднати мозок людини з комп'ютером і створити людино-кібернетичний організм – кіборг. Як результат – поява розумних роботів, які створюють загрозу заміни і відставанню від них людей у сфері інтелектуальної діяльності.

Вищенаведені приклади показують, наскільки велика відповідальність людства за наслідки прийнятих рішень щодо розбудови нової інформаційної культури, особливо, якщо не брати до уваги дію глибинних загальних законів, що лежать в основі розвитку соціуму.

Питання формування нової інформаційної культури, інформатизації сучасного суспільства, має всі ознаки глобальної проблеми. Зазначене стосується й питань співвідношення інформаційного потенціалу і духовного світу людини, ролі інформації в культурному розвитку особистості та соціуму в цілому.

2.4. Інформатизація українського суспільства

***Коло питань:** Періоди формування інформаційної сфери в Україні. Розбудова "інформаційного суспільства" в незалежній Україні. Національна програма інформатизації. Основні напрями та сфери інформатизації в Україні.*

Періоди формування інформаційної сфери в Україні.

В історії формування інформаційної сфери економіки країни виділяється декілька періодів, що різняться організаційними

формами використання обчислювальної техніки та впровадження інформаційних товарів і послуг (табл. 2.10).

Таблиця 2.10.

Періоди формування інформаційної сфери України

Період	Роки	Зміст періоду	Примітка
Перший	1949 – 1962	Електронно-обчислювані машини (ЕОМ) використовували в основному в наукових дослідженнях для автоматизації розрахунків. Умови для використання ЕОМ в управлінні економікою ще не склалися	На зазначеному етапі застосування офісної техніки (ОТ) в країні централізовано не планувалося
Другий	1962 – 1964	Початок централізованого планування впровадження ОТ в суспільне господарство та використання її для автоматизованого управління економіко-організаційними процесами. Створення низки спеціалізованих підприємств з виробництва ЕОМ та обчислювальних центрів (ОЦ)	Створено спеціалізовані виробники ЕОМ та ОЦ: Головний ОЦ Держплану СРСР; ОЦ Центрального економіко-математично-го інституту АН СРСР; ОЦ деяких міністерств і відомств
Третій	1964 – 1970	Розширення сфери застосування ОТ для автоматизації процесів планування обліку та управління, в наукових та інженерних розрахунках, автоматизації технологічних процесів у галузях народного господарства. Створення ОЦ і, відповідно, впровадження автоматизованих систем управління (АСУ) на їх основі в багатьох міністерствах і відомствах, у науково-дослідних і науково-конструкторських організаціях	Утворено органи, що керували створенням та використанням ОТ у народному господарстві: відповідні відділи Держплану, Держкомітету з науки та технологій (ДКНТ); ЦСУ СРСР і союзних республік; міжвідомча рада при ДКНТ і Президії АН СРСР

Продовження табл. 2.10.

Четвертий	1970 – 1976	Характеризується формуванням державного підходу до використання ОТ. У 1970 р. було прийнято рішення про створення загальнодержавної системи збирання та оброблення інформації для потреб обліку, планування та управління народним господарством (ЗДАС) як сукупності взаємодіючих АСУ різного призначення. Побудова державної мережі обчислювальних центрів (ДМОЦ) і загальнодержавної системи передавання даних (ЗДСПД), як організаційно-технічної бази цієї системи	З метою координації робіт зі створення державної мережі обчислювальних центрів при Держкомітеті з питань науки і техніки засновано Всесоюзний НДІ з проблем організації управління, створення значної кількості ОЦ та АСУ в галузях господарства країни
П'ятий	1976 – 1980	Вдосконалення організації створення та використання ОТ, забезпечення подальшого розвитку й підвищення ефективності АСУ та ОЦ, послідовне об'єднання їх у загальнодержавну систему збирання та оброблення інформації для обліку, планування й управління господарством країни, формування централізованого комплексного обслуговування ОТ	Прийняття програми розвитку виробництва та використання ОТ у народному господарстві, проведення робіт зі створення окремих кастових ОЦ, мережі взаємодіючих ОЦ та центрів колективного користування
Шостий	1981 – 1985	Револьюційні зміни в елементній базі засобів ОТ – виробництво великих і надвеликих інтегральних схем, поява мікропроцесорів і мікро-ЕОМ. Сильний імпульс у своєму розвитку отримує галузь, пов'язана зі створенням і використанням комп'ютерів, значно розширюється сфера використання обчислювальної техніки	Організування виробництва програмних засобів (ПЗ). Розроблення та супровід ПЗ; побудова міжгалузевого фонду ПЗ; регіональної мережі виробництва і супроводу загальносистемного та прикладного забезпечення

Продовження табл. 2.10.

Сьомий	1986 – 1991	Прийнято постанову про поліпшення координації робіт у галузі ОТ, підвищення ефективності її використання. Створено загальносоюзний Державний комітет з ОТ та інформатики (ДКОТІ), на який покладалася відповідальність за координацію робіт зі створення, виробництва, використання та обслуговування засобів офісної техніки	Ліквідація в 1991 р. ДКОТІ з переданням його функції Комітету з інформатизації КМ СРСР. Після виходу з нього України його функції покладено на Комітет з проблем науки і технологій КМУ
Восьмий	1991 – 1998	Становлення інформаційного ринку, заснування спільних підприємств, акціонерних компаній і фірм. У 1995 р. створення Академії інформатики та Національного агентства з питань інформатизації (НАІ) при Президентові України. Вихід закону про Національну програму інформатизації. Створення у 1999 р. Державного комітету зв'язку та інформатизації України	Стабілізація, і навіть зниження, кількості інформаційних структур, через ріст конкуренції та неспроможність працювати в ринкових умовах. Формування та виконання, коригування Національної програми інформатизації
Дев'ятий	1998–2006	Формування державної політики розвитку інформаційного суспільства. Створення інституту інтелектуальної власності. Прийняття Законів “Про електронні документи та електронний документообіг”, “Про національну програму інформатизації”, низки актів уряду, які започаткували формування нормативно-правової бази інформатизації, побудування телекомунікаційної системи та системи національних інформаційних ресурсів	Нові структури будують діяльність на принципах купівлі-продажу ІР та ІПП. Становлення правових норм у галузі розроблення КІ і БД, захисту авторських прав на ІПП. Інформатизація стратегічного плану розвитку економіки, безпеки, оборони та соціальної сфери

Продовження табл. 2.10.

Десятий	2007–2015	Конкретизація та деталізація законів розвитку інформаційного суспільства. Ухвалення законів “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки”, “Про захист інформації в телекомунікаційних системах”. Переведення в онлайн Мінекономрозвитку та Держагентством з питань е-урядування понад 120 послуг для громадян та бізнесу, що дозволило отримувати е-витяги з різноманітних реєстрів, довідок, ліцензії, сертифікатів тощо. Схвалення Концепції E-government.	Робота над проектом USAID/UK “Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах /TAPAS” по ДР. Ріст е-сервісів як антикорупційних інструментів, зменшення “людського фактору” в наданні е-послуг. Поява Кабінету платників податків та можливість отримати цифровий підпис онлайн
Одинадцятий	2015–2019	Етап розвитку електронного урядування. Прийняття Коаліційної угоди парламентських фракцій ВРУ (2014 р.) та Стратегії сталого розвитку “Україна – 2020”, схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. Розгалуження розвитку е-урядування України на дві моделі e-Gov 1.0 та e-Gov 2.0. Залучення в 2015 році до розробки ПЗ волонтерів та іноземних фахівців.	Поява повноцінної інтерактивності, виконання операції в режимі онлайн (створення спеціальних сайтів для підтримки сервісів не тільки для центральних, але й міських і районних органів влади)
Дванадцятий	з 2019	Етап діджиталізації та подальшого розвитку електронного урядування. Вихід указів президента №558/2019 від 29.07.2019. “Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до е-послуг” і 647/2019 від 04.09.2019 “Про деякі заходи із забезпечення надання якісних публічних послуг”. Розробка і впровадження концепції “Держава у смартфоні”	Створення е-системи держ. управління на основі єдиних стандартів, а також урядового порталу як єдиної точки доступу до всіх послуг. Впровадження е-систем ідентифікації громадян eID і е-голосування

Про інформатизацію та її розвиток в Україні на державному рівні було заявлено у 1998 році з прийняттям двох законів України: “Про Національну програму інформатизації” [36] та “Про Концепцію національної програми інформатизації” [29].

В Україні здійснюються певні соціально-економічні та політичні перетворення з метою розбудови демократичної, соціальної, правової держави з ринковою економікою, що не може бути успішно реалізовано без одночасної якісної зміни інформаційного середовища, переходу до інформаційно відкритого суспільства та інформаційно прозорої державної влади.

Розбудова “інформаційного суспільства” в незалежній Україні.

Україна має власну історію розвитку опорних засад інформаційного суспільства: діяльність всесвітньо відомої школи кібернетики; формування на початку 90-х років минулого століття концепції та програми інформатизації; створення різноманітних інформаційно-комунікаційних технологій та загальнодержавних інформаційно-аналітичних систем різного рівня.

У країні сформовано певні правові засади побудови інформаційного суспільства: прийнято ряд нормативно-правових актів, які, зокрема, регулюють суспільні відносини щодо створення інформаційних електронних ресурсів, захисту прав інтелектуальної власності на ці ресурси, впровадження електронного документообігу, захисту інформації.

Постійно зростає та поновлюється парк комп’ютерної техніки, сучасних систем та засобів телекомунікації, зв’язку; продовжується підготовка висококваліфікованих фахівців з ІКТ, математики та кібернетики.

Розбудова “інформаційного суспільства” в Україні супроводжується стрімким формуванням масової інтернет-аудиторії та специфічним мережним соціокультурним середовищем, що за своїми параметрами подібне до таких у розвинутих країнах. Триває диверсифікація аудиторії, формуються нові моделі інформаційного споживання, соціальної та політичної активності тощо.

Зазначене дає підстави вважати, що вітчизняний ринок ІКТ перебуває у стані активного становлення та за певних умов може стати базисом розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Разом з тим у країні:

- не має системної, багаторівневої, нормативно підкріпленої ідеології стратегії державної політики в інформаційно-комунікаційній сфері;
- значний дисбаланс аудиторії Інтернету за регіональними, віковими та майновими ознаками;
- низький розвиток швидкісних мереж доступу до Інтернету;
- дефіцит кваліфікованих кадрів внаслідок відтоку талановитої молоді в комерційні структури за кордон та в тіньовий, орієнтований на експорт бізнес з розроблення програмного забезпечення.

Крім того, населення лишається незахищеним від інформаційних впливів, а суспільство в цілому – від інформаційних загроз. національній безпеці держави, а саме:

- проявів обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації;
- поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії;
- кіберзлочинності та комп'ютерного тероризму;
- розголошення інформації, яка становить державну таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави;
- намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації.

Відповідно до Концепції національної інформаційної політики необхідно розробити основні організаційні завдання щодо впровадження національної програми інформатизації, дотримуватись визначених шляхів подальшого розвитку інформаційного суспільства та напрямів інформатизації в Україні.

Національна програма інформатизації

Внаслідок останньої інформаційної революції сформувалася нова галузь – інформаційна індустрія, пов'язана з виробництвом технічних засобів, методів, технологій для генерації та поширення нових знань. Найважливішими складовими інформаційної індустрії стають усі види інформаційних технологій, особливо розвиток телекомунікації.

За умов глобалізації світового розвитку та безпрецедентної інформаційної відкритості національних кордонів інформація стає головним стратегічним фактором у міжнародному змаганні її позитивних сторін і мінімізації негативних наслідків глобальної трансформації людства.

Національна програма інформатизації визначає стратегію розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення.

Програма включає: Концепцію Національної програми інформатизації; сукупність державних програм з інформатизації; галузеві програми та проекти інформатизації; регіональні програми та проекти інформатизації; програми та проекти інформатизації органів місцевого самоврядування.

Національна програма інформатизації формується, виходячи з довгострокових пріоритетів соціально-економічного, науково-технічного, національно-культурного розвитку країни з урахуванням світових напрямів розвитку та досягнень у сфері інформатизації і спрямована на розв'язання найважливіших загальносуспільних проблем (забезпечення розвитку освіти, науки, культури, охорони довкілля та здоров'я людини, державного управління, національної безпеки і оборони держави, демократизації суспільства) та створення умов для інтеграції України у світовий інформаційний простір відповідно до сучасних тенденцій інформаційної геополітики.

Національна програма інформатизації становить комплекс взаємопов'язаних окремих завдань (проектів) інформатизації, спрямованих на реалізацію державної політики та пріоритетних напрямів створення сучасної інформаційної інфраструктури України за рахунок концентрації і раціонального використання фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів, виробничого і науково-технічного потенціалу держави, а також координації діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності й громадян у сфері інформатизації.

Головною метою Національної програми інформатизації є створення необхідних умов для забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією шляхом широкого використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки держави.

Програма спрямована на вирішення таких основних завдань:

- формування правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних та гуманітарних передумов розвитку інформатизації;
- застосування та розвиток сучасних інформаційних технологій у відповідних сферах суспільного життя України;
- формування системи національних інформаційних ресурсів;
- створення загальнодержавної мережі інформаційного забезпечення науки, освіти, культури, охорони здоров'я тощо;
- створення загальнодержавних систем інформаційно-аналітичної підтримки діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- підвищення ефективності вітчизняного виробництва на основі широкого використання інформаційних технологій;
- формування та підтримка ринку інформаційних продуктів і послуг.

Головним завданням Національної програми інформатизації є інтеграція України у світовий інформаційний простір. Україна повинна увійти в сім'ю технологічно та економічно розвинутих країн на правах повноцінного учасника світового цивілізаційного розвитку із збереженням політичної незалежності, національної самобутності та культурних традицій, з розвинутим громадянським суспільством і правовою державою.

Слід очікувати, що основні риси і ознаки інформаційного суспільства будуть сформовані в Україні за стабільних соціально-політичних умов та глибоких економічних перетворень у першій третині ХХІ ст.

Основні напрями та сфери інформатизації в Україні

В сучасній Україні інформатизація стає важливою областю економіки і визначальною сферою суспільного життя й одночасно найважливішим призначенням держави, чинником забезпечення її безпеки і суверенітету. Вона охоплює велике коло перспективних і поточних проблем – економічних, організаційних, соціальних, розвиток культури та освіти, діяльності всіх ланок соціального управління, кожної ланки господарювання.

Процес інформатизації сприяє забезпеченню національних інтересів, поліпшенню керованості економікою, розвитку наукоємних

виробництв та високих технологій, зростанню продуктивності праці, вдосконаленню соціально-економічних відносин, збагаченню духовного життя та подальшій демократизації суспільства.

Відповідно до Національної програми інформатизації в Україні основними її напрямками визначено наступні []:

- розроблення політики організаційно-правового забезпечення інформатизації; формування національної інфраструктури інформатизації;
- розробка стратегічних напрямів розвитку державності, безпеки та оборони;
- інформатизація процесів соціально-економічного розвитку держави;
- інформатизація пріоритетних галузей економіки; інформатизація фінансової та грошової системи, державного фінансово-економічного контролю;
- інформатизація соціальної сфери;
- інформатизація в галузі екології та використання природних ресурсів; інформатизація науки, освіти, культури; міжнародне співробітництво.

В кожній зі сфер інформатизації суспільства передбачається побудова відповідних інформаційно-технологічних комплексів, інформаційно-аналітичних систем та інформаційно-телекомунікаційних мереж, основні з яких зведено в табл. 2.11.

Таблиця 2.11.

Перелік інформаційних систем по сферам інформатизації суспільства

Сфери	Найменування інформаційної системи	Примітка
Розвиток державності, безпеки та оборони	Інструментально-технологічний комплекс підтримки прийняття рішень у штатних і нештатних ситуаціях в умовах інформаційної протидії	Головні завдання інформатизації в цій сфері викладені в спеціальній програмі
	Урядова інформаційно-аналітична система з питань надзвичайних ситуацій	
	Інформаційно-телекомунікаційна мережа Генштабу Збройних Сил України, їх видів та оперативного командування	
	Єдина автоматизована система управління Збройними Силами України	

Продовження табл. 2.11.

Еконо- міка	Комплекс автоматизованих систем оброблення даних та управління різного рівня і призначення, які взаємопов'язані на основі принципів технологічної, організаційної, документаційної, програмної та інформаційної сумісності	Направлені на розвиток цифрової економіки
Фінанси і податки	Інформаційно-аналітична система забезпечення державного фінансового і податкового контролю за підприємницькою діяльністю юридичних та фізичних осіб	Створюються відповідно до чинного законодавства
	Е-реєстр застав майна та е-система Центрального депозитарію державних цінних паперів	
	Інформаційна система прогнозу та контролю податкових зборів	
	Державний реєстр фізичних та юридичних осіб – платників податків на основі єдиної бази даних населення України	
Банків- ська дія- льність	Система розрахунків у реальному часі для виконання великих та термінових платежів, система безготівкових розрахунків за товари та послуги	Вводяться згідно рішень Національної ради
	Інформаційна система, міжбанківських розрахунків і паралельно-кредитних карток (е-грошей)	
	Система інформаційно-аналітичної взаємодії Національного банку, Міністерства фінансів, Державної податкової адміністрації та Державного казначейства України	
Регіона- льне уп- равління	Інформаційно-аналітичні центри, з'єднані системами телекомунікацій з органами державної влади різних рівнів для аналізу і прогнозування соціально-економічних показників розвитку регіонів	Відпрацювання та використання даних й програм обробки даних для вирішення конкретних завдань
	Інформаційно-аналітичні центри обласних (міських) держадміністрацій та ОМС по забезпеченню безперешкодного доступу громадян до інформації, що не становить державну таємницю	

Продовження табл. 2.11.

Охорона здоров'я	Єдина структурована інформаційна система обліку стану здоров'я громадян на основі автоматизованої реєстрації пацієнтів у лікувальних установах	Збір даних для професійних обстежень подальшого використання у аналітичних та експертних системах
	Система дистанційного консультування та діагностики на основі комп'ютерних мереж, що об'єднують великі лікувальні та наукові заклади	
Соціальний захист	Управлінські і регіональні програмні системи обліку всіх рівнів, аналізу та моделювання зайнятості населення, запобігання масовому безробіттю, широке залучення населення до нових галузей виробництва та інших сфер	Розробка ІТ, які виключають затримки у виплаті пенсій
Екологія та природо-використання	Багатоцільова інформаційно-технологічна база з використанням геоінформаційних технологій збирання, зберігання, аналізу відомостей для моделювання і подальшого прогнозування екологічного стану територій	Побудова надійного захисту екологічного простору на основі узгодженості управління виробничою діяльністю
	Інформаційний комплекс програмно-апаратних засобів для вирішення питань прогнозування забруднення навколишнього середовища, аналізу та оцінки ризику еколого-економічних конфліктів, прогнозування наслідків техногенного впливу і природних катастроф	
Освіта	Інформаційна система глобальних комп'ютерних комунікацій для ефективного використання у сфері освіти та виховання з використанням інтелектуальних комп'ютерних і дистанційних технологій навчання	Побудова системи безперервної освіти
Наукова діяльність	Інформаційна мережа баз даних та знань, формування в майбутньому "об'єданого", чи "колективного" інтелекту	Підвищення ефективності досліджень
Культура і мова	Інформаційні системи для поширення культурних еталонів, стандартів і досягнень культури, створення е-копії творів та архівів видатних діячів національної культури	Збереження інформації про пам'ятки культури

Продовження табл. 2.11.

	Національна системи комп'ютерної лекси- кографії у рамках проектів розвитку “multilingual society”	Формування лінгвістичної мережі авто- матичного перекладу тощо
	Інтелектуальні унормовані лінгвістичні україномовні комп'ютерні системи	

Наведений перелік напрямів інформатизації суспільства не є вичерпним. Сфера інформатизації розширюється. Україна повинна стати повноцінним учасником світового цивілізаційного розвитку із збереженням політичної незалежності, національної самобутності та культурних традицій, з розвинутим громадянським суспільством, правовою державою та інформаційною культурою.

Уже з 1 жовтня 2019 року всі органи державної влади відмовилися від паперового документообігу, в країні впроваджена система електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОВВ), яка призначена для автоматизації процесів створення, відправлення, передавання, одержання, оброблення, використання, зберігання, знищення електронних документів та копій паперових документів в електронному вигляді з використанням електронного цифрового підпису, які не містять інформацію з обмеженим доступом, та контролю за виконанням актів, протокольних рішень Кабінету Міністрів України та інших документів.

Новим урядом країни передбачено ряд змін в усіх сферах суспільного життя завдяки впровадженню глобальних планів діджиталізації (від англ. Digitalization – цифрова трансформація) країни. Починаючи з 2020 р. заплановано перевести на цифрові технології близько 200 державних послуг.

Розпочалось розроблення та наповнення електронного ресурсу “Відкрите довкілля”, впроваджуються е-паспорти, е-права водія, планується запровадити електронні лікарняні, в е-формат перейде процедура ввезення та визнання гуманітарної допомоги, в перспективі намічено створення е-кабінетів учасників будівельного ринку, впровадити е- вибори, створюються передумови надання інформаційних та адміністративних послуг е-засобами з метою підвищення добробуту та життєдіяльності громадян і стимулювання росту економіки.

Нові цифрові технології приходять на заміну старим засобам електронної комунікації (телефону, факсу, телеграфу), що означає зміну не тільки в тому, як ми комунікуємо, а й що ми комунікуємо. Вони вже сьогодні дають змогу створювати і поширювати величезні обсяги інформації майже необмеженому колу осіб – швидко, якісно, без будь-яких істотних витрат.

Запитання для самоперевірки

1. Дайте визначення терміну “інформаційна культура суспільства”.
2. Що собою являють комп’ютерна ігрова індустрія та кіберспорт?
3. Яку роль в масовій культурі та суспільній свідомості відіграє спорт?
4. Поясніть взаємозв’язок культури суспільства, соціальної організації та особистості.
5. Поясніть основні соціокультурні проблеми віртуальної реальності та комп’ютерних комунікацій.
6. Охарактеризуйте можливості віртуальної реальності в різних сферах людської діяльності.
7. Охарактеризуйте комунікацію як основу інформаційної культури
8. Яким чином розвиток комп’ютерних технологій, віртуальної реальності та мережових технологій впливає на суспільство?
9. Охарактеризуйте перспективи розвитку у майбутньому технологій Інтернету, віртуальної реальності та комп’ютерних технологій.
10. Охарактеризуйте соціальну інформацію та соціальну комунікацію.
11. Які гаджети і технології вже створені, але не ввійшли до загального використання?
12. Охарактеризуйте систему цінностей інформаційної культури.
13. Охарактеризуйте інформацію як цінність. У чому полягає соціально-практичний вимір сучасної інформаційної культури?
14. Що таке кіберзалежність, інтернетзалежність? Які наслідки для суспільства це несе?

15. Якою мірою взаємодіють особистість і суспільство як об'єкти інформаційної культури?
16. Охарактеризуйте соціально-практичний вимір сучасної інформаційної культури.
17. Охарактеризуйте особистість і суспільство як об'єкти інформаційної культури.
18. Проаналізуйте проблеми інформаційного суспільства
19. Перерахуйте та опишіть складові інформаційної культури суспільства.
20. Назвіть рівні соціального середовища, на яких відбувається вплив загальної культури спільноти на інформаційну культуру.
21. Опишіть основні напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні.

У майбутньому ніхто – ні найбільш могутні, ні найбільш безправні – не можуть перебувати осторонь від змін, які в багатьох випадках будуть епохальними.

Ерік Шмідт

РОЗДІЛ III.

ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА, БЕЗПЕКА ТА ПРАВО

- 3.1. Інформаційна політика держави
- 3.2. Інформаційна безпека, охорона і збереження культурної спадщини
- 3.3. Правове регулювання у сфері інформаційних відносин

3.1. Інформаційна політика держави

***Коло питань:** Сутність, мета, зміст і принципи державної інформаційної політики. Складові інформаційної політики та її види. Напрями державної інформаційної політики України. Національний інформаційний простір та ресурси*

***Інформаційна культура** тісно пов'язана з розвитком таких компонентів інформаційного суспільства як інформаційна політика держави, інформаційна безпека охорони і збереження культурної спадщини, інформаційне законодавство – про що й в цьому розділі піде мова.*

Сутність, зміст мета і принципи державної інформаційної політики

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується інформатизацією усіх сфер соціального управління, в якому політика та інформація виступають як взаємозалежні явища, що впливають одне на одне.

Дійсно, якість інформації та її доступність, сучасні інформаційні технології, що радикально збільшують обсяг і швидкість поширення інформації, викликають глибокі зміни в політиці конкретної держави, роблять суттєвий вплив на характер та системи владарювання.

Слушна й достовірна, оперативно отримана інформація підвищує ефективність влади, дає змогу вчасно скорегувати обраний напрямок дій, відреагувати на обставини, що з'явилися.

Водночас і політичні структури впливають на інформацію, ступінь її відкритості, процеси доставки, характер передачі споживачеві.

Державна інформаційна політика – це комплекс правових, економічних, соціально-культурних та організаційних заходів, спрямованих на встановлення загальнодержавних пріоритетів розвитку інформаційного середовища суспільства та переходу його до інформаційного суспільства.

Державна інформаційна політика формується на основі Конституції як сукупність цілей, заходів і засобів держави з одержання, використання, зберігання та поширення інформації.

Національна інформаційна політика як важлива складова внутрішньої й зовнішньої політики держави охоплює усі сфери життєдіяльності і покликана забезпечити планомірний перехід держави до інформаційного суспільства та входження держави у світовий інформаційний простір.

Сутність державної інформаційної політики в суб'єктному вимірі полягає у використанні правових та організаційних механізмів публічної влади для реалізації ідеологічних уявлень суб'єкта політики, що володіє публічною владою, про раціональні механізми дозволу найбільш гострих суперечностей суспільного розвитку.

Зміст державної інформаційної політики впливає з актуальних політичних та соціально-економічних завдань держави, накопиченого досвіду інформаційної діяльності та світового досвіду у сфері створення, поширення та використання інформації.

Ефективність державної інформаційної політики залежить від її відкритості та цілеспрямованості, а її здійснення потребує скоординованих зусиль відповідних органів державної влади, громадських організацій, творчих спілок, регулювання в рамках законодавства інформаційних відносин та діяльності суб'єктів національного інформаційного ринку.

Метою державної інформаційної політики є забезпечення переходу до нового етапу розвитку суспільства – побудови інформаційного суспільства та входження країни у світове інформаційне співтовариство.

Основою зазначеного переходу є забезпечення шляхом здійснення комплексу взаємопов'язаних дій та проведення різноманітних заходів цілеспрямованого формування в країні інформаційної сфери, становлення системи інформаційної діяльності, інформатизація, правове регулювання інформаційних відносин, розвиток інформаційного простору держави в інтересах особистості та суспільства.

Державна інформаційна політика мусить бути спрямована на [82].

- ефективного використання та захист єдиного національного інформаційного простору;
- утвердження свободи слова, демократичних засад інформаційної діяльності, інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки країни, зміцнення й розвиток її інформаційної інфраструктури;
- сталий взаємозв'язок з політикою в економічній, соціальній, культурній, освітній та правовій сферах;
- сприяння духовній, моральній інтеграції українського суспільства, розвитку інформаційної культури,
- вихід країни у світовий інформаційний простір, зберігаючи свій суверенітет, автономність та національну самобутність.

Принципами державної інформаційної політики є [82]:

- додержання конституційного права громадян на отримання, створення, зберігання й поширення інформації згідно з Конституцією України та чинним законодавством;
- забезпечення рівноправності інтересів усіх учасників інформаційної діяльності, а також рівноправності усіх видів носіїв інформації;

- розвиток інформаційного ринку, підтримка вітчизняних суб'єктів інформаційної діяльності та захист національного інформаційного ринку;
- повноцінне функціонування державної мови в національному інформаційному просторі;
- спрямованість основних заходів державної інформаційної політики на забезпечення соціальних інтересів кожного члена суспільства;
- інтеграція України в міжнародний інформаційний простір;
- забезпечення інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки держави.

Державна інформаційна політика, таким чином, являє собою універсальний механізм визначення цілей, завдань, принципів і умов реалізації пріоритетів суспільного розвитку на основі конкурентної публічної боротьби суб'єктів політики за оволодіння і використання публічної влади для досягнення політичних цілей даного суб'єкта.

Політика має яскраво виражений дуалізм і при її дослідженні виділяються два основних виміри – суспільний і суб'єктний.

Виходячи з цього, сутність держави полягає:

у суспільному вимірі – в об'єднанні людей заради суспільного блага, збереженні цілісності суспільства та забезпечення його ефективного розвитку,

у суб'єктному вимірі – у реалізації ідеологічних уявлень суб'єкта, що володіє публічною владою, про раціональні способи вирішення найбільш гострих суперечностей суспільного розвитку.

Складові інформаційної політики та її види

У розширеному варіанті довгострокова стратегічна мета державної інформаційної політики України – це формування відкритого інформаційного суспільства на основі розвитку єдиного інформаційного простору цілісної держави та його інтеграції у світовий інформаційний простір з урахуванням національних особливостей й інтересів при забезпеченні інформаційної безпеки на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях.

Складові інформаційної політики.

У концепції державної інформаційної політики України присутні дві глобальні складові, а саме:

- техніко-технологічна;
- соціально-політична (рис 3.1).

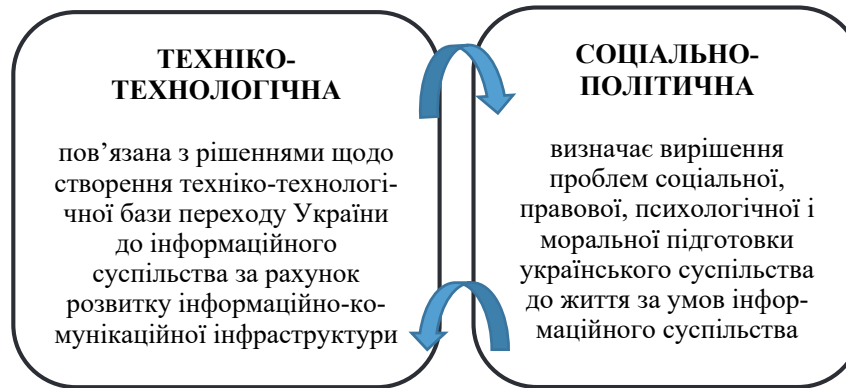

Рис. 3.1. Глобальні складові концепції державної інформаційної політики

До першої складової державної інформаційної політики відносять створення техніко-технологічної бази щодо функціонування єдиного інформаційного простору – інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційну інфраструктуру (ту її частину, до якої входять інформаційно-телекомунікаційні технології, ринок інформаційних засобів, продуктів і послуг, інформаційне виробництво).

До другої складової, як частини інформаційно-комунікаційної інфраструктури, відносять засоби масової інформації (як система формування громадської думки); правову складову політики, що регулює інформаційні відносини в суспільстві і забезпечує врахування інтересів всіх учасників цих відносин та соціальну сферу використання інформаційних ресурсів для власного розвитку (комп'ютеризація; інформаційна безпека держави; інформаційне міжнародне співробітництво).

Зазначені на рис. 3.1. складові інформаційної політики взаємопов'язані. Так, політика, що визначає відношення держави до розвитку внутрішніх інформаційних мереж та їх взаємодії зі світовими системами не може формуватися без врахування положень, як “інформаційна безпека”, “міжнародне співробітництво”, “зберігання і розвиток національної культури”.

Види інформаційної політики.

Інформаційна політика держави реалізується як: внутрішня, зовнішня, глобальна і локальна.

Внутрішня політика держави спрямована на забезпечення прав громадян на інформацію, формування і збереження національних інформаційних ресурсів, створення і функціонування інформаційних систем, інформатизацію та розробку інформаційних технологій, розвиток інформаційної освіти.

Зовнішня інформаційна політика спрямовується на міжнародне співробітництво в галузі вироблення, збереження, оброблення інформації, розвитку єдиного світового інформаційного простору, організацію міжнародного документообміну, участь у формуванні міжнародного інформаційного співтовариства.

Глобальна інформаційна політика держави спрямована на формування і розвиток в країні інформаційного суспільства, становлення інформаційної культури.

Локальна інформаційна політика спрямована на розвиток конкретних інформаційних систем (бібліотечну, архівну, музейну, систему електронних інформаційних ресурсів тощо), а також на конкретні інформаційні ресурси (видання, електронні документи тощо).

Україні важко претендувати на інформаційне домінування у світовому інформаційному просторі. Для країни головне – не відстати, зберігаючи національну, інтелектуальну, культурну та мовну самобутність.

Зазначене, особливо сьогодні, потребує замислитися над перспективами використання новітніх інформаційних технологій та подальшого розвитку в країні інформаційного суспільства.

Напрями державної інформаційної політики України

Концепція національної інформаційної політики висвітлює стратегію, напрями діяльності та завдання держави в різноманітних галузях інформаційної сфери: засобах масової інформації, інформаційних технологіях та теле-радіо-інформаційній інфраструктурі, у видавничій, архівній та бібліотечній справі, кінематографії, рекламній та виставково-ярмарковій діяльності, у сфері етнічної культури.

Основними напрямками національної інформаційної політики відповідно чинного законодавства України визначено наступні:

- забезпечення реалізації конституційних прав громадян на свободу слова та інформаційної діяльності;
- створення розвинутої інформаційної інфраструктури та новітніх засобів зв'язку для збирання, зберігання, використання та поширення інформації;

- збереження вітчизняної інформаційної продукції, культурних і духовних цінностей держави, їх, ідентифікація у світовому інформаційному просторі;
- забезпечення державної підтримки розвитку і безперешкодної діяльності засобів масової інформації та соціального й правового захисту журналістів та інших творчих працівників, які проводять інформаційну діяльність;
- створення умов для формування в державі розвинутого інформаційного суспільства, посилення ролі масової інформації в розвитку українського суспільства;
- збереження, розвиток та ефективне використання об'єктів національного інформаційного простору, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки України;
- створення умов для розвитку та захисту об'єктів національного інформаційного простору всіх форм власності;
- сприяння конкуренції, недопущення монополізації ринку інформаційних послуг, у тому числі рекламних;
- сприяння розвитку національних інформаційних інтересів, поліпшення умов для підприємницької діяльності в інформаційній сфері;
- створення умов для своєчасного, якісного й ефективного інформаційного забезпечення фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- забезпечення всебічної підтримки і захисту вітчизняного виробника інформаційного продукту, сприяння розробленню й упровадженню новітніх інформаційних технологій;
- дотримання принципів Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод, міжнародних договорів про співробітництво в інформаційній сфері, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- інтеграція України в міжнародний інформаційний простір, сприяння створенню конкурентоспроможної інформаційної продукції;
- послідовне здійснення заходів, спрямованих на підготовку кадрів в інформаційній сфері.

Державна інформаційна політика повинна реалізовуватися поетапно на основі використання організаційних, правових та економічних механізмів. Передбачається, що реалізація державної інформаційної політики триватиме достатньо довгий період,

терміни якого пов'язані з певним рівнем розвитку української економіки.

Швидкість розвитку української цифрової економіки визначатиме зростання потреб в інформації.

На першому етапі реалізації державної інформаційної політики слід послідовно реформувати інформаційне виробництво в системі державної влади та управління в цілому, на другому – поступово перетворювати наявні інформаційні ресурси на реальні матеріальні та духовні блага для населення країни.

Національний інформаційний простір та ресурси

Головним фактором могутності держави є її здатність мати у своєму розпорядженні найсучасніші інформаційні технології і засоби, що дають можливість ефективно та раціонально оброблювати, зберігати, передавати й поширювати потрібну інформацію. Володіння державою такою здатністю – шлях до подальшого нарощування на нових засадах своєї економічної та військової міцності.

Як якісно нове середовище функціонування і розвитку міжнародних відносин, інформаційний простір містить у собі економічні, політичні, соціальні та культурні процеси, а самі інформаційні технології стають значною змістовою характеристикою зазначених процесів, створюють принципово нові умови функціонування та подальшого розвитку інформаційних ресурсів.

Національний інформаційний простір – надзвичайно важливе політичне поняття, яке у вартісній шкалі соціальних цінностей можна поставити на друге місце після державної незалежності.

Держава зобов'язана забезпечити використання свого інформаційного поля в інтересах саме держави та її громадян. Зазначене зумовлює важливість вирішення державою проблеми необхідності подолання негативних тенденцій у створенні у правовому і організаційному плані логічно завершеної системи управління, формування, розвитку, використання й захисту інформаційних ресурсів, ліквідації відставання у розвитку інформаційного законодавства.

Національний інформаційний простір – це сфера, у якій здійснюються інформаційні процеси та встановлюються інформаційні відносини між суб'єктами під юрисдикцією держави

Національний інформаційний простір України визначається як сукупність суб'єктів, відносин та продуктів інформаційної діяльності, що функціонують у рамках єдиного правового поля з метою задоволення інформаційних потреб особи, суспільства і держави засобами преси, телебачення, радіомовлення, книговидання та аудіовізуальної продукції на магнітних носіях, а також документних фондах бібліотек, архівів, музеїв, інститутів науково-технічної інформації.

Національний інформаційний простір є багаторівневою системою, що включає різноманітні сфери, й складається з організаційної, адміністративної, творчої, матеріально-технічної структур, відображаючи рівень соціо-культурного розвитку суспільства.

Відповідно до своїх національних, завдань внутрішньої й зовнішньої політики держава виступає гарантом суверенітету і цілісного функціонування єдиного національного інформаційного простору та здійснює управління інформаційною сферою.

Національні інтереси – життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства й держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її розвиток.

Життєво важливими інтересами України в інформаційній сфері є.

- забезпечення захищеності особистості від інформаційно-психологічного впливу;
- забезпечення і примноження духовних, культурних і моральних цінностей народу;
- забезпечення соціально-політичної стабільності, міжетнічної і міжконфесійної злагоди;
- формування і розвиток демократичних інститутів громадянського суспільства;
- недопущення інформаційної залежності держави, інформаційної блокади та інформаційної експансії з боку інших держав та міжнародних структур.

Зазначені інтереси можна задовольнити за допомогою ефективної взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства при формуванні, реалізації і корегуванні державної політики в інформаційній сфері; побудові й розвитку

інформаційного суспільства; забезпеченні економічного та науково-технологічного розвитку України; формуванні позитивного іміджу України [57].

Національний інформаційний простір передбачає існування національних інформаційних ресурсів, які функціонують у національному інформаційному фонді

Національні ресурси – це ресурси, які незалежно від їхнього змісту, форми, часу та місця створення, форми власності, призначені для задоволення потреб громадянина, суспільства, держави (рис.3.2).

Рис. 3.2. Складники національних ресурсів

Національні ресурси є важливою складовою стратегічних ресурсів держави, значення якої зростає з розвитком інформаційних технологій та їх використанням в усіх сферах суспільного життя.

Національні інформаційні ресурси України – вся належна Україні інформація, включаючи окремі документи і масиви документів, незалежно від змісту, форми, часу і місця їх створення, форми власності, а також кінцеві результати інтелектуальної, творчої діяльності, зафіксовані на будь-яких носіях інформації, доступні для використання особою, суспільством і державою через засоби масової інформації та телекомунікації, архіви, бібліотеки, музеї, фонди, банки даних, публічні виступи, художньо-виконавську діяльність тощо.

Ефективне державне управління національними ресурсами є важливою умовою забезпечення інформаційної безпеки держави та реалізації державної політики у сфері інформатизації.

Національний інформаційний фонд України – сукупність інформаційних фондів (інформаційних ресурсів) держави: архівного, бібліотечного, стандартів, архіву друку, фонду фільмів, патентного та інших фондів.

Національний архівний фонд України (НАФ) – сукупність архівних документів, незалежно від їх виду, місця створення та форми

власності на них, що зберігаються на території України або за її межами і відповідно до міжнародних угод підлягають поверненню в Україну, відображають історію духовного й матеріального життя її народу та інших народів, становлять наукову, історико-культурну цінність, визнані такими відповідною експертизою і зареєстровані в порядку, передбаченому законодавством.

НАФ України є глобальною складно структурованою інформаційною системою, складовою вітчизняної й світової культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства, перебуває під охороною держави і призначений для задоволення інформаційних потреб суспільства і держави, реалізації прав та законних інтересів кожної людини [34].

Сутність явища національного архівного фонду подвійна: з одного боку він належить до ознак суверенності держави, з іншого – є своєрідним інформаційним зліпком суспільно-політичної та культурної життєдіяльності народу і народів держави в її історичній ретроспективі, що на фізичному рівні виявляється через документи офіційного та особового походження.

3.2. Інформаційна безпека, охорона і збереження культурної спадщини

***Коло питань:** Напрями збереження інформаційного потенціалу суспільства. Інформаційна безпека: шляхи вирішення проблем, напрями та засади реалізації. Пріоритети державної політики. Державна таємниця: сфери застосування. Охорона культурної спадщини: досягнення та упущення. Захист інформації від несанкціонованого доступу.*

Напрями збереження інформаційного потенціалу суспільства

Будь-яке суспільство у процесі своєї організації та функціонування передбачає збереження своїх матеріальних і духовних цінностей, традицій.

В інформаційному суспільстві збереження набутої інформації як інтелектуальної спадщини нації є вагомим чинником розвитку цього суспільства, становлення і формування інформаційної культури.

Основні напрями збереження інформаційного потенціалу суспільства сьогодення та надбань минулих поколінь подано на рис. 3.3.

Рис. 3.3. Напрями збереження інформаційного потенціалу України

Заходи зі збереження інформаційного потенціалу нації, організація інформаційної безпеки держави не повинні суперечити конституційно визначеному праву громадян щодо поширення та одержання інформації.

Інформаційна безпека: визначення, шляхи вирішення проблем, напрями та засади реалізації

Невід’ємною складовою кожної зі сфер національної безпеки є інформаційна безпека. Водночас інформаційна безпека є важливою самостійною сферою забезпечення національної безпеки. Саме тому розвиток України як суверенної, демократичної, правової та економічно стабільної держави за умов швидкого розвитку глобального інформаційного суспільства, широкого використання ІКТ в усіх сферах життя можливий тільки в разі забезпечення належного рівня її інформаційної безпеки.

Інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних

технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації.

Конфіденційність інформації – це властивість інформації бути захищеною від несанкціонованого доступу

Для вирішення проблем інформаційної безпеки необхідно [87]:

- a. створити повно-функціональну інформаційну інфраструктуру держави та забезпечення захисту її критичних елементів;
- b. підвищити рівень координації діяльності державних органів щодо виявлення, оцінки і прогнозування загроз інформаційній безпеці, запобігання таким загрозам та забезпечення ліквідації їх наслідків, здійснення міжнародного співробітництва з цих питань;
- c. вдосконалити нормативно-правову базу щодо забезпечення інформаційної безпеки, зокрема захисту інформаційних ресурсів, протидії комп'ютерній злочинності, захисту персональних даних, а також правоохоронної діяльності в інформаційній сфері;
- d. розгорнути та розвивати Національну систему конфіденційного зв'язку як сучасну захищену транспортну основу, здатну інтегрувати територіально розподілені інформаційні системи, в яких обробляється конфіденційна інформація.

Право на інформацію охороняється законом. Держава гарантує всім учасникам інформаційних відносин рівні права і можливості доступу до інформації. Ніхто не може обмежувати права особи у виборі форм та джерел одержання інформації, за винятком випадків, передбачених законом.

Згідно із чинним законодавством України забороняється вилучати друковані видання, експонати, інформаційні банки, документи із архівних, бібліотечних та музейних фондів з ідеологічних чи політичних міркувань.

Інформаційна безпека держави реалізується в [35]:

- забезпеченні реалізації конституційних прав людини на вільний доступ до інформації, використанні інформації для провадження не забороненої законодавством діяльності, фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, а також у захисті інформації, яка стосується особистої безпеки громадянина;
- створенні умов для розвитку інформаційної інфраструктури з метою реалізації конституційних прав і свобод людини та

громадянина у сфері інформаційних відносин та використання інформації з метою забезпечення непорушності конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності України, політичної, економічної та соціальної стабільності, безумовного забезпечення законності та правопорядку, розвитку взаємовигідного міжнародного співробітництва.

Засадами організування в державі системи інформаційної безпеки є [87]:

- дотримання конституційних прав і свобод людини та громадянина у сфері інформаційних відносин, забезпечення духовного відродження народу, збереження та зміцнення моральних цінностей суспільства, традицій патріотизму та гуманізму, культурного і наукового потенціалу;

- інформаційне забезпечення державної політики, пов'язане з доведенням до української та міжнародної громадськості достовірної інформації про політику України, її офіційної позиції стосовно актуальних подій українського та міжнародного життя, з дотриманням гарантій доступу громадян до відкритих інформаційних ресурсів;

- розвиток сучасних інформаційних технологій, вітчизняної інформаційної індустрії, в тому числі виробництва засобів інформатизації, телекомунікації і зв'язку, забезпечення потреби внутрішнього ринку в цій продукції і просування її на світовий ринок, а також забезпечення накопичення, зберігання та ефективного використання вітчизняних інформаційних ресурсів; захист інформаційних ресурсів від несанкціонованого доступу, забезпечення безпеки інформаційних і телекомунікаційних систем – як існуючих, так і тих, що створюються на території України.

- Державна інформаційна політика повинна реалізовуватися поетапно на основі використання організаційних, правових та економічних механізмів. Тривалість етапів зумовлюється забезпеченням високого рівня інформаційної безпеки, що буде означати певні обмеження. Це пов'язано з тим, що науково-технічні досягнення завжди приносять із собою як переваги, так і недоліки.

Розвиток Internet, поряд із практично необмеженими можливостями інформаційного обміну і доступу до відкритих інформаційних ресурсів, призводить до зростання небезпеки розкрадання національних інформаційних ресурсів, неконтрольованого поширення порнографії та іншої інформації такого ж гатунку. Тому

необхідно прийняття відповідних правових і організаційних заходів щодо забезпечення свободи інформаційного обміну при високому рівні інформаційної безпеки.

Слід також відзначити, що поки не вирішені дві дуже важливі проблеми.

Перша проблема полягає в пошуку відповідних демократичному, громадянському суспільству рішень щодо державного і суспільного впливу на всю систему формування громадської думки, в тому числі й на *Internet* як на один з тих ЗМІ, що найбільше поширюється в світі, тобто це складова державної інформаційної політики – “система формування громадської свідомості”. При цьому слід враховувати, що наявний рівень монополізації ЗМІ та їх ангажованість, потребує цілком нетрадиційних рішень.

Друга проблема) – це “відношення до *Internet*” – необхідно визначити комплекс заходів щодо розширення взаємодії українських інформаційних мереж із *Internet* та забезпечити необхідний рівень інформаційної безпеки національних інформаційних ресурсів України.

Принципи, пріоритети та напрями забезпечення кібербезпеки України визначені Стратегією кібербезпеки України, затвердженою Указом Президента України від 15 березня 2016 р. № 96 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 р. “Про Стратегію кібербезпеки України” [59].

Доктрина інформаційної безпеки України, що введена в дію Указом Президента України від 25 лютого 2017 р. № 47/2017 згідно рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 р. [60] визначає національні інтереси України в інформаційній сфері, загрози їх реалізації, напрями і пріоритети державної політики в інформаційній сфері.

Базується Доктрина на принципах додержання прав і свобод людини і громадянина, поваги до гідності особи, захисту її законних інтересів, а також законних інтересів суспільства та держави, забезпечення суверенітету і територіальної цілісності України.

Пріоритети державної політики

Основні пріоритети державної політики в інформаційній сфері подано на рис. 3.4.

Рада національної безпеки і оборони України відповідно до Конституції України та у встановленому законом порядку має

здійснювати координацію діяльності органів виконавчої влади щодо забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері. Фундаментальними національними інтересами України повинні залишитись [35] :

1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;

2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;

3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами.

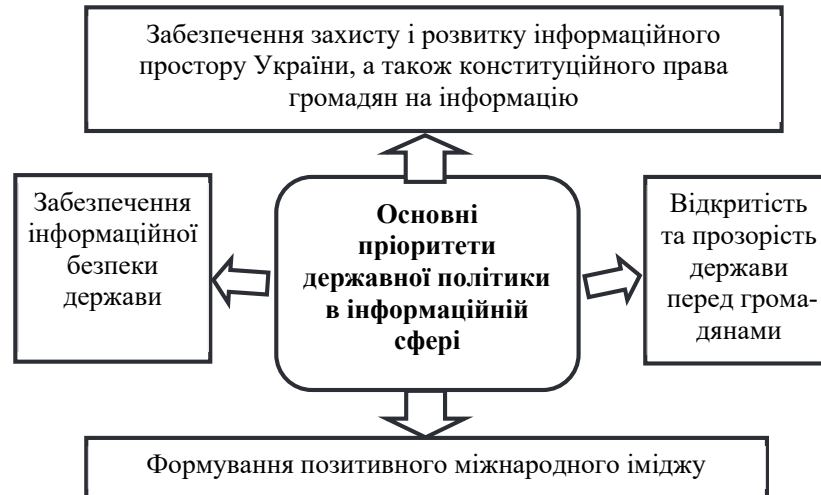

Рис. 3.4. Напрями збереження інформаційного потенціалу України

Державна таємниця: сфери застосування.

Державна таємниця – це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України, та які визнані у встановленому законом порядку, державною таємницею і підлягають охороні державою [60].

Забороняється відносити до державної таємниці будь-які відомості, якщо цим буде звужуватися зміст і обсяг конституційних прав та свобод людини й громадянина, завдаватиметься шкода здоров'ю та безпеці населення.

Не належить до державної таємниці інформація:

- про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, про вплив товару (роботи, послуги) на життя та здоров'я людини;
- про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, які сталися або можуть статися і загрожують безпеці громадян;
- про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;
- про факти порушень прав і свобод людини і громадянина;
- про незаконні дії державних органів, органів місцевого самоврядування та їх посадових і службових осіб;
- інша інформація, доступ до якої відповідно до законів та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не може бути обмежена.

Віднесення інформації до державної таємниці – процедура прийняття рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установленням ступеня їх секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, та з опублікуванням цього Зводу, змін до нього.

Нагляд за додержанням законодавства про державну таємницю здійснюється в порядку, визначеному законом. Стан організації справи щодо державної таємниці є важливим показником інформаційної культури держави.

Охорона культурної спадщини: досягнення та упущення

Забезпечення охорони культурної спадщини з метою збереження та використання її об'єктів у суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь має важливе значення для формування і розвитку інформаційної культури суспільства, виступає вагомим чинником його розвитку.

Ретельно збережена та належним чином репрезентована культурна спадщина – джерело зростання і духовного розвитку українського народу, його національної самосвідомості.

Охорона культурної спадщини – це комплекс заходів з обліку (виявлення, наукове вивчення, класифікація, державна реєстрація) захисту, збереження, належного утримання, відповідного використання, консервації, реставрації, реабілітації та музеєфікації об’єктів культурної спадщини.

До об’єктів культурної спадщини відносять визначне місце, споруду, комплекс, їхні частини, водні об’єкти, інші природні, природно-антропогенні об’єкти, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, історичного, архітектурного, мистецького, культурного погляду і зберегли свою автентичність.

Так, до Списку історичних місць України внесено 401 населений пункт. Крім того в країні є 1399 історичних міст і селищ, понад 8 тис. сіл з цінною культурною спадщиною. Загалом фонд історичних будівель і споруд перевищує 70 тис. об’єктів.

Охорона культурної спадщини в Україні регулюється законодавством України, зокрема Законами України “Про охорону культурної спадщини” [42], Про внесення змін до Закону України “Про охорону культурної спадщини” щодо збереження пам’яток культурної спадщини, включених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [15], “Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей” [12].

Законодавство України про бібліотечну та архівну справу також передбачає окремими статтями законів засади збереження бібліотечного та архівного документних фондів .

В Україні сформовані органи управління у сфері охорони культурної спадщини, до функціональних обов’язків яких входить вирішення визначених завдань. Державне управління у сфері охорони культурної спадщини здійснює Кабінет Міністрів України та спеціально уповноважені органи охорони культурної спадщини.

В результаті охорони культурної спадщини впроваджуються організаційно-правові, матеріально-технічні, інформаційні та інші заходи з виявлення, наукового вивчення, класифікації таких об’єктів; запобігання їх руйнуванню, забезпечення збереження, консервації, використання, пристосування та музеєфікації.

Постановою Кабінету Міністрів № 1760 від 27 грудня 2001 р. “Про затвердження Порядку визначення категорій пам’яток для

занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України” [67] передбачено, що на кожний об'єкт культурної спадщини, що пропонується до занесення до Реєстру складається облікова документація, без якої таке занесення не допускається.

Збереження, відтворення та охорона історичного середовища, охорона національного культурного надбання, в тому числі культурної спадщини як найважливіші пріоритети та завдання держави у сфері культури підтверджені в Законі України “Про культуру” [30]. Також було схвалено законодавчі акти, які тією чи іншою мірою були дотичні до справи охорони пам'яток – “Про землеустрій” [27], “Про державну експертизу землепорядної документації” [17], “Про регулювання містобудівної діяльності” [49], або внесені суттєві зміни в раніше затверджені закони, зокрема “Про архітектурну діяльність” [32] “Про основи містобудування” [39] та ін.

Рішенням уряду України від 21 лютого 2018 р. спрощено процедуру розроблення та погодження науково-проектної документації на будівництво в історичних населених місцях. У 2018 році Постановою Кабінету Міністрів №32 від 25 січня 2018 року до Державного реєстру нерухомих пам'яток України внесено 8 об'єктів культурної спадщини за категорією національного значення. У 2019 році Постановою Кабінету Міністрів №763 від 21 січня 2019 року до Державного реєстру нерухомих пам'яток України внесено ще 12 об'єктів культурної спадщини за категорією національного значення, а 8 виключено [67].

Важливе значення має вивчення та збереження археологічних пам'яток – решток життєдіяльності людей, городищ, курганів, залишок стародавніх поселень, військових таборів, іригаційних споруд, культових місць тощо. Об'єктами вивчення та зберігання є будинки, споруди, окремі поховання, місця масових поховань загиблих військовослужбовців, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями тощо.

Не менш важливе значення має збереження об'єктів архітектури та містобудування – архітектурні споруди та пов'язані з ними твори монументального, декоративного, образотворчого мистецтва, які характеризують певну епоху, культуру, традиції.

Особливого захисту потребують об'єкти садово-паркового мистецтва, ландшафтно-природні території, які мають історичну

цінність, об'єкти науки і техніки – унікальні науково-виробничі, промислові, інженерні, транспортні об'єкти, що визначають рівень розвитку науки і техніки певної епохи.

Незважаючи на наявність певних досягнень сучасний стан розвитку української культури характеризується розмиванням та руйнуванням культурних і духовних цінностей у суспільному житті, руйнуванням цілісної мережі закладів, підприємств, організацій та установ культури, неефективним використанням наявних культурних і творчих ресурсів.

Протягом останнього десятиліття культура в Україні втратила відповідне місце серед пріоритетів державної політики, опинилася на периферії державних інтересів. Як наслідок, утворився й дедалі збільшується розрив між так званою офіційною культурою, що фінансується з бюджету, і незалежною та орієнтованою на сучасні потреби суспільства.

Захист інформації від несанкціонованого доступу.

Інформація цінувалася у всі часи і щоб володіти нею, відбувалися протиборства, вбивства, війни. У наші часи вчасно подана, правдива та в повному обсязі отримана інформація має не меншу цінність. Ця цінність визначається не тільки витратами на її створення, а й величиною отриманого від її можливої реалізації прибутку.

Захист інформації передбачає сукупність методів і засобів, що забезпечують її цілісність, конфіденційність та доступність за умов впливу на неї природних і штучних загроз, реалізація яких може призвести завдати шкоди як власникам, так і безпосереднім користувачам інформації.

Так, конфіденційність інформації забезпечується перш за все її захистом від несанкціонованого ознайомлення з нею сторонніми особами; цілісність інформації означає можливість її захисту від несанкціонованої модифікації, доступність інформації передбачає можливість її використання та забезпечення доступу до неї, доступність системи захисту інформації в кампанії забезпечується як підтриманням її основних підсистем в робочому стані так і завдяки способам, що дають змогу оперативно відновити втрачену чи пошкоджену інформацію.

Система захисту інформації, як правило, повинна передбачати застосування різного роду інженерно-технічних заходів та організаційних прийомів, а також методик технічного та криптографічного її захисту.

Упровадження комплексної системи захисту інформації може гарантувати організації досягнення максимальної безпеки, оскільки системність в змозі забезпечити необхідні складові захисту і встановити між ними логічний та технологічний зв'язок. Необхідний також комплексний підхід, що дозволив би забезпечити захист, повноту, доступність та надійність інформації.

- Режим захисту інформації встановлюється:
- суб'єктами владних повноважень на основі Закону України “Про інформацію” за порушення законодавства суб'єктами інформаційних відносин [28];
- вповноваженими органами на основі Закону України “Про державну таємницю” відносно відомостей, віднесених до державної таємниці [19];
- власником інформаційних ресурсів чи вповноваженою особою на основі Закону України “Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах” відносно документованої інформації в ІТС [25];
- законом України “Про захист персональних даних” відносно суб'єктів персональних даних [26].

Мінімально необхідний рівень захисту конфіденційної інформації в організації необхідно забезпечувати обмежувальними заходами протидії найбільш небезпечній загрозі, а підвищення цього рівня досягати нарощуванням технічних заходів їй протидії.

3.3. Правове регулювання у сфері інформаційних відносин

Коло питань: Суть і зміст поняття “інформаційне законодавство”. Конституція України як основа інформаційного законодавства. Закон України “Про інформацію” як один з перших законів інформаційного законодавства. Законодавство в галузі правового регулювання розвитку інформаційного суспільства. Законодавство в галузі інформатизації суспільства. Законодавство в галузі формування інформаційних ресурсів, створення і функціонування інформаційних систем. Законодавство в галузі інформаційної безпеки та охорони державної таємниці. Законодавство в галузі збереження культурної спадщини. Законодавство в галузі авторського права та захисту інтелектуальної власності.

Суть і зміст поняття “інформаційне законодавство”

Результативним засобом регуляції відносин між владою та інформацією слугує право. Саме право стримує свавілля як однієї, так і іншої сторони й передбачає наявність для них взаємних стимулів та обмежень.

Практика свідчить, що юридичний спосіб регуляції такого роду відносин найбільш ефективний і прийнятний для більшості членів суспільства. Він менше схильний до перекручування під час функціонування, а його елементи загальновідомі і виключають довільні встановлення.

Інформаційне законодавство – це сукупність нормативних актів та окремих правових норм, що регулюють відносини, які виникають при збиранні, отриманні, використанні, поширенні та зберіганні інформації, та охоплюють відносини, пов’язані з реалізацією права на інформацію та інформаційну діяльність у галузях:

- інформатизації суспільства;
- формування інформаційних ресурсів (виробництва, одержання, поширення інформації);
- створення і функціонування інформаційних систем;
- створення механізмів захисту інформації від несанкціонованого доступу та охорони і збереження інтелектуальної спадщини;
- авторського права та захисту інтелектуальної власності.

Таке ділення в інформаційному законодавстві умовне, оскільки кожен із законів та підзаконних актів зазначених напрямів регулює різнопланові відносини, що виникають в інформаційному суспільстві і охоплює суміжні інформаційні галузі.

Для системи законодавства це природньо, оскільки законодавство є системою правових актів, а система передбачає взаємозв’язки як із елементами системи, так і з іншими системами.

Знання правового поля інформаційної сфери забезпечує:

- ефективне використання інформаційних ресурсів;
- оперативність в отриманні інформації відповідно до чинного законодавства;
- використання інформаційних ресурсів без порушення авторського права та права на інтелектуальну власність;
- користування своїми правами під час здійснення процесів вироблення, пошуку, зберігання та використання інформації у процесі здійсненні інформаційній діяльності.

Знання і використання інформаційного законодавства в інформаційній діяльності – показник рівня інформаційної культури

Першочергова увага державної влади, політичних об'єднань і наукової громадськості мусить бути звернена на розроблення концептуальних засад державної інформаційної політики та формування інформаційного законодавства з урахуванням головних особливостей сучасного етапу розвитку державності.

Конституція України як основа інформаційного законодавства

В основі чинного інформаційного законодавства лежить Конституція України. Відповідно до статті 34 Конституції України : “Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір”.

Здійснення зазначених прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і

.Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством. Культурна спадщина охороняється законом.

Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами [1].

Закон України про інформацію як один з перших законів інформаційного законодавства.

Закон України “Про інформацію”, який було прийнято 2 жовтня 1992 року, є одним з перших законів інформаційного

законодавства з часу здобуття країною незалежності. Закон закріплює право громадян України на інформацію, закладає правові основи інформаційної діяльності [16].

Грунтуючись на Декларації про державний суверенітет України та Акті проголошення її незалежності, закон стверджує інформаційний суверенітет України і визначає правові форми міжнародного співробітництва в галузі інформації.

Закон установлює загальні правові основи одержання, використання, поширення та зберігання інформації, закріплює право особи на інформацію в усіх сферах суспільного і державного життя України, а також систему інформації, її джерела, визначає статус учасників інформаційних відносин, регулює доступ до інформації та забезпечує її охорону, захищає особу та суспільство від неправдивої інформації.

Дія цього Закону поширюється на інформаційні відносини, які виникають в усіх сферах життя суспільства і держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації. Законом регулюється також право громадян на інформацію: “Всі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій.

При цьому реалізація права на інформацію громадянами, юридичними особами і державою не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб.

Кожному громадянину забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, крім випадків, передбачених законами України”. Законом регулюється право власності на інформацію – врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження інформацією.

А. Законодавство в галузі правового регулювання розвитку інформаційного суспільства

Нижче наводяться нормативно-правові акти, що стосуються правового регулювання розвитку інформаційного суспільства, а саме:

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007-2015 роки: Закон України від 04 лютого

1998 року № 74/98 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 27-28, ст.181.

У цьому законі виражено основний зміст трансформації індустріального суспільства в інформаційне, яке полягає у переході до виробництва і використання інформації та теоретичних знань як основних товарів, сприйняття їх як вищих цінностей і формування нової соціальної структури і відповідних їм моделей управління [41].

Відповідно основними ціннісними пріоритетами інформаційного суспільства законодавець визначає: використання інформаційно-комунікаційних технологій; функціонування мережевого суспільства; популяризація освіти; актуалізація інтелекту та розвиток знань і технологій.

Зазначеним законом затверджено Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки.

2. План заходів з виконання завдань, передбачених Законом України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки", згідно розпорядження КМУ від 15.08.2007 р. № 653.

Розпорядженням затверджено відповідний План заходів, що передбачав вирішення ряду питань щодо розвитку інформаційного суспільства, які необхідно враховувати центральним та місцевим органам виконавчої влади під час розроблення програм економічного та соціального розвитку [97].

Більшість питань мало бути завершено до цього часу. Проте, на сьогодні третина з них, пов'язана з розробленням та внесенням змін до законодавчих та нормативно-правових актів, залишається не виконаною, зокрема, так і не прийнято основоположного кодифікованого документа – Інформаційного кодексу України, не забезпечено належного функціонування Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства та Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів.

3. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р.

Стратегією розвитку інформаційного суспільства в Україні передбачено прискорення процесів глобальної розбудови інформаційного суспільства. Мета цієї стратегії – формування та впровадження правових, організаційних, науково-технічних та економічних умов розвитку інформаційного суспільства.

Стратегією визначено базові принципи, стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні, завдання, спрямовані на їх досягнення, а також основні напрями, етапи та механізм реалізації цієї Стратегії з урахуванням сучасних тенденцій та особливостей розвитку України в перспективі до 2020 року [102].

4. Доручення Президента України від 03.07.2012 № 1-1/1759 щодо забезпечення впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах суспільного життя.

З метою виконання доручення Президента, реалізації в Україні ініціативи “Партнерство “Відкритий Уряд” щодо розбудови електронного урядування Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв’язку та інформатизації, подала на розгляд Кабінету Міністрів України проекту Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007–2015 роки”.

Б. Законодавство в галузі інформатизації суспільства

1. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98 // Відомості Верховної Ради України, 1998 р., № 27 – 28, ст. 181.

Закон визначає загальні засади формування, виконання та коригування Національної програми інформатизації.

Завданням законодавства про Національну програму інформатизації є створення правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних та гуманітарних засад регулювання процесу формування та виконання цієї Програми та окремих її завдань (проектів).

Сфера дії Закону поширюється на відносини, що виникають у процесі формування та виконання Національної програми інформатизації [36].

2. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 року №75/98 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 27-28, ст.182 .

Концепція Національної програми інформатизації включає характеристику сучасного стану інформатизації, стратегічні цілі та основні принципи інформатизації, очікувані наслідки її реалізації.

Головною метою Програми є забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією на

основі широкого використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки держави.

Програма спрямована на вирішення таких основних завдань: формування правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних та гуманітарних передумов розвитку інформатизації; застосування та розвиток сучасних інформаційних технологій у відповідних сферах суспільного життя; формування системи національних інформаційних ресурсів; створення загальнодержавної мережі інформаційного забезпечення науки, освіти, культури, охорони здоров'я тощо; створення загальнодержавних систем інформаційно-аналітичної підтримки діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; формування та підтримка ринку інформаційних продуктів і послуг; інтеграція України у світовий інформаційний простір [93].

3. Про внесення змін до Закону України “Про Національну програму інформатизації”: Закон України від 3 вересня 2001 року № 2684-III // Відомості Верховної Ради України, 1998 р., № 27 – 28, ст. 181.

Законом внесені зміни та доповнення щодо формування Національної програми інформатизації, програми проведення експертизи окремих завдань (проектів) Національної програми інформатизації та Національної програми інформатизації, відбору виконавців державними замовниками у порядку, визначеному Законом України “Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти”, Контролю за виконанням Національної програми інформатизації, її окремих завдань та проектів (або їх частин) тощо [16].

4. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 32, ст. 314.

Закон визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації та інформації, що становить суспільний інтерес.

Публічна інформація, яка відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, може бути отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або знаходиться у володінні суб'єктів владних

повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених Законом [20].

5. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження КМУ від 20 вересня 2017 р. № 649-р.

Метою Концепції є визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективної системи електронного урядування в Україні для задоволення інтересів та потреб фізичних та юридичних осіб, вдосконалення системи державного управління, підвищення конкурентоспроможності та стимулювання соціально-економічного розвитку країни.

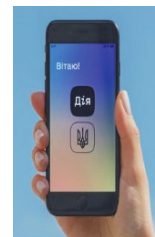
Електронне урядування, як форма організації державного управління, сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [79].

6. Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до е-послуг: Указ Президента №558/2019 від 29.07.2019.

Мета указу – забезпечення належного функціонування та захисту даних у національних е-інформаційних ресурсах, доступності та зручності е- послуг для фізичних та юридичних осіб, а також запобігання корупції під час надання таких послуг.

Указ передбачає запровадження єдиного веб-порталу е-послуг, де українці зможуть за допомогою е-кабінету отримувати доступ до інформації щодо себе в держреєстрах (наприклад, про майно, землю, транспорт, податки і доходи) та пріоритетні е-держпослуги.

Указом передбачається реалізація е-послуг, пов'язаних із народженням дитини (проект “е-Малюток”) і реєстрацією її місця проживання, реєстрацією фізичної особи як платника податків під час першого оформлення паспорта громадянина України, перевіркою наявності у водія документів, започатковується робота над проведенням електронних виборів та електронного перепису

населення в Україні, першочерговим проведення повного аудиту роботи держреєстрів тощо.

Серед ключових завдань, передбачених указом, – прискорення наповнення Єдиного державного демографічного реєстру, запровадження інноваційних засобів е-ідентифікації [55].

Впровадження концепції “Держава у смартфоні” вже розпочалось: впроваджено мобільний застосунок е-посвідчення водія та технічний паспорт, постановою КМУ від 15 квітня 2020 р. № 278 “Про реалізацію експериментального проекту щодо застосування відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у паспорті громадянина України у формі картки, та відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у паспорті громадянина України для виїзду за кордон” впроваджено електронний паспорт громадянина, планується запровадити електронне пенсійне свідоцтво.

7. Про деякі заходи із забезпечення надання якісних публічних послуг: Указ Президента № 647/ 2019 від 04.09.2019.

Мета – утвердження функціонування сервісної держави – держави для громадян і бізнесу, забезпечення належної реалізації прав фізичних та юридичних осіб у сфері надання публічних, у тому числі адміністративних, послуг, створення сучасної інфраструктури, зручних та доступних електронних сервісів для надання таких послуг.

Документом передбачається визначення та впровадження єдиних вимог до надання публічних послуг, поступове переведення окремих з них в е-форму, упровадження дієвого механізму контролю за їх наданням, запровадження нових підходів до утворення та діяльності центрів надання адміністративних послуг, урегулювання питання плати за надання адміністративних послуг (адміністративного збору), запровадження ефективних способів надання консультацій фізичним та юридичним особам, зокрема з використанням “тарячих ліній” зв’язку, віртуальних співрозмовників (“чат-ботів”), е-баз типових питань і відповідей, щодо публічних послуг, упровадження механізму надання комплексної е-послуги тощо [54].

В. Законодавство в галузі формування інформаційних ресурсів, створення і функціонування інформаційних систем

Законодавство в галузі формування інформаційних ресурсів (виробництва, одержання, поширення інформації), створення і

функціонування інформаційних систем складається із законів та підзаконних актів в галузі бібліотечної, архівної та музейної та видавничої справи, справи, формування системи обов'язкового примірника та системи національних електронних інформаційних ресурсів.

1. Концепція формування системи національних електронних інформаційних ресурсів. Затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 травня 2003 р. №259-р.

Метою Концепції є визначення стратегії формування системи національних електронних інформаційних ресурсів. Концепція визначає основні засади і напрями формування, використання та захисту національних ресурсів [95].

2. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27 січня 1995 року № 32/95. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 7, ст.45.

Закон визначає статус бібліотек, правові та організаційні засади діяльності бібліотек і бібліотечної справи в Україні. Цей Закон гарантує право на вільний доступ до інформації, знань, залучення до цінностей національної та світової культури, науки та освіти, що зберігаються в бібліотеках. Дія цього Закону поширюється на мережу діючих бібліотек усіх форм власності та підпорядкування і організацію бібліотечної справи [10].

3. Про видавничу справу: Закон України від 5 червня 1997 р. № 318/97// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 32, ст.206 .

Закон визначає загальні засади видавничої справи, регулює порядок організації та провадження видавничої діяльності, розповсюдження видавничої продукції, умови взаємовідносин і функціонування суб'єктів видавничої справи.

Відповідно до Конституції України цей Закон покликаний сприяти національно-культурному розвитку українського народу, громадян України всіх національностей, утвердженню його духовності та моралі, доступу членів суспільства до загальнолюдських цінностей, захисту прав та інтересів авторів, видавців, виготівників, розповсюджувачів і споживачів видавничої продукції [13].

4. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16 листопада 1992 року № 2782 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 1, ст. 1.

Закон створює правові основи діяльності друкованих засобів масової інформації (преси) в Україні, встановлює державні гарантії їх свободи відповідно до Конституції України, Закону України “Про інформацію” та інших актів чинного законодавства і визнаних Україною міжнародно-правових документів.

Дія Закону поширюється на друковані засоби масової інформації, засновані в Україні, а також на друковані засоби масової інформації інших держав, які розповсюджуються в Україні [21].

5. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 року № 851// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 36, ст.275.

Закон встановлює основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів. Дія цього Закону поширюється на відносини, що виникають у процесі створення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, оброблення, використання та знищення електронних документів [22].

6. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 45, ст. 400.

Закон визначає правові та організаційні засади надання електронних довірчих послуг, у тому числі транскордонних, права та обов’язки суб’єктів правових відносин у сфері електронних довірчих послуг, порядок здійснення державного нагляду (контролю) за дотриманням вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг, а також правові та організаційні засади здійснення електронної ідентифікації.

Державне регулювання та управління у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації здійснюється шляхом: нормативно-правового регулювання у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації; нагляду (контролю) за дотриманням вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг; міжнародного співробітництва у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації; проведення інших заходів державного регулювання у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації, передбачених законодавством.

Метою Закону є врегулювання відносин у сферах надання електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації [23].

7. Про музеї та музейну справу. Закон України від 29 червня 1995 року №249/95 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 25, ст. 191.

Закон регулює суспільні відносини в галузі музейної справи, встановлює правові, економічні, соціальні засади наукового комплектування, вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, діяльності музейних закладів в Україні.

Закон поширюється на всі види музеїв та заповідників у частині їх музеєфікації, а також обліку, зберігання та використання, охорони, консервації, реставрації музейних предметів, музейних колекцій та предметів музейного значення [32].

8. Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24 грудня 1993 року №3814 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 15, ст.86.

Закон регулює відносини, пов'язані із формуванням, обліком, зберіганням і використанням Національного архівного фонду, та інші основні питання архівної справи.

Національний архівний фонд України є складовою частиною вітчизняної і світової культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства, перебуває під охороною держави і призначений для задоволення інформаційних потреб суспільства і держави, реалізації прав та законних інтересів кожної людини [34].

9. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25 червня 1993 року № 3322 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 33, ст.345.

Закон визначає основи державної політики в галузі науково-технічної інформації, порядок її формування і реалізації в інтересах науково-технічного, економічного і соціального прогресу країни. Метою Закону є створення в Україні правової бази для одержання та використання науково-технічної інформації.

Дія Закону поширюється на підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, а також громадян, які мають право на одержання, використання та поширення науково-технічної інформації. Дія Закону не поширюється на інформацію, що містить державну та іншу охоронювану законом таємницю [33].

10. Про обов'язковий примірник документів: Закон України від 9 квітня 1999 року № 595 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 22-23, ст.199.

Закон визначає правові засади функціонування системи обов'язкового примірника документів та регулює інформаційні відносини, пов'язані з поповненням національного інформаційного фонду України.

Основними завданнями Закону є визначення загальних принципів державної політики у сфері поповнення національного інформаційного фонду України обов'язковим примірником документів; регулювання інформаційних відносин, пов'язаних із функціонуванням системи обов'язкового примірника документів; встановлення обов'язків і прав виробників документів та одержувачів документів.

Закон не поширюється на відносини, які виникають при виготовленні документів з обмеженим доступом, документів управлінського та особистого характеру, документів в одиничному виконанні [38].

11. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних: Закон України від 23 березня 2000 р. №1587-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 24, ст.183.

Закон визначає правові основи розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних і спрямований на захист інтересів суб'єктів авторського права і суміжних прав та захист прав споживачів.

Дія цього Закону поширюється на відносини, що виникають у процесі розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних [50].

Г. Законодавство в галузі інформаційної безпеки та охорони державної таємниці.

1. Про заходи щодо формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України: Рішення Ради національної безпеки і охорони України від 28 квітня 2014 року.

Згідно зазначеного документу, виходячи з необхідності вдосконалення нормативно-правового забезпечення та попередження й нейтралізації потенційних і реальних загроз національній безпеці в інформаційній сфері доручено Кабінету Міністрів України:

- розробити законопроекти про внесення змін до деяких законів України щодо протидії інформаційній агресії іноземних держав, передбачивши, зокрема, визначення механізму протидії

негативному інформаційно-психологічному впливу, в тому числі шляхом заборони ретрансляції телевізійних каналів, а також щодо запровадження для іноземних засобів масової інформації системи інформування та захисту журналістів, які працюють у місцях збройних конфліктів, вчинення терористичних актів, при ліквідації небезпечних злочинних груп;

– розробити за участю Національного інституту стратегічних досліджень, Служби безпеки України, представників громадянського суспільства та подати на розгляд Ради національної безпеки і оборони України проект Стратегії розвитку інформаційного простору України, проект Стратегії кібернетичної безпеки України, впровадити комплексні заходи організаційного, інформаційного і роз'яснювального характеру, ужити заходів щодо забезпечення поширення у світі об'єктивних відомостей про суспільно-політичну ситуацію в Україні, зокрема, шляхом створення відповідного медіа-холдингу для підготовки якісного конкурентоздатного інформаційного продукту [100].

2. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. №3855 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 16, ст.93.

Закон регулює суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України.

Дія Закону поширюється на органи законодавчої, виконавчої та судової влади, органи прокуратури України, інші органи державної влади, Верховну Раду Автономної Республіки Крим, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації усіх форм власності, об'єднання громадян, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, громадян України, іноземців та осіб без громадянства, яким у встановленому порядку наданий доступ до державної таємниці [19].

3. Про національну безпеку України: Закон України № 2469-19 від 21 червня 2018 року (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>).

Цим Законом визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної

влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони.

Закон визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, а також засади державної політики в цьому напрямі. Так, зокрема: названі фундаментальні національні інтереси України (зокрема, всеосяжна інтеграція в європейський простір, а також набуття членства в Євросоюзі та НАТО); структуровано систему підпорядкування у секторі безпеки та оборони та визначено напрямки для розробки стратегічних планів; встановлено обсяг видатків на фінансування сектору безпеки і оборони; визначено склад Збройних сил України; а також йдеться про цивільний контроль в цій сфері [35].

4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 5 липня 1994 р. №80/94. // Відомості Верховної Ради, 2017, № 45, ст. 403.

Закон визначає правові та організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України у кіберпросторі, основні цілі, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки, повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян у цій сфері, основні засади координації їхньої діяльності із забезпечення кібербезпеки [40].

5. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 року № 2229-ХІІ // Голос України від 13 квітня 1992 року.

За законом Служба безпеки України – державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України.

На Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб. До завдань Служби безпеки

України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [51].

Новий законопроект про Службу безпеки України № 3196 був зареєстрований 10 березня. Ініціатором подання виступив Президент України Володимир Зеленський. Проект закону було підготовлено на базі документа, що розробили фахівці СБУ і подали до Офісу Президента у жовтні 2019 року, де він доопрацьовувався в форматі засідань робочої групи.

Г. Законодавство в галузі інформаційної безпеки та охорони державної таємниці

1. Про введення в дію Закону України “Про захист інформації в автоматизованих системах: Закон України від 5 липня 1994 р. № 80/94. в редакції закону “Про внесення змін до Закону України “Про захист інформації в автоматизованих системах // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 31 ст. 287.

Метою зазначеного Закону є встановлення основ регулювання правових відносин щодо захисту інформації в автоматизованих системах за умови дотримання права власності громадян України і юридичних осіб на інформацію та права доступу до неї, права власника інформації на її захист, а також встановленого чинним законодавством обмеження на доступ до інформації. Дія Закону поширюється на будь-яку інформацію, що обробляється в автоматизованих системах [11].

2. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах Закон України № 81/94-ВР від 05.07.94. (в редакції від 19.04.2014)

Цей Закон регулює відносини у сфері захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах. Об’єктами захисту в системі є інформація, що обробляється в ній, та програмне забезпечення, яке призначено для обробки цієї інформації.

Суб’єктами відносин, пов’язаних із захистом інформації в системах, є: володільці інформації; власники системи; користувачі; спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв’язку та захисту інформації і

підпорядковані йому регіональні органи. Порядок доступу до державних інформаційних ресурсів або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, перелік користувачів та їх повноваження стосовно цієї інформації визначаються законодавством [25].

3. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3475-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 30, ст.258.

Закон відповідно до Конституції України визначає правові основи організації та діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України є державним органом, який призначений для забезпечення функціонування і розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, криптографічного та технічного захисту інформації [18].

4. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 34, ст. 481

Закон регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних.

Поширюється закон на діяльність з обробки персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на обробку персональних даних, що містяться у картотеці чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів [26].

5. Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах: Постанова КМУ від 29.03.2006, № 373.

Правила визначають загальні вимоги та організаційні засади забезпечення захисту державних інформаційних ресурсів або інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах [68].

Д. Законодавство в галузі збереження культурної спадщини

1. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8 червня 2000 року № 1805-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 39, ст.333

Закон регулює правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини з метою її збереження, використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь.

Об'єкти культурної спадщини, які знаходяться на території України, у межах її територіального моря та прилеглої зони, охороняються державою.

Державне управління у сфері охорони культурної спадщини покладається на Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважені органи охорони культурної спадщини [42].

2. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21 вересня 1999 року № 1068. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 48, ст. 405.

Закон регулює відносини, пов'язані з вивезенням, ввезенням та поверненням культурних цінностей, і спрямований на охорону національної культурної спадщини та розвиток міжнародного співробітництва України у сфері культури. Культурні цінності згідно закону – об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України

Дія Закону не поширюється на сучасні сувенірні вироби, предмети культурного призначення серійного та масового виробництва [12].

3. Про внесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України: Постанова КМУ від 21 серпня 2019 року № 763.

В нормативному акті визначено Перелік об'єктів культурної спадщини національного значення, які вносяться до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, із зазначенням їх найменування, датування, місця знаходження, виду та охоронного номера, а також Перелік пам'ятників, які виключаються із списку пам'ятників архітектури Української РСР, що перебувають під

охороною держави, у зв'язку з їх внесенням до Державного реєстру нерухомих пам'яток України з зазначенням охоронного номера, адреси, місця знаходження, найменування, дати спорудження та групи пам'ятників щодо їх використання [67].

4. Про державну експертизу землепорядної документації: Закон України від 17 червня 2004 року № 1808-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 38, ст.471.

Закон визначає правові, організаційні і фінансові основи здійснення державної експертизи землепорядної документації та порядок її проведення.

За законом Державна експертиза землепорядної документації – це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка об'єктів експертизи на предмет їх відповідності вимогам законодавства, встановленим стандартам, нормам і правилам, а також підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо об'єктів експертизи.

Правову основу державної експертизи землепорядної документації складають Конституція України, Земельний кодекс України, Закон України “Про землеустрій”, цей Закон, закони України та інші нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері державної експертизи [17].

5. Про затвердження Порядку визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України: Постанова КМУ № 1760 від 27.12.2001.

Згідно постанови на кожний об'єкт культурної спадщини, що пропонується відповідним органом охорони культурної спадщини для занесення до Реєстру, складається облікова документація, яка підлягає постійному зберіганню в такому органі. Занесення об'єкта культурної спадщини до Реєстру без облікової документації не допускається.

Облікова документація на об'єкти культурної спадщини включає облікову картку або паспорт, коротку історичну довідку, акт технічного стану та матеріали фотофіксації сучасного стану [74].

6. Про затвердження Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць: Постанова КМУ від 13 березня 2002 року № 318.

Нормативним актом затверджено Порядок визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць, а також доручено Міністерству культури і мистецтв, Державному комітетові будівництва, архітектури та житлової політики: разом з Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування забезпечити протягом 2002-2004 років визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць; затвердити до 2005 року правила охорони та використання історичних ареалів населених місць [73].

Зміни до зазначеного нормативного акту внесені згідно з Постановами КМ № 1293 від 14.12.2011 та № 92 від 21.02.2018.

7. Про Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації : Закон України від 23 вересня 2008 року № 574 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2009, № 8, ст.105)

Верховною радою прийнято рішення затвердити Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації й доповнити, що Пам'ятка може бути приватизована лише за умови укладення майбутнім власником з відповідним органом охорони культурної спадщини попереднього договору про укладення в майбутньому охоронного договору на пам'ятку (її частину) з викладенням його істотних умов, у тому числі щодо цільового використання пам'ятки, робіт, які майбутній власник зобов'язується провести на пам'ятці з метою утримання її в належному стані” [48].

8. Про внесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України: Постанова КМУ від 21 серпня 2019 року № 763.

Кабінет Міністрів України постановив внести до Державного реєстру рухомих пам'яток України нові об'єкти культурної спадщини національного значення згідно з переліком, що додається [67].

9. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 24, ст.168.

Закон визначає правові засади діяльності у сфері культури, регулює суспільні відносини, пов'язані із створенням, використанням, розповсюдженням, збереженням культурної спадщини

та культурних цінностей, і спрямований на забезпечення доступу до них. Законодавство України про культуру складається з Конституції України, цього Закону та інших законів, що регламентують діяльність у сфері культури, міжнародних договорів з питань культури, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інших нормативно-правових актів [30].

10. Про землеустрій: Закон України від 22 травня 2003 року, № 858-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 36, ст. 282 .

Закон визначає правові та організаційні основи діяльності у сфері землеустрою і спрямований на регулювання відносин, які виникають між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами із забезпечення сталого розвитку землекористування [27].

11. Про архітектурну діяльність: Закон України від 20 травня 1999 року № 687-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 31, ст.246).

Закон визначає правові та організаційні засади здійснення архітектурної діяльності і спрямований на формування сприятливого життєвого середовища, досягнення естетичної виразності, економічної доцільності і надійності будинків, споруд та їх комплексів [9].

12. Про основи містобудування: Закон України від 16 листопада 1992 року № 2780-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 52, ст.683.

Закон визначає правові, економічні, соціальні та організаційні засади містобудівної діяльності в Україні і спрямований на формування повноцінного життєвого середовища, забезпечення при цьому охорони навколишнього природного оточення, раціонального природокористування та збереження культурної спадщини [39].

13. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 34, ст.343.

Закон встановлює правові та організаційні основи містобудівної діяльності і спрямований на забезпечення сталого розвитку територій з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів.

Інструментом державного регулювання планування територій є містобудівна документація, яка поділяється на документацію державного, регіонального та місцевого рівнів права [149].

Ж. Законодавство в галузі авторського права та захисту інтелектуальної власності.

1. Концепція розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності. Затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 червня 2002 року №321.

Концепція розроблена в рамках Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами і Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності з урахуванням практики застосування норм чинного законодавства. Метою Концепції є забезпечення ефективної охорони і захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності та створення умов для формування цивілізованого ринку цих об'єктів.

Основними завданнями Концепції є: удосконалення нормативно-правової бази та системи захисту прав у сфері інтелектуальної власності; створення дієвого механізму боротьби з порушенням прав у сфері інтелектуальної власності, виготовленням і розповсюдженням контрафактної продукції; досконалення системи оціночної діяльності у сфері інтелектуальної власності; забезпечення сприятливих умов для створення та використання об'єктів інтелектуальної власності; інформаційне забезпечення діяльності у сфері інтелектуальної власності; розвиток міжнародного співробітництва [85].

2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року № 372. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 13, ст. 64.

Закон охороняє особисті немайнові права і майнові права авторів та їх правонаступників, пов'язані із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва – авторське право, і права виконавців, виробників фонограм і відеограм та організацій мовлення – суміжні права [8].

3. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 року № 3687-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 3. Вводиться в дію Постановою ВР № 3769-XII від 23.12.93, ВВР, 1994, № 7, ст. 33.

Законодавство України про охорону прав на винаходи (корисні моделі) базується на Конституції України і складається із цього Закону, Цивільного кодексу України, Закону України “Про державну таємницю” та інших нормативно-правових актів [43] .

4. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15 грудня 1993 року № 3688-XII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1994, № 7, ст. 34).

Закон регулює відносини, що виникають у зв'язку з набуттям і здійсненням права власності на промислові зразки в Україні.

Промисловий зразок – результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання [47] .

5. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15 грудня 1993 року № 3689-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 36.

Закон регулює відносини, що виникають у зв'язку з набуттям і здійсненням права власності на знаки для товарів і послуг в Україні. Закон регулює відносини, що виникають у зв'язку з набуттям і здійсненням права власності на знаки для товарів і послуг в Україні [45].

6. Про охорону прав на зазначення походження товарів : Закон України від 16 червня 1999 року // № 752-XIV Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 32, ст. 267).

Закон визначає правові засади охорони прав на зазначення походження товарів в Україні та регулює відносини, що виникають у зв'язку з їх набуттям, використанням та захистом. Зазначення походження товару – будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару. Ним може бути і назва географічного місця, яка вживається для позначення товару або як складова частина такого позначення [44].

7. Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів : Закон України від 5 листопада 1997 року № 621/97-ВР. Назва Закону в редакції Закону № 111-IX від 19.09.2019 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 8, ст. 28).

Закон регулює відносини, що виникають у зв'язку з набуттям і здійсненням прав на компонування напівпровідникових виробів в Україні.

Напівпровідниковий виріб – остаточна або проміжна форма будь-якого виробу, який складається з матеріальної основи, яка включає в себе шар напівпровідникового матеріалу, має один або більше шарів, що складаються з провідникового, ізоляційного або напівпровідникового матеріалу та розміщені один по відношенню до іншого відповідно до попередньо

визначеної тривимірної моделі та призначені для виконання виключно або у поєднанні з іншими функціями функції електронної схеми [46].

Зведений перелік нормативно-правових актів, що стосуються правового регулювання у сфері інформаційних відносин у вищеперерахованих галузях наведено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Зведений перелік нормативно-правових актів

Найменування	Назва нормативного акту	Прим.
Законодавство в галузі правового регулювання розвитку інформаційного суспільства		
Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007-2015 роки	Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98	[41]
План заходів з виконання завдань, передбачених Законом України	Розпорядження КМУ від 15 серпня 2007 р. № 653	[97]
Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні	Розпорядження КМУ від 15 травня 2013 р. № 386-р	[102]
Про забезпечення впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах суспільного життя	Доручення Президента України від 03.07.2012 № 1-1/1759	[41]
Законодавство в галузі інформатизації суспільства		
Про Національну програму інформатизації	Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98	[36]
Про Концепцію Національної програми інформатизації.	Закон України від 4 лютого 1998 року № 75/98	[93]
Про внесення змін до Закону України “Про Національну програму інформатизації”	Закон України від 3 вересня 2001 року № 2684-III	[16]
Про доступ до публічної інформації	Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI.	[20]
Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні	Розпорядження КМУ від 20 вересня 2017 р. № 649-р	[79]

Продовження табл. 3.1.

Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг	Указ Президента від 29 липня 2019 року № 558/2019	[55]
Про деякі заходи із забезпечення надання якісних публічних послуг	Указ Президента від 4 вересня 2019 року № 647/2019	[54]
Законодавство в галузі формування інформаційних ресурсів, створення і функціонування інформаційних систем		
Концепція формування системи національних електронних інформаційних ресурсів	Розпорядження КМУ від 5 травня 2003 р. № 259-р	[95]
Про бібліотеки і бібліотечну справу	Закон України від 27 січня 1995 року № 32/95	[10]
Про видавничу справу	Закон України від 16 листопада 1992 року № 2782	[13]
Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні	Закон України від 5 червня 1997 року № 318/97	[21]
Про електронні документи та електронний документообіг	Закон України від 22 травня 2003 року № 851	[22]
Про електронні довірчі послуги	Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII	[23]
Про музеї та музейну справу.	Закон України від 29 червня 1995 року № 249/95	[32]
Про Національний архівний фонд та архівні установи	Закон України від 24 грудня 1993 року № 3814	[34]
Про науково-технічну інформацію	Закон України від 25 червня 1993 року № 3322	[33]
Про обов'язковий примірник документів	Закон України від 9 квітня 1999 року № 595	[38]

Продовження табл. 3.1.

Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних	Закон України від 23 березня 2000 року № 1587	[50]
Законодавство в галузі інформаційної безпеки та охорони державної таємниці		
Про заходи щодо формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України	Рішення Ради національної безпеки і охорони України від 28 квітня 2014 року	[100]
Про державну таємницю	Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855	[19]
Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року “Про Стратегію кібербезпеки України	Указ Президента України від 15 березня 2016 року № 96	[59]
Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року “Про Доктрину інформаційної безпеки України”	Указ Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017	[60]
Про основні засади забезпечення кібербезпеки України	Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII	[40]
Про національну безпеку України	Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII	[35]
Про Службу безпеки України”	Закон України від 25 березня 1992 року №2229-XII	[51]
Законодавство в галузі захисту інформації від несанкціонованого доступу		
Про захист інформації в автоматизованих системах	Закон України від 5 липня 1994 р. № 80/94. ВВР, 1994, № 31, ст. 287)	[11]
Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах	Закон України в редакції від 19 квітня 2014 № 1170-VII	[25]
Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України	Закон України від 23 лютого 2006 року № 3475-IV	[18]

Продовження табл. 3.1.

Про захист персональних даних	Закон України від 01 червня 2010 року № 2297-VI	[26]
Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах	Постанова КМУ від 29 березня 2006 року №373	[68]
Про затвердження Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять службову інформацію”	Постанова КМУ від 27 листопада 1998 року №1893	[71]
Законодавство в галузі збереження культурної спадщини		
Про охорону культурної спадщини	Закон України від 8 червня 2000 року № 1805	[42]
Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей	Закон України від 21 вересня 1999 року № 1068	[12]
Про внесення об’єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам’яток України:	Постанова КМУ від 21 серпня 2019 року №763	[67]
Про державну експертизу землеволодіння та документації	Закон України від 17 червня 2004 року № 1808-IV	[17]
Про затвердження Порядку визначення категорій пам’яток для занесення об’єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам’яток України:	Постанова КМУ від 27 грудня 2001 року № 1760	[74]
Про затвердження Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць	Постанова КМУ від 13 березня 2002 року № 318	[73]
Про Перелік пам’яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації	Закон України від 23 вересня 2008 року № 574	[48]

Продовження табл. 3.1.

Про внесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України	Постанова КМУ від 23 травня 2018 року № 396	[66]
Про культуру	Закон України від 14 грудня 2010 року № 2778-1	[30]
Про землеустрій	Закон України від 22 травня 2003 року № 858-IV	[27]
Про архітектурну діяльність	Закон України від 20 травня 1999 року № 687-XIV	[9]
Про основи містобудування	Закон України від 16 листопада 1992 року № 2780-XII	[39]
Про регулювання містобудівної діяльності	Закон України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI	[49]
Законодавство в галузі авторського права та захисту інтелектуальної власності		
Про концепцію розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності.	Розпорядження КМУ від 13 червня 2002 року № 321	[85]
Про авторське право і суміжні права.	Закон України від 23 грудня 1993 року № 372	[8]
Про охорону прав на винаходи і корисні моделі	Закон України від 15 грудня 1993 року № 3687-XII	[43]
Про охорону прав на промислові зразки	Закон України від 15 грудня 1993 року № 3688-XII	[47]
Про охорону прав на знаки для товарів і послуг	Закон України від 15 грудня 1993 року № 3689-XII	[45]
Про охорону прав на зазначення походження товарів	Закон України від 16 червня 1999 року // № 752-XIV	[44]
Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів	Закон України від 5 листопада 1997 року № 621/97-В	[46]

Проаналізувавши наведені в табл. 3.1 базові інформаційні нормативно-правові акти робимо висновок, що нормативно-правове регулювання суспільних відносин у сфері прав та свобод людини та громадянина відповідає міжнародним і європейським стандартам та здійснюється за допомогою законів України.

Нормативно-правове регулювання суспільних відносин, що пов'язані із захистом інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, здійснюється переважно підзаконними нормативно-правовими актами і потребує узгодження з європейськими стандартами. Чітко простежується кількісний пріоритет нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання саме цих інформаційних відносин.

Особливістю нормативно-правового регулювання інформаційних відносин України є також наявність значної кількості не узгоджених один з одним нормативно-правових актів різної юридичної сили, а також невідповідність нормам чинної Конституції.

Запитання для самоперевірки

1. Поясніть сутність і мету державної інформаційної політики.
2. Розкрийте зміст та принципи державної інформаційної політики.
3. Опишіть складові інформаційної політики та її види.
4. Поясніть напрями державної інформаційної політики України.
5. Охарактеризуйте Національний інформаційний простір України.
6. Опишіть напрями збереження інформаційного потенціалу суспільства.
7. Дайте визначення інформаційної безпеки, опишіть засади реалізації;
8. Прокоментуйте проблеми сучасної інформаційної безпеки
9. Визначте пріоритети державної політики.
10. Охарактеризуйте напрями та засади реалізації інформаційної безпеки.
11. Проаналізуйте досягнення та упущення охорони культурної спадщини.
12. Поясніть види захисту інформації від несанкціонованого доступу.

13. Розкрийте суть і зміст поняття “інформаційне законодавство”.
14. Конституція України як основа інформаційного законодавства.
15. Законодавство в галузі регулювання інформаційного суспільства.
16. Законодавство в галузі інформатизації суспільства.
17. Законодавство в галузі формування інформаційних ресурсів,
18. Законодавство в галузі збереження культурної спадщини
19. Законодавство в галузі інформаційної безпеки та охорони державної таємниці.
20. Законодавство в галузі авторського права та захисту інтелектуальної власності

*По справжньому жити – це жити
маючи повну і достовірну інформацію
Норберт Вінер, засновник кібернетики*

РОЗДІЛ IV.

ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОДУКТИ І ПОСЛУГИ ЯК ПОКАЗНИК РІВНЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

- 4.1. Ринок інформаційних продуктів і послуг
- 4.2. Апаратні засоби і телекомунікаційне обладнання
- 4.3. Програмні продукти інформаційного суспільства
- 4.4. Інформаційні документи
- 4.5. Інформаційні послуги

Перехід до інформаційної ери та глобалізація суспільства передбачає сьогодні вільну орієнтацію особистості в інформаційному середовищі, більш продуктивне використання всіх накопичених людством знань. Виробництво та використання релевантної інформації стає важливою сферою застосування знань та умінь кожного працівника, а його *інформаційна культура* – невід’ємною складовою інформаційної культури суспільства, що відображає рівень загальної культури і є важливою умовою самореалізації управлінця. Основа його інформаційної культури – це знання про інформаційне середовище, закони функціонуванні інформаційного ринку та його сегментів, уміння орієнтуватися в документних потоках, різновидах інформаційних продуктів та послуг, застосуванні програмних продуктів та

інформаційних технологій, використовуючи знання наук, що сприяють її розвитку і пристосуванню до конкретного виду діяльності.

Технологізація суспільства та автоматизація управлінських, виробничих та інформаційних процесів призначені не тільки забезпечувати потреби цього суспільства в товарах та послугах, включаючи інформаційні, а й більш ефективно використовувати енергію, природні та матеріальні ресурси та, головне, – економити соціальний час, необхідний для реалізації цих потреб.

4.1. Ринок інформаційних продуктів і послуг

Коло питань: *Складові ринкового середовища. Структура інформаційного ринку. Структура ринку інформаційних продуктів і послуг* *Продукція інформаційного ринку як результат інтелектуальної діяльності.*

Складові ринкового середовища.

У ринковому середовищі фахівці виділяють п'ять складових-макросекторів: інформації, споживчих товарів, цінних паперів, засобів виробництва, праці (рис. 4.1).

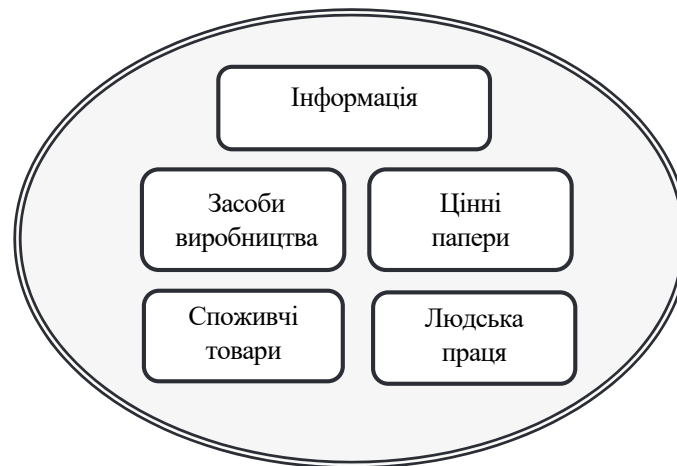

Рис. 4.1. Складові ринкового середовища

Механізм функціонування ринкового середовища – це сукупність правил та економічних законів, що регламентують процес доведення товарів від виробників до споживачів.

Економічний механізм сучасного ринку являє собою єдність об'єктивної і суб'єктивної сторін. Об'єктивна сторона ринку полягає в дії об'єктивних економічних законів, що керують товарним виробництвом і ринком через систему ринкових відносин та економічних категорій.

Суть того або іншого процесу чи явища як у природі, так і в суспільстві розкривається через основні логічні поняття, пов'язані з ним, які в економічній науці називаються економічними категоріями – логічними поняттями, що розкривають суть економічних явищ, процесів та відносин між людьми. Основні поняття, пов'язані з ринковим середовищем зведено в табл. 4.1.

Таблиця 4.1.

Основні поняття, пов'язані з ринковим середовищем

Поняття	Зміст поняття
Товар	Продукт виробництва або діяльності людини, створений для задоволення будь-яких потреб через обмін. У цьому визначенні є дві властивості товару: 1) здатність товару задовольняти ті чи інші потреби людей, його корисність, яка називається споживчою вартістю товару; 2) здатність товару обмінюватися на інший товар у співвідношенні, яке називається міноюю вартістю і є формою прояву вартості товару на ринку
Вартість	Кількісна сторона товару, яка визначається витратами праці, капіталу, фізичних і духовних сил людини, її знань, досвіду і майстерності для виготовлення даного товару. Обмін одного товару на інші можливий за рівності цих витрат на його створення, за рівності їх вартостей
Гроші	Товар, який в історичному процесі розвитку обміну і форм вартості виділився з усієї маси товарів і почав відігравати роль загального еквівалента. З появою грошей товарний обмін перетворився на товарний обіг, опосередкований грошима (Т-Г-Т)
Ціна товару	Грошова форма його вартості (цінності). Це кількісна категорія, яка може змінюватися під впливом певних факторів, найважливішими з яких виступає пропозиція товарів і попит

Продовження табл. 4.1.

Пропозиція	Формується на основі виробничого процесу підприємств, фірм, діяльності установ, організацій, колективів та індивідів, які створюють товари і послуги
Попит	Форма потреб, обмежених платоспроможністю суб'єктів споживання. Попит формується на основі потреб установ, організацій, підприємств, фірм, держави, товариств та індивідів на товари і послуги

Категорії пропозиції, попиту і ціни відображають певні ринкові відносини між виробниками і продавцями, з одного боку, та споживачами і покупцями – з іншого.

Кількість економічних категорій ринку не вичерпується наведеними в табл. 4.1. Усі категорії загального товарного виробництва прямо або непрямо пов'язані з ринком. Вони не тільки розкривають сутність певних явищ і процесів, а й відображають певні виробничі відносини з виробництва, розподілу, обміну і споживання товарів і послуг, у тому числі й відносини на інформаційному ринку.

Інформаційний ринок за оборотом і темпами зростання в більшості розвинутих країн далеко випереджає інші ринки, в т.ч. ринок споживчих товарів та ринок засобів виробництва.

У рамках економіки розвинутих країн в інформаційному ринку відбулося відокремлення секторів з виробництва ЕОМ, електронних компонентів, комунікаційної техніки, ПЗ, сервісного обслуговування тощо, які утворюють інформаційну (комп'ютерну) промисловість, або індустрію. Як показав досвід цих країн, розвиток інформаційного ринку є головним фактором інформатизації суспільства.

Інформаційний ринок це порівняно нова сфера підприємницької діяльності у вигляді найбільшого багатогалузевого комплексу з своєю інфраструктурою, що склалася. Його можна подати як сукупність економічних, організаційних та правових відносин з приводу реалізації інформаційних технологій (ІТ), продукції та послуг.

Інформаційний ринок – сфера товарного обміну, де виникають і реалізуються відносини, пов'язані з процесом купівлі-продажу, і має місце конкретна діяльність з організації руху інформаційних продуктів від виробників до споживачів

Підвищення ролі і значення інформації в суспільному житті зумовило формування змін інформаційної ринку, результатом чого стала поява ринку інформаційних продуктів і послуг (ІПП), що сприяло формуванню та розвитку інформаційного ринку (ІР).

Структура інформаційного ринку

Структура інформаційного ринку безпосередньо пов'язана з інформаційними потребами і відображає можливості інформаційних технологій різних років.

Найбільш відповідна та коректна структура інформаційного ринку наведена на рис. 4.2.

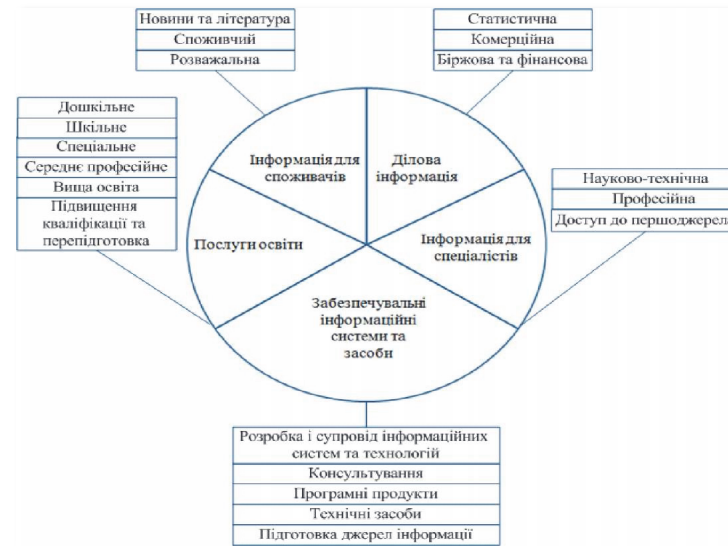

Рис. 4.2. Структура інформаційного ринку

З рис. 4.2 зрозуміло, що більшість секторів ринку подібні між собою. А саме: інформація для споживачів, для спеціалістів, ділові послуги та послуги освіти – це один великий сегмент – сегмент інформаційних ресурсів (ІР), які можуть бути подані як в електронному вигляді, так і в надрукованій формі, можуть динамічно змінюватися або бути відносно статичними.

Сектор забезпечувальних інформаційних систем та засобів, представляє інформаційні продукти і послуги (ІПП) на цьому ринку.

Таким чином, інформаційний ринок об'єднує в собі два великих ринки – ринок інформаційних ресурсів та ринок ІПП.

Інформаційні ресурси – це знання, підготовлені людьми для соціального використання в суспільстві і зафіксовані на матеріальному носії. Саме інформаційні ресурси виступають базою для створення інформаційних продуктів, а ринок ІПП є його невід'ємною частиною.

Тлумачення терміна ІПП є неоднозначним. Це пояснюється складністю, новизною і недостатнім опрацюванням економічних аспектів інформатизації та інформаційного виробництва.

Ринок інформаційних продуктів і послуг (ІПП) –

система економічних відносин продуктового і грошового обігу, які виникають між суб'єктами, що пропнують обчислювальну техніку, електронні компоненти, ПЗ, засоби комунікації тощо, та їх покупцями

Поняття ринку того чи іншого інформаційного продукту чи послуги для інформаційної структури надзвичайно важливе: цей термін дає змогу визначити, окрім усього іншого, всю сукупність інформаційних структур, що функціонують у даній системі обміну, а це дає можливість виявити потенційних і реальних конкурентів і споживачів.

Зазначені відомості є основою для аналізу діяльності тієї чи іншої інформаційної структури, планування її стратегії і тактики.

Ринок інформаційних продуктів і послуг складається з безлічі типів споживачів, безлічі товарів, безлічі статків.

Групи споживачів ринку інформаційних продуктів і послуг можуть формуватися за [281]:

- географічними ознаками (регіони, міста);
- демографічними ознаками (стать, вік, рівень доходів, рівень утворення);
- соціографічними ознаками (приналежність, спосіб життя);
- поведінковими ознаками (приводи купівлі, інтенсивність споживання).

Структура ринку інформаційних продуктів і послуг

Структуру сучасного ринку інформаційних продуктів і послуг подано на рис. 4.3.

Рис. 4.3. Структура ринку інформаційних продуктів і послуг

Характеристика продукції секторів ринку інформаційних продуктів і послуг, які найбільше відповідають міжнародним стандартам, що особливо важливо для статистичного аналізу розвитку інформаційних ринків різних країн, подано в таблиці 4.2.

Таблиця 4.2.

Сектори ринку інформаційних продуктів і послуг

Назва сектору ринку	Продукція	Характеристика продукції
Ринок апаратних засобів оброблення інформації	Комп'ютерна техніка	Суперкомп'ютери; корпоративні комп'ютери; персональні комп'ютери; портативні комп'ютери (ноутбуки); кишенькові комп'ютери
	Периферійні пристрої КТ	Принтери, плотери, сканери, дигітайзери, денситометри, модеми, пристрої безперебійного живлення, мишки, цифрові камери, джерела живлення, звукові та відео карти
	Апаратура передачі даних	Телефонні та факсимільні апарати, телефакси, факс-модеми, багатофункціональні центри, сервери, супутниковий зв'язок
	Устаткування для копіювання та тиражування документів	Фотодрукуючі пристрої, копіювальні апарати, засоби мікрофільмування, різнографічне обладнання та цифрові друкарські машини
	Офісне обладнання	Засоби локалізації комп'ютерних мереж, засоби мультимедіа, проекційні панелі і табло, калькулятори, записники, банківське обладнання, диктофони, торговельне обладнання, системи захисту інформації, обладнання для роботи з пластиковими картками
Ринок телекомунікаційного обладнання	Обладнання, що розміщується у приміщеннях користувача	Приватні телефонні установки, сполучені з міськими мережами; приватні телекомунікаційні комутатори; термінальне і мобільне обладнання
	Обладнання, що забезпечує надання комунікаційних послуг	Апаратура для надання з комутаційних послуг; апаратура для надання послуг з передавання даних/звуку (голосу)

Продовження табл. 4.2.

Ринок програмних продуктів	Види програм, продукції (упаковані та оформлені для продажу, прокату, надання в оренду чи лізинг, пакети програм)	Системне програмне забезпечення
		Допоміжні програми-утиліти
		Прикладні програмні засоби
		Прикладні програмні рішення
Ринок послуг	Всі види послуг	Послуги у сфері інформатизації
		Послуги з навчання і перепідготовки
		Мережеві послуги
		Телекомунікаційні послуги
Ринок електронної інформації	Сектор ділової інформації	<i>Біржова та фінансова інформація</i> про котирування цінних паперів, валютні курси, облікові ставки, ринок товарів та капіталу, інвестиції, ціни. Генераторами є біржі, служби біржової і фінансової інформації, брокерські компанії і банки
		<i>Економічна та статистична інформація:</i> числова економічна, демографічна, соціальна інформація у вигляді часових рядів, прогнозних моделей, оцінок тощо
		<i>Комерційна інформація</i> про установи, підприємства, корпорації, напрями їх роботи та продукцію, фінансовий стан, зв'язки, угоди, керівників, менеджерів
		<i>Ділові новини</i> у сфері економіки і бізнесу, які надаються спеціальними службами
	Сектор юридичної інформації	Система доступу до е-збірників указів, постанов, інструкцій та документів, органів державної та місцевої влади
	Сектор інформації для спеціалістів	<i>Професійна інформація</i> – спец. дані та інформація для фахівців різних спеціальностей (з медицини, педагогіки, астрономії, астрології тощо)

Продовження табл. 4.2.

		<i>Першоджерела.</i> Організація доступу до джерел інформації через бібліотеки та спеціалізовані служби, придбання, отримання першоджерел за міжбанківським абонементом у вигляді повнорозмірних копій та в електронному вигляді
	Сектор науково-технічної інформації	Документована, бібліографічна та реферативна, довідкова інформація і дані у сфері фундаментальних, прикладних, природничих, технічних і суспільних наук, галузей виробництва тощо
	Сектор масової, споживчої інформації	Новини і література: інформація служб новин та агентств, преси, електронні журнали, довідники, енциклопедії
		Споживча та розважальна інформація – місцеві новини, погода, програми радіо-і телепередач, розклад руху транспорту, довідники готелів, ресторанів тощо
Ринок електронних угод	Сектор банківських і міжбанківських операцій, електронних торгів	Системи електронних банківських операцій (наприклад, система 8ШРТ, яка використовується в багатьох комерційних банках, та для операцій між Нацбанком України та його підрозділами)
	Сектор резервування квитків на транспорт місця у готелях, замовлення товарів, послуг	Системи замовлення квитків на залізничний та авіатransпорт (наприклад, система замовлення квитків на залізничний транспорт)
Ринок інтегрованих інформаційних систем	Фінансово-управлінські системи	Підкласи локальних, інтегрованих систем, які призначені для ведення обліку за одним або декількома напрямками (бухгалтерія, збут, склади, облік кадрів)
	Виробничі системи	Підкласи середніх і великих інтегрованих систем, що призначені для управління виробничим процесом

Продукція інформаційного ринку як результат інтелектуальної діяльності

Суспільство з розвинутими інформаційними ресурсами – це інформаційне суспільство, в якому більшість працюючих зайнято виробництвом, зберіганням, переробленням та реалізацією інформаційних ресурсів. Саме інформаційні ресурси є базою для створення інформаційної продукції та надання інформаційних послуг.

Інформаційна продукція – це товари, створені для подальшої реалізації та задоволення людських потреб. Відмітні атрибути даної категорії: наявність вартості; вираз (матеріальний або нематеріальний продукт); інтерес для ринку.

Продукція, яка вироблена для власного споживання і не призначена для продажу, не є товаром. Інформаційна продукція – це ті матеріальні або нематеріальні активи, які були створені виробником при здійсненні виробничого процесу, причому на них були витрачені певні ресурси, що вплинули на її собівартість.

Товар являє собою економічну категорію, в яку переходить продукція, коли виробник приймає рішення продати створені ним матеріальні та нематеріальні цінності. На собівартість продукції накручується певний відсоток з метою покриття невиробничих витрат, і в результаті виходить ціна за одиницю товару.

Порівняння продукції і товару. На початковому етапі компанія-виробник виготовляє певну кількість продукції, на яку витрачаються ресурси. Потім ця продукція може бути реалізована потенційним покупцям, і тоді вона переходить у статус “товару”. На нього встановлюється певна ціна, яка завжди вище собівартості продукції, оскільки в цю різницю включаються витрати підприємства, які не можна безпосередньо віднести на виробничий процес.

Буває так, що вироблена продукція не продається покупцям, а залишається в розпорядженні підприємства для задоволення його внутрішніх потреб. Така продукція не переходить у категорію товарів, а стає матеріальними запасами, комплектуючими або напівфабрикатами для подальшого використання.

Будь-який продукт інформаційного ринку відбиває інформаційну модель його виробника і втілює його власне представлення про конкретну предметну сферу, для якої він створений.

Найбільш прийнятну на даний момент класифікацію продуктів інформаційного ринку подана на рис. 4.4.

Рис. 4.4. Види продуктів інформаційного ринку

Класифікації інформаційних продуктів відіграють важливу роль в організації інформаційного ринку як у межах країни, так і у світовому масштабі. Вони є механізмом систематизації їх видів, організації пошукових каталогів та картотек, тематичного пошуку інформаційних продуктів в електронних масивах баз даних.

Розглянемо в наступних підрозділах кожен з вищенаведених на рис. 4.4. елементів інформаційних продуктів більш детально.

4.2. Апаратні засоби і телекомунікаційне обладнання

Коло питань: Комп'ютерна техніка (КТ). Периферійні пристрої КТ. Апаратура для передання даних. Устаткування для копіювання та тиражування документів. Офісне обладнання. Телекомунікаційне обладнання.

Інформаційні апаратні засоби та телекомунікаційне обладнання є ваговою складовою ринку інформаційних продуктів та послуг і є технічною основою забезпечення інформаційних технологій

До апаратних засобів оброблення інформації належать засоби комп'ютерної техніки з периферійними пристроями та комплектуючими до них (модулі пам'яті, процесори, материнські плати, монітори, комплектування для периферійних пристроїв);

сканери, графопобудувачі, диктофони, фото, кіно- і відеотехніка та деяка інша техніка.

Комп'ютерна техніка (КТ).

Комп'ютер (від англійського computer – “обчислювач”) – це машина для проведення обчислень. За призначенням засоби КТ діляться на універсальні (загального призначення), спеціалізовані (спеціального), керуючі (для побудови систем збору і обробки інформації) та персональні (універсальні машини компактного застосування).

Сучасні засоби комп'ютерної техніки можуть бути класифіковані в такий спосіб:

- суперкомп'ютери;
- корпоративні комп'ютери;
- персональні комп'ютери;
- портативні комп'ютери (ноутбуки);
- кишенькові комп'ютери.

Суперкомп'ютери – це обчислювальні системи з характеристиками підвищеної обчислювальної потужності (мільйони операцій за секунду) й інформаційних ресурсів. Використовуються суперкомп'ютери у військовій і космічній областях, фундаментальних та наукових дослідженнях, глобальному прогнозуванні погоди тощо.

Корпоративні комп'ютери (міні-EOM, або *mainframe*) – це обчислювальні системи, що забезпечують сумісну діяльність багатьох управлінських працівників у рамках однієї організації, одного проекту чи однієї сфери інформаційної діяльності при використанні одних і тих самих інформаційно-обчислювальних ресурсів.

Корпоративні комп'ютери мають центральний блок з великою обчислювальною потужністю і значними інформаційними ресурсами. До нього може приєднуватися значна кількість робочих місць із мінімальною оснащенням (відеотермінал, клавіатура, пристрій позиціонування типу “миша” і друкуючий пристрій). В якості робочих місць до центрального блоку корпоративного комп'ютера (сервера) можуть бути приєднані і персональні комп'ютери.

Межі використання корпоративних комп'ютерів – реалізація інформаційних технологій забезпечення управлінської діяльності у великих фінансових і виробничих корпораціях, організація

різних інформаційних систем обслуговування значної кількості користувачів в рамках однієї функції (біржові і банківські системи, бронювання і продаж квитків тощо).

Персональні комп'ютери – це обчислювальні системи, ресурси яких цілком спрямовані на забезпечення діяльності одного робочого місця управлінського працівника, навчання основам програмування та інших практичних цілей. Це найбільш числений клас засобів обчислювальної техніки, у складі якого можна виділити персональні комп'ютери *IBM PC* і сумісні з ними, а також персональні комп'ютери *Macintosh* фірми *Apple*.

Сучасний ринок інформаційних технологій, особливо персональних комп'ютерів і пов'язаних з ними апаратних і програмних засобів, значно диверсифікований. Різке загострення конкуренції, розмаїття торгових марок, зниження вартості продукції забезпечує користувачам можливість приймати виважені рішення у процесі придбання програмного й апаратного обладнання.

Вибираючи той чи інший ПК-монітор, необхідно враховувати декілька основних параметрів, а саме: зовнішній вигляд, діагональ, роздільну здатність, співвідношення сторін, кут огляду, і безумовно час відклику матриці. Останній показник визначає наскільки реалістичним буде зображення на моніторі (залежно від технологій РК: *Twisted Metatics*, *Multi-domain Vertical Alignment* чи *Super In-Plane Switching*).

Портативні комп'ютери (*laptop*, *notebook*) за своїми можливостями нерідко не поступаються персональним. Крім потужного процесора та оперативної пам'яті, портативні комп'ютери мають досить досконалі засоби мережевого зв'язку та мультимедійні засоби, які дають змогу розрізнити відбиток пальців свого власника тощо.

Нинішні портативні комп'ютери оснащені процесорами *Intel Core Duo*, що замінили існуючі раніше *Pentium M* і стали основою нової мобільної платформи. Серед портативних комп'ютерів, що використовують цю платформу, ноутбуки таких виробників як, *Asus*, *HP*, *LG*, *Samsung* з діагоналлю дисплея 15,1–15,4 дюймів.

Кишенькові комп'ютери (англ. *personal digital assistant* – PDA) або ті, що вміщуються в руці (*Hand-help PC*) – збірна назва

класу портативних електронних обчислювальних пристроїв, спочатку запропонованих до використання як електронні органайзери. Кишенькові комп'ютери (КПК) поступово завоюють свою нішу на ринку. Їх загальні риси – вбудовані *Wi-Fi* та *Bluetooth*, наявність карткових роз'ємів *CF* та *SD*, досить місткі чіпи.

Технологія *Bluetooth* передбачає бездротову передачу даних по радіоканалах на частоті від 2.4 до 2.485 ГГц. Відстань дії *Bluetooth* – приладу визначає його клас:

Class-3 – до 1 м, Class-2 – до 10 м, Class1 – до 100 м.

Застосування КПК: читання книг, довідкових текстів, словників, енциклопедій, перегляд електронної пошти, веб-сторінок, журналів та інших документів у різних текстових форматах.

Периферійні пристрої комп'ютерної техніки.

До периферійних пристроїв комп'ютерної техніки (КТ) належать принтери, плотери, сканери, дигітайзери, денситометри, модеми, пристрої безперебійного живлення, мишки, цифрові камери, джерела живлення, звукові та відео карти.

Розглянемо вищенаведені пристрої детальніше.

– **Принтери** (printer) – найпоширеніші периферійні пристрої персонального комп'ютера, що дають змогу отримувати тверду копію вихідних даних. Відрізняються принтери за типами, ціною, швидкістю друкування, додатковими можливостями.

Принтери бувають трьох типів: матричні, струменеві, лазерні. Кожна з груп має свої недоліки й переваги. Вибирати конкретний тип і модель необхідно виходячи зі своїх потреб і наявних можливостей. Слід зазначити, що через високу вартість картриджів друкування на лазерних принтерах дорожче, ніж в інших пристроях. З огляду на особливості друкуючого механізму, папір варто використовувати більш високої якості щільністю 80 г/м².

Хоча якість виведення матеріалів на лазерних принтерах виправдує додаткову вартість паперу, новітні струменеві принтери більш економічні для друкування в невеликих обсягах. До недоліків лазерних принтерів належить обмеженість розмірів використовуваного паперу.

Персональні, сітьові, професійні, чорно-білі та кольорові лазерні принтери на території України можна придбати через

компанії-дистриб'ютери, або в торгівельних відділеннях провідних фірм: *Epson, Canon, Konica Minolta, Panasonic, OKI, Samsung, Kyosera, Xerox, Ricoh, Xante* та інших (детальніше див. www.catalogue.com.ua).

– **Плотери** (графопобудувачі) – пристрої, що застосовуються для виведення на паперову основу графічної інформації завдяки двокомпонентному світлодіодному електрофотодрукуванню.

Поява плотерів стала наслідком розвитку і широкого впровадження в різні сфери діяльності систем автоматизованого проектування. Результат їхньої роботи – це комплект конструкторської, технологічної і технічної документації, в якому поряд з різноманітними графічними матеріалами (креслення, схеми, графіки, діаграми і т. д.) наявні текстові і табличні документи.

Графопобудувачі є невід'ємною частиною і одним з основних елементів електронних систем, таких як САПР, АСНІ та АРМ, де виконують функцію оперативної реєстрації різних видів графічної інформації, отриманої в результаті її машинного оброблення. Існує декілька видів плотерів: вони можуть безпосередньо під'єднуватись до ПК, працювати автоматично або ж мати універсальне керування.

– **Сканери.** Сканер (scanner: від англ. *scan* – пристрій) – засіб для оптичного “зчитування” і введення в пам'ять комп'ютера документів, виконаних на паперових чи інших “твердих” носіях. Це пристрій, завдяки якому можна створити в комп'ютері електронну копію зображення, текст, малюнок, фотографію, діаграму тощо.

Сканери можна використовувати в системах оброблення документів, системах автоматизованого проектування, настільних видавничих системах, системах передачі інформації (*факс + модем + сканер = факс-машина*).

Існує безліч моделей сканерів, однак в основу їх класифікації покладено лише кілька загальних критеріїв: конструкція, типи оброблюваних зображень, способи підключення апаратного і програмного інтерфейсу з комп'ютером. Залежно від свого виду

сканери бувають: для чорно-білого зображення, кольорового зображення та слайдові.

Види сканерів за особливостями сканування зведено в табл. 4.3.

Таблиця 4.3

Види сканерів за особливостями сканування

Назва	Призначення сканера
Ручні	Для сканування нерухомих об'єктів з шириною поля сканування до 15 см
Штрих-сканери	Для введення даних, закодованих у вигляді штрих-коду
Планшетні	Для введення графічної інформації з прозорого і непрозорого листового матеріалу
Барабанні (роликові)	Вихідний матеріал закріплюється на циліндричній поверхні барабану, що обертається з достатньо великою швидкістю

Основною характеристикою сканерів є їх роздільна здатність (optical resolution), яка вимірюється в dpi (*dot per inch* – цятки на дюйм). Для успішного розпізнавання текстів достатньо роздільної здатності в 300 dpi. Для того, щоб оцифрувати фотографію потрібен рівень 600 dpi.

Досить великий діапазон сканерів різного функціонального призначення на територію України поставляють дистриб'ютерні компанії, які є представниками таких відомих фірм-виробників як, *Astra, Grafic, Epson, Canon, Microtek, Mustek, Nikon, HP, Umax* та інших.

– **Дигітайзер**, або графічний планшет (Digitizer), – це кодуючий пристрій, що дає змогу вводити в комп'ютер двовимірне, у тому числі й багатоколірне, зображення у вигляді растрового образу. Графічними планшетами користуються в основному фахівці, що працюють в сфері комп'ютерної графіки.

Інша сфера їх застосування – введення даних у системах тривимірного моделювання і автоматизованого проектування (САПР, або CAD/CAM – Computer-Aided Design/Modeling).

Для підключення планшета звичайно використовується послідовний порт. Поширеними параметрами є

дозвіл порядку 2400 dpi і висока чутливість до рівнів натиснення (256 рівнів).

Графічні планшети випускають компанії *CalComp*, *Mutoh*, *Wacom* та інші. Для пристроїв рукописного введення інформації характерна подібна схема роботи, тільки введені образи літер додатково перетворюються на літери за допомогою спеціальної програми розпізнавання, а розмір майданчика для введення менший.

Пристрої перового введення інформації частіше використовуються в надмініатюрних комп'ютерах PDA (*Personal Digital Assistant*) або HPC (*Handheld PC*), в яких немає повноцінної клавіатури.

Планшет з бездротовим пером *WizardPen 4x3* дає змогу малювати, креслити і підписувати електронні документи. Кнопка на пері слугує для швидкого прокручування. Можна також робити рукописні замітки й малюнки в Інтернеті.

– **Денситометр density** – щільність) – оптикоелектронне приладдя для об'єктивного контролю якості напівтонових негативів, слайдів, кольорових і чорно-білих оригіналів та друкованих відбитків. Завдяки денситометрам можна виміряти кількість світла, що пройшло, або відбилось від нього.

Виробництвом кольорових портативних денситометрів з 1982 р. займається італійська фірма *Viptronik*. Сьогодні вона ввійшла до складу всесвітньо відомої фірми *Gretag Macbeth Group*.

– **Модем** (modem; від слів *Modulator-DEModulator*) – пристрій для перетворення цифрових сигналів на аналогові, і навпаки. Використовується для підключення до комп'ютерних мереж через телефонну лінію, виконуючи моделювання (змінення) і демодулювання сигналів. Модеми характеризуються швидкістю оброблення інформації (біт/сек), які називають *бод* (*baud*).

Модеми можуть бути внутрішніми (*internal* – під'єднуються до гнізда на материнській платі в системному блоці) або зовнішніми (*external* – під'єднуються до послідовного порту й прикріплюються ззовні).

Більшість сучасних модемів володіють можливістю відправлення факсимільних (факс-модем) і мовних повідомлень.

– **УПС** (**Uninterruptible Power Supply**) – пристрій безперебійного живлення – захищає комп'ютер від перебоїв електропостачання та має резервне підключення від акумулятора. Це дає можливість при вимкненні електропостачання чи короткому замкненні завершити операцію і вимкнути комп'ютер.

UPS характеризуються потужністю, значним терміном роботи в автономному режимі та рівнем автоматизації. Серед пристроїв безперебійного живлення виділяються такі апарати як *Real Smart, Back pro plus, Optima plus*.

– **Мишка** (Mouse) – пристрій, який забезпечує керування роботою комп'ютера без використання клавіш. Існують лазерні “мишки” з двома або з трьома клавішами, проте в роботі в основному використовуються лише дві – ліва і права.

Останнім часом поширення набирають *бездротові лазерні мишки*, які під'єднуються до комп'ютера за допомогою інфрачервоного чи радіопортів.

Бездротова лазерна мишка відрізняється низьким енергопостачанням – може працювати без підзарядки до трьох місяців. Інтерес являються також *іонні мишки*. Розробники позиціонують їх як засіб для поліпшення умов навколишнього довкілля (1 млн. іонів на 1 кв. см. в радіусі 50 см).

У портативних комп'ютерах часто використовують маніпулятор *трекбол* (trackball) – невелику кульку з двома кнопками або *тачпад* (touch pad) – окремий мініатюрний екран, по якому користувач водить пальцем.

Апаратура для передання даних

До апаратури передання даних належать телефонні та факсимільні апарати, телефакси, факс-модеми, багатофункціональні центри, сервери, супутниковий зв'язок

Телефонні апарати. Телефонний апарат – один з технічних засобів електрозв'язку, який слугує для передання і приймання мовної інформації за допомогою електричних сигналів, що передаються дротами або радіосигналів. Складається телефонний апарат з двох основних частин: виклично-комутаційної, призначеної для з'єднання і роз'єднання абонентів, і розмовної, що забезпечує приймання та передання мовлення.

Розширилися експлуатаційні можливості телефону, зросла зручність користування ним за рахунок введення роз'ємних штепсельних розеток, спеціальних розеточних шнурів, що автоматично втягуються, можливості підключення додаткових приладів тощо. Змінився й сам зовнішній вигляд телефонного апарата, який надбав сучасних форм, зменшились його габарити, полегшилась конструкція.

Одним з видів таких апаратів стали телефонні апарати з кнопковими номеронабирачами – з імпульсним і частотним (тоновим) способами передачі інформації та набору номера.

Факсимільний апарат. Факсимільний апарат (факс) – обов’язковий атрибут будь-якої фірми. *Факсиміле* (від *pza.fac. simile* – роби подібне) означає точне відтворення фіксованого плоского зображення (креслення, рукопису, документа, малюнка) на твердому носії, найчастіше на папері.

Під факсимільним зв’язком зазвичай розуміють метод передачі на відстані графічної і літерно-цифрової інформації, а також рукописних повідомлень з відтворенням на приймаючому пристрої в аналоговій формі.

Телефакс – це торгове найменування офісних факсимільних апаратів з друкуючим пристроєм, що використовуються для приймання та передавання графічної друкованої інформації засобами телефонного зв’язку. Усічена назва – “факс” стала практично узаконеною для позначення абонентського номера факсимільного апарата в телефонній мережі і власне повідомлення, отриманого чи відправленого за його допомогою.

Оскільки для передачі факсимільних повідомлень у більшості випадків використовується звичайна телефонна мережа, комутації і з’єднання абонентів факсимільного зв’язку здійснюються точно в такий самий спосіб, як і в звичайній телефонії.

Залежно від кількості кореспонденції для факсимільного зв’язку виділяють або окремий телефонний канал, або використовують той самий канал, що й для передачі телефонних повідомлень, перемикаючи лише режим роботи апарата.

Факсимільний апарат містить телефон, пристрої зчитування і відтворення оптичного зображення та ряд допоміжних вузлів, об’єднаних в одному корпусі. Основними частинами факсимільного апарата є блок зчитування оптичного зображення і блок перенесення прийнятого зображення на папір.

Факс-модем – пристрій для передання і приймання інформації з телефонної лінії в “електронному вигляді”.

За своїми функціональними можливостями факс-модем відрізняється від факсимільного апарата. Відмінність полягає в тому, що до складу факсимільного апарата завжди входить скануючий

пристрій для зчитування зображення з паперу, а факс-модем слугує для передання тексту чи зображень, що зберігаються в цифровому вигляді у пам'яті комп'ютера.

Вибір між факс-модемною платою і зовнішнім модемом – питання вартості і зручності. *Зовнішній модем* має автономне джерело споживання, розміщується поза системним блоком персонального комп'ютера і підключається до його вільного послідовного порту.

Вбудований модем займає один роз'єм на системній платі, адресний простір та інші системні ресурси одного з послідовних портів.

Факс-модем застосовується для підготовки, приймання і передавання повідомлень через пам'ять персонального комп'ютера. Програмна підтримка передбачає з'єднання і збереження необхідного заданого номера абонента, архівування повідомлень, створення каталогів, розсилання адрес за списком, відправлення їх у заданий час; має автовідповідач.

Багатофункціональні центри (MFC). *MFC (Multi Functional Product)* з'явилися на ринку порівняно недавно.

Зазвичай багатофункціональний центр включає наступні елементи: лазерний принтер, сканер, копіювальний апарат, факсимільний апарат з можливістю лазерного друку, телефонний апарат і автовідповідач. Відповідні засоби (*PC-FAX*) дають змогу приймати і передавати факсимільні повідомлення. Зазвичай такі центри укомплекто-

вуються фінішерами, що сортують, степлюють та брошурують копії на виході.

Швидкий розвиток цифрових технологій, необхідність оперативно виконувати управлінські операції викликали необхідність збільшити випуск багатофункціональних центрів. Високоефективні MFC засоби “*все в одному*” розпочали виробниками електронної техніки, зокрема *Lexmark, Kyocera Mita, HP, Samsung, Epson* та ін.

Устаткування для копіювання та тиражування документів

До устаткування для копіювання та тиражування документів належать фотодрукувальні пристрої, копіювальні апарати, засоби

мікрофільмування, ризографічне обладнання та цифрові друкарські машини.

Фотодрукувальні пристрої. Сучасні цифрові фотостудії, що прийшли на зміну плівкових, – це універсальні мультимедійні інструменти, які забезпечують чіткі висококонтрастні зображення без хроматичної аберації на будь-якій фокусній відстані. Вони, як правило, мають першокласні функції автофокуса та автоекспозиції.

Серед сучасних цифрових фотодрукувальних пристроїв можна відмітити обладнання таких фірм як Epson, Canon, HP, Kodak, Konica Minolta, Lexmark, Nikon, Olympys, Panasonic, Samsung, Sony.

Копіювальні апарати. Основними перевагами електрофотографічних способів копіювання є: висока якість копій, можливість одержати відбитки на звичайному папері, висока продуктивність роботи і дешевизна копій, можливість виконати додаткові операції з їх оброблення, кольорове і двостороннє копіювання. У новому столітті всі провідні фірми перейшли на випуск *цифрових копіювальних апаратів*.

Вибираючи ту чи іншу модель копіювальної техніки (копіра) перш за все необхідно вирішити для яких цілей він потрібен. Можна зупинитись на дешевому настільному компактному копірі, або ж придбати дорогу багатофункціональну модель.

Можна зупинитись на дешевому настільному компактному копірі, або ж придбати дорогу багатофункціональну модель.

Оскільки копіювальна техніка потребує певного технічного догляду необхідно також визначитись у вартості витратних матеріалів та змінних частин, їх екологічності (одні виділяють багато озону, а інші, наприклад, більш безпечні).

Основним витратним матеріалом для копіювальних апаратів є тонер-порошок з електростатичними і магнітними властивостями. Норма заправки тонером від 0,1 до 1,5 кг на 2–20 тис. копій залежно від типу ксерокса. До витратних комплектуючих належить: циліндр (барабан), ракель (ніж для очищення світлочутливої поверхні від тонера), тефлоновий і силіконовий вали (у складі фюзера-печі, де запікається тонер), а також лампи сканера.

На ринку України можна придбати електрокопіювальні апарати цілого ряду фірм: Xerox, Ricoh, Riso, Canon, Kyocera Mita, Konica, Minolta, Toshiba, Panasonic, Konica, Sharp.

Засоби мікрографії. Мікрографія – виготовлення фотографічним способом з оригіналів документів зменшених копій – мікроформ на носіях інформації, що містять одне чи декілька зображень з кратністю зменшення оригіналу від 7 до 150.

Мікроформи можуть виготовлятися у вигляді *мікрофільм* (відрізок фотоплівки стандартного формату 75х125 чи 180х240 мм з послідовним розміщенням зображень) та у вигляді *мікрокарт* (на відрізку фотографічного паперу чи металевій основі), які містять певне число кадрів, об'єднаних одним змістом.

Розрізняють два види мікрофільмів: мікрофільм у рулоні і мікрофільм у відрізку. В проекційній апаратурі мікрографії може застосовуватись діаскопічна або епіскопічна схеми проєкціювання. Так, *діаскопічна* схема використовується для проєкції при просвічуванні зображень на прозорій основі (кальці або плівці). *Епіскопічна* схема використовується для проєкціювання у відбитому світлі зображень на непрозорій основі (фотографії, креслення, схеми, графіки).

Ризографічне обладнання. Ризографія – метод отримання зображень, що об'єднує у собі переваги трафаретного друку (економічність, продуктивність, надійність) із сучасним цифровим обробленням (висока якість).

Ризограф – це „золота середина” між типографським друком і звичайними копіювальними апаратами, що працюють за принципом електрофотографії. Оскільки ризографія багато в чому подібна до традиційних методів трафаретного друку, то процес копіювання на ризографі умовно можна розбити на два основних етапи: підготовка робочої матриці та власне друкування.

Ризографічне обладнання на Україну постачають зарубіжні фірми Riso, Duplo, Ricoh, а також авторизовані ділери Gestether, Nashuatec, Rex Potary та Infotec.

Цифрові друкарські машини (ЦДМ). Нині в поліграфії використовують тисячі екземплярів різноманітних ЦДМ. Саме в цьому напрямі відбувається досить бурхливий розвиток. У змагання вступили фірми: *Canon, Hewlett Packard, Kodak, Oce, Xerox*, а також *Ricoh* та *Konica-Minolta*.

Взагалі у сучасній поліграфії набули поширення два види цифрових друкарських машин ЦДМ/NIP і ЦДМ/DI. У ЦДМ/NIP

використовується технологія “комп’ютер-цифровий друк” (*Computer-to-Print – CtPrint*), яка базується на безконтактних способах цифрового друку від комп’ютерного файлу. Англійське скорочення NIP означає Non Impact Printing – безконтактний друк (тобто без використання традиційної друкарської форми).

В ЦДМ/DI використовується технологія “комп’ютер-прямий запис” (*Computer-to-Press-CtPress*), основою якої є виготовлення матеріальної друкарської форми від комп’ютерного файлу безпосередньо в друкарській машині з наступним друкуванням накладу. Англійське скорочення DI – *Direct Imaging* тут означає пряме виготовлення друкарської форми в машині.

Офісне обладнання

До офісного обладнання належать засоби локалізації комп’ютерних мереж, обладнання для презентацій, засоби мультимедіа, проєкційні панелі і табло, калькулятори, записники, банківське обладнання, диктофони, торговельне обладнання, системи захисту інформації, обладнання для роботи з пластиковими картками.

Засоби локалізації комп’ютерних мереж. Локалізація комп’ютерних мереж – засіб, що дає змогу об’єднати переваги автономного перероблення інформації з можливостями індивідуального доступу до загальних інформаційних ресурсів організації, а також до зовнішніх ресурсів.

Виникли локальні мережі у зв’язку з необхідністю передавати дані з високою швидкістю в межах невеликої території, наприклад, однієї споруди чи групи споруд.

Основними перевагами цих мереж є простота використання, висока швидкість передачі інформації, низька вартість і дотримання безпеки.

Організуючи локальні мережі, розробники зазвичай стають перед вибором середовища, конфігурації мережі і організації її роботи, інструментальних засобів.

Диктофони. У сучасних диктофонах застосовується цифровий спосіб звуку запису, який полягає в тому, що звук перетворюється спочатку на електричний струм, а потім

трансформується в цифрову інформацію, яка й наноситься на магнітний носій.

Серед сучасних цифрових диктофонів на базі вмонтованої магнітної пам'яті можна відзначити продукти компаній *DaiNet, LG, Olympus, Panasonic, Samsung, Soni* та ін.

Функції диктофонів можливі також у сучасних стільникових телефонах, MP-3 плеєрах марок *SRIVER, SAUDIO, MPIO, Sata, Sandisk*, оснащених як вбудованим, так і окремим мікрофоном. Вмонтування в цифровий диктофон флеш-картки дає можливість збільшити обсяг пам'яті до 1 гб і вище.

Телекомунікаційне обладнання

До телекомунікаційного обладнання (засобів електрозв'язку) належать телефонні станції, радіопередавачі та приймачі, радіо-телефони, мобільні стільникові телефони, айфони, електронна пошта тощо.

Засоби телефонного зв'язку призначені для спілкування між кореспондентами, які знаходяться на значній відстані один від одного. Засоби телефонного зв'язку це: телефонні станції; засоби абонентного телефонного зв'язку; засоби прямого оперативного зв'язку.

Телефонні станції. Телефонна станція – це споруда з комплексом технічних засобів, призначених для комутації каналів телефонної мережі, де виконується з'єднання телефонних каналів (абонентських і сполучних ліній) на час телефонних переговорів та їх роз'єднання по закінченню переговорного процесу.

Сучасні електронні АТС мають велику надійність, високу швидкість з'єднання абонентів, хорошу якість зв'язку й не потребують значних виробничих площ. За призначенням АТС діляться на міжміські, міські, сільські та офісні. Офісні АТС за технологічними особливостями класифікуються на аналогові, цифрові, цифрово-аналогові та ISDN.

- *Аналогові станції* мають досить просту конструкцію з мінімальним набором сервісних функцій (близько 20). Вони обмежені кількістю одночасних з'єднань та можливостями підключення додаткових пристроїв.

- *Цифрові станції* використовують цифровий стандарт для передавання інформації і системної сигналізації. Відрізняються

широкими можливостями підключення пристроїв і високою якістю з'єднань.

– *ISDN станції* – це різновид цифрових станцій, які відповідають єдиному стандарту на універсальну цифрову мережу з поєднанням сервісних служб.

Упровадження квазіелектронних та електронних автоматичних телефонних станцій (АТС) з програмним управлінням, створення цифрових і волоконно-оптичних систем зв'язку, довідково-інформаційних систем, зв'язок з якими здійснюється через телефонну мережу, й автоматично кумутується, привели до необхідності суттєвих перетворень телефонних апаратів, створення зовсім нових їх видів.

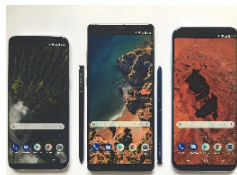
Радіопередавачі та приймачі. Засоби радіозв'язку призначені для передачі інформації по радіоканалах від радіопередавачів до радіоприймачів у випадках, коли неможливо або недоцільно організувати дротовий зв'язок. Радіопередавач перетворює звукові сигнали абонента на електромагнітні коливання і передає їх в ефір. Радіоприймач приймає, підсилює та перетворює ці коливання в початкові звукові сигнали, які й прослуховуються абонентами.

До системи радіозв'язку входить одна центральна радіостанція та низка абонентних (АРС), які працюють на одній частоті, в основному в діапазоні ультракоротких хвиль. Сучасні засоби радіотелефонного зв'язку завдяки застосуванню мікроелектронних схем мають незначні габарити і масу (до 2,5 кг). Далекосяжність радіозв'язку залежить від технічних характеристик апаратури, стану атмосфери й ефіру, рельєфу місцевості тощо.

Радіотелефони. Вдалим стало поєднання засобів радіо і телефонного зв'язку в радіотелефонах, завдяки яким абоненти можуть набирати номер, як на звичайному телефоні. Для полегшення управління в малих офісах компанія Samsung організувала випуск радіотелефонних пристроїв Fono Master. Пристрій поєднує в собі доступ у бездротову локальну мережу через цифрову міні-АТС із засобом мережевого доступу через широкосмуговий модем.

Мобільні стільникові телефони. Мобільний телефон як засіб підтримки постійного контакту на відміну від систем радіотелефонного зв'язку попередніх поколінь дає змогу продовжувати розмову й тоді, коли абонент переміщується з однієї зони обслуговування базової станції в іншу.

Сьогодні в Україні впроваджена нова система цифрового зв'язку четвертого покоління *4G*, яка працює ще на більш вищих частотних діапазонах. Кращими фірмами-виробниками мобільних телефонів є: *Alcatel, Asust, BenQ – Siemens, Beneton, KDDI Fillips, Motorola, LG Electronics, Nokia, Lenovo Sanio, Sony Ericsson, Samsung Electronics, Sharp, Sitronics, Consumer Electronics Mitsubishi Electric, Sagem, Toshiba, Panasonic, Voxtel* та багато ін.

Сучасні мобільні телефони – це багатофункціональні цифрові пристрої, що дають можливість значно полегшити життя їхніх користувачів. Основна функція мобільних телефонів – забезпечувати безперебійний якісний зв'язок.

До нових моделей відносяться:

а) *камерафони* – мобільні телефони, обладнані цифровими камерами з автофокусом, спалахом та можливість відеозапису;

б) *медіафони* – мобільні телефони, що забезпечують обмін мультимедійними даними з персональними комп'ютерами через інфрачервоний порт;

в) *смартфони* – (з англ. smart – розумний, і англ. phone – телефон) – окрема категорія телефонів, які, на відміну від простих стільникових телефонів, мають більше оперативної пам'яті і власний потужний, як для кишенькових пристроїв, процесор.

Працюють смартфони під операційною системою Symbian 6.1 і вище, операційними системами платформи Windows Mobile 5 і вище або Palm OS, операційною системою iOS, Android, Tizen, Bada. Завдяки таким даним підтримують багато програм написаних на C++ та Java зокрема 3D-ігри

г) *комунікатори* – поєднання мультимедійного телефону та КПК з повноцінною клавіатурою та управлінням операційною системою *Windows Mobile* та технологіями *Bluetooth* та *Wi-Fi*;

д) *навігатори* – мобільні телефони, обладнані *GPS* – технологіями через супутник.

Електронна пошта. Електронна пошта – засіб організації взаємодії між віддаленими абонентами, котрий може розглядатися як комп'ютерний аналог звичайної пошти.

За допомогою електронної пошти користувачі мають справу з файлами, що оброблюються комп'ютерами, а не з папером, що

транспортується за допомогою фізичних засобів, як це робиться в класичних поштових системах.

4.3. Програмні продукти інформаційного суспільства

Коло питань: Види програмних продуктів. Системне програмне забезпечення. Прикладне програмне забезпечення.

Види програмних продуктів

Програмний продукт (ПП) – це інформаційний продукт, який можна подати як дані, призначені для задоволення інформаційних потреб користувача.

Види програмних продуктів подано на рис. 4.5.

Рис. 4.5. Види програмних продуктів

Програмне забезпечення (software) – загальне поняття, що вказує на набір кодованих інструкцій (програм) для керування процесором (CPU) комп'ютера. Процесор CPU комп'ютера зчитує такі кодовані інструкції та виконує їх. Виконання програмного забезпечення комп'ютером полягає в маніпулюванні інформацією та керуванні апаратними компонентами комп'ютера.

Наприклад, типовим для персональних комп'ютерів є відображення інформації на екран та прийом її з клавіатури.

Апаратне забезпечення (hardware) – комплекс технічних засобів, який включає ЕОМ: зовнішні пристрої, термінали, абонентські пункти тощо, які необхідні для функціонування тієї чи іншої системи.

Програмне забезпечення та апаратне забезпечення – це дві комплементарні компоненти комп'ютера, причому межа між ними нечітка: деякі фрагменти програмного забезпечення на практиці реалізуються суто апаратною мікросхем комп'ютера, а програмне забезпечення, в свою чергу, здатне виконувати функції електронної апаратури. Та по суті призначення програмного забезпечення полягає в керуванні як самим комп'ютером, так і іншими програмами та маніпулюванні інформацією.

На відміну від апаратних складових hardware комп'ютера, програмне забезпечення являє собою інформацію, яка зберігається на матеріальних носіях у вигляді файлів (дискета, HDD, CD, DVD тощо) і передаватись каналами зв'язку.

Розглянемо вищенаведені на рис .4.5 види ПП детальніше.

Системне програмне забезпечення (СПЗ)

Системне програмне забезпечення (system software) – це

комплекс програм, які призначені для управління роботою комп'ютера та комп'ютерних мереж, розподілу його ресурсів, підтримки діалогу з користувачами, надання їм допомоги в обслуговуванні комп'ютера.

СПЗ організовує процес оброблення інформації на комп'ютері та забезпечує робоче середовище для прикладних програм. Постачається разом з комп'ютером та документацією до неї.

Призначено СПЗ для обслуговування власних потреб комп'ютера – забезпечення його працездатності та виконання його внутрішніх функцій, а також для створення передумов щодо виконання відповідного прикладного програмного забезпечення.

Приклади системних програм зведено в табл. 4.4.

Таблиця 4.4.

Приклади системних програм

Назва програми	Призначення	Види програм
Системні програми (<i>system software</i>)	Програми, що забезпечують інфра-структуру, на якій можуть працювати ПП, тобто вони керують і контролюють комп'ютерним обладнанням, для можливості виконання прикладних програм	Русифікатори; КЕШи; для діагностики ПК; для оптимізації дисків; програми динамічного стиснення дисків
Операційні системи	Комплекс програм, що забезпечують управління апаратними засобами комп'ютера; організовують роботу з файлами та ППЗ; здійснюють введення і виведення даних	Window, Linex, MS DOS
Драйвери	Програми, за допомогою яких ОС отримує доступ до керування апаратним забезпеченням	Mouse.com
Програми-оболонки	Програми, що полегшують взаємодію користувача з ПК, реалізуючи більш простий і наглядний спосіб спілкування з ним, ніж з допомогою команд ОС	FAR, Win32, Dn Norton Commander, Norton Navigator, PC Shell
Утиліти (<i>utilities</i>)	Сервісні програми, що допомагають управляти файлами, отримувати інформацію про комп'ютер, діагностувати й усувати проблеми, забезпечувати ефективну роботу систем	Архіватори: WinRar, WinZip; антивіруси Касперського
Програми дифрагментації дисків	Програми, для прискорення зчитування даних з диску	Scandisk, Defrag

Без відповідного СПЗ комп'ютер працювати не буде.

Системні програми – це комп’ютерні програми, що в принципі забезпечують роботу комп’ютера. До системного програмного забезпечення входять загальносистемні програми та програми машинного рівня (базові програми).

Найбільш прийнятну на даний момент класифікацію СПЗ подано на рис. 4.6.

Рис. 4.6. Класифікація СПЗ

До першої групи системного ПЗ відносяться **загальносистемні програми**, до яких входять операційні системи, мережеві системи, програми-оболонки та сервісні програми (утиліти).

Операційна система (ОС) – базовий комплекс комп’ютерних програм, що забезпечують управління апаратними засобами комп’ютера, роботу з файлами, введення та виведення даних, а також виконання прикладних програм та утиліт.

При включенні комп’ютера операційна система завантажується в пам’ять раніше за інші програми і слугує платформою та середовищем для їх роботи. ОС може здійснювати й інші функції, наприклад, надання користувацького інтерфейсу, мережева взаємодія тощо.

З 1990-х років найрозповсюдженішими операційними системами для персональних комп’ютерів і серверів є ОС сімейства Microsoft Windows та Windows NT, Mac OS та Mac OS X, системи класу UNIX

та Linux. Склад та функції ОС дуже залежать від режиму роботи ПК, а також від складу та конфігурації апаратних засобів.

До програмного забезпечення машинного (найнижчого) рівня належать програми, записані в мікросхемах ПЗП та драйвери.

ПЗП-програми призначені для забезпечення фізичного доступу до апаратних пристроїв комп'ютера конкретної (базової) моделі і займають проміжне положення між рівнем апаратури і рівнем загально-системного програмного забезпечення. Низькорівневі програми приховують особливості апаратної реалізації комп'ютера від інших програм, що формують запити до пристроїв, не “знаючи” про конкретні дії пристроїв з обслуговування цих запитів.

Прикладне програмне забезпечення

Прикладні програмні засоби (ППЗ) – це програми, що дають змогу кінцевому користувачеві виконувати конкретні функції, такі як оброблення текстів або редагування зображень. Системні програмні засоби виконують такі завдання, як передача даних з пам'яті довільного доступу на диск, або відтворення тексту на дисплеї.

Програмні засоби, які, на відміну від СПЗ, дають змогу робити щось, наприклад, створювати текстові документи, грати в ігри, слухати музику або переглядати веб, називаються *прикладними*.

Найбільш відомі приклади ППЗ зведено в таблицю 4.5.

Таблиця 4.5.

Приклади прикладного програмного забезпечення

Назва ППЗ	Призначення	Види програм
Текстові редактори	Програми для створення невеликих текстових документів, що дають змогу вводити, редагувати, формувати текст, вставляти малюнки, таблиці, перевіряти правопис, складати зміст та багато інших складних операцій	MS WORD, Лексикон та ін.
Графічні редактори	Прикладні програми, що дають змогу створювати, редагувати, записувати у файли, посылати на пристрій виведення графічні зображення. Більшість редакторів дають можливість оброблювати картинки, введені за допомогою сканерів	Paint Brush, Adobe Photo Shop, Adobe Illustrator, Corel Draw, Free Hand, 3D Studio Max

Продовження табл. 4.5.

Табличні процеси	Програми, що забезпечують роботу з великими таблицями чисел, а також автоматизацію за допомогою формул математичних обчислень (робота із символічними даними, побудова графіків, діаграм, тощо)	Excel, Quattro Pro, Works та ін.
Системи управління базами даних (СУБД)	Програми, що дають змогу створювати бази даних, здійснювати їх оброблення та управління за відповідним запитом. Ці програми здійснюють пошук даних, генерацію звітів різної форми, обчислювальну обробку даних, сортування даних тощо	Access, FoxPro, Clipper, Oracle тощо.

Як видно з табл. 4.5, ППЗ створюється для того, щоб за допомогою обчислювальної техніки виконувати різноманітні завдання.

ППЗ можна поділити на дві групи: прикладні програми загального призначення та прикладні програми спеціального призначення (рис. 4.7).

Рис. 4.7. Прикладне програмне забезпечення

Прикладні програми загального призначення – це комплекс програм, які широко використовуються серед різних категорій користувачів. Найвідомішими серед них є текстові редактори, графічні редактори, електронні таблиці та системи управління базами даних (СУБД), які також мають свої різновиди.

Так, умовно виділяють два типи текстових редакторів. Перший тип орієнтований на роботу з послідовністю символів у текстових файлах.

Другий тип текстових редакторів має розширені функції форматування тексту, вбудовування в нього графічних елементів, формул, таблиць та інших об'єктів. Такі редактори часто називають текстовими процесорами. Вони призначені для створення різноманітних текстових документів. Найпопулярніші текстові редактори: AbiWord, Lotus Word Pro, Microsoft Word, OpenOffice.org Writer, Word Perfect [324].

До прикладних програм спеціального призначення належать програми бухгалтерського обліку (1С, Парус, Новий Атлант, Галактика), розрахунку будівельних конструкцій, проектування деталей машин, керування матеріальними запасами, оброблення, статистичних даних, програмні засоби мультимедіа, банківські інформаційні системи, системи автоматизованого документообігу (САД), інформаційні системи управління проектами тощо.

До *проблемно-орієнтованого програмного забезпечення* відносять програми, які використовують у сферах практичної діяльності, і орієнтовні на використання спеціалізованих методів подання та оброблення даних, властивих для певної сфери діяльності.

Сюди відносять математичні пакети програм, системи автоматизованого проектування та автоматизовані системи управління (АСУ) технологічними процесами системи психологічного тестування, автоматизовані навчаючі системи, тощо.

Інтегровані пакети – це пакети програм, компоненти яких є програмами загального користування. Інтегровані пакети мають єдине уніфіковане середовище, в межах якого можна працювати з даними, що подані різними способами. При цьому всі програми зі складу пакету використовують один і той самий принцип кодування даних для їх запису на диски (формат даних).

Зазначене дає можливість фрагменти даних переносити з однієї програми в іншу.

Відмітимо, що в ОС MS DOS для перенесення даних між програмами, які розроблені різними фірмами, потрібно було використовувати спеціальні програми перекодування даних, якщо відповідно імпортно-експортних можливостей не мали самі прикладні програми. У межах одного інтегрованого пакету ця проблема знімається.

Використовується прикладне програмне забезпечення широким колом користувачів. Так, види інформаційних систем, вимоги до їх функціонування в організації та призначення окремих з них більш детально подано в п'ятому розділі посібника.

4.4. Інформаційні документи

Коло питань: *Суть, завдання, властивості та структура інформаційних документів. Класифікація інформаційних документів. Призначення окремих інформаційних документів (анотації, реферати, аналітична записка, довідка та аналітичний огляд, аналітичний прогноз та аналітичний звіт, синтезовані аналітичні документи, бібліографічний опис).*

Будучи результатом інтелектуальної діяльності людини, інформаційний документ, як інформаційний продукт повинен бути зафіксований на матеріальному носії будь-якої фізичної властивості у вигляді документів, баз даних статей, оглядів, програм, книг тощо.

Інформаційний документ – це документована інформація, яка підготовлена й призначена для задоволення потреб користувачів і представлена у вигляді товару

Інформаційний продукт може поширюватися такими самими способами, як і будь-який інший матеріальний продукт, за допомогою надання відповідних інформаційних послуг.

Суть, завдання, властивості та структура інформаційних документів

Інформаційний документ вважається одним із найпоширеніших засобів подолання труднощів на шляху доведення інформації до споживача в умовах інформатизації суспільства.

Інформаційний документ (ІД) – це документ систематизованих або узагальнених відомостей про опубліковані чи неопубліковані дані з першоджерел, виготовлений організаціями чи особами, які здійснюють науково-інформаційну діяльність.

Інформаційні документи є результатом наукового (аналітико-синтетичного) оброблення документів, здійснюваного з метою ознайомлення фахівців, учених з новітніми вітчизняними й зарубіжними досягненнями для орієнтування у документних потоках, масивах, ресурсах і фондах, що функціонують у суспільстві, обсяги яких усе більше зростають.

Інформаційні документи зараховують до групи вторинних документів.

Завдання інформаційних документів – допомогти споживачеві в пошуку необхідної первинної інформації; сконцентрувати його увагу на найважливіших джерелах, підготувати основу для виходу з проблемної ситуації шляхом надання її інформаційної моделі. Таким чином, цільову установку створення інформаційних документів визначають тим, як вони виконують допоміжну функцію стосовно сфери, що обслуговується [311].

Інформаційні джерела постачають споживачів фактами, даними, інформацією, необхідними для вирішення наукової, практичної проблеми чи прийняття управлінського рішення.

Сутнісні властивості інформаційного документа дають змогу розглядати його як результат перероблення вихідної інформації, що сприяє переходу її на вторинно-документальний рівень шляхом створення похідного (вторинного) документа.

Інформаційний документ має *типову структуру* [344]:

- обов’язкову – основну частину і вихідні дані;
- факультативну – довідково-бібліографічний апарат і додаткові відомості.

Довідково-пошуковий апарат, як правило, включає: зміст, передмову, рекомендації з використання, вступну статтю, схему класифікації, систему посилань, список використаних джерел, список скорочень, допоміжні покажчики.

У передмові зазначається завдання і вказується вид документа, його цільове та читацьке призначення, принципи відбору і групування інформації, періодичність видання, відомості про довідково-пошуковий апарат, правила використання, порядок поширення й отримання первинних документів або їхніх копій.

Схема та індекси класифікації УДК, предметні рубрики, система посилань допомагають зорієнтуватись у вторинному документі.

Інформаційні документи містять систематизовані знання про первинні опубліковані й неопубліковані документи у формі описів, анотацій, рефератів на окремі документи або у формі оглядів групи документів певної тематики чи виду (статті, книги, нормативно-технічна документація, звіти про науково-дослідні і дослідно-пошукові роботи, дисертації, ресурси Інтернет тощо).

Відмітною рисою інформаційного документа є компактність передачі змісту первинного документа. Так, наприклад, реферат у 40, анотація в 100, а бібліографічний опис у 250 разів компактніші від статті чи іншого документа, на який вони складаються.

Використання ІД дає змогу встановлювати походження і місцеперебування первинного документа, авторство та час виникнення як самого документа, так і включених до нього відомостей і фактів. Широка доступність, компактність, зручність у користуванні, стислість і разом з тим змістовність викладу, багатоаспектний характер роблять інформаційний документ незамінним засобом задоволення різноманітних інформаційних потреб користувачів.

Окремі види інформаційних документів мають певні відмінності, специфічні риси. Вони відрізняються за глибиною згортання інформації, за методами її викладу, за тим, є чи немає оціночного підходу до інформації, що обробляється тощо. Є відмінності в цільовому призначенні інформаційного документа: він призначений лише для орієнтації в документному масиві, для ухвалення управлінських рішень тощо.

Інформація, отримана внаслідок наступного оброблення інформаційного документа, належить до третього, четвертого, п'ятого і т. д. рівнів її згортання. Результатом згортання є метаінформація або метадані, тобто відомості найвищого рівня згортання. Однак ці риси не змінюють суті інформаційного документа.

Класифікація інформаційних документів

Як відомо, класифікація є найважливішим інструментом наукового пізнання, прогнозування, та управління; вона

знаходить широке застосування в усіх областях людської життєдіяльності, у тому числі і в інформаційній сфері. Вона сприяє упорядкуванню явищ, предметів і цим полегшує процес їхнього вивчення, допомагаючи розкривати внутрішні закономірності об'єктивного світу.

Питання класифікації та групування документів, як і їх пізнання, має давнє походження. У наукових колах вченими не одну дискусію з зазначеного питання, разом з тим, незважаючи на запропонований науковій спільноті широкий спектр рішень, питання класифікування й групування документів й донині зазначають серед перспективних питань, що потребують нагального вирішення.

Класифікація, за “Філософським енциклопедичним словником” – це багатоступінчастий, послідовний поділ обсягу поняття з метою систематизації, поглиблення і отримання нових знань щодо членів поділу, результатом чого є система співпорядкованих понять: подільне поняття є родом, а нові поняття (члени поділу) є видами цього роду, видами видів і т. ін.

В сучасному тлумачному словнику української мови можна знайти двояке визначення терміна “класифікація”. У першому випадку – класифікування, у другому – система розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи, підгрупи за спільними ознаками та властивостями.

Первинне групування інформаційних документів забезпечує швидкий їх пошук, підвищує оперативність роботи з ними, прискорює виконання та здійснення належного контролю.

Найважливішою класифікаційною ознакою інформаційного документа є його зміст, зокрема відношення зафіксованої інформації до предмета чи напряму діяльності. Відповідно до цього розрізняють види інформаційних документів за ознаками класифікації.

Класифікаційний поділ інформаційних документів зведено в табл. 4.6.

У документному потоці інформаційні документи вирізняють серед інших видів документів за ознакою аналітико-синтетичного перероблення інформації або за рівнем узагальнення інформації.

Таблиця 4.6.

Класифікаційна схема інформаційних документів

Ознака	Види інформаційних документів	Примітка
За найменуванням	Анотація, огляд, реферат, довідка, звіт, записка	Кожен з перерахованих документів має свої різновиди
За призначенням	Бібліографічний документ	Інформаційний документ упорядкованої сукупності бібліографічних записів
	Реферативний документ	Сукупність бібліографічних записів, включно з рефератами
	Аналітичний документ	Результат аналізу, синтезу і оцінювання змісту значної кількості первинних документів з певної теми (проблеми) за певний проміжок часу
	Оглядово-аналітичний документ (ОАД)	Результат аналітико-синтетичного оброблення сукупності документів з певної проблеми (теми, питання), містить зведену згорнуту та узагальнену характеристики взаємопов'язаних явищ об'єктів, фактів та подій
За способом фіксації інформації	Письмові	Усі рукописні й машинописні документи, виготовлені за допомогою друкарської та розмножувальної техніки
	Фото- і кінодокументи	Виготовлені способами фотографування й кінематографії
	Фонодокументи	Створені за допомогою будь-якої системи звукозапису й відтворюють звукову інформацію
	Електронні документи	Створюються за допомогою бінарного коду й виготовлені за допомогою КТ
За місцем укладання	Внутрішні	Створені у межах установи
	Зовнішні	Виходять за межі установи
За доступом до інформації	Відкриті	Містять загальнодоступну інформацію
	З обмеженим доступом	Мають обмежений доступ

Продовження табл. 4.6.

За ступенем гласності	Конфіденційні	Означає, що з документом може бути ознайомлене тільки обмежене коло осіб
	Секретні	Проставляється гриф обмеженості доступу “таємно”, “цілком таємно”, або “особливої важливості”
За юридичною силою	Справжні (істинні)	Істинні (можуть бути чинні та нечинні)
	Підроблені	Фальшиві
За ступенем готовності	Вихідні	Інформативні продукти готові для вжитку
	Похідні	Інформативні продукти для подальшого наукового опрацювання і створення документів вищого рівня згортання

Призначення окремих інформаційних документів

Інформаційні документи, у свою чергу, поділяють на види, підвиди, різновиди і типи за специфічними ознаками, характерними для їх окремих груп.

Анотації. Анотування – процес аналітично-синтетичного опрацювання інформації, мета якого – отримання узагальненої характеристики документа, що розкриває логічну структуру і зміст.

Анотації використовуються для стислої характеристики наукової статті, монографії, дисертації тощо, а також у видавничій, інформаційній та бібліографічній діяльності.

Основні функції анотації подано на рис. 4.8.

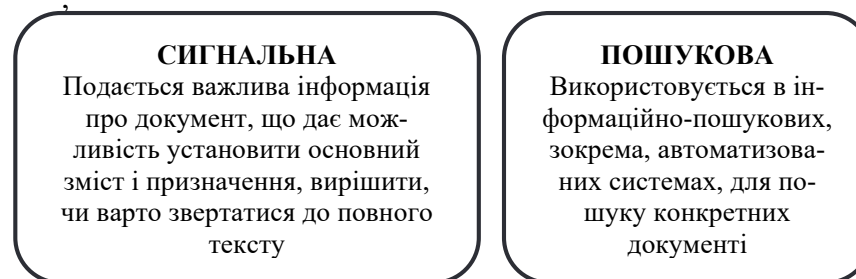

Рис.4.8. Основні функції анотації

Анотація не розкриває змісту наукового джерела, а лише інформує про наукове джерело певного змісту й характеру. Вона дає можливість користувачеві скласти достатнє й об'єктивне попереднє уявлення про незнайому для нього публікацію і тим самим допомагає в пошуку, відборі та систематизації потрібної інформації. Види анотацій залежно від основної ознаки зведено в табл. 4.7.

Таблиця 4.7.

Види анотацій

Ознака	Назва анотації	Примітка
За функціональним призначенням	Довідкові	Уточнюють заголовок і повідомляють відомості про автора, зміст, жанр та інші особливості документа, чого немає в бібліографічному описі
	Рекомендаційні	Покликані активно пропагувати, зацікавлювати, переконувати в доцільності прочитання документа; за обсягом вони ширші, аніж довідкові.
За обсягом та глибиною	Описові	Узагальнено характеризують зміст первинного документа і подають перелік основних тем, що в ньому відображені, відповідають на питання: про що повідомляється у документі
	Реферативні	Подають перелік основних тем та розкривають їх зміст. Вони відповідають на два запитання: Про що повідомляється в основному документі? Що саме з цього приводу повідомляється?
За характером первинних документів	Загальні	Характеризують документ у цілому, або весь документ у певному аспекті
	Аналітичні	Характеризують тільки частину документа (розділ, главу, параграф та ін.)
За формою анотації	Традиційні	Мають вигляд звичайного текстового повідомлення
	Телеграфні	Мають вигляд формалізованого тексту, зовні схожого на телеграфне повідомлення

Продовження табл. 4.7.

За кількістю анованих документів	Монографічні	Характеризують один документ
	Зведені	Характеризують окремі самостійні документи одного автора або близькі за тематикою чи іншими ознаками документи
За рівнем використання засобів автоматизації	Інтелектуальні	Складені людиною
	Формалізовані	Складені з використанням комп'ютерної техніки
За авторством	Авторські	Складають автори первинних документів
	Неавторські	Складають інші особи

Більш детальні рекомендації щодо написання інформаційних документів запропонували у посібнику “Наукова обробка документів” українські дослідники Н. М. Кушнарєнко та В. К. Удалова [215].

Реферати. *Реферат* – це багатофункціональний вторинний документ, що виконує інформативну та науково-комунікативну, прогностичну, довідкову та адресну функції, а також функції індексування та індикативну. Відповідно до завдань реферат може надавати необхідну систематизовану фактографічну інформацію, оцінювати, узагальнювати, синтезувати її, рекомендувати найбільш нові, цінні та корисні повідомлення для конкретного користувача.

Види рефератів:

– *Інформативний реферат.* Містить аргументи й наводить основні дані та висновки оригінальних документів, які вносять цінний вклад у загальну систему знань або корисні для певного кола читачів.

– *Реферат-резюме* має наступну структуру. В документі викладаються конкретні результати або висновки автора відповідно до структури праці. Зазначається, кому призначений реферат.

– *Реферат-екстракт.* Готується на підставі формалізованої методики наукового оброблення документів, що розрахована на роботу з первинними документами при підготовці доповідей, виступів, тез, статей, оглядів, написанні курсових і дипломних робіт.

Аналітична записка, довідка та аналітичний огляд. Аналітична записка – документ, що містить узагальнений матеріал про які-небудь дослідження.

Аналітична записка являє собою детальний аналіз проблеми, висновки та, в разі потреби, практичні рекомендації. Визначальним при підготовці аналітичної записки є термін її підготовки – важливо, щоб після її закінчення інформація не втратила своєї актуальності.

Під час підготовки аналітичної записки доцільно залучати максимальну кількість матеріалів, навіть тих, які раніше вже використовувалися. Обсяг аналітичної записки становить в основному 5–10 сторінок.

Метою написання аналітичної записки, як правило, є візуалізація, формулювання проблеми чи концепції, а також формулювання висновків. Обов'язково включаються пропозиції щодо варіантів вирішення проблем, які базуються на доступній інформації.

Аналітична довідка – систематизовані і узагальнені відомості з проблеми із зазначенням тенденцій і всіх важливих характеристик. Складається аналітична довідка на основі наукового аналізу відомостей, отриманих із ряду джерел, матеріалів, досьє, фактографічних картотек та інших джерел.

Відповідно до специфіки змісту довідково-бібліографічного обслуговування також виділяються підвиди довідок. Для тематичних довідок підвидами є довідки бібліографічні, картографічні та ін.; для уточнюючих – довідки по встановленню місця публікації правових актів, патентні, нотографічні, довідки по заголовках художніх творів; для фактографічних – термінологічні довідки, по підбору цитат та ін.

Адресна бібліографічна довідка – бібліографічна довідка, яка встановлює наявність або місцезнаходження документа (чи його частини) в конкретному фонді. Довідка містить однозначну відповідь на запитання, чи є у фонді бібліотеки шукане видання; вона може містити також інформацію про бібліотеки, інформаційні центри, в яких воно зберігається.

Уточнювальна довідка – бібліографічна довідка, яка встановлює або уточнює елементи бібліографічного описання, яких немає або вони “перекручені” в запиті. Уточнювальна довідка містить бібліографічні дані, достатні для ідентифікації документа.

Найпоширеніші варіанти: уточнення або встановлення автора книги; уточнення або встановлення заголовка книги; уточнення або встановлення джерела публікації статті та ін.

Тематична довідка – результат пошуку множини бібліографічних записів за об'єднуючою їх ознакою змісту, походження, належності документа та ін. (“за темою”).

Серед інших класифікацій тематичних довідок є класифікація за трудомісткістю їх виконання:

I категорії складності;

II категорії складності;

III категорії складності.

Категорія складності залежить від цільового призначення довідки, кола і характеру використаних джерел бібліографічного пошуку, критеріїв відбору, обсягу включених бібліографічних записів.

До I категорії складності належать довідки, виконані за запитами користувачів на допомогу самоосвіті, навчанню, проведенню вільного часу, аматорській творчості. Ці запити не потребують вичерпної повноти інформації, довгих розшукувань і виконуються шляхом звернень до системи каталогів і картотек, а також до рекомендаційних бібліографічних посібників. Обсяг включених у список документів не перевищує, як правило, 30 назв.

До II категорії складності відносяться довідки, виконані у відповідь на запит спеціалістів з метою вивчення літератури в управлінській, науковій, виробничій, творчій діяльності. Ці довідки містять 80 – 100 назв, а для їх виявлення використовуються державні та науково-допоміжні покажчики.

До III категорії складності належать довідки, викликані тією самою метою звернення, що й довідки II категорії, але для їх виконання використовуються, поряд з вищенаведеними джерелами інформації, національні бібліографії зарубіжних країн, оглядові та реферативні видання, прикнижкові і пристатейні списки літератури, довідково-бібліографічний апарат інших бібліотек та органів НТІ. Містять понад 100 назв.

Підвиди тематичної довідки: класична тематична довідка, яка являє собою перелік документів з теми, розташованих в алфавітному порядку чи систематизованих за певною ознакою; тематична довідка, яка являє собою анотований перелік документів;

тематична довідка, доповнена аналітичним оглядом документів; тематична довідка, яка супроводжує інформаційний пакет копій документів та їх частин з теми; тематична довідка, яка супроводжує фактографічну інформацію.

Фактографічна довідка – являє собою описання різних фактів, що стосуються предмета пошуку. Фактографічна довідка, як підкреслює в своїх працях І. Моргенштерн, відрізняється від бібліографічної тим, що “потребує описання конкретного факту (предмету, події, концепції та ін.)”, тобто, містить текстову (первинну) інформацію. ГОСТ 7.0-99 визначає фактографічну довідку як “відповідь на запит, яка містить фактичні відомості”.

Фактографічна довідка, як і бібліографічна, також містить бібліографічну (вторинну) інформацію у вигляді посилань на джерело. Фактографічні довідки поділяють на множину підвидів: подієво-хронологічні, біографічні, адресні, статистичні та ін. В якості фактографічних довідок також розглядають знайдені за запитом цитати.

Якщо пошук виявляється безуспішним, то його результатом стає негативна відповідь користувачеві, оформлена відповідною довідкою. Негативна відповідь свідчить про те, що вторинні і первинні документи, досліджені в процесі пошуку, не містять релевантної запитові інформації.

Аналітичний огляд – вторинний науковий документи, в якому узагальнюються відомості, що містяться у відповідних первинних документах. Огляди зазвичай охоплюють матеріали з однієї теми і за певний період часу.

Крім того, оглядом вважають документ, що містить концентровану інформацію, одержану в результаті відбору, аналізу, систематизації і логічного узагальнення відомостей з великої кількості першоджерел з певної теми за певний час.

Сфери застосування оглядової інформації різноманітні. З одного боку, підготовкою оглядової інформації, яка охоплює весь світовий інформаційний потік наукової літератури, займаються деякі центри інформації. З іншого боку, огляд може стосуватися таких документів, як курсові, кваліфікаційні і дипломні роботи, монографії та дисертації, звіти з науково-дослідної роботи.

Оглядами займаються не лише інформаційні працівники та аналітики великих науково-дослідних центрів, а й учені, викладачі ЗВО, студенти, бібліотекарі та інші фахівці.

Таким чином:

Аналітичний огляд – це унікальний інформаційний продукт, здатний надати вченому і фахівцеві повну й концентровану інформацію за допомогою властивих лише огляду способів класифікації, аналізу, оцінки і насамперед – концентрації розпорошеного по різних джерелах цінного матеріалу

Оглядове видання – інформаційне видання публікації одного чи декількох оглядів, які відображають підсумки аналізу та узагальнення відомостей з різних джерел.

Інформаційне видання – видання систематизованих чи узагальнених відомостей відносно опублікованих чи неопублікованих даних з першоджерел, випущене друком організаціями, що здійснюють науково-інформаційну діяльність.

Найбільш важливою підставою ділення є вид аналізу джерел, що оглядаються, і який застосовується при підготовці того чи іншого виду огляду: аналіз документографічний (бібліографічний), фактографічний і науково-технічний (концептографічний). Відповідно розрізняють бібліографічні, реферативні та аналітичні огляди.

Бібліографічний огляд – огляд, що містить зведену характеристику видань і документів, виконану на підставі документографічного аналізу. Бібліографічний огляд містить характеристику документів як джерел інформації, які з'явилися за певний час або об'єднаних за будь-якою ознакою.

Реферативний огляд – стислий виклад зведеної характеристики основних аспектів змісту сукупності джерел з певної теми чи проблеми. Реферативний огляд будується на основі вилучення і систематизації даних з документів.

Аналітичний огляд – зв'язний виклад характеристики питань теми чи проблеми за змістом сукупності джерел з критичною аргументованою оцінкою цього змісту та/чи обґрунтованими рекомендаціями і висновками.

Залежно від виконуваної ним функції, що визначається цільовим призначенням, огляд може бути таких підвидів:

Огляд-обґрунтування – оцінка стану певного питання з обґрунтуванням необхідності вирішення проблеми, набором і оцінкою альтернативних шляхів та методів вирішення.

Підсумковий огляд – оцінка стану питання з характеристикою досягнутого рівня, а також переліком невирішених проблем. Такий огляд начебто підводить ризик під певним періодом розвитку науково-технічного об'єкта (проблеми) і окреслює сферу можливих напрямів робіт. Підсумкові огляди – основна форма публікацій у спеціальних оглядових журналах. Підсумковий характер носять також щорічні (і взагалі періодичні) огляди найбільш важливих вітчизняних і зарубіжних досягнень у галузі науки і техніки чи виробництва;

Прогностичний огляд – оцінка стану й визначення перспективних шляхів розвитку павного науково-технічного напрямку. Такі огляди містять аргументовану оцінку існуючої ситуації, тенденцій, темпів і прогнозів розвитку напрямку. Прогностичний огляд є частиною прогнозу, в який входить ще перелік заходів, необхідних для досягнення.

Узагальнюючи дані про наукові досягнення, концепції, складні завдання і різні підходи до їх вирішення, аналітичний огляд стає певною інформаційною моделлю вирішення поставленої проблеми, розвитку конкретної сфери діяльності.

Аналітичний прогноз та аналітичний звіт. Аналітичний прогноз – це висновок про майбутнє інформаційного процесу, що досліджується, на основі загальної тенденції його розвитку.

Вдалий прогноз – це прогноз, що надав суттєву допомогу тому, для кого він був зроблений. Критерієм якості передбачення, як і інших видів інформації, є корисність.

Кожний прогноз повинен бути випереджувальним. Інформація, що міститься в прогнозі, має давати змогу замовникові відреагувати на спрогнозовані події.

Прогноз знецінюється в разі затримки строків надання інформаційного документа. Наприклад, прогноз щодо ймовірного ходу переговорів іноземної делегації не має сенсу, коли надається в день їх проведення.

Починається процес прогнозування з вивчення всієї доступної інформації, бо всі подальші оцінки залежатимуть від того, чим же, власне, є це явище (процес) на теперішній час. На оцінку впливають також відомості про минуле явища, що вивчається.

Прогнозуючи роботу слід мати на увазі, що якісний прогноз повинен бути звернений у майбутнє та містити альтернативні варіанти розвитку тих чи інших подій. Без альтернатив прогноз в

історії людства був можливим лише в пророкуваннях оракулів та пророків.

Альтернативність прогнозу передбачає наявність декількох сценаріїв його розвитку:

- оптимістичного;
- песимістичного;
- найбільш імовірного, що може містити елементи перших

двох.

Під аналітичним прогнозом розуміють висновок про майбутній розвиток явища, що ґрунтується на знанні про закономірності суспільного розвитку та інформації про минуле й нинішній стан конкретного інформаційного явища.

Під час аналітичного прогнозу відбувається рух думки від конкретного до абстрактного, в результаті чого аналітик виявляє сутність явища.

Розглянемо конкретні методики аналітичного прогнозування:

Аналітичний звіт – це звіт про виконану роботу з вивчення та узагальнення певної проблеми, який передбачає не простий перелік виконаної роботи, а перш за все аналіз матеріалів, отриманих в результаті її виконання.

В аналітичному звіті головне завдання полягає у виборі методики та виду аналізу матеріалу, зібраного при дослідженні. Важливо, щоб дослідник досконало володів обраним видом звітності.

Синтезовані аналітичні документи. Основними синтезованими аналітичними документами вважаються тематичні підбірки, дайджести, досьє та прес-релізи.

Тематичні підбірки як вид аналітичних документів – це синтезована сукупність первинних документів, частин тексту, рефератів, анотацій, рисунків, схем, діаграм тощо, підібраних з певного питання (проблеми). Створюють їх за двох умов: при сталому споживацькому інтересі до певної проблеми та якщо, немає узагальнених публікацій з неї й інформація розосереджена в багатьох джерелах.

Дайджест – це документ, що становить добірку витягів із конкретного тексту, відібраних і згрупованих таким чином, щоб дати про нього загальне уявлення, чи добірку найцікавіших матеріалів, передрукованих з інших видань. Дайджести можуть бути неперіодичними, періодичними та продовжуваними. Дайджестом також називають короткий виклад чого-небудь.

Дайджест – це вторинний документ, результат аналітико-синтетичного оброблення первинних документів, який містить новий текст “під завдання”: під рішення, яке приймає керівник; під навчальне завдання, запропоноване студентам; під потреби педагога, бізнесмена, які мають використати новий матеріал, і т. д. Дайджест має проблемно-тематичне спрямування.

Досьє – це формалізований, тобто складений за певним планом вторинний документ, який містить розгорнуту характеристику об’єкта (окремої особи, організації, товару або послуги і т. д.).

Досьє створюють шляхом аналітико-синтетичного перероблення значної кількості первинних документів і постійно актуалізують, оскільки фактичні дані швидко змінюються.

Прес-реліз – листівка, спеціальний бюлетень або брошура, головним чином з офіційним повідомленням для органів масової інформації.

Існують різні підстави для написання прес-релізів. Головна з них – усвідомити необхідності ознайомити якомога ширшу аудиторію з подією (подіями), що пов’язана з діяльністю вашої установи, фірми, компанії.

Умовно можна виокремити два різновиди прес-релізу: стандартний та спеціальний.

Стандартний прес-реліз (стандарт-реліз) призначений для інформування про планові події, що репрезентують звичайний ритм господарської діяльності підприємства. Він поділяється також на два різновиди:

- стандарт-реліз, що ознайомлює ЗМІ з повсякденними подіями;
- стандарт-реліз, що ознайомлює ЗМІ з періодичними подіями.

Спеціальний прес-реліз призначений для інформування про незаплановані події, що мають інколи раптовий чи кризовий характер. За функціональним призначенням і терміном подання відносно події прес-релізи поділяються на: анонс, запрошення, інформація, резюме.

Бібліографічний опис – це записана за певними правилами множина бібліографічних даних, що ідентифікують документ. Бібліографічні дані є конкретними відомостями про назву, автора твору, місце і рік видання та багато інших.

Таким чином, бібліографічний опис дає уявлення про зміст, вид, читацьке призначення, актуальність документа, а також дає

змогу його ідентифікувати – зіставити з іншими, відрізнити від інших.

4.5. Інформаційні послуги

Коло питань: *Суть інформаційної послуги. Надання сервісних послуг. Надання інтерактивних послуг. Надання Інтернет-послуг. Надання маркетингових послуг. Надання консалтингових послуг. Надання навчальних послуг.*

Суть інформаційної послуги

Сучасна економіка характеризується стрімким розвитком сфери послуг, інтерес до якої постійно зростає. Про це свідчить наявність багатьох наукових праць, що досліджують теоретичні аспекти надання послуг, їх особливості та управління ними, виходячи з різних аспектів. Розкриття сутності послуги потребує дослідження підходів до розуміння поняття “послуги”.

Як не парадоксально, але суть основної відмінності послуг досить наочно відображено в образному виразі, що приписується журналу Economist:

Послуга – це все, що можна купити або продати, але не можна впустити собі на ногу

Узагальнюючи погляди на сутність поняття “послуга” як економічної категорії, можна дати наступне визначення цього терміну, послуга – це будь-яка діяльність або вигода, яку продавець може запропонувати споживачу і яка має для останнього певний корисний ефект.

Послуга – це будь-яка діяльність або вигода, яку продавець може запропонувати споживачеві й яка має для останнього певний корисний ефект

Інформаційні послуги – це такий самий товар, як комп’ютерна техніка, оскільки вони також спрямовані на задоволення людських потреб, виробляються, купуються і використовуються. Однак послуги як товар порівняно з комп’ютерами мають низку

відмітних рис, що визначають їх особливий статус на ринку і багато в чому пояснюють низький рівень попиту і пропозиції цього товару.

Послуги можуть пропонуватися покупцеві як частина товару або як самостійний товар. У ціну техніки може бути враховано вартість гарантійного обслуговування (у тому числі й ремонту), доставки, встановлення, налаштування і т. п. У цьому випадку продавець робить подібні послуги тільки покупцям товару.

Розглядаючи ознаки послуг, необхідно зазначити, що вони дещо відрізняються від товарів. Проте іноді досить важко відрізнити послугу від товару, оскільки більшість товарів супроводжується послугами, а послуги, потребують товарів, що їх супроводжують. Звідси безліч суперечок щодо існування окремих механізмів управління саме сферою послуг як окремого напрямку знань.

На практиці рідко яка організація працює винятково у сфері послуг. Звичайно напрямок з виробництва послуг розвивається паралельно із продажами техніки і ПЗ. Організації, що займаються ремонтом, як правило, активно розвивають напрямок продажу комп'ютерів, комплектування, іншого устаткування.

Найбільш прийнятна класифікація інформаційних послуг подана на рис.4.9.

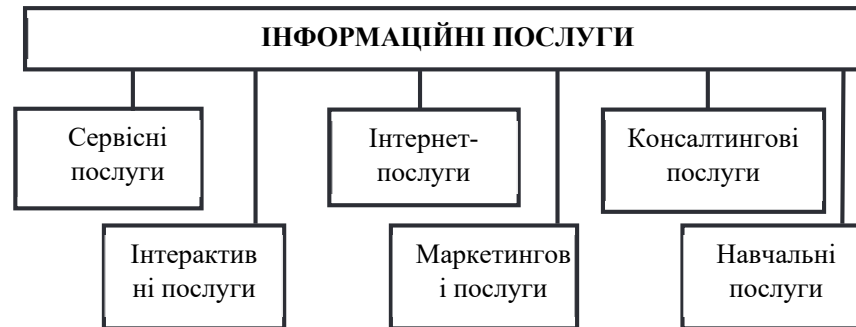

Рис. 4.9. Види інформаційних послуг

Розглянемо кожен з вищенаведених елементів інформаційних послуг більш детально.

Надання сервісних послуг

Проведемо аналіз видів сервісних послуг, які можуть придбати на українському ринку власники комп'ютерів та комп'ютерних мереж (див. рис. 4.10).

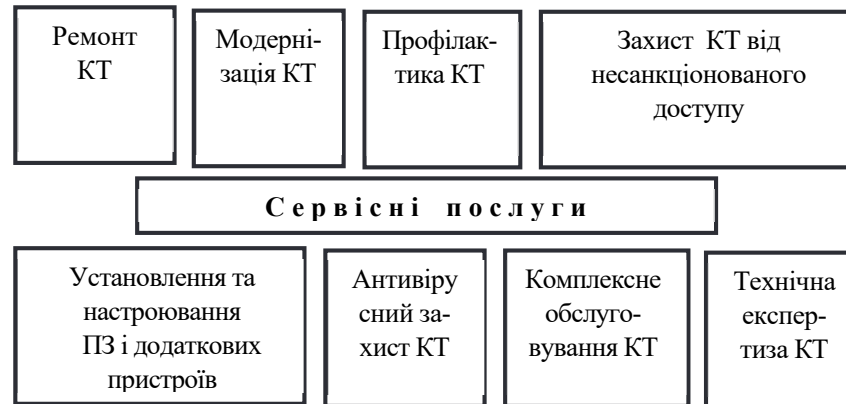

Рис. 4.10. Види сервісних послуг

Розглянемо вищенаведені види інформаційних послуг.

Установлення та налаштування ПЗ і додаткових пристроїв. Як і при купівлі багатьох інших послуг, існують два способи вирішення даної проблеми:

Перший – звернутися до спеціалізованої фірми. У такому випадку необхідно системний блок доставити в офіс. У ціну послуги входить установлення програм.

Другий – через газету платних оголошень. Ціна встановлення та налаштування із виїздом до замовника залежить від конфігурації ПК й відстані до клієнта. Іноді фахівець спочатку приїжджає до замовника і вже на місці визначає вартість робіт.

Якщо необхідні якісь особливі програми, то їх також можна замовити. Складніше, коли потрібно встановити і настроїти мережеве ПЗ. Приватний фахівець виконає ту саму роботу вдвічі дешевше, а в разі оформлення договору на адміністрування мережі, можливо, і безкоштовно, але знайти відповідного професіонала набагато важче ніж у першому випадку.

Ремонт і модернізація комп'ютерної техніки. Несправності й поломки комп'ютерної техніки іноді усуваються досить

просто, а іноді потребують серйозного ремонту, але завжди потрібна попередня послуга – діагностування устаткування.

Ремонт – це та послуга, яку більшість користувачів купує в спеціалізованій фірмі з доброю репутацією, що дає гарантію на відремонтовану техніку.

Модернізація ПК – це процес удосконалення комп'ютера, за якого фахівці визначають перелік устаткування, що підлягає безумовній заміні на більш потужне і сучасне (наприклад, материнська плата, процесор, жорсткий диск), і перелік старих компонентів, здатних вписатися в модернізовану систему без суттєвого зниження її продуктивності (корпус, відеокарта, мережевий адаптер).

Комплексне обслуговування техніки. Як зазначається практично всіма виробниками послуг, основна маса цього товару купується замовником поза комплексом (пакетом) послуг. Стабільний попит на обслуговування техніки на території замовника з'явився нещодавно, і основна причина виникнення інтересу до таких послуг – перехід в організаціях від поодиноких робочих місць обробки даних до інформаційних систем.

Інші види сервісних послуг. Нині на комп'ютерному ринку актуальними стали послуги, які раніше були поодинокими. Як наслідок проблеми збереження інформації, з'явився попит на захист даних від втрат і несанкціонованого доступу, антивірусний захист і профілактику комп'ютерної техніки.

Проблема відновлення інформації нерідко виникає в ІС із великими масивами даних. Першими замовниками цих послуг були видавництва, зараз – бухгалтерії організацій, фінансові установи, торгові фірми.

Надання інтерактивних послуг

Надання інтерактивних послуг – це ідеологічно відносно новий напрям в інформаційній діяльності, новий підхід до самої інформації та технології її отримання.

Сучасні технології поширення інформації передбачають, що користувачі з термінальних пристроїв у реальному часі шляхом діалогу “комунікують” з інформаційними продуктами, основними з яких є бази даних, з допомогою програмних засобів. Відповідні технології називаються *інтерактивними (on-line)*.

Основні види інформаційних технологій поширення інформації подано на рис. 4.11.

Рис. 4.11. Види інформаційних технологій поширення інформації

Послуги АБД. АБД може бути визначений як система спеціальним чином організованих даних, програмних, технічних, мовних та організаційно-методичних засобів, призначених для централізованого накопичення й колективного багатоцільового використання цих даних. Послуги автоматизованих банків даних можуть надаватись у локальному та віддаленому режимах або ж користувач може отримати їх через посередника. Інформаційними продуктами тут виступають БД по різних сферах, а також різні метадані: директорії, рубрикатори та інші дані, що полегшують користувачеві пошук в БД.

Інформаційні послуги надаються завдяки наявності різноманітних засобів пошуку, оброблення й видачі інформації. Інформаційні продукти і програмні засоби є головними елементами банків даних. АБД – основної організаційної форми, в якій розвиваються сучасні технології комерційного поширення інформації.

ІПП на технічних носіях (дисках, СБ-КОМ) – це текстові файли, БД, програми і т. ін. Інформаційні послуги, які організують доступ до цих продуктів, надаються за допомогою спеціальних програм, які постачаються користувачеві разом з даними, тобто є частиною інформаційного продукту.

Поширення інформації на технічних носіях є тією новою інформаційною технологією, яка за своїм принципом і способом сприйняття найбільш близька традиційно існуючим: користувач точно знає, що він одержує, але не знає, чи потрібно це йому в такому обсязі.

Найперспективнішим видом технічних носіїв є компактні оптичні диски (КОД), комерційне використання яких почалося в 80-х роках минулого століття. КОД володіють такими

параметрами, як велика місткість, висока надійність і стійкість до часткових пошкоджень, хороша швидкодія і відносно низька ціна з розрахунку на одиницю інформації.

Відеотекст – технологія, що забезпечує відеографічне обслуговування користувачів, за якого можна використовувати телевізор зі спеціальним адаптером для підключення модема та клавіатури; дає інтерактивний доступ до інформаційних продуктів.

Якщо основними користувачами АБД є, як правило, професіонали, споживачі інформації ділового та науково-технічного змісту, то відеотекст-технологією користуються рядові користувачі, які, можливо, не вміють працювати на ПК і отримують інформацію побутового та розважального плану (телефонні довідники, новини, спорт, прогнози погоди, гороскопи, відеоігри, прайси тощо) з тестових БД. Ця інформація не передбачає подальшого оброблення.

Широке використання в системах відеотексту спеціальних протоколів, призначених для передачі графічних даних (наприклад, North American Presentation Level Protocol Syntax – NAPLPS), тоді як АБД мають справу тільки з протоколами, заснованими на стандарті ASCII.

Комутовані інтерактивні служби надають будь-яку інформацію загальнодоступними лініями зв'язку будь-якому користувачеві, який має ПК чи модем (це інформаційні супермаркети та кіоски).

Спеціальні інтерактивні служби: вузькотематична інформація; спеціальне термінальне обладнання та спеціальний зв'язок (стратегічна інформація, оперативна комерційна інформація, котирування цінних паперів у реальному часі); користувачі повинні знати мови кожної інформаційно-пошукової системи (ІПС), що незручно.

Міжсистемні інтерактивні служби забезпечують послуги інтелектуального шлюзу, завдяки яким користувач може підключатися до будь-яких АБД, які доступні через цей шлюз, та працювати з ним за допомогою єдиної мови.

Виробники БД, інформаційні служби, посередники намагаються розробити власну стратегію бізнесу, визначити свою ринкову нішу. Ситуація на внутрішньому українському ринку загострюється через успішне вторгнення на нього західних інформаційних служб. На загострення конкуренції впливає також той факт, що американські та європейські інформаційні служби мають загальні бази даних.

Надання інтернет-послуг

Інтернет засновано на міжнародній мережі мереж, він централізовано не запланований, ніхто ним не володіє, і налічує орієнтовно 30 млн. споживачів більш ніж в ста країнах. Це технологічна система, що дає змогу власникові комп'ютера та каналу зв'язку (модема, телефонної лінії тощо) отримувати доступ до необмеженої кількості різної інформації на магнітних носіях, підключених до Інтернету, де б вони не були, за умови, що його власник теж до нього підключений.

Інтернет впливає на всі сфери життя світового співтовариства – економіку, політику, науку, освіту. Більшість зовнішніх доступних користувачам змін в інтернеті – це лише невелика частина процесів реструктуризації світової економіки, викликані переходом до електронних форм ведення бізнесу. Оскільки будь-яка діяльність організації може стати об'єктом електронного бізнесу з повною її автоматизацією, здійсниться перехід від статичних зв'язків постачальників із клієнтами до динамічних.

Людство отримало доступ до практично необмежених інформаційних ресурсів, однак доступ сам по собі ще не означає їх ефективного використання. Одночасно спостерігаються надлишок потенційно доступної інформації і нестача можливостей її використання. І це не тільки можливість дізнатися про щось з інтернету, а й заявити про себе через інтернет.

Інтернет абсолютно неупереджений щодо змісту розміщеної інформації, тобто з цієї точки зору – максимально демократичний. Однак при цьому виникають проблеми авторського права, відносин між свободою слова та різними видами зловживань цією свободою, поширення шкідливої інформації, а також багато інших юридичних та моральних проблем.

Інтернет складається з декількох систем різного призначення і способів взаємодії з користувачами, що дають змогу реалізувати найпоширеніші послуги. Із цих ресурсів реально використовується лише незначна частина.

Електронна пошта (e-mail) за кількістю користувачів безперечно посідає перше місце. Будь-який користувач може мати доступ практично до всіх інформаційних ресурсів.

За швидкістю доставки інформації е-пошта конкурує з факсом і телетайпом. А дешевизну транспортування повідомлень в інше місто чи країну порівнювати взагалі нема з чим.

Електронні конференції – служба телеконференцій, кожна з яких присвячена певній темі. Ставши учасником (передплатником) однієї або декількох конференцій, користувач в змозі не тільки отримувати свіжі відомості з тем, що його цікавлять, а й пропонувати свої новини.

Телеконференції є зручною базою довідково-сервісної служби для клієнтів, а крім того, сприяють просуванню іміджу організації і встановленню зворотного зв'язку зі споживачами.

Списки розсилання – це ще одна форма обміну інформацією між користувачами Інтернету, подібна до електронних конференцій, яка часто виконує ту саму функцію.

Однак технічно – це централізованіший варіант, що найчастіше підтримується конкретним ініціатором, який здійснює розсилання інформації електронною поштою всім зацікавленим, а також більш жорсткий контроль за дотриманням правил спілкування і відповідністю повідомлень до тематики.

Електронна служба найзручніша для маркетингу, вона завоювала популярність у всьому світі. Головна перевага полягає у високій швидкості доступу до інформації будь-якого вигляду (текстової, графічної, аудіо, відео) та до всіх інших систем Інтернету в режимі реального часу, відсутності додаткових витрат на виготовлення друкарської продукції та оплати міжміських і міжнародних поштових або транспортних тарифів.

Важливою властивістю Веб-публікацій є можливість унесення змін до них у будь-який час. Усе це спонукає компанії в усьому світі використовувати “всесвітню павутину” як канал маркетингу та отримання замовлень на свою продукцію.

Надання маркетингових послуг

Вітчизняний ринок маркетингових послуг цілком віддзеркалює процеси, що відбуваються в економіці країни. Він поки ще не сформований і не цивілізований. А нестабільна ситуація в країні не сприяє довгостроковому плануванню і робить нестійким попит на маркетинг.

Абсолютно всі українські інформаційні агенції запевняють у конфіденційності інформації про клієнта як основному принципі своєї роботи. Особливість таких агенцій у тому, що вони ведуть дослідження в рамках конкретних проблем, які виникають у того чи іншого підприємства.

За потреби агенція може звернутись до інших дослідних організацій за певними складними дослідженнями.

Існує велика кількість компаній, що, незважаючи на сучасні проблеми, уміють добре працювати і дуже швидко навчаються. Однак організаціям, що збираються працювати на цьому ринку, без маркетингових досліджень не обійтись.

Ще певна кількість організацій проводять маркетингові дослідження, але вони працюють на одного чи кількох клієнтів (тобто створені під їх потреби). У такому разі вони не мають необхідності розширювати коло ділових контактів й не беруть участі у виставках, не надають інформацію про себе до ділових та економічних видань.

Значну кількість маркетингових досліджень проводять відділи маркетингу великих підприємств-виробників, великих торговельних компаній, фірм, посередників, іноземних представництв.

Надання консалтингових послуг

Консалтингові послуги – послуги, що забезпечують клієнтів спеціалізованим досвідом, поведінкою, професійними навичками або іншими ресурсами, які допоможуть йому в оптимізації фінансово-економічного стану підприємства (організації, установи) в рамках чинної нормативно-законодавчої бази.

Класифікацію способів консультування зведено в табл. 4.8.

Таблиця 4.8.

Способи консультування

Спосіб консультування	Примітка
Експертний	Консультант відповідає на запитання: що робити? (“вийти на певний ринок”, “установити певні ціни”, “внести в контракт певний пункт”)
Процесний	Спільна робота консультанта і клієнта. Консультант відповідає на запитання “як?”, а після цього разом з клієнтом – на запитання “що потрібно робити?”
Навчальний	Консультант не тільки відповідає на запитання, як вирішити конкретну проблему, але на її прикладі стимулює бажання навчатися, розвиває творчий потенціал
Внутрішній	Створюється власний консультаційний підрозділ фірми для інших підрозділів (доповнює зовнішнє консультування)

Існує багато видів консалтингових послуг, і класифікуються вони по-різному. Консалтингові послуги можуть здійснюватись консультаційними підрозділами підприємств, індивідуалами або сумісниками.

Консультаційні підрозділи підприємств. Відділи і групи підприємства, що займаються проблемами управління виробничими, фінансовими та іншими процесами своєї компанії, можуть перетворитися на консультаційні служби, продаючи свій досвід іншим.

Індивідуали. Це досвідчені менеджери-універсали, які нерідко залучають один одного для вирішення окремих питань, використовуючи особисті стосунки.

Сумісники. Це фахівці в якій-небудь галузі, практикуючі менеджери, професори, що поза своєю основною діяльністю можуть займатися проблемами, які збігаються з їхнім професійним інтересом.

Надання навчальних послуг

Навчальні послуги – послуги, пов'язані з навчанням або консультуванням. Навчальні послуги досить поширені, оскільки необхідні абсолютно всім користувачам. Безліч подібних послуг ми одержуємо зовсім безкоштовно або у формі порад друзів і знайомих, або як додаток до купленої техніки чи ПЗ. Якщо відсутні безкоштовні канали одержання цих послуг, то їх можна придбати.

Платні навчальні послуги з'явилася практично одночасно з масовим поширенням комп'ютерів у державних і комерційних організаціях (початок 90-х років), цьому сприяла загальна комп'ютерна безграмотність населення. Зараз попит на цей вид послуг значно скоротився, зменшилася кількість оголошень, що пропонують навчити роботи з ПК тощо.

Свою роль у цьому відіграли вищі заклади освіти, що впровадили в навчальні програми спеціальні курси, та окремі спеціалізовані фірми. Останні пропонують навчання не тільки комп'ютерних, а й багатьох інших спеціальностей: менеджер, бухгалтер, секретар, економіст тощо.

Запитання для самоперевірки

1. Назвіть складові сучасного ринкового середовища.
2. Дайте визначення терміну “інформаційно-технологічна культура”.
3. Поясніть основні поняття, пов’язані з ринковим середовищем: товар, гроші, ціна, пропозиція, попит, вартість.
4. Охарактеризуйте структуру інформаційного ринку
5. Наведіть основні складові ринку інформаційних продуктів і послуг.
6. Розпишіть основні види продуктів інформаційного ринку.
7. Обґрунтуйте необхідність апаратних засобів оброблення інформації.
8. Перерахуйте основні периферійні пристрої комп’ютерної техніки
9. Опишіть призначення дигітайзера.
10. Розкрийте види програмних продуктів.
11. Наведіть приклади системних програм
12. Опишіть суть, завдання та властивості інформаційних документів.
13. Поясніть інформаційну культуру електронних засобів.
14. Поясніть класифікацію інформаційних документів.
15. Перчисліть устаткування для копіювання та тиражування документів
16. Опишіть призначення окремих інформаційних документів.
17. Перерахуйте основні синтезовані аналітичні документи.
18. Назвіть види інформаційних послуг.
19. Поясніть види інформаційних послуг.
20. Опишіть порядок надання Інтернет-послуг.

*Знання, тільки знання роблять
людину вільною та величною.
Д.І. Писарєв*

РОЗДІЛ V.

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ОРГАНІЗАЦІЇ

- 5.1. Інформаційна культура організації як складова її корпоративної культури
- 5.2. Культура документування інформації
- 5.3. Культура пошуку та опрацювання інформації
- 5.4. Культура організування роботи зі службовими документами
- 5.5. Інформаційно-технологічна культура організації

5.1. Інформаційна культура організації як складова її корпоративної культури

Коло питань: Організація як соціальна система. Роль інформації в управлінні організацією. Корпоративна культура організації. Визначення поняття “інформаційна культура організації”. Важливість розбудови інформаційної культури організації. Напрями дослідження інформаційної культури організації. Основні риси та рівні інформаційної культури організації. Функції та елементи інформаційної культури організації. Різновиди та складники інформаційної культури організації.

Перед тим, як дати визначення поняттю “інформаційна культура організації” та уважно дослідити її, розглянемо спочатку поняття

“організація”, потім – роль інформації в управлінні організацією, поняття “корпоративна, або організаційна культура”, і вже потім стане більш зрозумілим вихідне поняття.

Організація як соціальна система

Для більш ясного сприйняття всього словосполучення звернемось до визначення поняття “організація”, яке ототожнюється із соціальною системою, як загальне поняття будь-якого суб’єкта управління – установи чи підприємства.

Зміст поняття “організація” має багато різних трактувань. Так, у науковій літературі з теорії управління “організація” розглядається [277]:

- 1) як характеристика системи, й у цьому розумінні означає внутрішню упорядкованість, узгодженість її частин (організація як структура);
- 2) як одна з основних функцій управління – організація;
- 3) як процес створення, формування діяльності;
- 4) як загальне поняття будь-якої управлінської структури, суб’єкта управління.

Міжнародний стандарт ISO 9000 визначає організацію як групу працівників і необхідних засобів з розподілом відповідальності, повноважень та взаємовідносин. Разом з тим, незважаючи на велику розмаїтість соціальних організацій, можна виділити ряд ознак, що характеризують сутність цього поняття.

По-перше, організація створюється й існує для виконання конкретної справи, що об’єднує людей для реалізації визначених потреб і інтересів. Вона має місію, суспільні цілі, а її члени – свої цілі, відмінні від цілей організації.

По-друге, організація – це об’єднання людей. Люди зі специфічними функціями і ролями утворюють конкретне соціокультурне середовище, що об’єктивно обумовлює ті чи інші способи поведінки керівника і підлеглих.

По-третьє, необхідна умова досягнення загальної мети – сумісна діяльність, що здійснюється в різних формах взаємодії: спільне виконання робіт, їхня координація, обмін інформацією і т. п.

По-четверте, організація має визначені межі, що дають змогу їй існувати автономно, не розсіюючись у навколишньому середовищі.

Таким чином, *організація*, як соціальна система, являє собою автономну групу людей, спільна діяльність яких свідомо координується для досягнення як загальної мети, так і конкретних цілей.

Вимоги до існування організації подано на рис 5.1.

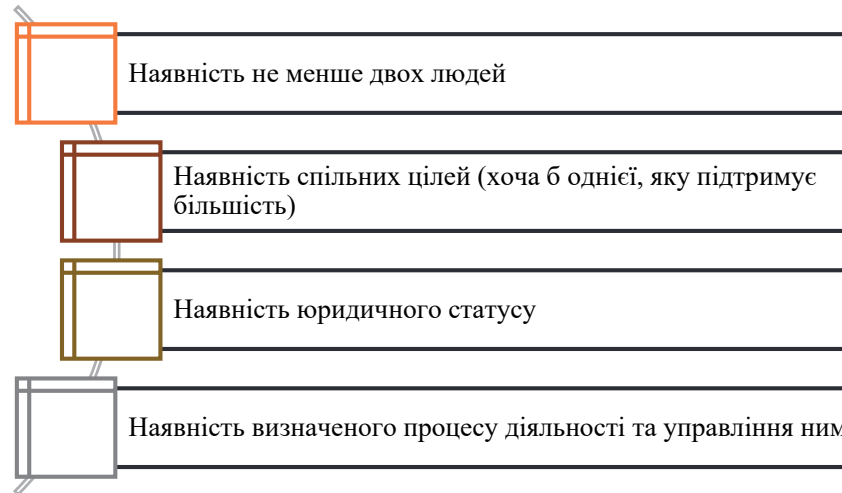

Рис 5.1. Вимоги до існування організації

Розвиток Інтернет-технологій забезпечує можливість сучасним організаціям підвищувати свою рентабельність; знижувати витрати на ведення бізнесу, поширення інформації, здійснення міжособистісних комунікацій; переходити від централізованих робочих місць до створення мережових або “віртуальних” організацій.

Мережева (віртуальна) організація – це об’єднання незалежних індивідів, соціальних груп або організацій, які з метою досягнення узгоджених цілей скоординовано працюють протягом тривалого часу, мають спільну корпоративну інфраструктуру та корпоративну культуру.

Впровадження мережових організацій веде за собою перегляд вже усталеного поняття “ходити на роботу”, оскільки працівникові немає сенсу перевдягатись, виходити з дому та добиратись на своє робоче місце в організації щоб переглянути кореспонденцію, проаналізувати, опрацювати та дати відповідь на неї тощо.

Керівництву такої організації, в свою чергу, вигідно надавати своїм працівникам роботу вдома, оскільки це дозволяє заощадити на нерухомості й обладнанні, зменшити плату за приміщення, електроенергію, водопостачання та опалення, утримувати цінних працівників, які з особистих причин не в змозі працювати повний робочий день, при цьому колектив організації може бути рознесений по значній території.

Перехід до віртуальної організації праці співробітників стає необхідністю виживання багатьох суб'єктів господарювання й доводить свою ефективність, наприклад, під час оголошення пандемії, коли необхідне самоізолювання кожного, дистанціювання від місця роботи й налагодження управління завдяки сучасним інтернет- засобам.

Особливістю віртуальної організації є горизонтальні зв'язки, що дають можливість здійснювати комунікаційні процеси по горизонталі – не керівника з підлеглим, а рівноправних особистостей при їх безпосередніх контактах один з одним. Основні характеристики такої організації: незалежність членів мережі, чисельність лідерів, об'єднуюча мета, добровільність зв'язків, число рівнів взаємодії.

У мережевій організації необхідно використовувати стратегію інтеграції даних і відомостей, яка забезпечує можливість спеціалістам різних профілів включатись у її роботу; застосовувати спеціальні автоматизовані системи, завдяки яким усім учасникам мережі відомо – хто, в якій команді задіяний, над чим працює тощо, при цьому кожен учасник мережі повинен мати доступ до будь-якої інформації про свою організацію.

Роль інформації в управлінні організацією

Керування організацією, установою чи підприємством (суб'єктом управління) за своєю природою є інформаційною діяльністю, тобто діяльністю, пов'язаною з одержанням, переробленням, поширенням та використанням інформації, яка дає змогу приймати ефективні управлінські рішення.

Як сукупність відомостей, даних, фактів, характеристик про певні предмети, явища, процеси, події тощо, зібраних і систематизованих у придатну для використання форму, інформація стає основою соціального управління.

Для підприємства (виробничого об'єднання, акціонерного товариства, фірми, банку, установи тощо), тобто для будь-якого організаційно-економічного і соціального об'єкта при ринковій економіці інформація має виняткове значення, адже будь-яка діяльність цього суб'єкта базується на знаннях конкретної ситуації, що складається як на ринку товарів, послуг, робочої сили, засобів виробництва, грошей тощо, так і в самому підприємстві.

Йдеться про керівників і фахівців – менеджерів, які пов'язані з конкретним управлінням і не можуть обходитися без вірогідної зовнішньої та внутрішньої релевантної (*relevant* – те, що стосується даної справи) інформації при виробленні й прийнятті тих чи інших управлінських рішень, спрямованих на поліпшення виробничої, господарської, збутової та іншої діяльності керованого ними об'єкта управління.

Відсутність необхідної інформації, використання помилкових або неактуальних даних призводить до серйозних економічних прорахунків. Тому метою накопичення релевантної інформації є зменшення невизначеності в процесі вироблення та прийняття управлінських рішень [130].

Зміст терміна “інформація” залежить від позиції, з якою дається його визначення, і від сфери його застосування. Існування багатьох визначень інформації зумовлено складністю, специфічністю і різноманіттю підходів до тлумачення сутності цього поняття. Проте є три найбільш поширені концепції інформації як провідної складової у забезпеченні діяльності сучасного офісу.

Перша концепція (К. Шеннона), відображаючи кількісно-інформаційний підхід, визначає інформацію як міру невпевненості події. Обсяг інформації в тому або іншому повідомленні залежить від можливості його одержання: чим більш евентуальне повідомлення, тим менша кількість інформації утримується в ньому. Цей підхід дуже вигідний в обчислювальній техніці.

Друга концепція розглядає інформацію як властивість (атрибут) матерії. Її поява пов'язана з розвитком кібернетики і заснована на твердженні, що інформацію містять будь-які повідомлення, які сприймаються працівником або приладами.

Третя концепція заснована на логіко-семантичному підході, при якому інформація трактується як знання, причому не будь-які знання, а лише та його частина, що використовується для орієнтування, активної дії, керування і самоврядування. Іншими словами,

інформація – це діюча, корисна, “працююча” частина знань. Представник цієї концепції академік В.Г. Афанасьєв, розвиваючи логіко-семантичний підхід, дає таке визначення соціальної інформації: “Інформація, що циркулює в суспільстві та використовується в керуванні суспільними процесами, є соціальною інформацією. Вона являє собою знання, повідомлення, відомості про соціальну форму руху матерії та про всі інші форми тією мірою, якою вони використовуються суспільством” [114].

За сучасних умов надзвичайно динамічного середовища все більш поважну роль відіграє інформація як ресурс і як товар, стає все більш релевантною як вхідний фактор виробництва.

Темі дослідження впливу інформації на діяльність організації приділено багато наукових праць, метою яких є необхідність переосмислення її діяльності в термінах інформації і знань. Так, Мануель Кастельс називає інформацію сировиною, яка визначає нову “інформаційно-технологічну парадигму” [201]. “Інформація перетворюється на стратегічний ресурс, від якого залежить конкурентоздатність підприємства”, наголошує Єдгар Шейн [346]. Американські вчені Том Пітерс та Роберт Уотерман порівнюють інформацію з *“клеєм, що втримує організаційну структуру бізнесу”* [321]. Інформація є своєрідним виробничим ресурсом в управлінні, *“джерелом життєвих сил”* будь якої організації підкреслює Григорій Мошек [242].

Останніми роками істотно зріс обсяг доступної споживачам інформації. Із впровадженням нових комунікаційних технологій оперативність доступу до інформаційних джерел, якими є архіви, бібліотеки, державні установи, торгові асоціації, служби інформації тощо, збільшилась у багато разів. Найбільш суттєвим є обсяги отриманої інформації у створення конкурентної переваги підприємств.

Основним засобом підвищення конкурентоспроможності сучасних компаній стає широке застосування ПК та впровадження інформаційних технологій, що, забезпечує організації низку переваг, основні з яких зведено в табл. 5.1.

Результативність діяльності сучасних економічних суб’єктів залежить від їхньої здатності генерувати, оброблювати й ефективно використовувати інформацію, процес управління якою визначається як отримання своєчасної, точної і необхідної інформації і передача її працівникам всіх рівнів.

Таблиця 5.1.

Переваги застосування сучасних інформаційних технологій

№	Найменування переваги
1	Збільшення кількості і поліпшення якості обслуговування клієнтів
2	Підвищення рівня ефективності завдяки економії часу працівників
3	Збільшення можливості навантаження та пропускну здатності
4	Підвищення точності інформації, і, як наслідок, зростання престижу фірми і зменшення збитків, спричинених помилками
5	Забезпечення релевантною інформацією конкретних осіб у визначений час завдяки можливості організації запиту та наявності інтерактивного режиму
6	Отримання керівництвом важливої інформації для планування, управління і прийняття рішень
7	Збільшення прибутку бізнесу

Останнім часом процес управління інформацією став складнішим для підприємства будь якого рівня і вимагає від його керівника приділяти цьому все більше часу та застосовувати спеціальні навички методологічного і технічного характеру. Найважливішою серед них вважається здатність управляти інформацією так, щоб отримувати від неї користь і мінімізувати збитки.

В управлінській діяльності в контексті прийняття управлінських рішень термін “інформація” часто класифікується як “дані”, “інформація” та “знання”, але ці поняття не ідентичні.

Взаємозв'язок зазначених понять, їх логічний розвиток подано на рис. 5.2.

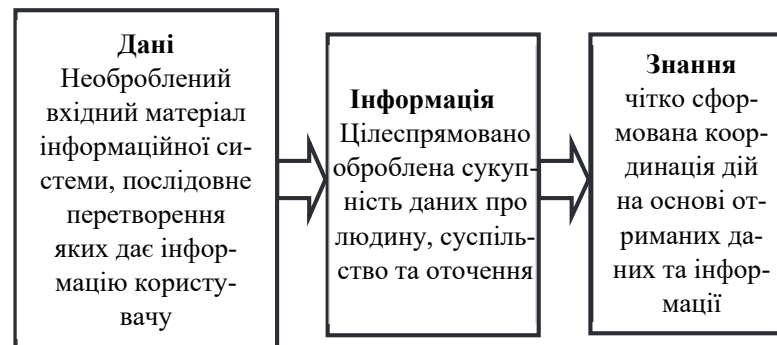

Рис. 5.2. Взаємозв'язок понять

Фахівці визначають такі основні цілі використання підприємствами інформації [213]:

- задля можливості функціонувати, прибутку і розширення ринків;
- з метою зниження ризику і зменшення невизначеності;
- задля контролю і оцінки продуктивності і ефективності бізнесу ;
- для отримання влади і засобів впливу на інших.

Найважливішою з цих цілей є зниження ризику, особливо при прийнятті управлінських рішень. Відповідно, чим більшою інформацією володіє керівник компанії, тим меншим буде рівень ризику у його діях.

Сучасним доробком вважається поняття “**управління знаннями**” – ширше ніж управління інформацією і включає такі складники, як:

- *ідентифікація знання;*
- *управління знаннями;*
- *розвиток і використання знань.*

Збирання, видозміна, передання, поширення та зберігання інформації виступають важливими складовими процесу управління організацією, тому інформація у певному розумінні, як інформаційна складова управлінської праці, є інструментом ефективного управління, його органічною властивістю. Вона необхідна на всіх етапах процесу управління організацією, установою чи підприємством.

Якісна та достовірна інформація, як предмет, засіб і продукт управлінської праці – основа формування рішень, моніторингу потреб, регулювання конкретного виду суспільних відносин, координації діяльності суб’єкта управління, контролю за виконанням управлінських рішень

Через суб’єкти управління проходить велика за обсягом, різноманітністю і динамікою інформація, адже будь-яка управлінська діяльність ґрунтується на досконалості її інформаційного забезпечення. Залучена до продуктивного використання інформація багато в чому зараджує виробничому процесу, визначаючи його відповідність умовам виробництва, стає рушійною

силою інновацій, “персоніфікованим” ресурсом, складовою наукової організації.

Якісно організовану технологію процесу управління організацією, культуру управління нею можна подати у вигляді набору певних управлінських процедур та відповідних методів їх вирішення.

У вузькому сенсі – це бізнес-процеси, які спрямовані на досягнення певного результату, що представляє цінність для їх споживача.

Так, підготовка управлінського рішення (УР) складається з окремих процедур (рис. 5.3).

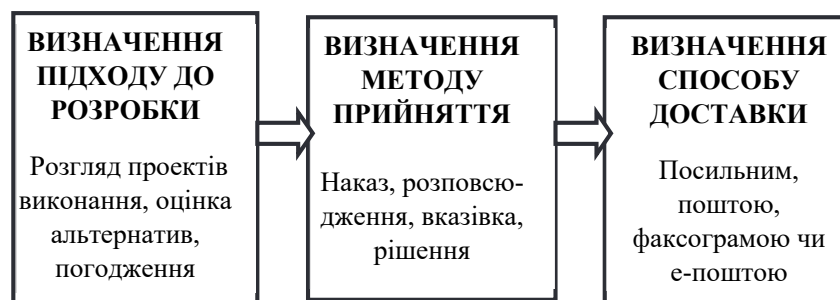

Рис. 5.3. Складники підготовки рішення

Процес організування виконання управлінського рішення містить складники (Рис. 5.4).

Більшість зазначених ділових процедур потребують виконання певних операцій щодо якісного інформаційного забезпечення менеджменту:

- супроводження ділових операцій певними видами інформації;
- досконалої організації її збирання, оброблення, передавання, подання, збереження та захисту від несанкціонованого втручання;
- впровадження сучасних ІКТ задля швидкого поширення та інтеграції повідомлень, що генеруються підрозділами;
- об’єднання віддалених підрозділів організації через комп’ютерну мережу в цілісну структуру.

У мережевих організаціях, завдяки можливості працювати дома з використанням телетехніки і телекооперації, відпадає

необхідність просторового зосередження персоналу. Отже, стає можливою організація дистанційно-віддаленого “віртуального офісу”, як інформаційно-технологічного поєднання близьких і віддалених суб’єктів та підрозділів, що за рахунок віртуальної цілісності розглядається як реально існуюче.

Рис. 5.4. Складники процесу організування управлінського рішення

Разом з тим діяльність організацій не може здійснюватися на основі лише матеріального виробництва та управлінської ієрархії, якості технологічних процесів та інформаційних технологій. В організаціях працюють люди, а звідси витікає, що у своїй діяльності вони керуються конкретними цінностями, виконують визначені дії, дотримуються усталених правил організаційної поведінки тощо.

У цьому розумінні кожен суб'єкт управління – організація, підприємство чи установа – є конкретним соціокультурним простором зі своєю корпоративною культурою.

Корпоративна культура організації

У більшості випадків організація як суб'єкт управління створюється для реалізації поставленої підприємцем мети, для виконання якоїсь справи. Спосіб, у який здійснюється господарська діяльність в організації і ведуться справи, надає організації індивідуального забарвлення, персоніфікує її.

При цьому успіх функціонування, виживання і стратегічного розвитку організації, як складного і неповторного механізму, залежить від того, заради чого люди стали членами єдиного колективу, як будуть налагоджені їхні взаємини, які цінності, усталені норми, принципи життя та діяльності вони поділяють, які їхні внутрішні символи, ритуали й герої.

У сучасній літературі існує значна кількість визначень поняття організаційна культура як основи життєвого шляху суб'єкта управління. Разом з тим, більшість авторів сходиться на тому, що *організаційна* або *корпоративна культура* є складною композицією важливих припущень, які часто не підлягають формулюванню, бездоказово сприймаються й поділяються всіма членами колективу суб'єкта управління.

Американський фахівець з менеджменту Едгар Шейн дає таке визначення: “*Організаційна культура* – це набір прийомів і правил вирішення проблем зовнішньої адаптації та внутрішньої інтеграції працюючих, правил, що виправдали себе в минулому і підтвердили свою актуальність тепер. Ці правила та прийоми є відправним моментом у виборі співробітниками прийнятого способу дії, аналізу і прийняття рішень. Члени організації не замислюються над їх змістом, вони розглядають їх як споконвічно правильні” [346].

Українська дослідниця організаційної культури О. Голубова зазначає, що “...*організаційна культура* – це система уявлень, символів, цінностей і зразків поведінки, які поділяють усі його члени” [145].

Вищенаведене означає, що в організації, на підприємстві чи в установі усі співробітники мають спільний погляд на те, що являє собою цей суб'єкт управління, яка в нього економічна і соціальна

роль, яке місце він посідає серед своїх конкурентів, які його зобов'язання перед клієнтами тощо.

Основна функція організаційної культури (ОК) – створити відчуття ідентичності усіх членів організації, корпоративності, усвідомлення колективного “ми”.

Дотримання організаційної (інколи вживають термін “корпоративна”) культури не є чимось надуманим або випадковим, а здійснюється це в ході практичної господарчої діяльності як відповідь на запитання, що ставить перед суб'єктом управління зовнішнє та внутрішнє середовище.

Діє вона досить довго, проходить іспит часом і для кожного конкретного співробітника існує як щось своє.

Виходячи з наведеного, організаційну культуру можна подати як [14]:

ОК – визначені колективні уявлення про цілі і способи управління діяльності членів конкретного суб'єкту управління

Здебільшого організаційна культура трактується та сприймається більшістю членів організації як філософія й ідеологія управління, ціннісні орієнтації, вірування, очікування, розмірковування і норми, що лежать в основі стосунків більшості працівників як усередині організації, так і за її межами.

Оскільки ОК виявляється у взаємовідносинах між людьми в організації, окремі люди або окремі підрозділи схильні описувати її схожими термінами, використовуючи те спільне, що властиве більшості визначень:

ОК – набір найважливіших припущень, що сприймаються членами організації і отримують вираження в заявлених нею цінностях, які визначають працюючим орієнтири їхньої поведінки та дій

Складовими організаційної культури суб'єкта управління можуть виступати інформаційна культура, техніко-технологічна культура, правова культура, культура кожного працівника та культура управління.

Отже, результати роботи будь-якого суб'єкта управління як соціальної спільноти тісно пов'язані з його організаційною культурою, яка, в одному випадку, допомагає виживанню, у другому – досягненню найвищих результатів, а в третьому – веде до банкрутства.

Постійне збільшення кількості інформації, необхідної для прийняття якісного управлінського рішення, наголошує проф. Герчанівська П.Е., призводить до того, що традиційні методи роботи з документованою інформацією стають нерентабельними [147].

Необхідність акцентування уваги на культурі суб'єкта управління, полягає в такому:

1. ускладненні функцій управління, динамічних змін у системі і структурі органів соціального управління, створенні нових органів самоуправління, приватних корпорацій – усе це відображається на ускладненні документообігу, зростанні обсягу документованої інформації і підвищенні вимог до роботи з нею.

2. збільшенні кількості тих, хто працює з документованою інформацією; Кожен співробітник організації, незалежно від посади, мусить мати достатній мінімум компетенцій, щоб досконало працювати з документами, оцінювати їх легітимність, що дасть йому можливість приділяти більше уваги виконанню своїх функціональних обов'язків за посадою;

3. дотриманні правил роботи з загальною і спеціальною документованою інформацією, що закріплюються в документах, які не можна розуміти чи використовувати довільно. Комп'ютеризація потребує чіткого дотримання встановлених правил, поглиблення гарантій якісного опрацювання зафіксованої в документах інформації, тобто належної інформаційно-технологічної культури.

4. впровадженні сучасних інформаційних технологій, що потребує ІТ фахівців здатних працювати в команді, вмінь кожного працівника апарату управління організації розроблювати певні частини інформаційних проектів паралельно з іншими учасниками, що дозволяє більш ефективно та продуктивно вирішувати завдання будь якої складності, які не взмозі поодиночки виконати навіть високопрофесійні працівники.

Як уже зазначалось, організації існують для того, щоб виробляти матеріальні блага і виконувати послуги. У більшості випадків виробництво пов'язане в певний технологічний ланцюг,

для приведення в дію всіх складників якого в організації створюється система управління, де персонал виконує функції керівників та підлеглих.

Взаємозалежність цих складників іє *корпоративною (організаційною) культурою суб'єкту управління*, яка так чи інакше впорядковує організаційну поведінку працівників у розподілі повноважень та відповідальності.

Визначення поняття “інформаційна культура організації”

Маючи на увазі культурологічний аспект забезпеченості управління організацією, як соціальною спільнотою, певними інформаційними ресурсами, можна розширити це поняття до визначення сучасних надбань у роботі з інформацією, а також головних напрямів культурологічного, а отже, досконалого регулювання її інформаційного забезпечення, тобто створення у суб'єкті управління найвищого рівня його інформаційної культури.

Зважаючи на тривалий шлях розвитку, стан інформаційної культури організації (ІКО) можна звести до стану інформаційно-документаційного забезпечення її управління як складової корпоративної культури та здатності членів організації і керівника використовувати свої компетентності у розбудові процесів створення, опрацювання, обігу, зберігання та захисту документованої інформації відповідно до вимог чинного законодавства та відповідних умов розвитку інформаційних систем і впровадження новітніх інформаційних технологій, тобто забезпечення найвищого рівня інформаційної культури управління нею.

У разі ототожнення поняття “інформаційна культура організації” з поняттям “культура інформаційного забезпечення управління організацією” слід визначити, що саме має бути забезпечене. Для початку розкриємо зміст терміна “забезпечення”. Забезпечення означає дію, а також зберігання, виконання чогось і править за гарантію досконалого здійснення того чи іншого процесу.

Якщо йдеться про рівень забезпечення досконалого управління організацією, вказуючи на його конкретний якісний аспект, то треба мати на увазі весь комплекс засобів, умов і дій щодо своєчасного, бездоганного забезпечення та реалізації управлінських процесів. Інформаційна культура організації виступає частиною її корпоративної культури, необхідною ланкою забезпечення

діяльності суб'єкта управління, якісною характеристикою його діяльності в системі соціального управління.

Інформаційна культура організації виражається в наявності у її працівників комплексу знань, умінь, навичок і установок щодо спільної взаємодії з інформаційним середовищем, командної роботи в розробленні програмного забезпечення будь якого ступеня складності. Тут йдеться про інформаційну культуру організації як необхідний компонент відображення колективної діяльності її працівників, як головний об'єкт культурної творчості. Сфера ж індивідуальних зусиль працівників, регламентується умовами “входження” кожного з них до складу цієї організації, формування її команди.

Спробуємо дати визначення поняттю *“інформаційна культура організації”*:

- це поєднання наявних компетентностей працівників організації щодо досконалого інформаційного забезпечення управління нею, застосування специфічних технологій, прийомів та способів збирання, створення, опрацювання, передання, зберігання та захисту документованої інформації, а також здібностей і навичок працівників щодо ефективного використання набутого досвіду в забезпеченні діяльності конкретного суб'єкта управління з верхньої його ланки до нижньої;

- це система та умінь, норм та правил з упорядкування управління всіма інформаційними системами організації з метою підвищення якості управління нею, своєчасного забезпечення її керівництва актуальною інформацією, необхідною для виваженого прийняття рішень за умов вдосконалення сучасного виробництва, застосування сучасних засобів інформаційної техніки та впровадження новітніх інформаційних систем і технологій;

- це сукупність інформаційного світогляду, системи знань та умінь членів організації, що забезпечують цілеспрямовану й ефективну роботу з інформацією з використанням як традиційних, так і новітніх технологій та засобів.

ІКО, як науковий інтегральний напрям й продукт сукупної діяльності її членів, включає комплекс взаємопов'язаних заходів, методів і засобів (науково-методичного, техніко-економічного, соціального та організаційно-правового змісту) стосовно роботи з інформацією. Вони забезпечують реалізацію процесів створення і подальшого функціонування сучасних інформаційних систем,

впровадження документно-інформаційних технологій, а також розбудову командної роботи апарату управління організації з метою здійснення нею ефективного менеджменту.

Важливість розбудови інформаційної культури організації

Історичні зміни в політичній, економічній і соціальній сферах життя України, інформатизація суспільства, становлення демократичної державності потребують подальшого реформування та вдосконалення системи інформаційно-документаційного забезпечення всієї системи управління з верхнього його рівня до нижнього.

Побудова інформаційного суспільства передбачає нову якість соціального управління, що ґрунтується на ефективному використанні інформаційних ресурсів усіма організаціями, установами та підприємствами, застосуванні ними сучасних інформаційних систем та впровадженні новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій.

Фактори, внаслідок яких сучасний керівник повинен піклуватися про інформаційну культуру своєї організації наведено на рис.5.5.

Ф А К Т О Р И	<i>Перший</i> – інформаційна культура організації стає складовою її <i>корпоративної культури</i> . Усе більше організацій розуміють необхідність змін, орієнтованих на задоволення потреб споживача, а для цього потрібно створити відповідний рівень їх ІКО
	<i>Другий</i> – ІТ роблять можливим створення в організаціях новітніх комп'ютерних мереж, за допомогою яких відбуваються комунікації, але саме по собі створення такої мережі не гарантує ефективне використання інформації, необхідно мати відповідні компетенції, принагідну культуру роботи з нею
	<i>Третій</i> – ІКО мусить об'єднати зусилля керівника та функціональних служб, підрозділів чи робочих груп, в застосуванні новітніх технологій та підходів до процесів збору, обробки, передачі, використання, зберігання й захисту інформації

Рис. 5.5. Фактори, внаслідок яких керівник мусить піклуватися про ІКО

На шляху досягнення основної стратегічної мети працівникам організації доводиться вирішувати конкретні специфічні завдання: підбирати й аналізувати отриману інформацію, визначати кінцеву мету, оцінювати і відбирати альтернативні рішення, враховувати особливості перехідного періоду, контролювати і коригувати плани.

При цьому співробітники повинні навчитись працювати з інформацією: знаходити, аналізувати, консолідувати, оброблювати, передавати, використовувати, зберігати та захищати її від несанкціонованого доступу, виробити спільні підходи до її консолідації.

ІКО мусить стати запорукою ефективної та успішної її діяльності як частини соціальної структури управління й інформаційного суспільства в цілому

Саме тому побудова відповідної інформаційної культури організації як суб'єкта управління, як динамічної безперервно ускладнюваної моделі виживання суспільства, що своїми евристичними механізмами адаптації пристосовує людей до нових умов існування, забезпечуючи їм порозуміння і стабільність, важлива як для її членів, так і для побудови керівником організації відповідної організаційної культури.

Напрями дослідження інформаційної культури організації

Управлінські процеси – не що інше, як пошук, фіксація, аналіз, оцінювати, закріплення, поширення соціальної інформації, тобто інформації, яка пов'язана з відображенням, пізнанням і перетворенням різних форм життєдіяльності організацій. Однак в управлінні відбувається взаємодія не з усією інформацією, а тільки з тією, яка безпосередньо необхідна для формування й реалізації управлінських впливів та міститься в управлінських рішеннях.

Дослідження ІКО може включати такі напрями:

- визначення ролі і місця інформаційного забезпечення та сучасних інформаційних технологій у системі взаємодії соціально-виробничих відносин, що склалися в системно-діяльному процесі управління організацією;
- аналіз розвитку інформаційного забезпечення управління у нерозривному зв'язку з розвитком інформаційного

менеджменту, вдосконаленням технологічних засобів реалізації документно-інформаційних процесів, впровадженням найбільш раціональних методів роботи здокументованою інформацією в суб'єкти управління;

- вивчення підходів і методів суспільно-економічного оцінювання інформаційних ресурсів, забезпечення їх збереженості, врахування впливу економічних чинників на процеси впровадження інноваційних систем, новітніх інформаційних та комунікаційних технологій роботи з інформацією за сучасних умов;

- формування теоретичних засад побудови досконалого інформаційного забезпечення менеджменту, встановлення єдиних уніфікованих правил і методів опрацювання інформації в організаціях незалежно від їх відомчого підпорядкування;

- аналіз мотивації працівників у створенні якісного інформаційного забезпечення управління, інформаційного потенціалу своєї організації, здійснення моніторингу інформації та контролю за дотриманням чинних правил та норм;

- вивчення ролі інформаційної складової економічної безпеки суб'єкту управління в створенні й підтриманні такого стану інформаційних ресурсів і пов'язаних із ними засобів та інформаційних систем, який би гарантував якісне й безперебійне забезпечення апарату управління організації актуальною інформацією та необхідний рівень її захищеності від незаконного втручання, розкриття чи розголошення;

- дослідження ролі інформаційної культури суб'єкта управління в створенні та ефективному просуванні, опрацюванні, збереженні та захисті документованої інформації, як гаранта підвищення ефективності менеджменту;

- визначення ролі й місця керівника суб'єкта управління в процесі реалізації завдань інформаційного забезпечення управління, його відповідальності за досконалість цього процесу, набір, розстановку, підготовку й перепідготовку кадрів, організацію їх роботи в команді, тобто його рівень культури управління.

Основні риси та рівні інформаційної культури організації

Інформаційна культура тієї чи іншої організації має свої, притаманні лише їй основні риси та рівні.

Риси інформаційної культури організації

До основних рис сучасної інформаційної культури організації належать:

- задіяність практично всіх членів організації (підприємства чи установи) у сфері вироблення, опрацювання, розповсюдження, зберігання та захисту інформації, їх здатність працювати в команді;
- вміння кожного працівника здійснювати розробку певних частин інформаційного продукту спільно з іншими учасниками, що дозволяє більш ефективно та продуктивно вирішувати завдання будь якої форми складності, які не вможливі поодиножко виконати навіть високопрофесійні працівники;
- наявність в організації налагодженого функціонування сучасної інформаційної техніки, яка доступна більшості її членів;
- існування в організації сучасних інформаційних систем та новітніх інформаційних і комунікаційних технологій опрацювання інформації;
- наявність в організації прогресивних змін, і як наслідок, поширення сфери виробництва інформаційних продуктів та надання інформаційних послуг;
- можливість кожного члена організації, або окремої групи отримати на основі автоматизованого доступу та систем зв'язку різноманітну інформацію і необхідні компетенції для роботи на будь-якому робочому місці.

Рівні інформаційної культури організації.

На сьогодні формування ІКО є соціальним замовленням сучасного етапу розвитку суспільства, оскільки культура інформаційного суспільства, що будується, визначається рівнем інформаційної культури кожної її складової. Усе це має велике значення, оскільки успішність інформатизації в тій або іншій організації визначатиме роль і місце всієї держави у світовій спільноті.

Організація з високим рівнем інформаційної культури більш конкурентна, більш демократична та стабільна, менш централізована, більш здатна відповідати потребам інформаційного ринку, вможливі краще орієнтуватись у навколишньому середовищі.

Інформаційну культуру організації необхідно розглядати не як певну константу, а як органічне поєднання інформаційних

культур окремих груп, які постійно розвиваються й мають різні рівні її сформованості:

Для **базового рівня** ІКО характерним є набір знань, умінь, навичок, якими володіють співробітники організації, що мають універсальний характер, оскільки сфера їх застосування досить широка. Вони повинні вміти використовувати інформаційний потенціал соціокультурних інститутів, знання з фаху, застосовувати навички організації виробництва та використання інформаційних ресурсів, продуктів і послуг.

Для **професійного рівня** ІКО знання, уміння і навички працівників характеризуються більшою складністю, що зумовлюється їх професійними обов'язками, вимогами до обіймаємої посади та взаємозв'язками за фахом. Вони пов'язані з отриманою кожним з працівників спеціальністю, рівнем їхньої кваліфікації та компетенцій, але мають вузьконаправлений характер.

Так, вимоги до кваліфікаційного рівня працівника служби діловодства, архіваріуса, бібліотекаря чи співробітника кадрової служби різняться, хоча всі вони працюють з документованою інформацією. Спільними для них мають бути вміння використовувати знання з інформаційної, бібліотечної та архівної справи, застосовувати навички управління інформаційними ресурсами та соціокомунікативними процесами.

Для **вищого рівня** ІКО компетенції працівників, ці знання, уміння й навички мають міжфаховий характер. Вони відрізняються від попередніх інноваційним мисленням, гнучкістю, ступенем складності, можливістю комбінувати отримані знання, уміння та навички, приймати рішення в нестандартних ситуаціях, вести альтернативний пошук засобів і способів прийняття рішень.

В організації нагальною мусить стати саме цілеспрямована підготовка фахівців вищого рівня компетенції, здатних

розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності в інформаційній сфері, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань, умінь та/або професійної практики.

Основними компетентностями фахівців вищого рівня, які б відображали рівень їх інформаційної культури, повинні стати:

- здатність організовувати роботу та здійснювати керівництво інформаційно-аналітичними структурними підрозділами;

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;

- здатність працювати в міжнародному контексті;

- здатність розроблювати інформаційні проекти та управляти ними.

Таким чином, для того щоб сформувати ІКО, яка відповідала б сучасному розвитку науки і техніки, новітніх інформаційних технологій потрібен комплекс заходів з чітко вираженою метою, що стосуються підготовки інформаційних працівників кожного з трьох рівнів, яка б включала в себе питання підготовки та перепідготовки кадрів, підвищення їх кваліфікації, стажування на передових інформаційних підприємствах.

Завдання керівника організації полягає в тому, щоб виявити чинники й умови, які сприяють збігу і відмінностям культур соціальних груп та особистостей, щоб вибрати такі системи норм і цінностей, які б у найбільш адекватній формі висловили потреби її подальшого розвитку.

Сьогоднішній стан інформаційної культури організацій, які становлять інформаційну культуру суспільства, можна оцінити як перехідний, як такий, що потребує подальших зусиль щодо його інформатизації і, разом з тим, збереження оновлених національних традицій.

Функції та елементи інформаційної культури організації

Історичні зміни у політичній, економічній та соціальній сферах життя України, інформатизація суспільства, становлення демократичної державності вимагають вдосконалення системи інформаційного забезпечення управління з верхнього його рівня до нижнього, бездоганної чіткої взаємодії всіх учасників у

створенні інформаційних продуктів, реалізації ІТ проектів, гарантій якісного надання інформаційних послуг.

Функції інформаційної культури організації.

Функції ІКО аналогічні функціям загальнолюдської культури, але є більш конкретними. Для наглядності функції інформаційної культури зведено в табл. 5.2.

Таблиця 5.2.

Функції інформаційної культури

Назва	Зміст функції
Світоглядна	Формує спільне уявлення членів організації про сучасне інформаційне суспільство, інформаційну етику, діджиталізацію
Регулятивна	Здійснює вплив на ефективність діяльності організації, включає до світогляду її членів діючі в ній норми, традиції та правила щодо роботи з інформацією, опанування нових ІТ та використання сучасних ІС
Пізнавальна	Розширює знання кожного працівника організації за рахунок надбаних ним спроможностей та компетенцій щодо роботи на інших робочих місцях
Творча	Допомагає організувати проведення колективних досліджень, результатом яких є створення якісного інформаційного продукту, здобуття нових ідей, знань, умінь та цінностей
Виховна	Впливає на організаційну поведінку всіх членів організації, чітке дотримання кожним з них установлених правил роботи як з загальною, так і спеціальною документованою інформацією, які не можна розуміти чи використовувати довільно
Комунікативна	Сприяє діалогу між працівниками організації, у тому числі й за допомогою комп'ютерних та телекомунікаційних мереж, поглиблює їх взаємозалежність та здатність до командної роботи
Ціннісна	Формує ідеал корпоративної культури, організації, що саморозвивається за рахунок надбання нових колективних знань, вмінь та здібностей, які виступають гарантією якісного опрацювання, передавання, зберігання та захисту інформації

Побудова інформаційної культури організації передбачає нову якість управління нею, що ґрунтується на ефективному використанні як підгрупами так і окремими працівниками організації інформаційних ресурсів, застосуванні ними сучасних інформаційних і комунікаційних систем та впровадженні новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій. Звідси випливає, що головними об'єктами культурної творчості в організації виступають її підрозділи (департаменти, відділи, сектори), сфера ж індивідуальних зусиль людей регламентується умовами “входження” їх до складу цих підрозділів.

Елементи інформаційної культури організації.

До елементів інформаційної культури організації належать:

- знання, вміння та досвід персоналу по роботі з інформацією, наявність у працівників достатнього мінімуму компетенцій, щоб досконало працювати з документованою інформацією, оцінювати її легітимність, що дасть можливість працівникам приділяти більше уваги виконанню основних функціональних обов'язків за посадою;
- наукоємні інформаційні продукти та послуги (вироби), як результат реалізації спільних в інформаційному середовищі цілей завдяки знанню законів його функціонування, уміння орієнтуватися в інформаційних потоках, системах та технологіях;
- впроваджені в організації сучасні інформаційні системи та технології, що дають можливість виробляти сучасні інформаційні продукти на надавати якісні інформаційні послуги;
- управлінська, нормативна та фахова (галузева) документація;
- інформаційні зв'язки між підрозділами організації (економічна інформація, імідж фірми).

Основні елементи ІКО подано на рис. 5.6.

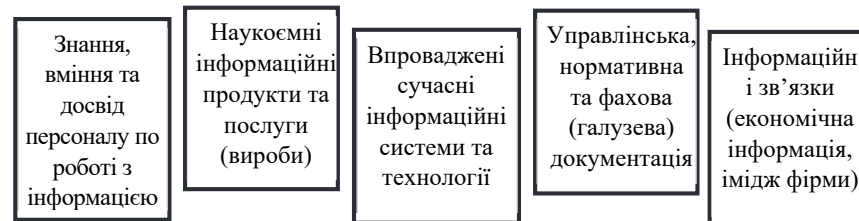

Рис. 5.6. Елементи інформаційної культури організації

ІКО, як правило, не обмежується знанням наукових засад реалізації інформаційних і технологічних процесів щодо ефективного забезпечення управління організацією.

Існують, зокрема, загальнотеоретичні проблеми, які є підґрунтям для вирішення прикладних завдань інформаційного забезпечення управління організацією, вибору тих чи інших підходів, що можуть забезпечити використання запропонованого інструментарію в процесі командного здійснювання ІТ-проектів з точки зору сучасних концепцій менеджменту, інформології, права, документознавства, лінгвістики, психології, культурології і т. д.

Різновиди інформаційної культури організації

Управління організацією реалізується серед людей з уже сформованими ідеалами, традиціями, нормами, правилами, в тому числі звичаями і прийомами роботи з інформацією, інформаційними системами та інформаційними технологіями, всіма наявними інформаційними ресурсами.

Як видно з табл. 5.3, в організаціях залежно від усталених взаємовідносин в колективі, тобто від наявної корпоративної культури, правил організаційної поведінки, можна зустріти й певні різновиди інформаційної культури суб'єкта управління.

Таблиця 5.3.

Різновиди інформаційної культури організації залежно від взаємовідносин у колективі

Назва	Різновиди	Примітка
<i>Бюрократична культура</i>	Має місце в організаціях з пірамідальною побудовою, в яких інформація слугує перш за все для централізованого формалізованого управління, жорсткого контролю за виконанням прийнятих рішень та дотриманням встановленого графіка	Менеджери користуються інформацією, щоб керувати підлеглими і максимально впливати на них. Така культура ґрунтується на системі влади, джерелом якої є компетентність
<i>Культура особистості</i>	Об'єднує працівників не для вирішення загальних питань, а для можливості вирішення кожним з них цілей особистої інформаційної культури	Основу такої організації, як суб'єкта соціального управління, становлять, як правило, творчі особистості, налаштовані на успіх

Продовження табл. 5.3.

<i>Культура взаємодії</i>	Передбачає можливість встановлення взаємної довіри щодо обміну інформацією, необхідною для вдосконалення бізнес-процесів, досягнення встановлених цілей та підвищення ефективності роботи організації, як суб'єкта управління	Прямий обмін інформацією про можливі зриви і провали в інформаційному забезпеченні управління, що вкрай необхідно для усунення проблем та адаптації до можливих змін
<i>Культура досліджень</i>	Відповідає за дослідження тенденцій попиту на інформаційні продукти та послуги, появу конкурентів і передбачення змін в ринковому середовищі, що ґрунтуються на його моніторингу та зборі необхідної інформації	Поділ на “зони” дослідницької культури в підрозділах, пов'язаних зі збором інформації, обслуговуванням клієнтів, дослідженнями інформаційного ринку та технологічними новаціями
<i>Правова культура</i>	Наукові засади інформаційно-правової культури такої організації, як суб'єкту управління, можна вивести через традиційні постулати теорії права, інформатики й правової інформатики, що виникли на межі зазначених наук	Визначається як певним чином історично сформована та закріплена в нормах права сукупність знань, яка відбивається в інформаційній діяльності чи поведінці співробітників
<i>Патерналістична культура</i>	Зближує працівників за їх відданістю ідеалам організації, усталеним традиціям. Успіх визначається в добросердих відносинах до своїх споживачів і турботі про співробітників	Робиться акцент на довгостроковій вигоді та командній роботі над інформаційним продуктом, згуртованості працівників і моральному кліматі
<i>Культура відкритості</i>	Містить відмову від застосування несучасних інформаційних систем і технологій, пошук нових перспектив їх впровадження, а також вивчення умов конкуренції на нових ринках інформаційних продуктів і послуг	Менеджер організації не лише передбачає зміни або адаптується до них, він перероблює саму базу конкуренції у самих різних напрямках інформаційної діяльності

Продовження табл. 5.3.

<i>Ринкова культура</i>	Спрямована на кінцевий результат, виконання головної мети та досягнення конкурентоспроможності і лідерства на ринку інформаційних продуктів та послуг. Успіх визначається в проникненні на інші сегменти інформаційного ринку	Керівники є жорсткими, вимогливими менеджерами, непохитні й налаштовані на перемогу. Репутація та успіх стають загальним надбанням, та в перспективі окреслюють конкурентні дії на інформаційному ринку
<i>Культура задачі</i>	Зорієнтована, насамперед, на вирішення завдань, реалізацію інформаційних проєктів, надання персоналу можливостей у виборі організаційних форм опрацювання інформації	Результативність діяльності організації визначається високим професіоналізмом співробітників та груповим, “кооперативним”, ефектом роботи з інформацією

Кінцевий результат роботи колективу організації – створення відповідної інформаційної культури як невід’ємної складової організаційної (корпоративної) культури, яка залежить від культури управління її керівника.

Як видно з табл. 5.3, якщо керівник має бажання створити професійну команду працівників, то кінцевим результатом його управлінської діяльності стають факторні соціально-психологічні ефекти, тобто ті “прирости”, які можна зафіксувати як духовний продукт закінченої управлінської праці, як новий рівень інформаційної культури суб’єкта управління, як ступінь злиття культури управління, організаційної культури та інформаційної культури організації в єдине ціле.

Процес формування ІКО тільки тоді може стати ефективним, коли розроблена програма діяльності на ринку інформаційних продуктів і послуг стає чітко сформульованою метою, регламентованою послідовністю дій, що ведуть до досягнення поставленої мети.

Крім того успішне вирішення завдань інформаційного забезпечення діяльності організації сприятиме цілісному вирішенню стратегічної політики, виконанню її місії як суб’єкта управління в інформаційному суспільстві.

Складники інформаційної культури організації

Як продукт спільної життєдіяльності працівників організації, ІКО виступає як система способів їх колективного існування, діяльності та взаємодії в роботі над інформаційним продуктом для досягнення спільних цілей, упорядкованих правил та соціально прийнятних технологій задоволення групових та індивідуальних інтересів і потреб, які реалізуються у формах людської діяльності

Рівень інформаційної культури суб'єкта управління, як правило, залежить від: досконалості організування інформаційного пошуку, оперативності роботи з інформацією, якості та достовірності її опрацювання, збереження і використання інформаційних ресурсів, чіткої постановки роботи складових інформаційної системи та колективного управління нею, тобто від досконалості інформаційного забезпечення діяльності цієї організації, застосуванні новітніх інформаційних технологій, довершеної взаємодії її працівників, їх командної роботи з інформацією.

Якщо декларується забезпечення організованості системи управління, упорядкованості взаємодії та цілісності функціонування її складових компонентів, то під забезпеченням слід розуміти досконали організаційно-правову базу та сучасні технології роботи з інформацією, побудову і структуру підрозділів організації, довершену та бездоганну діяльність її ІТ фахівців та керівника щодо управління нею.

Якщо в організації немає нормативної бази, то в результаті погіршується і саме управління, що свідчить також про низький рівень інформаційної культури суб'єкта управління. Саме стан інформаційно-технологічного забезпечення управління організацією, як показник ефективності та якості управлінської діяльності, досконалості командної взаємодії фахівців, є своєрідною цінністю, що відображає відповідний рівень інформаційної культури суб'єкта управління, складники якої зведено у табл. 5.4.

Кожен з перелічених складників інформаційної культури суб'єкта управління є невіддільним від інших, актуальним і потребує окремого розгляду та докладного роз'яснення, що й буде зроблено у наступних підрозділах.

Таблиця 5.4.

Складники інформаційної культури суб'єкта управління

Назва складника	Компетенції: здатності, знання, уміння, навички
Культура документування інформації	Знання і дотримання вимог щодо підготовки тексту документу (мовленнєва культура)
	Уміння уніфікувати документовану інформацію
	Знання нормативної бази створення та оформлення документів (дотримання чинних правил та інструкцій)
	Здатність забезпечувати юридичну грамотність (володіти правоводіловою культурою)
	Знання державних та міжнародних стандартів з керування документацією та термінологічних стандартів діловодства
	Навички бездоганно створювати е-документовану інформацію
Культура пошуку та опрацювання інформації	Уміння здійснювати інформаційний пошук згідно інформаційних потреб, формулювати інформаційні запити
	Здатність створювати і використовувати електронні бази даних та маніпулювати ними
	Знання можливостей традиційних та електронних інформаційно-пошукових систем, методик пошуку інформації
	Уміння реферувати інформацію, складати анотації і прес-релізи
	Здатність готувати та репрезентувати оглядову та аналітичну інформацію
	Навички структурування документованої інформації (аспектація, композиціонування та рубрикація)
Культура організування роботи зі службовими документами	Здатність долучати інформацію до документно-інформаційних систем і управляти нею
	Знання та навички щодо роботи з інформаційними ресурсами в документно-інформаційних системах
	Вміння моніторити виконання управлінських рішень
	Уміння захищати інформацію від несанкціонованого доступу до неї, впроваджувати програми захисту інформаційних продуктів та заходи щодо ліквідації вразливих місць
	Спроможність зберігати інформацію та швидко її знаходити в архівних підрозділах

Продовження табл. 5.4.

Інформаційно-технологічна культура	Здатність застосовувати ППЗ на основі поєднання інтелектуальних здібностей людини з функціональними можливостями інформаційних систем
	Спроможність впроваджувати новітні автоматизовані інформаційно-керуючі, діагностичні, інтелектуальні, експертні, проектувальні, аналітичні, пошукові та довідкові системи
	Вміння облаштовувати роботу електронної канцелярії для управління документами, їх пересиланням, групової роботи над ними та керування потоком робіт
	Уміння впроваджувати новітні інформаційно-комунікаційні технології, телекомунікації, хмарні технології та розгалужені сервіси
Праводілова інформаційна культура	Знання законодавчих актів у галузі інформації та документації
	Знання правових актів із документування та обігу інформації
	Знання нормативних актів, положень та інструкцій
	Забезпечення юридичної грамотності документів
Культура управління інформаційним забезпеченням діяльності організації	Системний світогляд та конкретно-професійні знання
	Компетентність та професійна творчість керівника
	Вміння узагальнювати, аналізувати і синтезувати інформацію в діяльності, пов'язаній із її пошуком, накопиченням, зберіганням і використанням (культура мислення)

Зазначені складники є об'єктами дослідження ІКО, але ними воно не обмежується, оскільки досліджує подібні процеси, пов'язані зі створенням та обігом в організації спеціальних видів документованої фахової або галузевої інформації (соціально-політичної, господарської, праводілової, фінансової, кадрової, природничої та ін.) окрім роботи з управлінською документацією.

Зведена схема складників інформаційної культури суб'єкта управління, для наглядності подана на рис. 5.7.

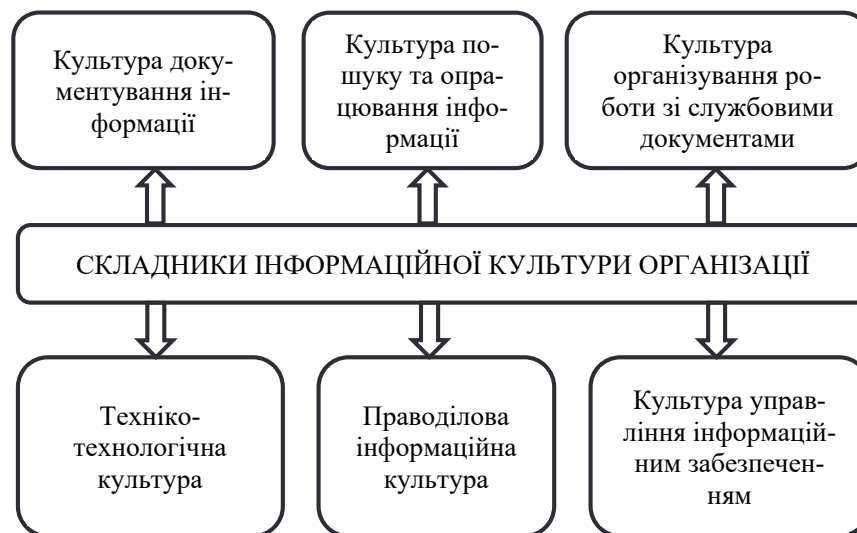

Рис. 5.7. Зведена схема складників інформаційної культури організації

ІКО – найважливіший чинник успішної професійної діяльності суб'єкта управління, а також успішної соціалізації його працівників в інформаційному суспільстві.

В наступних підрозділах будуть детально розглянуті основні складники інформаційної культури організації, дано їх визначення, проаналізована структура, зроблено відповідні висновки.

5.2. Культура документування інформації

Коло питань: *Характеристики культури документування. Дотримання вимог щодо підготовки тексту й структури документа. Уміння підвищувати якість документів завдяки їх уніфікації та стандартності. Знання нормативної бази створення та оформлення документів. Знання чинних державних та міжнародних стандартів. Забезпечення юридичної грамотності документів. Уміння бездоганно створювати електронні документи*

Характеристики культури документування.

Перша складова інформаційної культури організації – це культура документування інформації, культура створення

документа, яку можна подати як сукупність знань і умінь щодо своєчасного та досконалого створення первинної і вторинної інформації, її документостворення.

Документ, як зазначав відомий бельгійський вчений бібліотекознавець, фундатор науки про документ Поль Отле, є будь-яке джерело інформації, передання людської думки, знань незалежно від того, чи втілене воно в матеріально фіксованій формі або є провідником (передавачем) інформації в часі і просторі [264].

У словнику архівної термінології, підготовленому Міжнародною радою архівів, наведено:

Документ (record) – записана інформація, незалежно від форми або застосованого носія, що отримується або створюється агенцією, інститутом, організацією чи окремою особою для виконання їх статутних обов’язків або здійснення діяльності

Документом, як зазначено у міжнародному стандарті “Інформація та документація. Керування документаційними процесами. ISO – 15489/2018 вважається *записана інформація чи об’єкт, що має розглядатися як єдине ціле* [106].

За рівнем оброблення часом документи поділяються на:

первинні – документи, інформація яких є викладенням (описом) результатів опрацювання, дослідження і є оригінальною за своїм характером;

вторинні (інформаційні) – документи, інформація яких є результатом пошуку та аналітико-синтетичної переробки одного чи декількох документів.

Створення працівником організації первинних документів у більшості випадків включає такі операції:

- процес фіксації думки на обраному носіїві інформації;
- запис необхідних даних у документ;
- можливі математичні підрахунки;
- відповідне розміщення реквізитів документа;
- зчитування та перевірка зробленого;
- збирання необхідних підписів;
- візування та погодження документів у зацікавлених осіб;

- підписання документа керівником тощо.

При створенні вторинного документа основна увага працівником організації приділяється таким операціям:

- процес пошуку релевантної інформації;
- структурування документованої інформації;
- згортання інформації, яку передбачається перетворити у форму документа.

Зменшення витрат праці та часу на створення й опрацювання інформаційних продуктів, раціоналізація їх пошуку може підняти рівень культури документостворення.

Характеристики культури документування подано на рис. 5.8.

Рис. 5.8. Характеристики культури документування

Розглянемо кожну з них детальніше.

Дотримання вимог щодо підготовки тексту документа.

Існує тенденція до уніфікації засобів мови на всіх її рівнях: синтаксису, стилю, термінологічної лексики, фразеології, морфології, словотворення. У практиці документування первинної інформації насамперед слід дотримуватися загальних вимог щодо підготовки тексту документів.

Ділове текстотворення має необмежені можливості для реалізації культури документування за різних ситуацій через аналіз мовних засобів (лексичних, граматичних чи стилістичних), формування умінь і навичок мовленнєвої діяльності, оскільки воно:

- надає можливість інформувати про певні факти та явища суспільного життя, оцінювати діяльність окремих підприємств, робити певні висновки щодо ділових і моральних якостей фахівців, надавати конкретні пропозиції тощо;

- уможливорює перетворення в писемну форму вербальних і невербальних засобів мовлення відповідно до цілей та умов ситуації, проведення аналізу структури мовлення з урахуванням комунікативних якостей тощо;

- формує оцінне ставлення, критичну чи позитивну думку щодо вживання мовних засобів, дотримання основних правил складання тексту документа, проведення лінгвістичного аналізу, орієнтуючись на його види, структуру та семантичні особливості, дає можливість свідомо оволодівати змістом матеріалу залежно від напрямку, фаху тощо;

- закріплює практичні уміння і навички створення та оформлення документа, правила компонування його логічних частин, допомагає авторові професійно й грамотно оцінювати свої креативні здібності, тобто сприяє виробленню певного рівня культури письмового ділового мовлення.

Культура письмового ділового мовлення – це система вимог та рекомендацій стосовно вживання мови у письмовій мовленнєвій діяльності, це свідчення розвиненого інтелекту і високого рівня загальної культури особистості. Через мовленнєву культуру відбувається культивування самої мови, її вдосконалення, це найяскравіший показник стану розвитку суспільства, його моралі та духовності.

Одним із основних завдань культури письмового ділового мовлення має стати подолання мовних стереотипів, а необхідною умовою й комунікативними якостями повинні бути вимоги до тексту, як головного елемента документа. Вимоги, що мають бути виконані при складанні тексту документа подано на рис. 5.9.

Достовірність – викладені в документі факти відображають справжній стан речей.

Зміст тексту має точно відтворювати об'єктивну дійсність, а всі викладені в ньому факти відповідати реальному стану справ,

тобто бути адекватним – ясно виражати думку, почуття й волевиявлення засобами мови, бути зрозумілим для адресата. Адекватність мовлення стосується як повноти самовираження, так і забезпечення повноти сприйняття, оскільки для тих, хто готує текст кожне написане слово завжди зрозуміле, але не завжди воно зрозуміле для тих, кому воно адресоване.

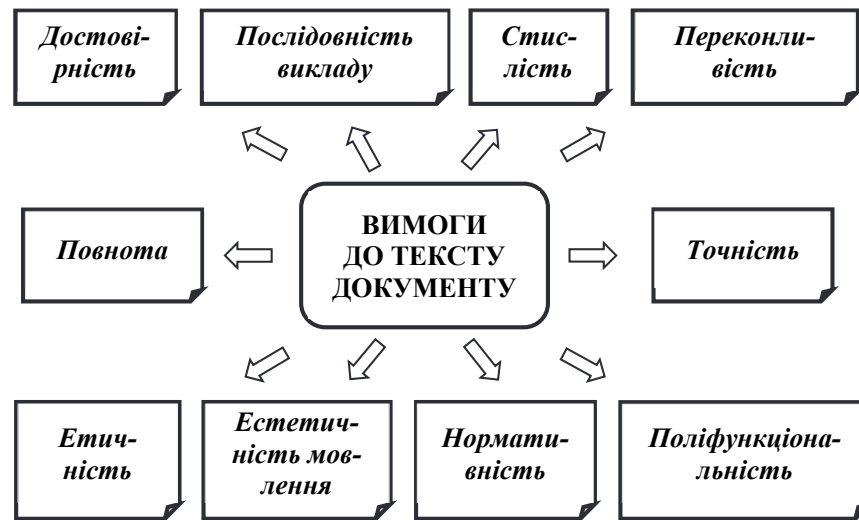

Рис. 5.9. Вимоги до тексту документа

Причиною помилок, як зауважує проф. Шевченко О.В. , часто буває неухважність тих, хто готує документ, їхнє небажання або невміння перевірити факти, підкріпити загальну думку точними даними, тобто відсутність культури документування [345].

Послідовність викладу – матеріал тексту має бути логічно побудованим, мати смислову точність і влучність думок та повноту, тобто найповніше відображати всі об'єктивні обставини, пов'язані з вирішенням того чи іншого питання.

Закони логіки не можна порушувати ні в загальній системі викладу, ні в переходах від однієї частини тексту до іншої, ні в окремих формулюваннях. Тому, готуючи складний за змістом документ, слід добре продумувати його логічну структуру.

А оскільки головною частиною будь-якого документа є виклад його мети, то вона і є основою логічної побудови змісту. Як

свідчить практика, вміщення в один документ кількох тематично різнорідних, логічно не пов'язаних між собою положень призводить до того, що частина їх не враховується в ході подальшої роботи з ним.

Невисока стандартизація нормативно-правових та організаційно-розпорядчих документів має компенсуватися чіткістю, точністю, суворою логічною послідовністю викладу, їх смисловим і словесним ототожненням. Документи цього типу, як підкреслює проф. Г.М. Швецова-Водка покликані відображати всю складність діяльності підприємств і установ, динаміку руху і зміни, що там відбуваються, розкривати й допомагати вирішенню непередбачених ситуацій та проблем, що повсякчас виникають в управлінській діяльності [344].

Стислість (лаконічність) – у тексті не повинно бути зайвих слів та смислових повторень, надмірно довгих міркувань не по суті справи, багатослівної аргументації.

Текст документа має бути написаний якісно, простою та зрозумілою мовою, без зайвого багатослів'я, повторень і неточних виразів.

Саме текст і фактична його реалізація – це та проблема вироблення культури ділового мовлення, розв'язання якої передбачає знання законів логічного й лексичного поєднання слів, умінь користуватися словесними формулами, розрізняти стильові особливості текстів, добирати до них відповідний мовний матеріал.

Вдале розміщення матеріалу, послідовний виклад, оптимально визначені характер та обсяг відомостей надають документованій інформації композиційної стрункості. У процесі викладу змісту не слід перевантажувати текст другорядними деталями, дрібницями, зайвими словесними прикрасами й надлишковими трафаретними формулами.

Автор документа мусить вміти виділяти головне, наводити вирішальні аргументи, підкріплюючи їх лише найнеобхіднішими фактами і цифрами.

Переконливість – текст службового документа має бути офіційним, виразним та обґрунтованим вагомими доказами. Зазначене повинно знаходити своє вираження у мовних конструкціях і словесних формулах текстів різного рівня стандартизації (звіт, діловий лист, акт, договір, наказ тощо), у їх логічних елементах (вступі, доказах, висновках).

Забезпечується переконливість обґрунтуванням висловленої в документі думки, доказовістю матеріалу, точністю в доборі цифрової інформації та фактів.

Урахування всіх фактів, повнота відомостей, всебічний розгляд проблеми особливо важливий у створенні нормативно-розпорядчих документів, на підставі яких вирішуються актуальні питання політичного, суспільного і господарського життя, судові справи, конфліктні ситуації. При цьому поняття “актуальність фактів” має характеризувати ступінь їх важливості саме в даний момент, за умов конкретної ситуації.

Повнота інформації – це показник, який вказує на міру достатності отриманих даних для вирішення того чи іншого завдання. Він дуже відносний, оскільки оцінюється по тому, наскільки дана інформація може допомогти при вирішенні певної проблеми.

Якщо інформації достатньо для прийняття правильного рішення – вона повна й зміст документа вичерпує всі обставини справи, пов’язані з вирішенням питання. Якщо немає, то її використання не принесе очікуваного ефекту.

Точність – одна з найважливіших властивостей висловлення думки автора документа, яка характеризує насамперед його зміст. Залежить точність від уміння автора дібрати такі слова у змісті документа, які повністю співвідносяться з предметами, явищами, діями. Точність мовлення передбачає, з одного боку, знання і вживання точних значень слів, словосполучень, речень, що відповідають нормам літературної мови, а з другого – уміння виражати свої думки так, щоб вони однозначно були сприйняті адресатом мовлення, не допускаючи подвійного тлумачення слів та висловів.

Найбільше можливостей для вираження точності писемного мовлення мають багатозначні слова, терміни, синоніми, омоніми, пароніми. Вкрай складно будувати висловлення, використовуючи іншомовні, застарілі, професійні слова, фразеологізми.

Нормативність – це дотримання правил писемного мовлення: правильне слововживання, побудова речень, усього тексту тощо. Нормативність – це “технічна” сторона мовлення, дотримання певних загальноприйнятих стандартів. Мові властива розвинена синоніміка та варіантність на фонетичному, лексичному і граматичному рівнях.

Оскільки існують граматичні, стилістичні, орфографічні й пунктуаційні норми слововживання, то й помилки в документі з'являються через порушення цих норм. При документуванні можуть траплятися такі помилки [288]:

- змістові (зайві слова, перекручення подій, невідповідність інформації певній думці тощо);
- мовленнєві (лексичні, фразеологічні, стилісти);
- граматичні (морфологічні і синтаксичні);
- пунктуаційні (неправильна розстановка розділових знаків).

Автору документа треба вміти вибирати оптимальні мовні засоби відповідно до предмета й мовленнєвої ситуації, уникати помилок, щоб не порушувати певного рівня культури ділового мовлення.

Етичність – текст документа має відповідати прийнятим у суспільстві нормам мовленнєвого етикету, що включає в себе і передбачає найрізноманітніші типові ситуації, за яких використовуються ті чи інші сталі мовні одиниці, шаблони – типові висловлювання, закріплені національно-культурними традиціями і ситуаціями в певному мовному середовищі.

Питання мовленнєвого етикету, як відображення культури ділового мовлення, набувають особливої актуальності й гостроти в управлінському документуванні.

Саме при складанні ділової документації треба особливо дбайливо й творчо вишукувати належну форму для оптимального викладу своєї думки, застосовувати стійкі мовні словосполучення, вилучати зайві слова, впроваджувати складні синтаксичні конструкції. Для цього авторові документа необхідно мати відповідний рівень внутрішньої культури, бути об'єктивним в оцінюванні тієї чи іншої ситуації.

Естетичність мовлення – це реалізація естетичних уподобань автора документа шляхом використання естетичних потенцій мови. Оптимально підібраний текст, уникнення нагромадження приголосних, різноманітність синтаксичних конструкцій, доречність цитат чи фразеологізмів, взагалі нестандартність мовлення – усе це резерви мови.

Словесний бруд, суржик, мовленнєвий примітивізм, вульгарщина – тривожні симптоми низької культури підготовки документа.

Поліфункціональність – це забезпечення застосування ділової мови в усіх видах управлінських документів. Культура

писемного ділового мовлення в будь-якому управлінському документі несумісна з багатослів'ям, надмірним використанням термінів та професіоналізмів, фальшивою патетикою тощо.

Існують чинники, ігнорування яких утруднює досягнення позитивного результату: надто велика кількість комунікативних якостей текстів, які взаємно доповнюють одна одну; їх важко відмежувати, провести чіткі грані.

Отже при створенні документа необхідно звести перелік комунікативних якостей культури мовлення до прийнятної з дидактичного погляду мінімуму, виокремити серед них найпотрібніші та найзручніші для подальшого розкриття, аналізу й відповідної оцінки.

Дотримання вимог щодо структури документа

Структура тексту – це його внутрішній устрій, зчленування його частин. Вона визначається вибраним стилем і жанром. У підручників одна структура, у законів – інша, у наукових статей – ще інша.

Описати всі можливі види структур тексту неможливо, тому розглянемо один найбільш поширений тричастинний вигляд структури, властивий офіційно-діловим текстам.

Як впливає з назви, тричастинна структура передбачає, що текст складається з трьох частин, а саме:

- вступу;
- основної частини;
- висновку.

Кожна з вищезазначених частин документа по-своєму важлива і відсутність хоча б однієї з них робить текст неповноцінним.

Для визначення структури тексту необхідно охарактеризувати такі поняття:

- *вираження тексту* (вираження мовними знаками; текст – вираження системи, її матеріальне втілення);
- *відокремленість* (єдине текстове значення, реалізація певної культурної функції та передача цілісного значення; “початок-кінець”);
- *структурність* (текст – це не проста послідовність знаків між двома межами; тексту властива внутрішня організація).

Основними ознаками тексту є: цілісність та зв'язність.

Цілісність являє собою смисловий зміст тексту. Цілісність має психолінгвістичну природу і не співвідноситься безпосередньо з лінгвістичною категорією; є вертикальною категорією, внутрішньою формою змісту тексту, засобом для структурування інформації.

Зв'язність (когезія) окреслює смислове поле тексту та є категорією логічного плану, яка наявна в письмових та підготовлених текстах. Зв'язність утворюється двома видами засобів:

- зовнішніми (граматичні та лексичні);
- внутрішніми (семантичні засоби описують спільність предмета та опису, цей процес пролягає весь текст, об'єднує все в єдине ціле).

Особливості структурування документованої інформації, включаючи питання аспектації, композиціонування та рубрикації детальніше розкриті в підрозділі 5.3.

Уміння підвищувати якість документів завдяки їх уніфікації та стандартності

Удосконалювати якість підготовки документів потрібно головним чином шляхом їх уніфікації та стандартності, що не тільки зменшує матеріальні й часові витрати та забезпечує інформативність документації, а й закріплює у вигляді нормативних вимог найбільш вдалі рішення, в тому числі завдяки можливостям застосування засобів комп'ютерної техніки.

Дослідження показують, що у ділових документах вживається близько 80% повторюваних слів. Щоб швидко, якісно й точно відобразити певний виробничий момент чи ситуацію, потрібно застосовувати готові широко відомі стандартні вислови, які сприймаються як сигнали певного типу інформації.

Стандартність – використання готових, перевірених практикою словесних формул, які легко сприймаються і точно описують ситуацію, яка неодноразово повторюється.

Стандартні вислови – явище культури писемного мовлення, вони виникають як наслідок опису однотипних, неодноразово повторюваних виробничих ситуацій.

Слова й словосполучення, особливо часто вживані у певних типах документів, утворюють своєрідний каркас їх змісту. В таких випадках складання документів має бути зведене до заповнення бланків. Застосування стандартних (електронних)

заготовок з трафаретними текстами, в яких залишаються місця для вставок, дає змогу значно зменшити час на підготовку документів, підвищити оперативність їх підготовки, опрацювання та сприйняття інформації.

Стандартність мови службових документів треба розглядати як ефективний спосіб скорочення невиправданого інформаційного надлишку за рахунок економії мовних засобів.

Процес підготовки стандартного тексту документа необхідно зводити до вибору словесних формул, але вибір має проходити серед досить обмеженої кількості стандартних конструкцій, потрібних у тому чи іншому випадку, заповнення пропусків формуляра та побудови за готовими зразками словосполучень і речень, не передбачених формулярами бланків.

Застосування стандартизованих мовних зворотів дає перевагу ще й у тому, що вони сприймаються з мінімальним напруженням та прискорюють процес складання документа, даючи змогу заощаджувати зусилля на пошуки відповідних форм вислову. Такі звороти відзначаються інформативною місткістю: адже вони сигналізують про зміст у найзагальнішій формі, зрозумілій для всіх і перевіреній тривалою практикою.

Безперечно, процес стандартизації мови ділових документів – це не “канонізація”, “узаконолення” певних конкретних висловів, а уніфікація моделі узагальненого зразка такого вислову. Як правило, це певний тип речення з чітко встановленим порядком слів і термінів, розміщенням групи підмета й групи присудка, головного й підрядного речень, який найкраще й найповніше охоплює ряд схожих ситуацій. За таких умов підготовка документа має зводитися до конкретного словесного наповнення зазначеної синтаксичної моделі [214].

Оскільки документування залишається одним з основних засобів реалізації управлінських функцій, то при уніфікації управлінських документів потрібно передусім установити чітку відповідність між управлінською функцією та змістом документа, в якому її має бути відображено. У зв'язку з цим при здійсненні уніфікації документів важливою передумовою є проведення обліку стану і, в разі потреби, уточнення організаційних аспектів управління, прав видання тих чи інших видів документів.

Завданням удосконалення форм документів мусить стати формування та впровадження обов'язкової норми обмежень, що дає

змогу відбирати найефективніші форми і правила зіставлення та оформлення документів, забезпечити їх подальше застосування.

Уніфікацію управлінських документів необхідно розглядати як організаційну діяльність, спрямовану на підвищення ефективності їх застосування у сфері управління. Завданням удосконалення форм документів при уніфікації має стати зменшення різноманітності документів за формою, типорозмірами та правилами оформлення. Це забезпечить скорочення часу на складання документів, їх оптимізацію, ущільнення записів, можливість вибіркового опрацювання, організацію багатоаспектного пошуку інформації та пристосування систем документації до умов функціонування систем електронного діловодства та процесів активного їх використання.

Культура документування інформації потребує створення єдиних правил складання і оформлення документів, застосування формуляр-зразків, які визначали б оптимальне розміщення кожного елемента документа, склад інформації, характер її викладу і логічну послідовність оформлення. Важливу роль у зменшенні витрат часу на оформлення документів та раціоналізацію роботи персоналу має відігравати впровадження різноманітних фірмових бланків, застосування набору штампів, печаток та інших допоміжних засобів.

З метою підвищення рівня культури документування інформації в апараті управління організації потрібно більш активно впроваджувати сучасні технології оброблення інформації, вводити електронні обліково-реєстраційні картки, автоматизоване друкування і зчитування надрукованих матеріалів, ширше застосовувати технічні засоби: запис інформації на диктофонах, сканування, фотографування, ксерокопіювання, перенесення інформації на електронні носії.

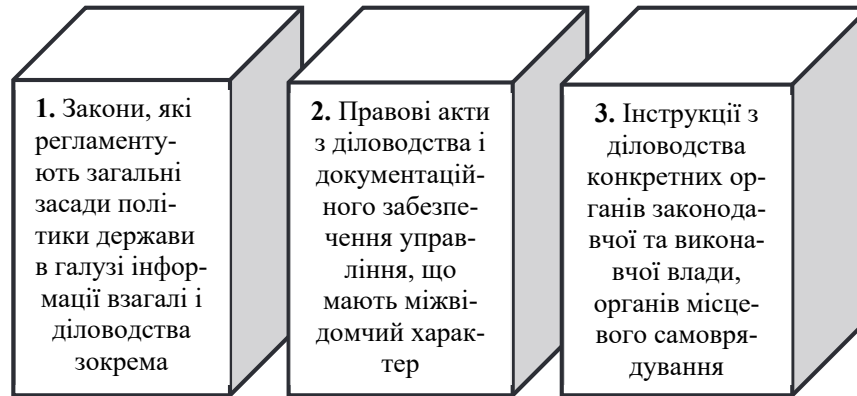
Доцільно також розробити в організації внутрішньовиробничі стандарти, що визначають технологію та організацію управлінських процесів, включаючи роботу з документованою інформацією.

Знання нормативної бази створення та оформлення документів.

Культура організації процесів документування передбачає дотримання певних вимог до створення документів, а також наявність

в організації певного переліку нормативних актів, які мають суттєве значення для забезпечення управлінської діяльності.

Нормативну базу роботи з документами можна поділити на кілька груп.

Першу групу становлять закони, які регламентують загальні засади політики держави в галузі інформації взагалі та діловодства зокрема. Це закони України “Про інформацію” [28], “Про Національний архівний фонд та архівні установи” [34], “Про електронні документи та електронний документообіг” [22], “Про електронні довірчі послуги” [23], “Про державну таємницю” [19], “Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах” [25] та інші нормативні акти.

Другу групу становлять правові акти з діловодства, що мають міжвідомчий характер. Це насамперед затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. за № 55 “Про деякі питання документування управлінської діяльності” [69]:

- Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну;
- Типова інструкція з діловодства в міністерствах, інших центральних та місцевих органах виконавчої влади;
- Регламент організації взаємодії органів виконавчої влади в електронній формі.

До другої групи належать також інструкції:

- “Інструкція з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об’єднаннях

громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації”, які затверджені відповідними Постановами Кабінету Міністрів України [70].

– “Інструкція про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави” [71].

До правових актів з діловодства, що мають міжвідомчий характер відносять також Правила організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, які затверджено Наказом Міністерства юстиції України 18.06.2015 № 1000/5, зі змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства юстиції № 1827/5 від 12.06.2018 та № 2277/5 від 04.07.2018 [98].

Окрім того, діє майже два десятки уніфікованих систем документації, що також належать до цієї групи. Це перш за все стандарти, які визначають вимоги до складання документів, вимоги до побудови формулярів-зразків, систем організаційно-розпорядчої документації, вимоги до її оформлення за певними схемами класифікації документованої інформації тощо.

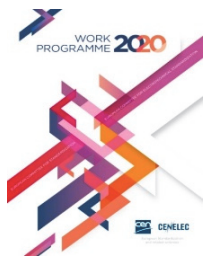
Третю групу нормативної бази складають різноманітні інструкції з діловодства конкретних органів законодавчої та виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, які розроблені на основі вищезазначених *Типових інструкцій* та *“Інструкції з діловодства за зверненнями громадян”*.

Це в більшості інформативні акти, що регламентують ведення спеціального діловодства.

Враховуючи, що нормативно-правові акти, які регулюють організацію роботи з документами в країні, мають обмежені сфери застосування і стосуються або окремих питань роботи з документами та окремих груп документів, або певних установ, в інтересах як держави і суспільства в цілому, так і окремих громадян, необхідно забезпечити таку культуру документування, за якої створення службової документації відбувалося б належним чином та за єдиними правилами.

Тим більше, що для прийняття виважених кваліфікованих управлінських рішень економічні методи управління постійно формують нові потреби фахівців у повній, оперативній та достовірній документованій інформації.

Знання чинних державних та міжнародних стандартів

У сучасному світі, де відбуваються постійні зміни, стає все більш актуально не лише керувати сьогоденням, а й, що важливіше – уявляти і визначати майбутнє. Глобальні суспільно-економічні перетворення відбиваються на вітчизняній інформаційній сфері змінами пріоритетів, адаптацією до ринку, прийняттям нових моделей функціонування, переглядом чинних стандартів, засвоєнням новітніх технологій, посиленням ролі виробника інформаційних продуктів і послуг.

За умов формування цифрового суспільства інтеграція України у світовий інформаційний простір розглядається як визначальний чинник цивілізаційного розвитку країни, імплементації міжнародних стандартів із інформаційної бібліотечної та архівної справи (ІБАС), визначення пріоритетних завдань сучасного періоду в контексті впровадження нових національних стандартів.

Термін **імплементація** (від англ. implement), означає «здійснення, забезпечення виконання», тобто забезпечення практичного результату й фактичного виконання конкретними засобами.

У контексті стандартизації ІБАС імплементацію треба розглядати як діяльність, що здійснюється міжнародними і державними органами, провідними інформаційними установами та асоціаціями з метою втілення норм міжнародних стандартів у національну практику.

На основі міжнародних стандартів та наукових досягнень, знань і практики розроблюються національні стандарти.

Прийняття міжнародних, регіональних стандартів, кодексів усталеної практики, інших прирівняних до них документів, їхня гармонізація, внесення змін регламентується стандартом ДСТУ 1.7 Національна стандартизація.

Гармонізований стандарт – це національний стандарт, що відповідає стандарту, розробленому міжнародною, або регіональною організацією зі стандартизації.

Гармонізовані (еквівалентні) стандарти можуть містити деякі відмінності: за формою, в пояснювальних примітках, в окремих спеціальних вказівках тощо.

Саме тому фахівцями використовуються терміни:

- **ідентичні стандарти** (гармонізовані стандарти, повністю ідентичні за змістом, структурою, викладом і за формою, тожний переклад);

- **модифіковані стандарти** (гармонізовані стандарти, що за змістом ідентичні, але відрізняються за формою подання, мають технічні відхилення).

Фахівці наголошують, що слід ретельно і зважено підходити до прийняття та впровадження в Україні національних стандартів, гармонізованих із міжнародними.

Прийняття міжнародних нормативних документів як національних в Україні відбувається:

- **методом перевидання** (передрук, переклад і перероблення);

- **методом підтвердження** (не потребує перекладу та передруку тексту міжнародного нормативного документа і застосовується мовою оригіналу).

Розробленням міжнародних стандартів серії ISO займається Міжнародна організація з питань стандартизації (International Organization for Standardization ISO – міжнародна міжурядова організація (місце перебування – м. Женева, Швейцарія), яка об'єднує 164 країни (членів і членів-кореспондентів та членів-абонентів).

У галузі інформаційної, бібліотечної, видавничої, та архівної справи цей процес здійснює **TK ISO/TC 46** “Інформація та документація”, який розробив та опублікував близько 130 стандартів. У роботі комітету бере участь 43 національних комітета, ще 30 виступають спостерігачами за його діяльністю.

Стандартизацією в Україні займається Національний орган стандартизації (НОС) – Державне підприємство “Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості”, наразі – Українське Агентство зі Стандартизації, раніше – Державний комітет України по стандартизації, метрології та сертифікації (Держстандарт України).

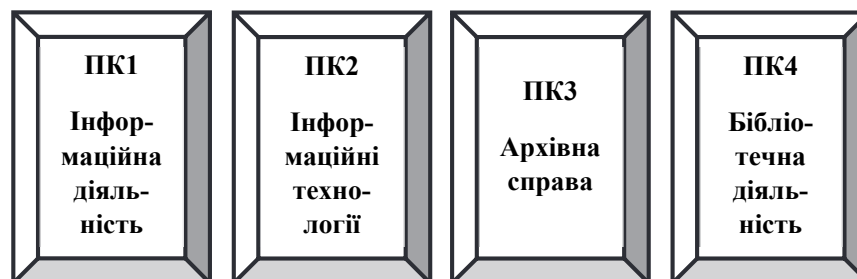

Стандартизацією у сфері інформації та документації в Україні опікується Технічний комітет стандартизації ТК 144 “Інформація і документація”, який в ІСО має статус спостерігача за діяльністю ТС 46.

Виконання функцій секретаріату цього комітету доручено УкрІНТЕІ (сьогодні Державна наукова установа “Український інститут науково-технічної експертизи та інформації”).

У складі ТК 144 “Інформація і документація” діє чотири підкомітети:

До національних нормативних документів у сфері документації та інформації належать діючі стандарти щодо дотримання принципів визначення формату, розмірів полів, розміщення реквізитів, правил оформлення і нумерації сторінок, поділу та нумерації тексту, прийомів виділення окремих його частин, керування документаційними процесами і т. д. (ДСТУ 3843 “Державна уніфікована система документації. Основні положення” [104].

Назви та позначення уніфікованих форм документів, що входять до класу уніфікованих систем документації (УСД), можна знайти в Державному класифікаторі ДК 010 Державний класифікатор управлінської документації (ДКУД) [105].

Основні лексичні одиниці, пов’язані з теорією та технологією діловодства й архівної справи, визначення основних понять, що ґрунтуються переважно на традиційному їх розумінні і водночас виходить з потреб практичної роботи в зазначених сферах діяльності, зміст яких узгоджено зі іншими національними та міжнародними стандартами у сфері інформації та документації розкрито в стандарті ДСТУ 2732 “Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять” [108].

Серед національних стандартів, через які впроваджено стандарти ISO можна назвати стандарт ДСТУ ISO 15489-1:2018 “Інформація та документація. Керування записами”, стандарти серії ДСТУ ISO 30300 [98], стандарт ДСТУ ISO 5127:2018 [106] “Інформація та документація. База і словник термінів” та інші нормативні документи (детальніше – в підрозділі 5.4).

Забезпечення юридичної грамотності документів.

У перекладі з латинської *“document”* означає доказ, свідчення. За своєю сутністю традиційно зміст категорії “документ” має розглядатись як письмовий акт, здатний бути доказом юридичних відносин чи фактів, з наявністю яких діюче правове поле й пов’язує юридичні наслідки.

Категорія “документ” може також розглядатися як матеріалізований об’єкт (твір), який містить, зберігає і передає певні результати розумової (інтелектуальної) діяльності людини, свідомо (або підсвідомо) закріплені (зафіксовані) будь якими засобами.

У юридичному аспекті (за допомогою природної чи штучної мови, технічних чи технологічних засобів) інформація вважається оформленим документом лише тоді, коли вона розміщена у встановленому порядку, що відповідно до діючого законодавства має правове значення. Отже, юридична грамотність створення службової документації, як підкреслює вітчизняний учений проф. В.В. Бездрабко, означає наявність права виходу та відповідність документів чинному законодавству і нормативним актам [125].

На основі вивчення діючих у системі соціального управління законів, нормативно-правових актів, посадових інструкцій, положень та процедур прийняття управлінських рішень культура організації процесів документування потребує прийняття спеціальних правил підготовки і видання нормативно-розпорядчих документів, що регулювали б порядок здійснення цього виду управлінської праці.

У правилах доцільно закріпити вимоги до:

- системного аналізу управлінських ситуацій;
- змістовного та всебічного вивчення питань, пов’язаних з підготовкою управлінського рішення;
- організаційних форм і методів підготовки управлінських рішень і забезпечення їх реалізації;
- предметного і технічного розділення управлінської праці на різних етапах формування рішень;

- форм залучення фахівців і наукових працівників до участі у їх підготовці;

- створення обов'язкових правил документування управлінських рішень і надання їм юридичної сили; застосування засобів правового забезпечення усних рішень тощо.

Важливою умовою використання комп'ютерних технологій у сфері документування також має бути їх правове регулювання. Адаптувати традиційні технології оброблення документів до відповідного рівня комп'ютерних технологій можна лише за умов забезпечення нормативного регламентування та оптимізації порядку процесу руху документів у системі управління.

Уміння бездоганно створювати електронні документи

Правове регулювання документування та документообігу має вирішувати питання, пов'язані з основними положеннями щодо: визначення поняття категорії “електронний документ”, його типів і видів; умов надання юридичної сили; вимог до оригіналів, дублікатів і копій документів; порядку засвідчення документів (електронно-цифровий підпис); правил реєстрації, зберігання, передавання та отримання електронних документів з інших організацій, головних принципів юридичної відповідальності за порушення порядку їх використання, порядку доступу до електронних версій тощо.

Електронний документ (ЕД) – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді бінарного коду, включаючи його обов'язкові реквізити.

Службовий електронний документ – офіційно зареєстрований службою діловодства або відповідним чином засвідчений електронний документ, що одержаний чи створений установою у процесі її діяльності та складається з обов'язкових реквізитів.

У Законі України “Про електронні документи та електронний документообіг” зазначено, що ЕД – це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа[22].

Оригіналом ЕД вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним цифровим підписом його автора, накладанням якого й завершується створення документа.

Упровадження інформаційних технологій ініціювало дискусії та дослідження концепції ЕД, його відмінностей та особливостей порівняно з традиційним документом на паперовому носії.

Так, деякі фахівці вважають, що ЕД може бути доказом дій або взаємодії та містити інформацію про їх зміст. Інші вважають, що він має бути відомий своїми метаданими та даними, пов'язаними з іншими даними, тобто з інформацією, яка визначає його соціальну визначеність та розуміння. При цьому різноманітні набори метаданих ЕД завжди мають бути юридичними, діловими, організаційними, процедурними доказами його автентичності, тобто доказами того, що ЕД відповідає зазначеному документу, створений або надісланий зазначеним автором або організацією, а вказаний на ньому час відповідає часу створення чи надсилання [344].

У розв'язанні проблем створення і довготривалого зберігання е-документів головна увага має приділятися надійності форматів та носіїв документації. Найбільш поширені формати електронних документів зведено в табл. 5.5.

Таблиця 5.5.

Формати електронних документів

Назва	Призначення
а) формати відкритого тексту (<i>plain text</i>)	
Microsoft (<i>Word</i> , <i>Excel</i>)	Широко використовуються в діловодстві для створення ЕД; не прийнятні для довготривалого зберігання
PDF фірми Adobe Systems Inc. (програма “ <i>Acrobat</i> ”)	Формат відкритої специфікації, визначений як стандарт (<i>ISO/DS 19005–1</i>) для довготривалого зберігання електронних документів
б) формати графічних зображень	
TIFF (<i>Tag Image File Format</i>)	Графічний формат, який рекомендується як стандарт високої якості зображень для широкого застосування і довготривалого зберігання графічних зображень
GIF (<i>Graphics Interchange Format</i>)	Графічний формат, рекомендований для передачі зображення каналами зв'язку; для довготривалого зберігання зображень не рекомендується
JPEG (<i>Joint Photographic Experts Group</i>)	Графічний формат з ущільненням інформації за мінімальних її втрат, використовується в інтернеті й в діловодстві; в цьому форматі ЕД надходять до архіву
інші формати (<i>pict, bmp і т.н.</i>)	Використовують у специфічних додатках і не рекомендовані для довготривалого зберігання зображень

Продовження табл. 5.5.

в) формати структурованого тексту	
SGML (<i>Standard Markup Generalized Language</i>)	Формат має можливості відкривання документів, зручний для їх довготривалого зберігання
XML (<i>Extensible Markup Language</i>)	Призначений для створення та зберігання структурованих ієрархічних даних незалежно від характеристик програмно-технічних засобів
г) формати аудіовізуальних документів	
FLAC (<i>Free Lossless Audio Codec</i>)	Призначений для кодування аудіоданих: зберігаються параметри аудіоданих оригінального аудіо електронних документів
Matroska (<i>The standard of multimedia container formats Matroska</i>)	Слугує для інкапсуляції даних аудіо- візуальних електронних документів : – аудіодані опрацьовуються аудіокодеком FLAC; – відеодані опрацьовуються відеокодеком H.264 із бібліотеки FFmpeg
MPEG-4* <i>AVC/H.264 у FFmpeg</i>	Призначений для створення відеоданих аудіовізуальних електронних документів Застосовується стиснення без втрат, формат специфікацій ISO/IEC 14496-10:2010, ISO/IEC 13818-1:2007/Cor.3:2011

* Перелік форматів даних електронних документів постійного і тривалого (понад 10 років) зберігання затверджено наказом Міністерства юстиції України № 1886/5 від 11.11.2014 .

Найбільш поширені носії електронної інформації зведено в табл. 5.6.

Створюючи е-документ, необхідно пам'ятати, що термін його зберігання має бути не меншим від строку, встановленого законодавством для відповідних документів на папері, а в разі неможливості такого періоду зберігання для збереження його автентичності мають бути передбачені заходи щодо дублювання чи періодичного копіювання.

Таблиця 5.6.

Носії електронної інформації

Назва	Призначення
<i>CD-ROM, CD-R, CD-RW</i>	Найпридатніші для архівного зберігання е-документів, мають відносно значну ємність запису; захищені від випадкового стирання; широко використовуються
<i>DVD (Digital Versatile Disk, Blu-ray Disk)</i>	Оптичні диски, з такими самими перевагами, як і CD, можуть зберігати до 125 GB інформації. Ці диски бувають різних типів й широко використовуються
<i>Флеш-накопичувачі, (USB, SSD)</i>	Носії інформації, що використовує флеш-пам'ять для збереження даних та підключається до комп'ютера чи іншого пристрою через USB-порт
<i>HDD (hard (magnetic) disk drive)</i>	Жорсткий диск або накопичувач на магнітних дисках виконує функцію енергонезалежного носія інформації (комп'ютерної пам'яті чи нагромаджувача інформації) з довільним доступом

5.3. Культура пошуку та опрацювання інформації

Коло питань: Уміння здійснювати інформаційний пошук. Здатність створювати електронні бази даних. Знання можливостей інформаційно-пошукових систем, методик пошуку інформації. Уміння опрацьовувати інформацію. Знання методик підготовки інформаційного документа. Навички структурування документованої інформації. Вміння оцінювати якість вторинного документу.

Створення вторинних документів потребує від працівників організації певної культури пошуку та опрацювання документованої інформації.

Так, культура пошуку інформації включає вміння розшукувати релевантні до запиту документи, відомості та факти, здатність створювати електронні бази даних, знання можливостей інформаційно-пошукових систем, дотримання відповідних методик пошуку інформації.

Культура опрацювання інформації, в свою чергу, включає вміння проводити аналітико-синтетичне оброблення інформації, знання особливостей згортання того чи іншого виду документованої інформації, загальних і спеціальних методик підготовки інформаційних документів, їх структурування.

Зазначене вимагає відповідних компетенцій працівників, колективної роботи з інформацією всього персоналу, а отже, знання сучасних надбань досконалого інформаційного забезпечення діяльності організації, здатності її фахівців та керівництва спільно використовувати свої знання та уміння у розбудові якісних процесів роботи з документованою інформацією, тобто забезпечення найвищого рівня культури організації й ефективного управління нею.

Уміння здійснювати інформаційний пошук

Розумова праця в будь-якій її формі завжди пов'язана з пошуком інформації. Пошук повідомлень серед наявних, що залучають щонайменше якусь інформацію про ті чи інші явища, об'єкти та процеси, є однією з найважливіших операцій з інформацією, яка потребує відповідних знань, умінь та погоджених дій усього персоналу організації як єдиного злагодженого механізму.

Інформаційний пошук (*IR – information retrieval, ІП*) – обов'язковий етап задоволення інформаційних потреб користувача, що охоплює весь діапазон комунікацій, котрий виникає між людиною та масивом інформації. Такий пошук здійснюється в довідниках, енциклопедіях, архівах, словниках, журналах, книжках та інших засобах зберігання інформації за деякими ключовими словами [261].

Сучасні системи для пошуку існують в мережі інтернет. Вони дають змогу знайти інформацію практично на будь-яку тему.

Той факт, що інформаційний пошук стає все складнішим доказів не потребує. Ускладнюється й сама система пошуку, поступово перетворюючись на спеціальну галузь знань. Знання і навички в цій сфері стають все більш обов'язковими для будь-якого фахівця.

Поняття підготовленості особистості до пошуку в цьому випадку передбачає дотримання нею певних складових (див. рис.5.10).

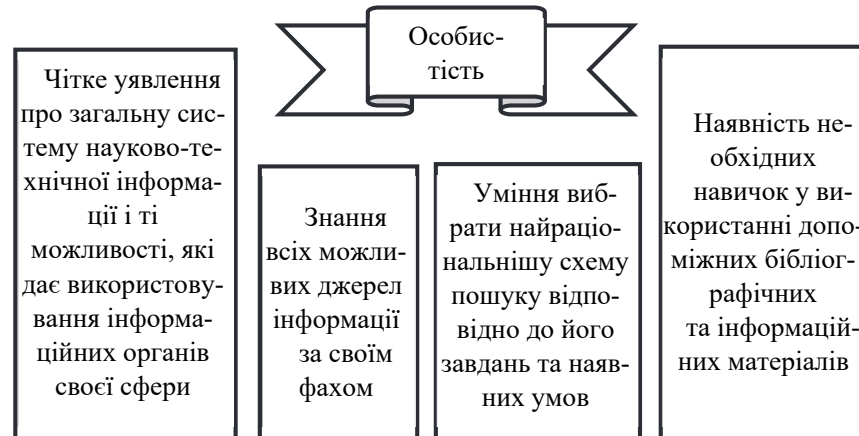

Рис. 5.10. Складові підготовленості особистості до інформаційного пошуку

Класичне поняття інформаційного пошуку базується на задоволенні **інформаційних потреб користувачів** (*information need*), тобто потреб у пошуку релевантної інформації як поточних, що зумовлені притаманною людині допитливістю і виражаються в її прагненні бути в курсі всього, що відбувається в світі, так і конкретних (спеціальних), які виражаються в прагненні отримати, необхідну для вирішення конкретного завдання інформацію.

Інформаційний пошук – це сукупність логічних та технічних операцій, кінцевою метою яких є пошук документів (текстів), відомостей про них, фактів і даних, релевантних до запиту користувача

Саме народжений в уяві людини образ і слугує еталоном, з яким вона порівнює всю наступну інформацію, що надходить до неї. Якщо отримана інформація має відношення до еталону, то вона вважається доречною, тобто релевантною.

Нерелевантною вважається інформація, яка не має відношення до еталона. При цьому, **релевантність** (англ. *relevance*) документа – це об'єктивне поняття, оскільки документи, релевантні запиту, можна порохувати, а от релевантність інформації – поняття суб'єктивне.

До першорядних понять теорії інформаційного пошуку, належить також поняття *пертинентності*, тобто відповідність знайдених документів або відомостей справжній інформаційній потребі дослідника, яку він може нерідко й сам ясно не усвідомлювати.

Із запропонованого розуміння змісту інформаційної потреби та механізму її задоволення випливає, що віднесення інформації, яка надходить до людини, до категорії релевантної, повністю визначається тим, який образ поставленого завдання склався в неї.

Варіанти здійснення інформаційного пошуку подано в табл. 5.7.

Таблиця 5.7.

Види інформаційного пошуку

Ознака	Вид пошуку	Примітка
За характером запиту	Знаходження документа або замовлення його копії	Пошук того чи іншого потрібного особі документа за його назвою, адресою або його шифром
	Знаходження фактографічних даних	Ознайомлення з анотацією, рефератом або, в разі необхідності, вивчення всього документа
За метою пошуку	Документальний	Пошук документа або відомостей про нього
	Фактографічний	Пошук даних, фактів, відображених у документах
За семантикою документа	Формально-механічний	Застосовують у роботі з каталогами, коли шукають адресу (шифр) або ж роблять бібліографічний опис документа, а також у найпростіших механізованих та автоматизованих ІПС
	Семантичний (зміст документа виражається штучно створеною інформаційною пошуковою мовою)	Початковий документ скорочують різними засобами, які відображають зміст, тобто створюють його заміник, пошуковий образ документа (ПОД). Такий самий заміник створюють для запиту – пошуковий образ запиту (ПОЗ)
	Ситуаційний	Передбачає більш глибоке значення перероблення документів та інформації, коли логічним опрацюванням з існуючої інформації утвориться нова

Семантичний пошук, як підкреслює український вчений доц. В.М. Варенко відбувається шляхом зіставлення ПОЗ і ПОД за відповідними правилами і надає можливість зберігати в пам'яті великі масиви інформації [132]. Пошук програмним засобом підвищує його оперативність, але при цьому можуть бути втрачені релевантні документи, а також частково можуть видаватися документи не релевантні запиту.

Ситуаційний пошук здійснюється в інформаційно-логічних системах.

Одна й та сама інформація повторно може стати предметом споживання, якщо вона буде надана іншому споживачеві або якщо перед тим самим споживачем знову стане та сама потреба, або якщо запас знань споживача зростає і він побачить у цій інформації нові аспекти.

Таким чином, інформаційні потреби носять суто індивідуальний (персональний) характер. Зазначені потреби залежать не тільки від особливостей завдань, що вирішуються, а й від психологічних, освітніх та інших особистих рис посадової особи, яка приймає рішення.

Розрізняють також колективні та індивідуальні, явні та неявні, дійсні та недійсні типи інформаційних потреб.

Основні види інформаційних потреб викладено у табл. 5.8.

Таблиця 5.8.

Основні типи інформаційних потреб

Ознака	Вид потреби	Примітка
<i>За характером особи</i>	Поточна	Зумовлена притаманною пересічній людині допитливістю, що виражається в її прагненні бути в курсі всього, що відбувається навколо
	Конкретна (спеціальна)	Виражається в прагненні отримати інформацію, необхідну для вирішення конкретного завдання – дослідницького, професійного, управлінського тощо
<i>За кількістю споживачів</i>	Колективна	Не може існувати поза потребами конкретних індивідів. Але колективна потреба – це не проста сума особистих потреб
	Індивідуальна	Може збігатися з колективною, а може бути самотійною та відображати особливості діяльності індивіда

Продовження табл. 5.8.

За рівнем адекватності	Явна	Обумовлена зменшенням (збільшенням) інформації або отриманням додаткової
	Неявна	Побічна потреба, яка супроводжує особу. Вона пов'язана, як правило, з економічними або соціальними проблемами і має непрямий характер
За ступенем реальності	Дійсна	Здійснена реальність у всій своїй сукупності – реальність не тільки потреби, але і втілених ідей, цілей, ідеалів, суспільних інститутів, загальноприйнятого знання
	Уявна	Потреба, що виникла після того, як на особу вплинули ззовні – родичі, друзі, суспільство

Процес інформаційного пошуку в загальному вигляді можна подати як послідовність операцій, спрямованих на збирання, оброблення та надання зацікавленим особам необхідної для них інформації.

Уміння здійснювати інформаційний пошук полягає в чіткому дотриманні етапів інформаційного пошуку (рис. 5.11).

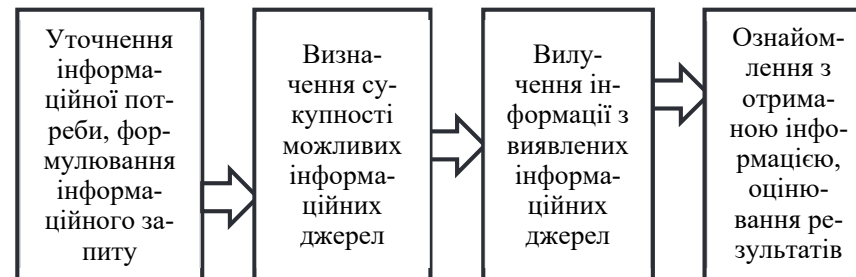

Рис. 5.11. Етапи інформаційного пошуку [133]

Підвищити ефективність інформаційного пошуку можна завдяки розумінню змісту запиту та поєднанню різних зовнішніх баз даних.

Для пошуку і збирання повідомлень, що несуть потрібну інформацію, використовують різноманітні засоби і методи: опитування; спостереження, досліді; експериментування

(випробування); анкетування; консультації з фахівцями з питань, що вивчаються; читання відповідної літератури; перегляд відео- та телепрограм; робота з документами в бібліотеках, архівах; запити до інформаційно-пошукових систем мережі інтернет.

Здатність створювати електронні бази даних

Прийняття ефективного управлінського рішення потребує від сучасного менеджера компетенцій знаходження якомога більше релевантної інформації, її збереження і раціонального використання.

Зібрана автоматизованими системами управління інформація, записується у відповідні сховища даних, і на їх основі можуть створюватись електронні архіви. Зазначені систематизовані сховища – це й є бази даних, тобто впорядкований за певними правилами набір взаємопов'язаних даних, що потрібні для управління виробництвом, організації економічних зв'язків, реклами продукції тощо.

База даних (БД) – систематизоване сховище даних, яке слугує для того, щоб накопичена окремою людиною чи суспільством інформація, була доступна для подальшого використання

Робота з базами даних складається з таких етапів:

- 1) створення структури БД;
- 2) введення даних;
- 3) редагування структури і даних;
- 4) пошук інформації в БД;
- 5) оформлення звітів [135].

Для створення баз даних, а також для маніпулювання ними використовуються спеціальні програми – системи управління базами даних (СУБД) – спеціальні пакети програм, що забезпечують створення, супроводження і використання баз даних багатьма користувачами.

Однією з найвідоміших СУБД є MS Access, основні функції якої подано на рис. 5.12.

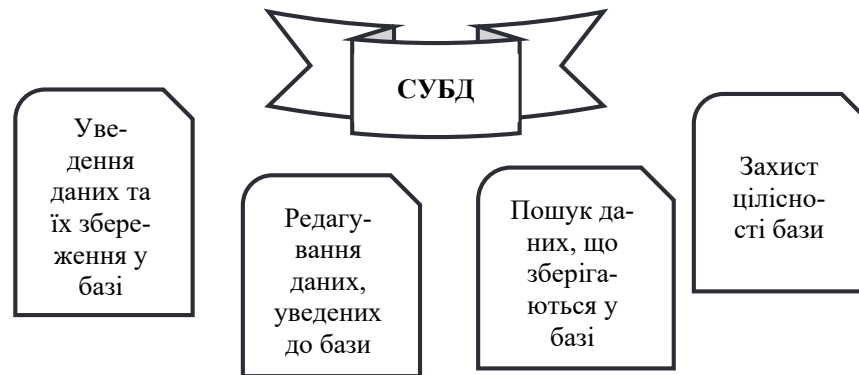

Рис. 5.12. Основні функції СУБД

Значного поширення набули СУБД, які зберігають базу даних з інструментами для опрацювання інформації. Разом з тим існують інформаційно-пошукові системи (ІПС), які здатні працювати з різними базами даних. Такі системи можуть здійснювати пошук інформації за запитом користувача.

Різновиди баз даних наведено в табл. 5.9

Таблиця 5.9.

Основні види баз даних

Ознака	Примітка
Вид інформації	За галузями знань (математика, історія, література, мистецтво)
	За мовою подання (українська, білоруська, німецька...)
	За алфавітом стосовно ключових слів (довідники, словники)
	За типами повідомлень і носіїв для книжок – бібліотеки, для документів – архіви, для кінострічок – фільмотеки і т. д.)
Характер інформації	Фактографічні (містять відомості стосовно певної предметної сфери або галузі діяльності)
	Документальні (для розміщення офіційних документів)
Організація даних у базі	Ієрархічні (розміщення елементів даних у певному порядку від вищого до нижчого) у вигляді дерева; вирізняються впорядкованістю

Продовження табл. 5.9.

	Мережні (сукупність об'єктів різного рівня, де кожен об'єкт може бути пов'язаний з іншими); вирізняються гнучкістю
	Реляційні (сукупність елементів даних, організованих у вигляді набору формально описаних таблиць); найбільш поширені
Вид розміщення	Локальні, або централізовані (зазначена база даних підтримується на одному комп'ютері)
	Розподілені (частини такої БД розміщують на різних комп'ютерах мережі)
Структура даних	Структуровані (структурований опис типу фактів за допомогою схеми даних (більш відома як модель даних))
	Неструктуровані (повнотекстові БД, містять неструктуровані тексти статей чи книг у формі, що дає змогу здійснювати швидкий пошук; наприклад, як Вікіпедія)

Основним режимом роботи з БД для користувача є режим отримання інформації. При цьому нарівні з інформаційним пошуком у БД потрібно здійснювати перетворення: редагування, упорядкування, групування та елементарні обчислення даних для видачі користувачеві різних довідок, звітів тощо.

Зазначені перетворення у БД виконуються за допомогою запитів, що дають змогу переглядати, аналізувати і змінювати дані з декількох таблиць.

Знання можливостей інформаційно-пошукових систем

У зв'язку з появою Веб (Web) поняття пошуку в середовищі інтернету набуло іншого змісту. Поняття пошукової системи (Search Engine) стає більш широким та глибшим.

Наведемо визначення поняття “інформаційно-пошукова система” (ІПС):

Інформаційно-пошукова система – це комп'ютерна програма, яка знаходить (finds) інформацію в Інтернеті шляхом пошуку слів, які були введені, як запит [132]

Пошукова система являє собою комп'ютерне програмне забезпечення для пошуку даних (з текстів або баз даних) для

отримання конкретної інформації. Зазначене може бути веб-сторінкою у веб-мережі, яка використовує таке програмне забезпечення для пошуку ключових слів на інших сайтах.

Інформаційно-пошукова система використовує в контексті Веб спеціалізоване програмне забезпечення, яке має на вході від користувача пошуковий/і термін/и і на виході надає список веб-сторінок, які вважаються найбільш релевантними.

Більшість пошукових систем мають досить значні бази даних, що містять мільярди веб-сторінок.

Типи пошукових машин та особливості їх застосування на практиці подано в табл. 5.10.

Таблиця 5.10.

Особливості пошукових машин

Назва пошукового механізму	Особливості застосування	Приклад системи
Пошукові системи (<i>Search Engines</i>)	Найбільш популярний та загальноживаний клас ІПС, що мають базу даних веб-сторінок; скануючий робот; пошук здійснюють за ключовими словами	Яскравим прикладом такої системи може бути пошукова система <i>Google</i>
Веб-каталоги (<i>Web Directories</i>)	Мають колекцію веб-ресурсів; організовані за тематичними категоріями в ієрархію; організація в категорії та ін. робиться вручну	Домірним прикладом зазначеної системи значиться загальновідомий каталог <i>Yahoo</i>
Віртуальні бібліотеки (<i>Virtual Libraries</i>)	Мають колекцію веб-джерел; оцінюються фахівцями з предметної галузі; недостатньо автоматизовані; живляться людськими ресурсами	Прикладом є бібліотечний індекс інтернету – <i>Librarians Index to the Internet</i> <i>www.lii.org</i> .
Мета-пошукові механізми (<i>Meta-Search Tools</i>)	Користуються попитом, оскільки повертають більш короткий список посилань, що психологічно більш прийнятно для людини	Класичним прикладом такої системи може бути <i>Meta Crawler.com</i>

Відмінність між машинами перших двох відмічених у табл. 5.10 типів практично незначна, оскільки машини з класифікованими списками допускають пошук за запитам певних видів. У свою чергу, запитальні машини часто містять класифіковані списки ресурсів, але вони бідніші за змістом. Машини кожного з вищезазначених типів можуть бути орієнтовані як на спеціалізований пошук, так і на пошук загального характеру.

Машини-каталоги і мета-машини створені для забезпечення більшої доступності існуючих.

Розвиток технологій інформаційного пошуку відтворив інтенсивне використання:

- мета-інформаційно-пошукових систем;
- багатоагентних інформаційно-пошукових систем;
- систем, побудованих на реалізації онтологічних, мовних та управлінських угод і т. п.

Більшість інформаційно-пошукових систем йдуть шляхом розвитку персоналізації пошуку, тобто більш якісного розпізнавання та задоволення потреб користувача.

Традиційні пошукові системи стають все більш точними та об'ємними, однак вони не можуть перевершити інтелект людини. Вони можуть лише порівнювати слова, а не зміст ідеї, яка обговорюється ними. Нові пошукові системи можуть допомогти зробити пошук більш багатозначним, суб'єктивним і прив'язаним до завдань (task-based), що стоять перед користувачем.

Таким чином, розвиток пошукових систем йде шляхом, метою якого є задоволення потреб індивідуального користувача, з його можливостями, перевагами, характером, рівнем підготовки і отриманих знань тощо.

Уміння опрацьовувати інформацію

Опрацювання повідомлень необхідне для виявлення інформації, яку вони несуть. При цьому повідомлення є інформаційними моделями процесів і явищ, описаних у них.

Слово “модель” означає образ, зразок, заміник, опис. Різні типи моделей використовують для опису та вивчення тих чи інших характеристик об'єктів навколишнього світу.

Аналітико-синтетичне оброблення дає можливість з наявних повідомлень виводити різні твердження та їх обґрунтування, висновки, узагальнення, тобто здобувати вторинну інформацію,

подаючи результати у вигляді нових повідомлень, правил, тверджень, виявлених закономірностей, здійснюючи таким чином синтез нових знань, вторинної, аналітичної інформації.

Аналіз і синтез – це загальнонаукові методи пізнання. Всі методи інформаційно-аналітичної роботи побудовані навколо таких параметрів, як аналіз та синтез

Аналіз передбачає розчленування об'єкта вивчення на складові, виявлення його властивостей, відношень тощо. Аналіз дає можливість нарізно вивчати окремі складові об'єкта.

Аналітичний метод – це інструмент пильного дослідження особливостей і специфіки внутрішньо-системної взаємодії, і він неодмінно містить у собі результати абстрагування, спрощення, формалізації. Сутнісне завдання аналітичного методу полягає в тому, що він спрямований на виявлення внутрішніх тенденцій і можливостей розвитку об'єкта.

Синтез – це вивчення об'єкта в його цілісності, єдності, взаємозв'язку його частин та властивостей. Синтез – навпаки, це з'єднання компонентів складного явища. Синтетичні знання – знання, що розширює попередній досвід, конструює щось нове [135].

Відмітною властивістю синтезу є те, що цей метод реалізує себе, виходячи за рамки наявної основи (наприклад, людина, аналізуючи політ птахів застосовувала отримані висновки для створення спочатку примітивних літальних апаратів, аеропланів, потім – гвинтокрилів, літаків, космічних кораблів).

Розглядаючи аналіз і синтез як загальнонаукові методи навчання, в аналітико-синтетичній обробці інформації їх одночасно розглядають і як прийоми, що дають змогу багатоаспектно характеризувати документи. Таке розуміння аналізу і синтезу пояснюється тим, що в документах показано результати, досягнуті на тому чи іншому ступені процесу пізнання. Такі види опрацювання інформації, як науковий переклад, реферування, досить чітко, хоч і з неоднаковою повнотою, відбивають цей шлях.

У ході інформаційного аналізу вивчається документ, тобто виявляють його ознаки, властивості та елементи, необхідні для характеризування цього документа за допомогою того чи іншого виду наукового оброблення. Так, при складанні бібліографічного

опису з'ясовують відомості про авторів, назву документа, де і коли його було опубліковано тощо[131].

При систематизації та предметизації аналізують перш за все зміст документа, з'ясовують його головну й другорядні теми, проблеми, аспекти розгляду їх тощо. Одержані в результаті аналізу відомості об'єднують, тобто синтезують – у формі бібліографічного опису, у формі позначення класу, до якого зараховано документ, в інших формах. Таким чином, у процесі синтезу створюється новий документ, в якому подано новий взаємозв'язок елементів.

Кожному виду наукового оброблення притаманне певне співвідношення аналізу і синтезу, певний рівень проведення їх. Так, аналіз і синтез, що здійснюються при складанні бібліографічного опису, як правило, значно простіші, ніж у процесі анотування, індексування.

Слід зазначити, що аналітико-синтетичне оброблення документів не обмежується лише згортанням інформації, здійсненням аналізу і синтезу. Їй притаманне також використання *методу абстрагування*, який допомагає виділити з усіх ознак документа саме ті, що найцікавіші користувачам, відкинути другорядні.

Метод узагальнення забезпечує згортання інформації, яку містить первинний документ, передбачає застосування способів перетворення великих обсягів інформації у компактнішу, але досить містку форму.

Знання методик підготовки інформаційного документа.

Різноманітні інформаційні документи, про які вже йшла мова в третьому розділі посібника, об'єднані цільовим призначенням і методикою їх підготовки. На практиці існують певні методики підготовки інформаційних (вторинних) документів:

- загальна (для всіх видів);
- часткова (для певного виду).

Загальна методика підготовки інформаційного документа охоплює ряд послідовних операцій. Розглянемо загальний алгоритм процесу підготовки інформаційного документа більш детально.

Алгоритм підготовки інформаційного документа

1. Уточнення інформаційної потреби споживача (споживачів) інформації, визначення кола і послідовності перегляду інформаційних джерел.
2. Визначення цільового призначення інформаційного документа, який відповідає інформаційному запиту споживача.
3. Бібліографічний пошук і відбір існуючих інформаційних документів
4. Повне виявлення, по можливості, первинних документів, профільних з інформаційним запитом споживача (інформаційна розвідка, попередній аналіз документів).
5. Критеріальний аналіз виявлених первинних документів та диференціація їх на “потрібні – непотрібні”, відбір необхідних для здійснення аналізу і їх синтезу (проміжний аналіз).
6. Остаточний аналіз характеристик первинних документів для синтезування інформації.
7. Отримання нової синтезованої вторинної інформації в результаті АСПІ
8. Визначення структури та послідовний виклад змісту вторинної інформації в інформаційному документі [215].

Розглянемо докладніше кожен операцію, пов’язану зі створенням інформаційного (вторинного) документа.

1. Уточнення інформаційної потреби, визначення кола і послідовності перегляду інформаційних джерел.

Вихідним для створення інформаційного документа є конкретний інформаційний запит споживача (споживачів), який відображає його потребу у вторинній інформації. Для того щоб мати повне уявлення про інформаційну потребу, створюють особливий пошуковий образ запиту – ПОЗ.

Складові пошукового образу запиту подано на рис. 5.13.

Кожен первинний і вторинний документ має свій конкретний набір специфічних ознак, що створюють його пошуковий образ.

Пошуковий образ документа (ПОД) – це узагальнена програма конкретного документа, його інформаційна формула (див. рис 5.14).

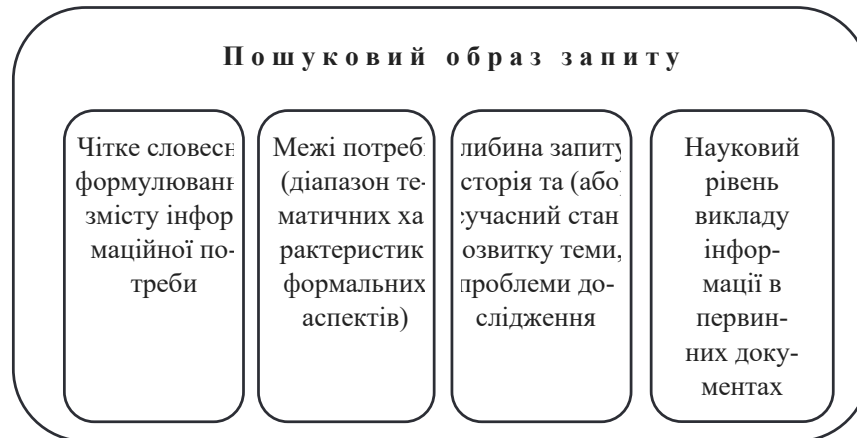

Рис. 5.13. Пошуковий образ запиту – ПОЗ

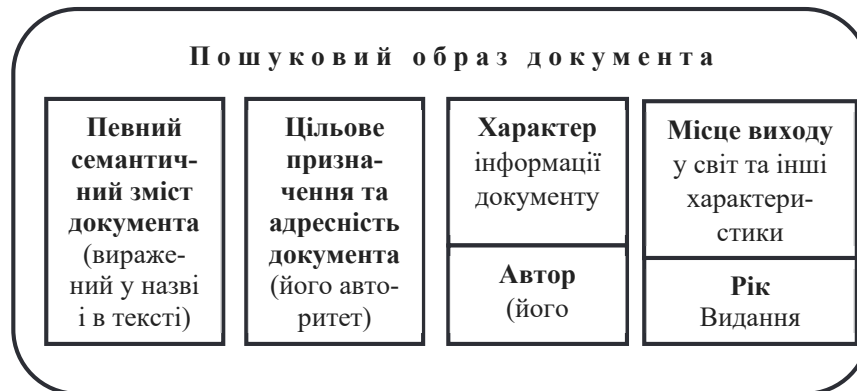

Рис. 5.14. Пошуковий образ документа – ПОД

2. Визначення цільового призначення інформаційного документа, що відповідає інформаційному запиту споживача.

Відбір первинних документів для створення вторинних документів здійснюють шляхом зіставлення ПОЗ і ПОД.

Таке порівняння динамічне, у ньому пошукові образи перебувають у зіставленні, взаємодії, взаємовпливі (ПОЗ <—> ПОД).

Результатом порівняння є винесення рішення про вилучення первинного документа з масиву чи потоку для його всебічного аналізу та синтезу з метою включення згорнутої інформації до інформаційного документа, який містить інформацію вторинного рівня згортання.

Відповідність у системі ПОЗ < – > ПОД може бути частковою і повною. Показником зазначеної відповідності є релевантність – смислова відповідність між інформаційним запитом і отриманим повідомленням.

Рівень релевантності, як зазначає проф. Столяров Ю. М. [316], залежить від різних варіантів відповідності ПОЗ і ПОД.

Можливі варіанти зв'язку відповідності ПОЗ і ПОД для наглядності зведено в таблицю 5.12.

Таблиця 5.11.

Можливі варіанти зв'язку ПОЗ і ПОД

Варіант зв'язку	Опис зв'язку	Примітка
“Тотожність”	Повний збіг усіх параметрів та характеристик ПОЗ і ПОД	Документ порівняно з іншим стає пріоритетним для споживача
“Включення”	ПОЗ є ширшим, ніж ПОД	Документ підлягає науковому обробленню
“Підпорядкування”	Зв'язок ПОД є релевантним, але ширшим за своїми характеристиками, ніж програма ПОЗ	Первинний документ несе надлишкову інформацію, створює інформаційний “шум”, потрібну інформацію можна вилучати із частини документа
“Перетинання”	Збігаються лише окремі елементи ПОД і ПОЗ	У такому разі до вторинного документа включають лише частину оригінальної інформації за профілем запиту
“Схожість”	Програма ПОД та ПОЗ близькі одна до одної	Такий зв'язок враховують, коли відбирають первинні документи із суміжних галузей знання
“Відмінність”	ПОД і ПОЗ не мають загальних характеристик	Первинний документ вилучають з процесу наукової обробки

3. Бібліографічний пошук і відбір інформаційних документів.

Проводиться з метою відбору релевантних (відповідних бажаному) і пертінентних (тобто відповідних знайдених ІПС запиту) документів.

Основним джерелом відомостей про первинні документи для виявлення та їх відбору є бібліографічні покажчики, БД, бібліотечні (карткові та електронні) каталоги. Саме в них створюють ПОД.

Якість відбору первинних документів буде тим вищою, чим повнішою є інформаційна формула кожного документа. інформаційна формула підвищується в такій послідовності: *бібліографічний опис* – > *бібліографічний опис з анотацією* – > *бібліографічний опис з рефератом* [316].

4. Виявлення профільних документів

Виявлення профільних документів (попередній аналіз, інформаційна розвідка) дає змогу, по можливості, якомога повніше визначити основне коло можливих документних джерел інформації, що відповідають профілю інформаційних запитів споживачів: вітчизняних, зарубіжних, нових, за минулі роки тощо.

Саме такий вичерпний масив з теми може стати об'єктом проміжного, попереднього аналізу, поділу документів на “потрібні – непотрібні”.

5. Критеріальний аналіз виявлених профільних документів.

Всебічне вивчення змістових і формальних характеристик первинних документів дає можливість виявити ті з них, які відповідають набору пошукових ознак інформаційної потреби.

Основні пошукові ознаки інформаційної потреби наведено на рис. 5.15.

Рис. 5.15. Основні пошукові ознаки інформаційної потреби

Інформативність документа – це кількість і якість інформації, цікавої для споживача. Основним показником інформативності документа, як підкреслює проф. Г.М. Швецова-Водка [344], є новизна інформації.

Критерій *новизни, оригінальності* документа має, як правило, подвійне значення: інформація може бути новою з погляду поінформованості споживача і з погляду розвитку тієї чи іншої галузі. У другому випадку інформацію називають оригінальною, первинною, такою, що не має аналогів у своїй сфері.

Саме новизна інформації з погляду розвитку науки, техніки, економіки, культури є основним критерієм інформативності документа.

Перевага надається узагальнювальним документам, які підсумовують розвиток наукових, прикладних та інших досліджень. При цьому, як правило, беруть до уваги:

- територіальні та хронологічні ознаки,
- характер викладення матеріалу,
- місце видання,
- установу, що видала документ,
- його цільове і читацьке призначення: якій групі споживачів його адресовано, для вирішення яких завдань його можна використати.

Велике значення має ім'я автора, його авторитет. Якщо автор документа відомий як видатний фахівець або вчений, кожна публікація якого робить певний внесок в науку і т. ін., вірогідність відбору документів саме цього автора є досить високою.

Пріоритет надають документам, що мають підвищений попит користувачів. Враховують також кількість посилань на них у наукових виданнях, характер оцінок їх у критиці з боку опонентів, частоту анотування книг і статей у реферативних журналах, бібліографічних покажчиках.

Виявити кількість посилань на певний документ можна, наприклад, за покажчиками цитованої літератури, які видають у різних країнах світу. При цьому слід враховувати масштаби їх розповсюдження: місцевий, регіональний, національний, зарубіжний, відомчий тощо.

У масиві виявлених джерел відбирають, як правило, те, що містить найбільшу кількість релевантних ідей з проблеми (теми) порівняно з іншими, поданих з високою інформативною компактністю, щільністю.

Основна вимога – отримати максимум інформації при мінімумі тексту, малій кількості документів, забезпечити компактність і високу інформаційну місткість вторинного документа.

Якщо з певної теми є кілька первинних документів, перевага надається тим із них, які мають найповніший обсяг профільної

оригінальної інформації. Остаточню відбираючи первинні документи, їх відчужують від документного потоку чи масиву [215].

6. Остаточний аналіз характеристик первинних документів для синтезування інформації. Остаточний аналіз первинних документів здійснюють шляхом всебічного виявлення змістових і формальних характеристик для синтезування, тобто поєднання виявлених під час аналізу розрізнених фактів і частин предмета, а також встановлення їхніх логічних і структурних зв'язків з метою пізнання предмета як єдиного цілого

Синтезування, як виявлення і перетворення наявної інформації у явну і навпаки, можна здійснювати за індуктивним і дедуктивним методами.

Суть *індуктивного методу* полягає в переході від окремих фактів, часткових рішень, ситуативних обставин до узагальнення їх і створення на цій основі загальної і повної картини з проблеми (теми), що вивчається.

Дедуктивний метод синтезування передбачає перехід від знання загальніших положень до знання менш значущих, поодиноких фактів тощо.

7. Отримання нової синтезованої вторинної інформації. Логічне перетворення вилучених даних з метою отримання нової синтезованої інформації про предмет створення вторинного документа.

Теоретичною основою синтезування є закони, за допомогою яких розрізнений фактичний матеріал набуває єдиного смислового змісту. У такий спосіб встановлюють дійсне значення одиничних випадкових фактів, положень, явищ, процесів.

8. Визначення структури та послідовний виклад змісту інформації у вторинному документі.

Питання дотримання вимог щодо побудови структури документа, дотримання вимог щодо цілісності та зв'язності його тексту вже розглядалися у підрозділі 5.2.

Структурування документованої інформації – це визначення внутрішньої будови об'єкта вивчення, встановлення зв'язків та співвідношень між його складовими.

Структура (від лат. – будова, розташування) – сукупність стійких зв'язків об'єкта, що забезпечують його цілісність збереження основних властивостей

Структуру тексту можна подати як зв'язний тип побудови смислового змісту тексту на рівні його повної цілісності.

Встановлення структури тексту є початковим і найголовнішим етапом, від якого залежить розв'язання проблеми аналізу тексту, його розуміння та текстотворення. Залежить структура тексту від основної мета та задуму, а от ключовим моментом є ефективність структури, тобто розуміння та сприйняття читачем тексту документа згідно із задумом його автора.

Послідовність операцій за загальною методикою підготовки інформаційного документа зображено на рис. 5.16.

Рис. 5.16. Послідовність операцій підготовки інформаційного документа

Навички структурування документованої інформації.

Інформаційний документ зазвичай, має типову структуру: обов'язкову – основну частину і вихідні дані; факультативну – довідково-бібліографічний апарат і додаткові відомості.

Довідково-пошуковий апарат включає: зміст, передмову, рекомендації з використання, вступну статтю, схему класифікації, систему посилань, список використаних джерел, список скорочень, допоміжні покажчики.

У передмові викладають завдання і вказують вид документа, його цільове і читачке призначення, принципи відбору і групування інформації, періодичність видання, відомості про довідково-пошуковий апарат, правила використання, порядок поширення й отримання первинних документів або їхніх копій.

Схема та індекси класифікації УДК, предметні рубрики, система посилань допомагають зорієнтуватися у вторинному документі. Список використаних джерел (літератури) наводять у кінці документа.

Навички структурування документованої інформації полягають в умінні здійснювати аспектацію, композиціонування та рубрикацію тексту документа.

Аспектація (лат. *aspectus* – погляд, вид) – теоретичний розгляд об'єкта під різними кутами зору з подальшим синтезом даного об'єкта як предмета наук. Аспектація являє собою лінгвістичний опис слова або предмета думки в різних проекціях: як слова-знака, як поняття, як реального (або уявного) об'єкта, а також його зв'язки з іншими словами.

Аспектація тексту документа – це пошук оптимального вигляду документу, що відображає логіку проведеного дослідження та схему його змісту

Для розуміння своєрідності твору важливо зауважити також композиційну домінанту, яку складає або центральна постать, або головний конфлікт, або місце дії, до яких прямо чи опосередковано мають певне відношення всі інші компоненти композиції. Характеристика стильових чинників і носіїв стилю дається через поняття “композиція”. У такому разі постає питання про співвідношення понять композиції і стилю твору.

Різниця між ними не стільки компонентна, скільки функціональна: композиція характеризує компонентний склад і внутрішній каркас твору в єдності більших і менших конструкцій (для їх розмежування маємо терміни “композиція” та “архітектоніка”), а стиль передає їх ансамблевість, неповторність поєднання.

Композиціонування – доцільне і логічне розміщення матеріалів у науковому документі згідно з чинними правилами чи логікою постановки і вирішення завдань.

Композиція – побудова твору, доцільне поєднання всіх його компонентів у художньо-естетичну цілісність, зумовлену логікою зображеного, представленого читачеві світу, світоглядною позицією, естетичним ідеалом, задумом автора, каноном, нормами обраного жанру, орієнтацією на адресата.

Композиція виражає взаємини, взаємозв'язок, взаємодію персонажів, сцен, епізодів зображених подій, розділів твору; способів зображення і komponування художнього світу і кутів зору суб'єктів художнього твору (автора, розповідача, оповідача, персонажів). Композиція має епілог, зав'язку, розвиток подій, розв'язку і підсумок. Композиція кожного твору індивідуальна, її типові особливості треба подавати з урахуванням своєрідності літературних напрямів, стильових течій, жанрових пластів.

На тематичному рівні з потоку подієвого матеріалу композиціонування допомагає вибирати та розміщувати окремі епізоди, відводити їм певне місце в документі. Просторово-часова послідовність завдяки композиціонуванню набирає принципового значення, будується або тільки згідно з причинно-наслідковими залежностями, або враховує бачення автора.

Рубрикація – розподіл наукового документа на окремі логічно супідрядні частини (розділи, параграфи), що відбивають логіку побудови конкретного наукового дослідження.

Домірна, вдала рубрикація тексту, графічне відділення однієї частини від іншої, а також використання заголовків, нумерацій тощо – важливий компонент культури писемного мовлення.

Найпростішим і найпоширенішим видом рубрикації тексту є виділення в ньому абзаців, що виражають одну відносно закінчену думку. Графічно початок нового абзацу (нової думки) позначається відступом праворуч від початку рядка.

Навички структурування документованої інформації (аспектація, композиціонування та рубрикація).

Виділення та оформлення абзаців тексту документа дає змогу читачеві точно й легко сприймати текст. Натомість про низьку культуру писемного мовлення укладача тексту посвідчують надмірно великі блоки інформації, зведені в один абзац, невиділення графічно початку абзацу чи оформлення кожного речення окремим абзацом.

Виділення більших структурних за змістом частин текстів різних стилів часто досягається за допомогою надання текстові загалом та окремим його частинам заголовків. Заголовок, як правило, повинен сповна відповідати змістові документа або його частини, бути логічно повноцінним, недвозначним і несуперечливим та, по можливості, коротким.

Як засіб поділу тексту заголовок є необхідним компонентом традиційної системи рубрикації.

Поруч із заголовками може активно застосовуватися графічне або словесне найменування більших за абзац рубрик тексту (параграфів (§), розділів, частин) та їх нумерування. Вибір того чи іншого варіанта нумерації залежить від змісту, логічної структури тексту та його обсягу.

Вміння оцінювати якість вторинного документа

У процесі семантичного (змістового) та структурного аналізу та синтезу первинної інформації утворюється нова вторинна інформаційна документація. Форма і зміст інформаційних документів відіграють важливу роль у вирішенні наукових і практичних завдань.

До оцінювальних факторів синтезування інформації вторинного документа, як зазначає проф. Соляник А.А., належать [311]:

- цільове призначення;
- тематичні межі;
- рівень узагальнення;
- глибина згортання інформації.

Цільове призначення інформаційного документа та мета, яку ставить перед собою споживач зведено в табл. 5.12.

Рівень згорнутої інформації визначають за характером інформаційної потреби споживача і вимірюють відношенням обсягу інформаційного документа до загального обсягу розглянутих першоджерел [311].

Таблиця 5.12.

Цільове призначення ІД та мета його споживача

Цільове призначення	Мета споживача
Скласти уявлення про зміст первинних документів з теми (проблеми)	Відбір цінних джерел для подальшого їх вивчення
Оцінити стан і шляхи розвитку певної галузі науки або практичної діяльності	Визначення значущості завдання, що вирішується, в колі назрілих проблем
Використати в здійснюваній роботі новітні досягнення своєї та інших галузей науки, техніки, культури, мистецтва	Підвищення ефективності створеної технології, методики, моделі тощо
Привернути увагу до проблеми, що вивчається	Показ позитивних та негативних сторін проведених досліджень
Оцінити інформаційну ситуацію в конкретній галузі науки	Визначення найперспективніших напрямів вирішення поставлених завдань
Визначити досягнутий рівень розвитку конкретної галузі науки і техніки	Порівняння рівня виконаної роботи з досягнутим рівнем
Встановити наукову значимість теорій, концепцій, гіпотез, практичних рішень	Використання їх у вирішенні конкретного завдання
Виявити тенденції розвитку базової та суміжних галузей науки, техніки, економіки, управління, культури	Визначення оптимальних показників соціальної, економічної та технологічної ефективності рішень, що пропонуються

На рівень узагальнення інформації впливають також такі чинники як:

широта тематичних інтересів споживачів, на які розрахований вторинний документ

щільність потоку документної інформації

час, який споживач може виділити для виявлення та вивчення інформації

Відповідно до інформаційного запиту (потреби) споживача визначають: зміст; характер вторинної інформації, рівень згортання, форму подання інформації; часткову методику створення та вид документу.

Більшості видів інформаційних документів властиві елементи наукової, інтелектуальної праці. Однак визначальним критерієм, що дає змогу виділити інформаційні документи із сукупності інших документів-результатів науково-пізнавальної діяльності, є їхнє цільове призначення.

Так, *довідкова анотація* уточнює заголовок і повідомляє відомості про автора, зміст, жанр та інші особливості документа, що відсутні в бібліографічному описі.

Рекомендаційна анотація – покликана активно пропагувати, зацікавлювати, переконувати в доцільності прочитання документа.

Реферат може надавати необхідну систематизовану фактографічну інформацію, оцінювати, узагальнювати, синтезувати її, рекомендувати найбільш нові, цінні та корисні повідомлення.

Метою написання *аналітичної записки*, як правило, є візуалізація, формулювання проблеми чи концепції, а також формулювання висновків. До неї обов'язково включаються пропозиції щодо варіантів вирішення проблем(и), які базуються на доступній інформації.

Призначення *аналітичного звіту* полягає у вивченні та узагальненні певної проблеми, яка передбачає не простий перелік виконаної роботи, а перш за все аналіз матеріалів, отриманих в результаті її виконання.

5.4. Культура організування роботи зі службовими документами

Коло питань: Основні визначення та поняття. Завдання культури організування роботи зі службовими документами. Нормативні акти щодо організування роботи зі службовими документами. Організація долучення документів до документальних систем. Робота з документами в документальній системі. Моніторинг виконання управлінських рішень. Захист інформаційних ресурсів організації. Особливості створення електронного архіву та його функціонування

Основні визначення та поняття

Організування роботи зі службовими документами – це комплекс найбільш ефективних засобів, форм і методів виконання робіт, пов’язаних з долученням документів до інформаційно-аналітичної системи (ІАС) організації, їх опрацювання та переміщення всередині установи, контроль за виконанням, захист від несанкціонованого доступу, відправка чи передача в архів на зберігання.

Відповідно до Закону України “Про електронні документи та електронний документообіг” [22] організування роботи з документованою інформацією, службовими документами в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності, повинно здійснюватися виключно з використанням технологій електронного документообігу установ, що потребує відповідних знань, умінь та навичок персоналу роботи з ЕД, тобто наявності відповідної інформаційної культури як кожного працівника так і всього колективу.

Рівень культури організування роботи з документами (КОРД) в установі залежить від якості технологічної побудови управлінського процесу та, водночас, відображаючи діючу систему управління, дає можливість наочно побачити наскільки раціонально вона побудована.

Сробуємо дати визначення КОРД:

Культура організування роботи з службовими документами – це відображення раціонального управління документами на основі новітніх інформаційних засобів, технологій, форм і методів роботи з ними, включаючи їх захист, контроль за виконанням, захист від несанкціонованого втручання та передання на зберігання до архіву.

Щоб дієво управляти організацією, необхідно також не тільки забезпечити її якісною документацією, а й інтенсивно використовувати сучасні засоби КТ, впроваджувати набір інформаційно-аналітичних методів та новітніх технологій роботи зі службовими документами.

Звідси:

КОРД – комплекс найбільш стабільних і довготривалих характеристик щодо побудови роботи з документованою інформацією, а також організаційного, правового та технологічного забезпечення її руху, захисту і збереження в процесі виконання управлінських дій.

До культури організування роботи з документами в організації також належать питання:

- упровадження раціональних систем електронного документообігу;
- забезпечення обов'язкового контролю за своєчасним виконанням документів;
- створення дієвого підрозділу керування документаційними процесами в організації.

Такий підрозділ, який відповідав би за керування всіма документаційними процесами в сучасній організації, повинен включати службу діловодства, службу інформаційних технологій, службу захисту інформації, службу контролю за виконанням доручень та архівну службу.

Можливу структуру підрозділу керування документаційними процесами в сучасній організації подана на рис. 5.17.

Невпорядкованість, або відсутність в організаціях такого підрозділу, який відповідає за керування всіма документаційними процесами, знижує ефективність праці управлінського апарату, його організаційну та інформаційну культуру. Тому сучасні суб'єкти управління мають особливу увагу приділяти питанням його досконалої побудови та якісного організування керування документаційними процесами.

Якщо в організації добротню налагоджена робота з документованою інформацією, чітко розподілені функціональні обов'язки між першим керівником та його заступниками, структурними підрозділами та їх співробітниками, а значна частина документів надходить відразу до заступників керівника або до структурних підрозділів чи безпосередніх виконавців, шлях руху документів буде значно коротший, рівень інформаційної її культури стане вищим.

Так само від узвичаєного в підрозділі керування документаційними процесами чіткого розподілу обов'язків і делегування повноважень співробітникам буде залежати ефективність роботи з документованою інформацією під час її надходження, опрацювання, погодження, засвідчення, пересилання та збереження.

Завдання культури організування роботи зі службовими документами

Досконале управління організацією потребує відповідного рівня документаційно-інформаційного забезпечення менеджменту,

тобто якісного супроводження управлінських процедур певними видами документів та чіткого організування роботи з документованою інформацією. У ряді випадків (це особливо, характерно для державних та муніципальних установ) ділові процедури складаються винятково з діловодних операцій.

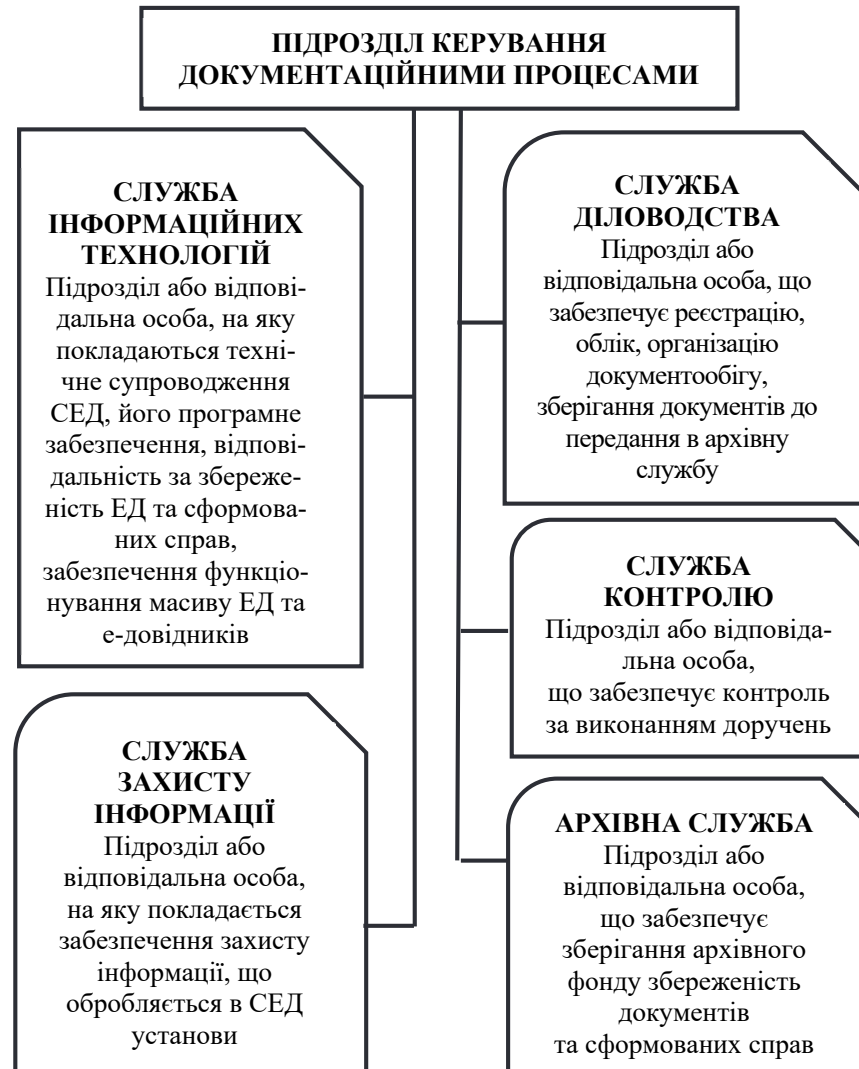

Рис. 5.17. Підрозділ керування документаційними процесами

Недостатньо продумане організування роботи з документованою інформацією, відсутність дієвого контролю за виконанням документів призводить до зволікання у виконанні управлінських рішень; зменшує їх ефективність.

Отже, культура організування роботи зі службовими документами в сучасній організації, як частина інформаційної культури установи, сприяє, з одного боку, підвищенню ефективності роботи управлінського апарату установи, її організаційній культурі, а з іншого, – форми і методи управлінської діяльності, рівень організаційної культури зумовлює чіткість й оперативність переміщення (руху) документованої інформації, їх захист та збереження.

Завданням культури організування роботи зі службовими документами є раціональна побудова документообігу в організації, а саме:

- установа оптимізації послідовності руху і оброблення документованої інформації;
- досягнення оперативності проходження документа від моменту складання чи одержання до його виконання, відправлення чи подальшого збереження найбільш коротким шляхом з мінімальним витратами часу і зусиль;
- розроблення раціональних схем проходження і оброблення основних видів службових документів, а також проходження внутрішніх документів у процесі їх підготовки виконавцями;
- забезпечення надійного захисту документів від несанкціонованого доступу протягом всього шляху їх просування;
- моніторинг документаційного забезпечення виконання управлінських рішень;
- впровадження в керування документаційними процесами, організування роботи з документами новітніх інформаційних технологій.

Для забезпечення належного рівня культури організування роботи з документами, своєчасного виконання поставлених завдань в організації необхідно передбачати:

- дотримання чітких принципів роботи з документами;
- регламентацію руху проходження документів;
- зменшення кількості інстанцій, до яких мають потрапляти документи;

- обов’язковий контроль за просуванням та виконанням документів, включаючи їх відправлення чи/та передання на зберігання до архіву установи;
- одноразовість операцій оброблення документів, уникнення зайвого дублювання та прискорення операцій щодо просування документів;
- раціональне розміщення структурних підрозділів і робочих місць (АРМ) виконавців, що значно впливає на проходження ЕД в установі і технологію роботи з ними;
- побудову в організації цілісної документаційної системи, СЕД, обмеження доступу до службових документів, що долучаються до неї;
- скорочення обсягу документообігу за рахунок застосування в установі бездокументних зв’язків і впровадження новітніх технологій;
- чіткий розподіл функцій між структурними підрозділами і виконавцями, скорочення внутрішнього листування.

Стан організування роботи зі службовими документами має відображати комплексну інформатизацію завдань щодо ефективної побудови роботи з документованою інформацією, а документаційна система має бути побудована таким чином, щоб кожному документу, який характеризується сукупністю структурованих даних, було створене ефективне просування, опрацювання, відправлення, захист та зберігання, що неможливо вирішити без нових систем автоматизації ділових процедур та впровадження сучасних ІКТ.

Нормативні акти щодо організування роботи зі службовими документами

Основні організаційно-правові засади роботи з документованою інформацією, електронного документообігу визначає Закон “Про електронні документи та електронний документообіг” [22]. Питання врегулювання відносин у сферах надання електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації визначені законом “Про електронні довірчі послуги” [23].

Відповідно до зазначених законів Постановою КМУ від 17 січня 2018 року №55 [66], зі змінами згідно постанови КМУ від 17 квітня 2019 №375 [65] введено в дію:

- Типову інструкцію з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну;

- Типову інструкцію з діловодства в міністерствах, інших центральних та місцевих органах виконавчої влади;
- Регламент організації взаємодії органів виконавчої влади в електронній формі.

Загальні вимоги до впровадження електронного документообігу із застосуванням електронного цифрового підпису (ЕЦП), організування роботи з електронними документами у діловодстві в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності, а також забезпечення передавання на архівне зберігання електронних документів визначаються наказом Міністерства юстиції України від 11 листопада 2014 року № 1886/5 “Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання” [299].

В зазначеному документі наведено: порядок роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання; перелік форматів даних електронних документів постійного і тривалого (понад 10 років) зберігання; вимоги до структури та змісту XML-схеми архівних електронних документів; вимоги щодо найменування файлів електронних документів; вимоги щодо найменування файлів електронних облікових документів; вимоги щодо найменування файлів архівних електронних документів; вимоги до структури та змісту XML-схеми електронного примірника описів справ постійного зберігання; вимоги щодо найменування файлів електронних примірників описів справ постійного зберігання; вимоги до структури та змісту XML-схеми обкладинок архівних електронних справ, а також вимоги щодо найменування файлів обкладинок архівних електронних справ.

Загальні правила створення, відправлення, передавання, одержання, оброблення, використання та зберігання електронних документів визначені Наказом Міністерства юстиції України від 01.11.2012 № 1600/5 “Про затвердження Порядку роботи з електронними документами через систему електронної взаємодії органів виконавчої влади з використанням електронного цифрового підпису” [300]. Вимоги до технічних засобів, процесів їх створення, використання та функціонування у складі інформаційно-телекомунікаційних систем під час надання електронних довірчих послуг

встановлені Наказом Міністерства юстиції та Адміністрації державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 18 листопада 2019 року № 3563/5/610 [133].

Необхідною умовою автоматизації роботи з документами, розуміння особливостей створення ЕД та процесів організування роботи з ними є застосування стандартів, що відповідають за ефективний і систематичний контроль за створенням, одержанням, збереженням, користуванням та знищенням документів, включаючи процеси “руху” та зберігання документів як свідчень про хід службової діяльності та службових операцій, проведення обстеження організації ділових процесів, питання планування, вимоги та процедури конверсії та міграції документів, оцінки ризиків для документаційних процесів та систем тощо.

Процес упровадження міжнародних стандартів зумовлений як підвищенням ефективності інформаційної діяльності, так і потребою виходу на новий рівень розвитку стандартизації, спрямованої на вирішення завдань, висунутих у зв'язку зі становленням України як правової держави.

Базовими стандартами у сфері керування документаційними процесами залишаються:

- стандарт ISO 15489-1:2018 “Інформація та документація. Керування записами” [106];
- стандарти серії ДСТУ ISO 30300 “Інформація та документація. Системи керування записами” [107];
- стандарт ДСТУ ISO 5127:2018 “Інформація та документація. База та словник термінів” [108].

Перелік національних стандартів, через які в Україні впроваджено стандарти Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) у сфері “Інформація та документація”, що набули чинності з 1 січня 2019 р, зведено в табл. 5.14. Усі міжнародні стандарти в межах різних сфер роботи з документованою інформацією взаємопов'язані та доповнюють один одного, їх впровадження та гармонізація мають бути комплексними. Однак перепорою на шляху широкого упровадження в Україні цих документів стали такі чинники: метод їх прийняття; відсутність вільного доступу до тексту стандарту; проблеми із гармонізацією, переважно фінансові; значний строк розроблення національних стандартів; неов'язковість застосування міжнародних стандартів у роботі інформаційних установ.

Таблиця 5.13.

**Перелік національних стандартів,
через які впроваджено стандарти ISO**

Абревіатура стандарту	Назва стандарту
ДСТУ ISO 15489- 1:2018 (ISO 15489-1:2016, IDT)	Інформація та документація. Керування записами. Частина 1. Поняття та принципи. – На заміну ДСТУ 4423-1:2005; ДСТУ 4423-2:2005
ДСТУ ISO 30302:2018 (ISO 30302:2015, IDT)	Інформація та документація. Системи керування записами. Настанови щодо впровадження. – Вперше (продовження серії стандартів ДСТУ ISO 30300:2015. Системи керування документами. Основні положення і словник термінів та ДСТУ ISO 30301:2015 Системи керування документами. Вимоги)
ДСТУ ISO 5127:2018 (ISO 5127:2017, IDT)	Інформація та документація. База та словник термінів. – на заміну ДСТУ ISO 5127:2007
ДСТУ ISO 23081-1:2018 (ISO 23081-1:2017, IDT)	Інформація та документація. Процеси керування записами. Метадані щодо записів. Частина 1. Принципи. – Вперше
ДСТУ ISO 20614:2018 (ISO 20614:2017, IDT)	Інформація та документація. Протокол обміну даними для межопераційної сумісності та збереження. – Вперше
ДСТУ ISO 21127:2018 (ISO 21127:2014, IDT)	Інформація та документація. Базова онтологія для обміну інформацією про культурну спадщину. – Вперше
ДСТУ ISO 15836-1:2018 (ISO 15836-1:2017, IDT)	Інформація та документація. Набір елементів метаданих Дублінського ядра. Частина 1. Основні елементи. – Вперше
ДСТУ ISO 17068:2018 (ISO 17068:2017, IDT)	Інформація та документація. Сховище цифрових записів довіреної третьої сторони. – Вперше

Окрім того, заважає рухатися далі необізнаність вітчизняних інформаційних працівників зі світовою практикою стандартизації, їх неготовність до роботи та просування міжнародних стандартів. Принципово важливим стало й те, що стандарти втратили свій юридичний статус, стали рекомендаційними, й тепер

потрібно вести роз'яснювальну роботу, досягати розуміння доцільності, соціальної корисності виконання вимог стандартів.

Організація долучення документів до документаційних систем

Долучення документів до документаційної системи – це визначення необхідності того, що створені або надіслані до установи документи треба включити до документаційної системи цієї установи, зареєструвати в ній, використовувати, опрацьовувати, і зберігати.

Документаційна система (*records system*) – це інформаційна система, яка містить службові документи, керує документаційними процесами та забезпечує доступ до службових документів у часі

Мета долучення документів до документаційної системи:

- установити взаємозв'язки між службовим документом, автором та службовою потребою, що зумовила його створення;
- розмістити документ з його взаємозв'язками у документаційній системі;
- установити зв'язки з іншими службовими документами.

Долучення службового документа до документаційної системи дає змогу визначити його місцезнаходження відповідно до контексту дії, яку здійснюють після одержання документа та є підтвердженням того, що він буде брати участь у документообігу установи. Рішення про те, які документи треба долучати до системи, а які – ні, мусить базуватися на аналізі діяльності та звітності установи. Для цього слугують типова номенклатура справ та інструкції з діловодства, що визначають, які документи й де потрібно зберігати і термін їх зберігання.

Прикладами службових документів, які не потрібно долучати, можуть бути такі, що: а) не зобов'язують установу чи працівника до певної дії; б) не документують жодних зобов'язань або обов'язків; в) не містять інформацію, пов'язану з діяльністю установи, про яку вона зобов'язана звітувати.

Технологія долучення документів до документаційної системи, відповідно до Постанови КМУ №55 [69] включає їх

приймання, попередній розгляд, реєстрацію та первинний розгляд посадовою особою (рис. 5.18).

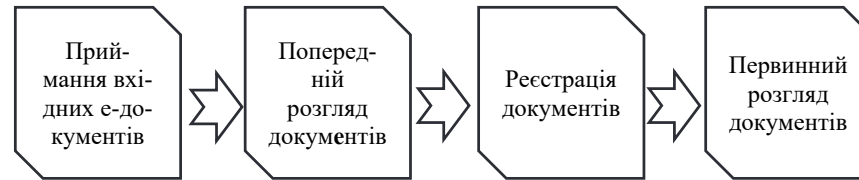

Рис. 5.18. Технологія долучення документів до документаційної системи

Розглянемо технологічні аспекти долучення електронних документів (ЕД) до документаційної системи детальніше.

Приймання вхідних ЕД. Документи, що надходять до установи через систему електронної взаємодії, приймаються службою діловодства, яка безпосередньо відповідає за побудову документаційної системи та встановлення єдиного порядку документування управлінської інформації й роботи з документами незалежно від форми їх створення, або відповідальною особою установи, на яку покладено виконання завдань і функцій цієї служби.

Електронний документообіг установи – це обіг (проходження) ЕД з моменту їх створення або одержання до завершення виконання, відправлення, знищення чи передавання до архівного підрозділу

Обіг ЕД – не фізичне переміщення, а передача прав на їх застосування, із повідомленням про це конкретних користувачів, та контроль за їх виконанням

ЕД, що завантажився із системи взаємодії до документаційної системи установи, чи, як її іменують у Типовому положенні, системи електронного документообігу (СЕД), або надійшов до вебмодуля системи взаємодії, вважається доставленим адресату. СЕД організації повинна відповідати вимогам законодавства до форматів даних, сервісу інтеграції до системи взаємодії та вимогам нормативно-правових актів у сфері захисту інформації.

У разі надходження до СЕД відносно великого обсягу документів з паперовими носіями в системі мусить бути передбачена

спеціальна підсистема їх розпізнавання. У цьому випадку після занесення реєстраційних даних про документ у реєстраційно-моніторингову картку (РМК) користувач автоматизованого робочого місця (АРМ) потокової реєстрації наносить на перший аркуш штрих-код, що відповідає внутрішньому системному номеру, який присвоюється документу системою.

РМК – картка в електронній формі, що містить вичерпну інформацію про створення, одержання, проходження, виконання, відправлення, зберігання та знищення в установі документа незалежно від форми створення

Після цього документи в довільному порядку надходять на АРМ сканування, обладнаного швидкодіючим сканером. Відскановані електронні образи документів надходять до бази даних і завдяки технології виділення штрих-коду прикріплюються до відповідних РМК документів.

Попередній розгляд вхідних ЕД. Перед долученням ЕД до СЕД необхідно перш за все з'ясувати необхідність цього процесу. Метою попереднього розгляду надісланих документів є розподіл їх на такі, що потребують обов'язкового розгляду керівництвом (власником) установи або безпосередньо виконавцями відповідно до їх функціональних обов'язків, визначення необхідності їх реєстрації, а також установлення строку виконання.

Попередній розгляд ЕД здійснюється в електронній формі службою діловодства організації з використанням СЕД або у разі її відсутності веб-модулем системи взаємодії. При цьому під час попереднього розгляду визначається: чи має ЕД бути допущений до реєстрації; чи потребує ЕД розгляду керівництвом установи або надсилання після реєстрації за належністю до структурного підрозділу або структурних підрозділів відповідно до функціонального розподілу обов'язків в установі; чи належить він до документів термінового розгляду (опрацювання).

Кваліфікований електронний підпис (КЕП) – удосконалений електронний підпис, який створюється з використанням засобу кваліфікованого електронного підпису і базується на кваліфікованому сертифікаті відкритого ключа

За результатами попереднього розгляду отриманий через систему взаємодії ЕД підлягає реєстрації, крім випадків, коли порушено вимоги щодо форми підготовки чи оформлено з порушенням чинних вимог:

- ЕД надійшов не за адресою чи надійшов повторно;
- заявлений склад ЕД не відповідає фактичному;
- реквізити вхідного ЕД не збігаються з зазначеними в ньому;
- немає пов'язаного з ЕД *кваліфікованого електронного підпису* чи пов'язаної з ним кваліфікованої електронної печатки установи, наявність якої на ньому передбачена інструкцією.

Не підлягає реєстрації документ, якщо на нього накладено КЕП особи, яка не є підписувачем документа, або особою, що виконує його обов'язки; пов'язані з документом КЕП та/або печатки неможливо перевірити з дотриманням вимог ст.18 Закону “Про електронні довірчі послуги”[23]; відсутня кваліфікована електронна позначка часу, або візуальна форма ЕД не придатна для сприймання її змісту людиною.

Перевірка кваліфікованого ЕЦП чи печатки здійснюється з дотриманням Порядку використання електронних довірчих послуг в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах та організаціях державної форми власності

У перерахованих випадках служба діловодства або відповідальна особа установи, на яку покладено виконання завдань і функцій цієї служби, відмовляє у реєстрації такого ЕД із зазначенням однієї з вищенаведених підстав.

Реєстрація документів. Реєстрація (реєстрування) – це спосіб формалізації долучення ЕД до документаційної системи. Основна мета реєстрування – засвідчити, що службовий документ було створено або долучено до документаційної системи, а додатковою перевагою є те, що реєстрування в журналі полегшує пошук необхідних документів.

Електронний журнал – окремий реєстр СЕД установи, що містить записи про зареєстровані документи, об'єднані за певною ознакою або групою ознак

Факт створення або надходження документів, незалежно від виду носія, фіксується проставлянням на ньому умовних позначень – реєстраційних індексів з подальшим записом у реєстраційних формах необхідних відомостей про документ. Суть індексування полягає в зарахуванні документа до певної групи відповідно до його змісту (контексту).

Реєстраційні індекси складаються з порядкових номерів у межах типу документів, що реєструються, і доповнюються індексами за номенклатурою справ щодо питань діяльності, кореспондентів тощо. Реєструються документи для їх обліку, контролю виконання і оперативного використання наявної в них інформації

Для забезпечення реєстрації документів в автоматизованому режимі заповнюється РМК, до якої вносять усі обов'язкові і додаткові та в разі потреби інші реквізити документа відповідно до вимог інструкції з діловодства установи.

До обов'язкових реквізитів належать:

- вид документа;
- індекс та заголовок електронної справи;
- кореспондент (установа-відправник);
- підписувач документа та КЕП підписувача або кваліфікована електронна печатка установи-відправника;
- адресат (перелік установ, яким адресовано документ);
- вихідні номер та дата (реєстраційні атрибути кореспондента);
- вхідні номер та дата (реєстраційні атрибути адресата);
- вихідний номер та дата реєстрації,
- короткий зміст документа, структурний підрозділ, відповідальний за виконання завдання та/або підготовку документа в установі із зазначенням його індексу, прізвища, власного імені, номера телефону та службової е-пошти його керівника, електронні резолюції;
- відповідальний виконавець із зазначенням його прізвища, власного імені, номера телефону та службової е-пошти.

Обов'язковими реквізитами, що вносяться до РМК виступають також:

- строк виконання електронного документа та позначка про кількість сторінок супровідного листа;
- кількість сторінок додатків, посилання на вже зареєстровані документи (історія питання);
- індикатори стану виконання документа та строки виконання індикаторів.

До додаткових реквізитів, що вносяться до РМК, належать: внутрішнє переадресування е-документа між підрозділами установи, наявність і перелік додатків, проміжні строки виконання, інформація про зміну та перенесення строків виконання, припинення моніторингу е-документа, е-повідомлення системи взаємодії, код документа згідно з тематичним класифікатором установи, строк передавання до архівного підрозділу установи, позначка про належність документа до документів термінового розгляду, строк зберігання е-документа згідно номенклатури справ.

Зареєстрований документ за фактом внесення реєстратором в РМК відповідальним за розгляд документа автоматично передається через СЕД на первинний розгляд керівникові організації, який першим розглядає документ.

Первинний розгляд документів. Посадова особа, яка здійснює первинний розгляд ЕД накладає на нього електронну резолюцію (ЕР), визначає головного виконавця, відповідального за організацію роботи з цим документом в установі, та, в разі необхідності, визначає співвиконавців і строк його виконання

ЕР – єдина допустима електронна форма реалізації доручень, виданих в е-формі, візуалізація якої визначається інструкцією з діловодства установи..

Електронна резолюція – реквізит, який створений у СЕД установи та який вноситься до реєстраційно-моніторингової картки е-документа і нерозривно пов'язаний із нею. ЕР містить стислий зміст доручення посадової особи щодо його виконання та пов'язаний з нею кваліфікований е-підпис цієї посадової особи

Посадові особи, які одночасно розглядають ЕД, накладають на нього ЕР, в яких визначають відповідальних виконавців та в разі необхідності співвиконавців у межах відповідного структурного підрозділу. Усі ЕР, накладені на ЕД, вносяться до його РМК і нерозривно пов'язані із нею.

ЕР, яка є наслідком виконання ЕР вищого рівня, додатково містить логічне посилання на відповідну ЕР (дерево е-резольцій). На ЕР посадової особи накладається ЕЦП цієї самої посадової особи.

Робота з документами в документаційній системі

Технологія роботи з документами в документаційній системі, відповідно до Постанови КМУ №55 [33], включає надходження ЕД до виконавця, підготовку його проекту, погодження проекту е-документа, його юридичну експертизу, розгляд документа службою керівника, його підписання керівником та реєстрацію вихідного документа (див. рис. 5.19).

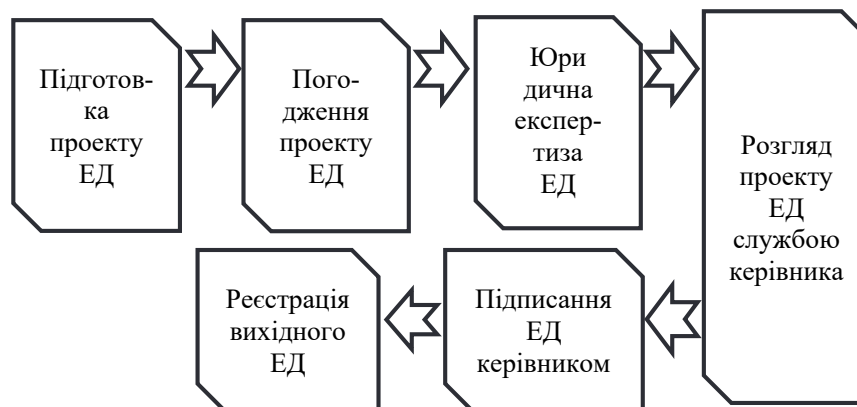

Рис. 5.19. Технологія роботи з документом у документаційній системі

Розглянемо технологічні аспекти роботи з ЕД в СЕД більш детально.

Надходження ЕД до виконавця. Діловоди підрозділів, одержавши кореспонденцію від секретаря-референта, перевіряють правильність її надходження і зразу ж передають її на розгляд своєму керівникові. Вони ж мусять забезпечувати збереження, облік, оперативне проходження та опрацювання документації виконавцями.

Документи надходять до їх виконавців виключно через СЕД на підставі накладених на них ЕР. Документ, виконавцями якого є кілька структурних підрозділів (посадових осіб), надходить одночасно до всіх його виконавців, визначених ЕР чи переліком розсилки, створеним реєстратором або автором документа.

Керівники структурних підрозділів установи опрацьовують ЕД, отримані внаслідок їх передавання через СЕД за належністю, на підставі накладених на них ЕР. СЕД автоматично фіксує факти передавання ЕД виконавцям в РМК із зазначенням інформації про них.

Якщо для ЕД не встановлено строків виконання, а його опрацювання не потребує підготовки проекту документа на його виконання, відповідальний виконавець має право після ознайомлення з документом, внести до РМК інформацію про спосіб виконання цього ЕД та закрити його “до справи”.

Якщо ЕД розіслано працівникам установи для ознайомлення через СЕД, відповідальний виконавець, співвиконавці вносять відмітку про їх ознайомлення, що підтверджується відповідним електронним цифровим підписом (ЕЦП).

ЕЦП – це електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов’язуються і використовуються ним як підпис

У такому випадку в СЕД автоматично генерується лист ознайомлення з документом, в якому зазначається перелік посадових осіб установи, яким було передано відповідний документ з позначкою про їх ознайомлення, у такому форматі: прізвище та ініціали, дата надходження ЕД та дата ознайомлення (електронна позначка часу).

Електронна позначка часу – це електронні дані, які пов’язують інші електронні дані з конкретним моментом часу для засвідчення наявності цих електронних даних на цей момент часу

За організацію виконання ЕД відповідають особи, зазначені в ЕР, накладеній за результатами первинного розгляду документа.

Підготовка проекту документа. У ході роботи з документами мусить бути забезпечено комбінований повнотекстовий і атрибутивний пошук необхідних документів, у тому числі й за допомогою веб-доступу до СЕД установи.

Проект ЕД здійснюється з урахуванням таких вимог:

- проект ЕД готується його автором до СЕД установи;
- у разі наявності супровідних матеріалів до проекту документа їх додають до нього виключно в е-формі;
- внесення до проекту ЕД посилання на документи, на виконання яких створено відповідний проект;
- внесення до РМК в автоматизованому режимі індексу справи за номенклатурою справ, до якої належить ЕД, що створюється;
- зазначення обов'язкового статусу призначення проекту (ініціативний, інформаційний, остаточне виконання і т.п.);
- формулювання проекту доручення до документа здійснюється у тексті документа, до якого планується видання відповідного доручення, у формі конкретного завдання із зазначенням строку його виконання та виконавців;
- формування переліку погоджувачів та підписувачів у РМК.

Ім'я файлу вихідного проекту е-документу, супровідних та інших матеріалів до нього повинно мати стислу уніфіковану назву, яка чітко виходить із приналежності вмісту файлу.

Погодження проекту ЕД. Погодження проекту ЕД полягає в його візуванні уповноваженими особами, що забезпечується СЕД установи на підставі сформованого переліку погоджувачів, зазначених у РМК. Процедура погодження проекту ЕД контролює його автор, а у разі його відсутності – особа, яка виконує його обов'язки.

Зауваження і пропозиції до проекту ЕД, що мають узагальнений (концептуальний) характер, можуть викладатися в окремому коментарі, що вноситься до РМК, та підписуються ЕЦП особи, яка створила коментар. Зауваження і пропозиції вносять в режимі редакційних правок безпосередньо до тексту проекту ЕД або виділяють шрифтом чи кольором, відмінним від шрифту чи кольору основного тексту проекту документа, при цьому зазначають автора відповідних правок (режим виправлення).

Погоджувач візує проект ЕД лише в разі відсутності в нього зауважень. Погоджений проект документу автоматично

передається наступному погоджувачеві згідно з переліком погоджувачів, зазначених у РМК.

Алгоритм погодження та підписання проекту ЕД:

– проект ЕД візує його автор, після чого СЕД установи автоматично одночасно надсилає його на ознайомлення керівникові відповідального підрозділу, заступникові керівника установи, який координує роботу відповідального підрозділу, та уповноваженим особам інших структурних підрозділів установи, зазначених в РМК;

– погоджувач, зазначений в РМК, протягом строку, визначеного згідно з інструкцією з діловодства залежно від обсягу та/або виду документа, має ознайомитися з проектом ЕД та в разі наявності зауважень вносити їх;

– якщо погоджувач протягом зазначеного в РМК строку не погодив та не вніс зауважень до проекту ЕД, СЕД автоматично вносить до РМК інформацію про погодження цього проекту за замовчуванням;

– у разі погодження проектів наказів (розпоряджень) в е-формі проект наказу (розпорядження) візує уповноважений представник юридичної служби за результатами проведення юридичної експертизи.

Автор проекту ЕД після повернення йому відхиленого проекту документа його доопрацьовує, за результатами якого:

– приймає (повністю або частково) надані зауваження, пропозиції, редакційні правки та надсилає на повторне погодження нову версію проекту е-документа;

– вмотивовано відхиляє надані зауваження та пропозиції із зазначенням підстав у відповідному коментарі, що вноситься до РМК, з накладанням ЕЦП автора проекту, після чого повертає проект е-документа на погодження в попередній його редакції без необхідності його перевізування особами, з якими проект було погоджено.

У разі погодження проекту ЕД уповноважена особа іншого структурного підрозділу, зазначеного в РМК, візує проект документа.

У разі погодження проектів наказів в е-формі проект наказу візує уповноважений представник юридичної служби за результатами проведення юридичної експертизи та керівник структурного підрозділу (спеціаліст) з питань запобігання та виявлення корупції

Усі версії проекту зберігаються в архіві версій ЕД в РМК.

У разі внесення редакційних правок до проекту документа СЕД установи:

- зберігає поточну версію проекту документа (без редакційних правок) з усіма накладеними на неї ЕЦП (що підтверджуються) в архіві версій проекту;
- створює нову версію проекту документа (без ЕЦП), яка стає його поточною версією і до якої зберігаються всі внесені редакційні правки;
- після візування всіма зазначеними в РМК погоджувачами автоматично надсилає проект ЕД, якщо він не потребує юридичної експертизи, на підписання зазначеному в РМК підписувачеві.

Юридична експертиза. Особливе історико-культурне значення в діловодстві мають процедури проведення експертизи цінності службових документів, коли визначається їхня історична, соціально-правова, практична чи інша культурна цінність. Юридична експертиза проходить у е-формі з використанням СЕД установи.

Висновок вноситься до СЕД установи як внутрішній документ, логічно пов'язаний із проектом, до якого він підготовлений, за підписом уповноваженої особи юридичної служби. У разі відсутності зауважень до проекту ЕД уповноважена особа юридичної служби візує його проект в СЕД установи.

Підписання проекту документа відповідальними посадовими особами. Проект ЕД вважається погодженим та може бути переданий на підпис лише після того, як його завізують усі зазначені в РМК погоджувачі. Підписує проекти ЕД, як правило, одна посадова особа, а у разі, коли за зміст проекту ЕД відповідальні кілька осіб – дві або більше.

Розгляд документа службою керівника установи. Погоджений зацікавленими особами проект ЕД надходить до

уповноваженої особи служби керівника установи, або секретаря-референта, який: перевіряє проєкт на предмет його відповідності вимогам щодо підготовки відповідних проєктів; перевіряє дійсність усіх накладених на нього ЕЦП; визначає проєкт ЕД відповідним для передавання його для підпису керівникові та в разі визначення таким візує його, якщо це визначено інструкцією з діловодства установи, й передає керівникові на підпис.

Підписання проєкту ЕД керівником установи. Керівник установи підписує документ в е-формі, після чого його автоматично реєструють та надсилають через систему електронної взаємодії. У разі якщо керівник установи або уповноважена особа служби керівника вносить до проєкту ЕД редакційні правки, СЕД установи автоматично створює нову версію його проєкту, яка, за рішенням керівника установи може бути підписана без повторного погодження.

Паперовий примірник, який, відповідно до номенклатури справ має постійний або тривалий (понад 10 років) строк зберігання, разом з роздрукованим переліком посадових осіб, якими погоджено проєкт документа (посада, прізвище, ім'я, по батькові, дата погодження), уповноважена особа служби керівника передає до відповідного структурного підрозділу лише для зберігання та формування в справу згідно з номенклатурою справ.

Відхилений керівником установи проєкт повертається СЕД установи його авторові із зазначенням вмотивованої причини відхилення.

Реєстрація вихідних документів. Вихідні ЕД реєструє реєстратор в автоматизованому режимі після їх підписання. Інструкцією з діловодства установи може бути передбачена автоматична реєстрація всіх або окремих видів документів за фактом їх підписання.

Реєстратор – працівник служби діловодства установи або особа, на яку покладено функції реєстрації документів, уповноважені на здійснення реєстрації вхідних та/або внутрішніх, та/або вихідних документів в установі

Відмітка про закінчення виконання ЕД містить автоматично згенеровані СЕД слова “До справи”, номер справи, а також короткі відомості про його виконання, наприклад:

До справи № 03-10. Лист-відповідь від 20.01.2020 № 03-10/01/802.

Дата підписання визначається е-позначкою часу, що невід'ємно пов'язана відповідним засобом з ЕЦП. Дата засвідчення визначається електронною позначкою часу, що невід'ємно пов'язана з електронною печаткою.

Засіб електронного підпису чи печатки – апаратно-програмний або апаратний пристрій чи програмне забезпечення, які використовують для створення та/або перевірки електронного підпису чи печатки

Дату реєстрації вихідного документа автоматично формує СЕД установи (веб-модуль системи взаємодії) у РМК під час його підписання.

Моніторинг виконання управлінських рішень

Культура виконання документаційних процесів передбачає нагляд за виконавською дисципліною. Моніторинг виконання управлінських рішень є складовою системи контролю в установі.

моніторинг виконання управлінських рішень здійснює служба контролю за допомогою системи моніторингу, інтегрована до СЕД установи на підставі даних з РМК. Відповідна система забезпечує оперативний доступ до всієї інформації про стан виконання будь-якого документа, щодо якого здійснюється моніторинг, та методичний аналіз відповідних даних.

Моніторинг – безперервне спостереження за процесом виконання управлінських рішень та виявлення відхилень від строків виконання за індикаторами

Проводиться моніторинг шляхом збирання, оброблення та систематизації інформації про стан виконання управлінських рішень за визначеними індикаторами, якими може бути момент закінчення визначених дій, наприклад: *створення ЕД, накладання ЕР, погодження, підписання, реєстрація, відправлення документа* тощо.

Індикатори, строки виконання індикаторів та інші дані, необхідні для моніторингу в установі, вносять в автоматичному

режимі залежно від обраного статусу призначення ЕД та/або автоматизованому режимі до РМК служба діловодства під час вхідної реєстрації документа, керівник під час первинного розгляду або автор документа під час його створення.

Після завершення роботи над документом до РМК автоматично вноситься відмітка про завершення його виконання (*індикатор завершення виконання*) на підставі статусу призначення зареєстрованого проекту ЕД. Відмітка про завершення виконання документа свідчить про те, що роботу над документом закінчено.

Дані про виконання ЕД та припинення його моніторингу вносять до РМК представник служби контролю. Документ може бути закритий “до справи” лише після внесеної до РМК відмітки про припинення його моніторингу.

Моніторинг виконання управлінських рішень передбачає проведення інформаційно-довідкової роботи з ЕД, яка полягає в пошуку релевантної інформації з використанням СЕД установи.

Для підвищення ефективності інформаційно-довідкової роботи в організаціях розробляються класифікаційні довідники (рис. 5.20).

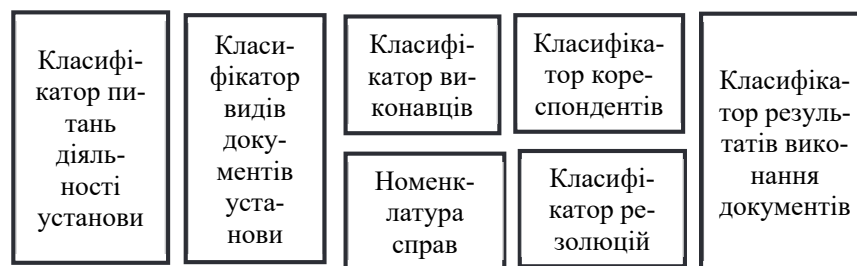

Рис. 5.20. Класифікаційні довідники

Пошук е-документа може здійснюватися пошуковою СЕД установи за контекстом (ключовим словом або фразою), видом документа, заголовком, датою прийняття, номером та датою його реєстрації, автором тощо.

Захист інформаційних ресурсів організації

Захист інформаційних ресурсів організації – це заходи, спрямовані на збереження інформації від небажаних наслідків

дій, що навмисно або випадково призводять до модифікації, розкриття чи руйнування даних.

Поняття “захист інформації” трактується як сукупність методів і засобів, що забезпечують цілісність, конфіденційність і доступність інформації за умов впливу на неї загроз природного або штучного характеру, реалізація яких може призвести до завдання шкоди власникам і користувачам інформації [296].

В Україні термін “захист інформації” вживається для опису комплексу заходів по забезпеченню інформаційної безпеки.

Розрізняють чотири рівня захисту інформації (рис. 5.21).

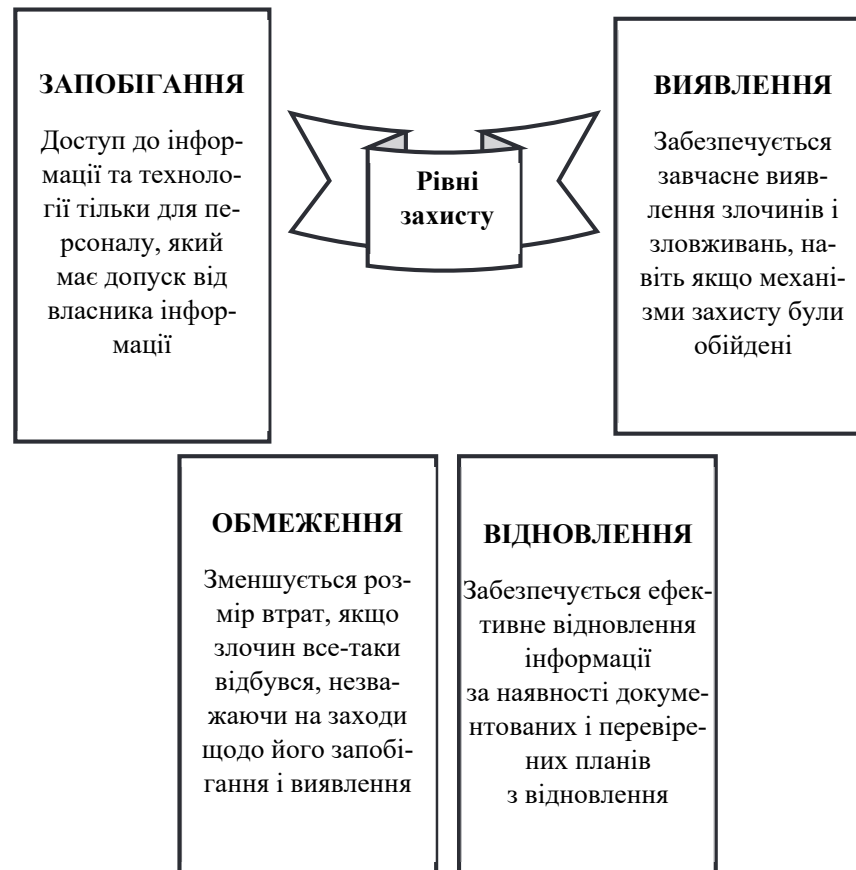

Рис. 5.21. Рівні захисту інформації

Під інформаційною безпекою організації розуміється захищеність її інформаційних ресурсів від випадкових або навмисних загроз природного або штучного характеру, що можуть призвести нанесенням шкоди власникам або користувачам інформації.

Метою інформаційної безпеки організації є забезпечити цінності системи, захистити і гарантувати точність та цілісність інформаційних ресурсів, мінімізувати руйнування, які можуть мати місце, якщо інформація буде модифікована або зруйнована.

Складові інформаційної безпеки організації подано на рис. 5.22.

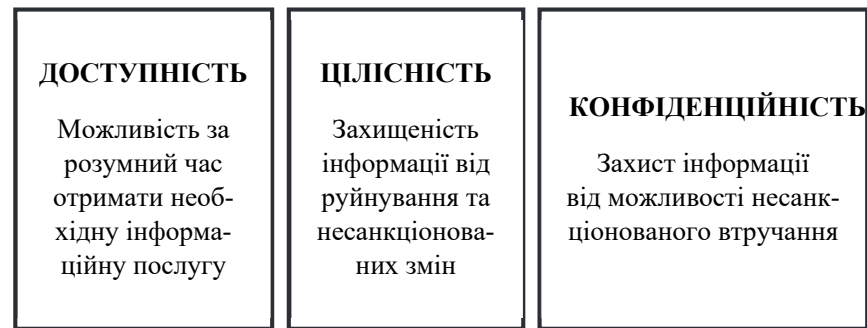

Рис. 5.22. Складові інформаційної безпеки

Порушення кожної з вищезазначених складових призводить до порушення інформаційної безпеки організації в цілому, а саме:

- порушення *доступності* призводить до відмови в доступі до інформації та знищення даних;
- порушення *цілісності* призводить до її фальсифікації
- порушення *конфіденційності* призводить до розкриття інформації й блокування комп'ютерної техніки.

Виділення вищезазначених базових складових інформаційної безпеки зумовлено необхідністю реалізації комплексного підходу при забезпеченні режиму інформаційної безпеки. Крім цього, порушення однієї з цих складових може призвести до порушення або повної марності двох інших.

Напрями застосування інформаційної безпеки в організації подано на рис. 5.21.

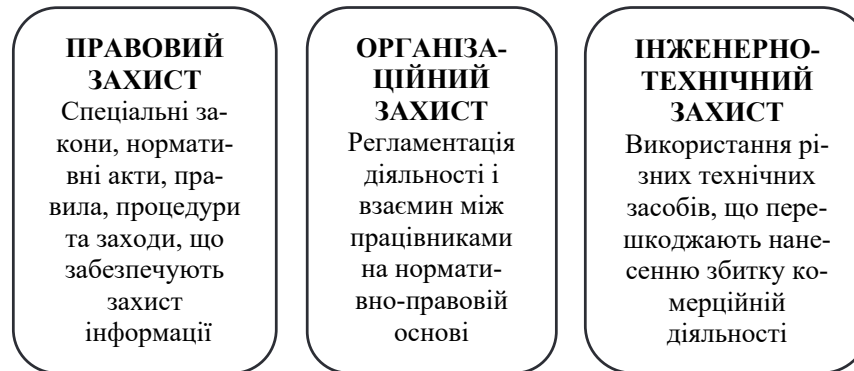

Рис. 5.23. Напрями застосування інформаційної безпеки

Під напрямками застосування інформаційної безпеки в організації, розуміють, сукупність методів і засобів захисту інформаційних ресурсів та їх матеріальних носіїв, спрямованих на забезпечення цілісності, конфіденційності та доступності інформації.

Побудова системи інформаційної безпеки організації потребує системного підходу, який передбачає оптимальну пропорцію між організаційними, програмними, правовими і фізичними заходами інформаційної безпеки, підтвердженими практикою створення в організації засобів захисту інформаційних ресурсів та методів захисту інформації на будь-якому етапі оброблення інформації.

Загалом, об'єктом захисту в організації є інформаційні ресурси, що мають обмежений доступ, циркулюють та зберігаються у вигляді даних, команд, повідомлень, що мають певну обмеженість і цінність як для її власника, так і для потенційного порушника технічного захисту інформації.

Підприємства можуть натикатись на зовнішні зломи корпоративної мережі і як наслідок цього недоступність корпоративних сервісів, витік конфіденційних даних, нездатність контролю web-трафіку, а також на проникнення вірусів і “троянських” програм, інші види внутрішніх загроз. Для забезпечення захисту організацій від таких типів загроз існують різні рішення провідних світових виробників, а саме: захист мережі по периметру; системи запобігання вторгнень; Web-фільтрація; антиспам-системи; системи запобігання витоку інформації; антивірусний захист.

Безпека інформації може бути забезпечена лише при комплексному використанні всього арсеналу наявних засобів захисту на всіх етапах оброблення інформації. Найбільший ефект досягається тоді, коли всі застосовувані засоби, методи і заходи об'єднуються в єдиний цілісний механізм – комплексну систему захисту інформації (КСЗІ).

Ознаки низького рівня інформаційної культури організації (ІКО) щодо безпеки інформаційних ресурсів та заходи щодо ліквідації вразливих місць зведено в табл. 5.14.

Таблиця 5.14.

Ознаки рівня ІКО та заходи з безпеки інформаційних ресурсів

Ознаки низького рівня	Заходи з безпеки
В організації не призначена особа відповідальна за інформаційну безпеку	Наказом по організації призначити відповідального за інформаційну безпеку
Немає положення про захист інформації або воно не дотримується	Розробити положення про захист інформації та ознайомити з ним під розписку всіх працівників
Паролі пишуться на терміналах, розміщуються в загальнодоступних місцях, ними діляться з іншими працівниками або з'являються на моніторі комп'ютера при їх введенні	Необхідно вимагати, щоб користувачі виконували процедури входу в комп'ютер і використовували їх як засіб для ідентифікації на початку роботи. Потрібно використовувати унікальні паролі
В підрозділах організації не існує обмежень на доступ до інформації, або на характер її використання	Необхідні заходи з упровадження процедур авторизації, які визначають, хто з працівників має доступ до тієї чи іншої інформації. Упровадити заходи захисту при адмініструванні паролів; допуск до певних умов роботи робити згідно з регламентом для кожного користувача
У комп'ютерах, що встановлені в приміщеннях організації, вбудовано стандартні паролі. Мають місце спроби проникнення сторонніх у систему, що захищається	Обов'язково змінити стандартні паролі. Установити, щоб програми в комп'ютері після входу користувача в систему повідомляли час останнього сеансу і число невдалих спроб установлення сеансу

Продовження табл. 5.14.

У комп'ютерах, що встановлені в приміщеннях організації, вбудовано стандартні паролі. Мають місце спроби проникнення сторонніх в систему, що захищається	Обов'язково змінити стандартні паролі. Встановити, щоб програми в комп'ютері після входу користувача в систему повідомляли час останнього сеансу і число невдалих спроб встановлення сеансу
Усі працівники організації мають доступ до інформації і можуть використовувати всі функції системи	Використовувати зовнішні і внутрішні мітки файлів для позначення типу інформації та необхідного рівня безпеки; впровадити програмні засоби обмеження доступу до файлів
Не ведуться системні журнали, не зберігається інформація про те, хто і з якою метою використовує комп'ютер. Дані відображаються на недоглянутих дисплеях	Завести журнали і зазначати в них, хто з працівників і з якою метою вживає КТ, обмежити доступ до приміщень, де зберігаються файли; протоколювати звернення користувачів до ресурсів
Віддалені термінали і ПК залишаються без нагляду у робочі та неробочі години. В організації недостатньо уваги приділяється питанням інформаційної безпеки, захисту ІР від несанкціонованого втручання	Установити порядок, за якого для отримання дозволу доступу до інформації і додатків, отримання пароля потрібен дозвіл керівництва. Регулярно ознайомлювати працівників з помилками, що можуть сприяти здійсненню злочину
Уведена працівниками інформація не авторизується та не піддається перевіркам на коректність і точність або при її перевірці багато даних відкидається через помилки, багато виправлень	Уведена інформація повинна бути авторизована. Треба перевіряти точність, достовірність і коректність інформації за допомогою відповідних процедур порівняння результатів оброблення з передбачуваними
Відсутня документація або вона не дає змоги розуміти отримані звіти, модифікувати програми, готувати дані для уведення, виправляти помилки	Розробити документацію з обліку чинних програм, їх модифікації; цінувати заходи захисту, розуміти дані, джерела їх отримання, формати зберігання, вести записи про відкинуті транзакції
Зміни в програми вносяться без попереднього їх розгляду та затвердження керівництвом організації	Заходи захисту при розробленні програм повинні включати процедури внесення змін, їх приймання і тестування до введення в експлуатацію

Продовження табл. 5.14.

Дані передаються незахищеними лініями й можуть бути перехоплені сторонніми особами	Зробити захист ІР більш адекватним, залучивши організацію, що займається тестуванням інформаційної безпеки
Немає засобів боротьби зі шкідливим ПЗ та вірусами	Упровадити програми захисту інформації та систему захисту інформації від вірусів
Відсутнє своєчасне реагування на спроби несанкціонованого доступу до даних	Упровадити систему своєчасного реагування на спроби несанкціонованого доступу до даних за допомогою сигналізації

Для будь-якої концепції інформаційної безпеки, тим більше якщо використовуються методи захисту інформації в локальних мережах і комп'ютерних системах, основоположним є принцип безперервного розвитку, адже інформаційна безпека інформації постійно піддається все новим, з кожним разом ще більш витонченим атакам. Забезпечення інформаційної безпеки не може бути разовим актом, і створену одного разу технологію захисту інформації в організації, потрібно постійно вдосконалювати слідом за зростанням рівня її інформаційної культури.

Дотримання в організації вищезазначених правил та ритуалів роботи з ЕД, їх надійне зберігання та захист визначає культуру організування роботи зі службовими документами як частку організаційної культури установи та інформаційної культури її керівника і працівників.

По суті справи КОРД – це те саме, що й управління завдяки організаційній та інформаційній культурі, якщо вважати культуру системою організаційних цінностей конкретної організації та компетентностей її працівників щодо роботи з інформацією та її захисту.

Особливості створення електронного архіву та його функціонування

Уміння бездоганно створювати е-документи передбачає також дотримання певних вимог щодо їх подальшого зберігання протягом певного періоду передання їх на архівне збереження або вилучення для знищення. Ці вимоги визначаються шляхом

вивчення потреб управлінської діяльності, організаційно-правових засад, а також завдяки оцінці можливих ризиків. Вони й відображають рівень культури створення та збереження е-документів.

Корпоративний електронний архів можна визначити як комплекс апаратно-програмних засобів і технологій, що використовуються для створення архіву документів у електронному вигляді.

Кроки побудови корпоративного е-архіву, починаючи з прийняття рішення про його необхідність, подано на рис. 5.24.

Рис. 5.24. Кроки побудови корпоративного е-архіву

Метою створення корпоративного е-архіву є забезпечення оперативного і повноцінного доступу до всіх документів, які зберігаються і надходять до системи управління відповідно до наданих прав. Для цього необхідно вирішити два основні завдання: ввести в ІС масив наявних у архіві документів; забезпечити

можливість у потрібний час і в зручній формі оперативного повнотекстового доступу до їх електронних копій.

Багатообіцяючим і цікавим сектором ринку промислових ІС є система PDM (Product Data Management) – система управління даними про виробничі процеси, для реалізації якої й розроблено PDM-технологію, призначену для управління всіма даним про виріб та інформаційними процесами життєвого циклу виробу, що створюють і використовують ці дані. Для реалізації PDM-технологій існують спеціалізовані програмні засоби, які виступають як засіб інтеграції всієї множини використовуваних прокладних комп'ютерних систем (САПР, АСУП тощо) шляхом акумулювання даних, що проходять в них, у логічно єдину модель на основі стандартних інтерфейсів взаємодії.

Основними функціями корпоративного е-архіву мають стати [153]: сканування; розпізнавання і коригування помилок; створення та міграція електронних документів і образів; індексування документів; оперативний пошук і відображення документів; аналіз руху документів; управління досконалим функціонуванням усієї системи і т. ін.

Для реалізації вищезазначених функцій у корпоративному е-архіві потрібно створити відповідні підсистеми введення, зберігання, індексування, пошуку і відображення інформації, аналізу, управління потоками, адміністрування та науково-технічного супроводження, які й відображуватимуть рівень культури виконання вказаних операцій.

Основні принципи інформатизації архівної справи наведено на рис. 5.25.

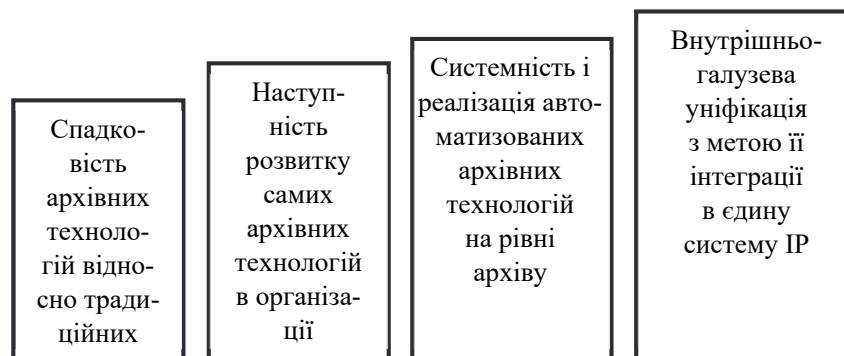

Рис. 5.25. Основні принципи інформатизації архівної справи

Зазначені принципи побудови е-архіву потребують дотримання чинних міжнародних, національних і галузевих стандартів роботи з документами, уніфікації програмного забезпечення та форматів подання даних.

Передавання електронних справ до архівного підрозділу полягає в наданні доступу працівникам архівного підрозділу та його обмеженні (лише правом перегляду) до електронних справ іншим працівникам установи.

Передавання електронних справ до архівного підрозділу установи необхідно здійснювати за графіком, погодженим з керівниками структурних підрозділів і затвердженим її керівником або заступником, але не раніше двох років з дати завершення е-справ у діловодстві. Доступ працівникам архівного підрозділу установи треба надавати в автоматизованому режимі службою інформаційних технологій згідно із визначеним графіком. Електронні справи постійного та тривалого строків зберігання необхідно передавати до архівного підрозділу установи за е-описами в електронній формі.

Під час приймання електронних справ архівним підрозділом установи проводиться перевірка ЕД кожної справи на наявність КЕП, кваліфікованих електронних позначок часу та цілісність даних. Перевірка здійснюється в автоматизованому режимі за внутрішнім описом електронної справи.

5.5. Інформаційно-технологічна культура організації

***Коло питань:** Суть поняття “Інформаційно-технологічна культура”. Застосування інформаційних систем. Види інформаційних систем та вимоги до них. Призначення окремих інформаційних систем. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій з керування документацією та їх види. Особливості інформаційних технологій з керування документацією та їх структура. Побудова електронної канцелярії. Вибір і застосування засобів оргтехніки. Застосування хмарних технологій та розгалужених сервісів.*

Суть поняття “інформаційно-технологічна культура”

Інформаційний підхід до розвитку культури детермінований розвитком інформаційно-комунікаційних систем та технологій, зведенням інформації в ранг одного з визначальних факторів

еволюції суспільства і людини, що стимулює процеси інформатизації та глобалізації суспільства, передбачає вільну орієнтацію в інформаційному середовищі, більш продуктивне використання всіх накопичених людством знань щодо застосування інформаційних систем та впровадження інформаційних технологій.

Інформаційно-технологічна культура організації – сукупність знань, методів і способів використання КТ та засобів організаційної техніки для створення, пошуку, одержання, відображення, реєстрації, накопичення, поширення, збереження і захисту інформаційних продуктів та надання інформаційних послуг

Інформатизація суспільства виступає як глобальний соціальний процес, особливість якого полягає в тому, що домінуючим видом діяльності суб'єкта управління у сфері суспільного виробництва є збирання, накопичення, продукування, оброблення, зберігання, передача та використання інформації, що здійснюються на основі сучасних засобів мікропроцесорної та обчислювальної техніки, а також на базі різноманітних засобів інформаційного обміну.

Сучасна господарська діяльність суб'єкта управління полягає головним чином у виробництві і застосуванні інформаційних технологій та накопиченої інформації з метою зробити усі інші форми виробництва більш ефективними і тим самим, забезпечити досконалість його діяльності. Обмежуючими факторами тут є недостатній рівень інформаційної культури організації, незначна швидкість оброблення значних обсягів інформації та можливість її раціонального застосування.

Інформаційний потенціал такої організації можна уявити як представлене у формалізованому вигляді та в конкретних проектних формах концентроване вираження знань та практичного досвіду її співробітників, які дозволяють найбільш раціональним чином організовувати процеси створення інформаційних продуктів і послуг. При цьому результат оцінюється за сукупною економією затрат праці, енергії, матеріальних та інформаційних ресурсів, необхідних для реалізації цих процесів.

Досвід розвинутих організацій, які використовують найсучасніші досягнення науки і техніки, показує, що саме застосування

новітніх інформаційних систем і технологій дають цим суб'єктам управління значні економічні переваги та стабільний розвиток.

Сучасна культура застосування суб'єктом управління інформаційно-комунікаційних систем і технологій – **інформаційно-технологічна культура**, як складник інформаційної культури організації, має відображати стан комплексної інформатизації завдань щодо належного ефективного забезпечення управління цією організацією.

Визначаючи вирішальне значення інформаційно-технологічної культури в ефективній роботі тієї чи іншої організації, у всебічному гармонійному розвитку її працівників, слід наголосити на практичних аспектах проблеми, на зв'язках культури з розвитком науки і техніки, впровадженні сучасних технологічних процесів оброблення інформації, зростанні інформаційних потоків, подальших перспективах нарощування інформаційного потенціалу розвитку її інформаційної та організаційної культури.

Як систематизована сукупність спеціальних умінь, знань і навичок, що забезпечують здійснення інформаційної діяльності, інформаційно-технологічна культура набуває в забезпеченні управління організацією таке саме значення як і основні знання та уміння з теорії і практики менеджменту.

Виробництво й використання документної інформації внаслідок впровадження комп'ютерної техніки, інформаційних систем та провадження інформаційно-комунікаційних технологій її оброблення стає важливою сферою застосування знань та умінь кожного працівника, а *інформаційно-технологічна культура* організації – невід'ємною складовою її культури, важливою умовою ефективною і продуктивною діяльності.

Застосування інформаційних систем

Оскільки на кожній стадії розвитку суспільства існує потреба в управлінні, інформаційні системи існують практично з моменту його появи. Вони здавна знаходять досить широке застосування в життєдіяльності людства. Це пов'язано з тим, що для існування цивілізації необхідний постійний обмін інформацією – передача знань між членами суспільства та окремими спільнотами, а також між різними поколіннями.

Термін “інформаційна система” належить до класу програмних продуктів, що автоматизують ведення управлінської

діяльності. Система називається інформаційною, якщо вона підтримує інформаційне забезпечення управління.

Інформаційна система (*Information system*) – сукупність технічних та організаційних засобів для збереження та оброблення інформації з метою забезпечення інформаційних потреб користувачів.

Інформаційну систему можна подати як сукупність засобів збирання, зберігання, передачі, оброблення інформації в певній послідовності для досягнення поставленої мети у процесі управління.

Інформаційна система (IC) – це сукупність взаємопов'язаних компонентів, які визначають різні сторони інформаційної діяльності об'єкта.

Зміст поняття “інформаційна система” в різних нормативних документах для наочності зведено в табл. 5.15.

Таблиця 5.15

Визначення змісту поняття “інформаційна система”

Суть визначення поняття	Джерело
Комунікаційна система, що забезпечує збирання, пошук, оброблення та пересилання інформації	ДСТУ 2392-94
Організаційно-технічна система, в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів	Закон “Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах”
Автоматизована система, комп'ютерна мережа або система зв'язку	Положення про технічний захист інформації
Організаційно-технічна система обробки інформації за допомогою технічних і програмних засобів	Постанова КМУ від 29.03.2006. № 373
Організаційно-технічна система, що реалізує технологію обробки інформації за допомогою засобів обчислювальної техніки та програмного забезпечення	НД ТЗІ 3.7- 003-2005
Система, призначена для одержання, обробки, зберігання, відображення та/або реєстрації даних про технічний стан конструкцій, систем, елементів, їх властивості та/або функціонування	Наказ Державної інспекції ядерного регулювання України № 140 від 22.07.2015

В українському національному законодавстві використовуються різні назви основного об'єкта вивчення. Зокрема окрім зазначеного “інформаційна система” (ІС), застосовується також “телекомунікаційна система” (ТС), “інтегрована система” (ІТС), “автоматизована інформаційна система” (АІС), “інформаційно-аналітична система” (ІАС).

Телекомунікаційна система – організаційно-технічна система, що реалізує технологію інформаційного обміну за допомогою технічних і програмних засобів шляхом передавання та приймання інформації у вигляді сигналів, знаків, звуків, зображень чи іншим чином.

Інтегрована система – сукупність двох або кількох взаємопов'язаних інформаційних та (або) телекомунікаційних систем, в якій функціонування однієї (кількох) з них залежить від результатів функціонування іншої (інших) таким чином, що цю сукупність у процесі взаємодії можна розглядати як єдину систему.

Місією ІС є перероблення інформації, потрібної для ефективного управління всіма ресурсами організації, створення технічного та інформаційного середовища для управління її діяльністю.

До завдань, що вирішуються завдяки впровадженню систем управління належать оцінка ситуації, проведення її опису, прийняття рішення (рис 5.26).

Рис. 5.26. Завдання, що вирішуються завдяки системам управління

Інформаційна система (ІС) може існувати і без застосування комп'ютерної техніки – це питання економічної доцільності.

Так, найдавнішими інформаційними системами вважаються бібліотеки, які повністю базувалися на ручній праці. Згодом прийшли різні механічні пристрої для обробки даних, а наступним кроком стало впровадження автоматизованих інформаційних систем, в яких для забезпечення інформаційних потреб користувачів почали застосовувати комп'ютерну техніку.

Автоматизована інформаційна система (АІС) – сукупність інформації, різних методів і моделей, апаратних, програмних, організаційних, технологічних засобів і відповідних фахівців.

АІС можна подати як організаційно впорядковану сукупність фахівців, інформаційних ресурсів та інформаційних технологій, зокрема з використанням засобів обчислювальної техніки і зв'язку, що реалізують такі інформаційні процеси, як:

- отримання вхідних даних;
- обробка цих даних і/або зміна власного внутрішнього стану (внутрішніх зв'язків/відносин);
- видача результату або зміна свого зовнішнього стану (зовнішніх зв'язків/відносин).

Етапи становлення та розвитку систем подано в табл. 5.16.

Таблиця 5.16.

Етапи становлення та розвитку АІС

Роки	Характеристика етапу	Примітка
1950-і	Поява перших інформаційних систем у вигляді електромеханічних рахункових бухгалтерських машин	Оброблення рахунків та розрахунків зарплати
1960-і	Створення комп'ютерного устаткування із широким призначенням, яке здатне виконувати безліч функцій	Програмно-сумісні ЕОМ IBM/360
1970-і	Використання інформаційних систем як засобу управлінського контролю	Прискорення прийняття рішень
1980-і	Зміна способу використання ІС, які стають джерелом інформації і застосовуються на всіх рівнях організації	Знаходження нових ринків збуту, створення нових товарів та послуг
1990-і	Переосмислення сфери застосування ІС, об'єднання інформаційних ресурсів в єдину мережу	Розвиток цифрових телекомунікаційних систем
2000-і	Використання інформаційних систем для глобалізації суспільства	Зростання ролі інтернету, розвиток нових ІТ

У більшості випадків для створення власної інформаційної системи неможливо обійтися без використання баз даних. Важливою особливістю систем управління базами даних (СУБД) є забезпечення виконання запитів до них та забезпечення режиму мультидоступу.

Складові внутрішньої інформаційної основи ІС подано на рис. 5.27.

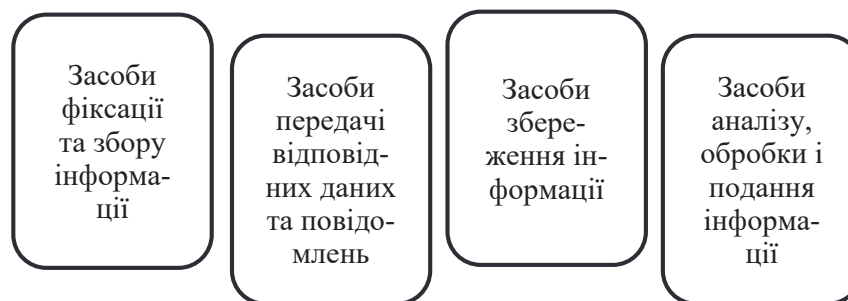

Рис. 5.27. Складові внутрішньої інформаційної основи ІС

Застосування відкритих інформаційних систем, розрахованих на використання всього масиву інформації, доступної суспільству в певній його сфері, дає змогу удосконалити механізми управління суспільним ладом, сприяє гуманізації та демократизації суспільства, підвищує рівень добробуту його членів.

Інформаційно-аналітична система (ІАС) – це комп’ютерна система, за допомогою якої створюють чи отримують, обробляють та аналізують, поширюють інформацію. Інформаційно-аналітичні системи визначаються як особливий клас інформаційних систем, призначених для аналітичного оброблення даних. Їх завдання – ефективно зберігати, обробляти та аналізувати дані. Технологічна платформа ІАС дає змогу організації здійснювати інтеграцію та координацію її бізнес-процесів.

Типова ІАС установлюється в одному або кількох дата-центрах, в яких виконується відповідне програмне забезпечення організації. Вона може включати в себе додаткові застосунки, що працюють у рамках структури організації, наприклад, для цілей управління.

Інформаційно-аналітичні системи об’єднують, аналізують і зберігають як єдине ціле інформацію, яка вилучена як із баз даних організації, так і з зовнішніх джерел.

Сховища даних, що входять до складу інформаційно-аналітичних систем, забезпечують перетворення значних об'ємів деталізованих даних в узагальнену вивірену інформацію, яка придатна для прийняття обґрунтованих рішень. На відміну від звичайних баз даних, сховища містять оброблене, впорядковане і зрозуміле керівникам представлення даних; вони стають складальним конвеєром з підготовки інформації в інтегрованому, несуперечливому, наочному вигляді для підтримки прийняття управлінських рішень.

Створення ІАС, що реально відповідають цілям і завданням організацій – це складний процес, що включає етапи формування концепції проектування, розробки, впровадження і супроводу. Сам характер процесу вимагає попереднього розроблення фіксованої технологічної схеми.

Типи взаємодії інформаційних систем подано на рис. 5.28.

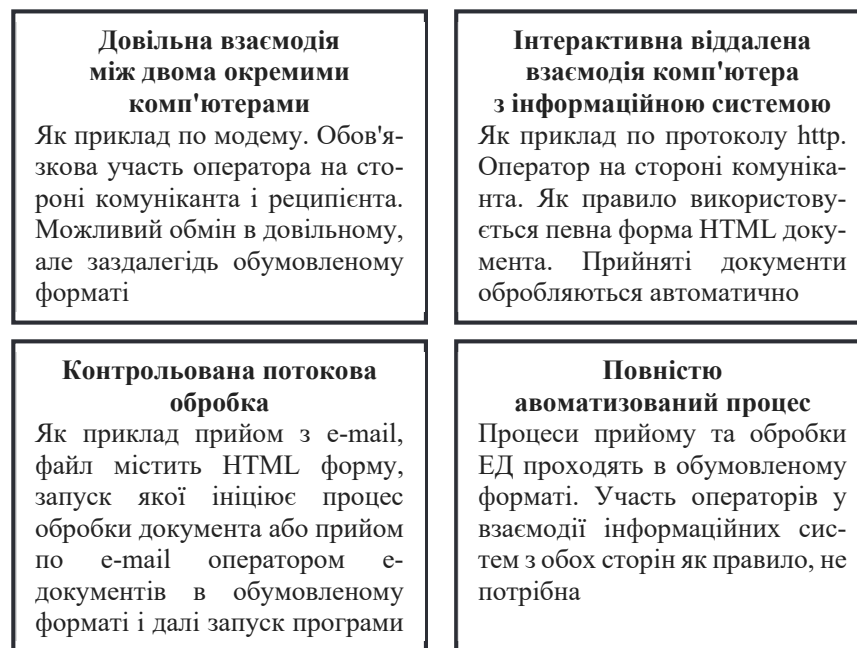

Рис. 5.28. Типи взаємодії ІС

Ефективна взаємодія інформаційних систем сприяє не тільки прискоренню науково-технічного прогресу, інтелектуалізації

всіх видів людської діяльності, а й створенню якісно нового інформаційного середовища, що забезпечує розвиток інформаційної культури як індивіда, як організації, як суб'єкта соціальної діяльності, так і суспільства в цілому.

Види інформаційних систем та вимоги до них

Як було зазначено в четвертому розділі посібника, інформаційні системи слугують для розв'язання певних задач на комп'ютері. Враховуючи велике розмаїття задач, які розв'язуються, існує дуже багато різноманітних інформаційних систем. Проаналізувати усі існуючі інформаційні системи практично неможливо, у зв'язку з чим виділимо деякі з них за відповідними ознаками.

Види інформаційних систем подано у табл. 5.17.

Таблиця 5.17

Види інформаційних систем

Ознака	Найменування ІС	Примітка
За ступенем автоматизації	Ручні	Усі операції з перероблення інформації виконує людина
	Автоматизовані	Частина функцій (підсистем) керування або опрацювання даних здійснюється автоматично, а частина – людиною
	Автоматичні	Усі функції керування та обробки даних здійснюються технічними засобами без участі людини
За сферою діяльності	Державні	Призначені для забезпечення роботи державних установ (ДАС “Вибори”, ДАС “Законодавство”)
	Територіальні	Призначені для регіональних установ (ДАС “Податки”)
	Галузеві	Призначені для міністерств, відомств, АСУ (“Статистика”)
	Об'єднань	Призначені для корпорацій
	Підприємств	Призначені для організацій та установ
За ступенем централізації оброблення інформації	Централізовані	Оброблення інформації здійснюється централізовано
	Децентралізовані	Оброблення інформації відбувається децентралізовано

Продовження табл. 5.17.

	Розподілені	Оброблення інформації розподілено між інформаційними системами
За предметною галуззю	Економічні	Призначені для розрахунків ефективності роботи організації
	Адміністративні	Збір, збереження, оброблення, доступ, відображення і розповсюдження даних
	Виробничі	Призначені для управління технологічними процесами
	Навчальні	Призначені для використання в закладах освіти
	Медичні	Призначені для використання в лікувальному закладі
За напрямом діяльності	Наукові	Аналіз статистичної інформації, керування експериментом
	Автоматизованого керування	Розроблення нових виробів і технологій їхнього виробництва
		Інженерні розрахунки (визначення технічних параметрів виробів, вихідних норм)
		Створення графічної документації
		Моделювання проєктованих об'єктів
		Створення керуючих програм для верстатів із числовим програмним керуванням
	Організаційного керування	Автоматизація функцій управлінського персоналу, ДЗУ (документаційне забезпечення управління)
	Керування технологічними процесами	АСУТП (автоматизація систем управління технологічними процесами)
За ступенем інтеграції функцій	З інтеграцією за рівнем управління	Підприємство – об'єднання, об'єднання – галузь
	З інтеграцією за рівнем планування	Материнська організація – дочірні фірми
За видом оброблення інформації	Фактографічні	Оброблення фактографічних даних
	Фокументальні	Оброблення документних ресурсів

Продовження табл. 5.17.

	Документа-льно-фактогра-фічні	Оброблення документальних і факто-графічних відомостей
	Текстові	Оброблення текстових даних
	Мультимедійні	Оброблення мультимедійних даних
За оперативністю оброблення інформації	Системи реального часу	Оброблення а в системі реального часу
	Оперативне оброблення транзакцій	Оперативне оброблення інформації, що надходить
	Пакетне Оброблення	Оброблення пакетних даних
За функціональним призначенням	Інформаційно-керуючі	АСК ТП, ІСМ (інформаційні системи менеджменту)
	Експертні	Система Project Expert
	Інформаційно-довідкові	АСКВ
	Інформаційно-пошукові	АСНД, АПС
	Діагностичні	АДС, моделювальні системи
	Підготовки прийняття рішень	СППР (системи підготовки прийняття рішень)
	Проектувальні	САПР (системи автоматизованого проектування)
	Інтелектуальні інформаційні системи	ІПС (інтелектуальні інформаційні системи)

Універсальним показником рівня **інформаційно-технологічної культури** організації має бути створення цілісної системи управління рухом документованої інформації та її підсистем з врахуванням подальшого впровадження новітніх інформаційних систем і технологій.

Основні вимоги щодо функціонування ІС подано на рис. 5.29.

Призначення окремих інформаційних систем.

Розглянемо, як приклад, призначення окремих інформаційних систем.

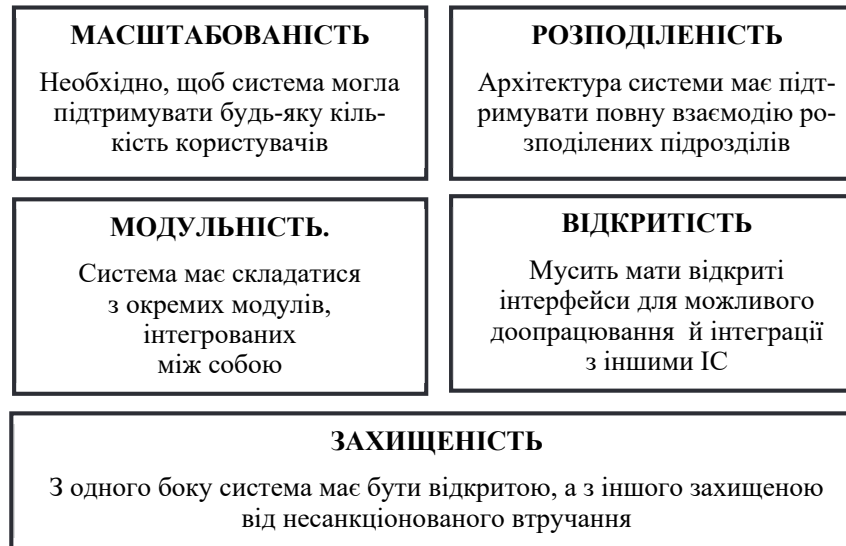

Рис. 5.29. Основні вимоги щодо функціонування ІС

Призначення інформаційно-аналітичних систем. Технологія і методика створення інформаційно-аналітичних систем охоплює наступні види діяльності:

- збирання, аналіз і деталізація вимог до інформаційно-аналітичної системи, визначення пріоритетів реалізації цих вимог та постановка завдань щодо їх реалізації, визначення вимог щодо архітектури, надійності і захисту від несанкціонованого доступу та визначення складу даних;
- розроблення проектних рішень з усіх аспектів побудови інформаційно-аналітичної системи, визначення складу джерел інформації, способів передавання даних, складу додатків організації доступу до даних, проектування архітектури, проектування баз даних;
- розроблення аналітичних додатків, вибір і настроювання інструментальних засобів збирання, перетворення і очищення даних, організації доступу користувачів до них, розроблення метаданих, розроблення документації для користувачів, тестування.

Прикладами ефективно діючих інформаційно-аналітичних систем є урядова інформаційно-аналітична система з питань надзвичайних ситуацій (УІАС НС) та єдина інформаційно-

аналітична система “Служба зайнятості України”, розроблена ЗАТ “Софтлайн” (Україна).

Призначення систем інформаційної підтримки управління. Велике значення для інформаційної підтримки прийняття управлінських рішень в організації може мати впровадження систем автоматизації документообігу та документування багатьох управлінських процедур.

Система автоматизації документообігу (САД) являє собою клас програмних продуктів, що автоматизують процес документообігу (повністю або частково), при цьому документи, інформація, завдання передаються для виконання необхідних дій від одного учасника процесу до іншого відповідно до заданих правил.

Система автоматизації ділових процедур (АДП, WorkFlow System) призначена для побудови складних прикладних систем колективного оброблення документів у процесі здійснення конкретних бізнес-процесів. За допомогою цих підсистем і технологій системи автоматизації документації здійснюється автоматизація всієї офісної роботи з ведення інформаційного забезпечення діяльності організації.

Система електронного документообігу (EDMS (Electronic Document Management Systems) являє собою комп’ютерну програму (програмне забезпечення), що дає змогу організувати створення, опрацювання та роботу з е-документами, а також забезпечує взаємодії між співробітниками, включаючи передання документів, видачу завдань, відправлення повідомлень тощо.

Призначення експертних систем. Сучасні експертні системи дають можливість створити комп’ютерну імітаційну модель фінансової діяльності підприємства, розрахувати економічні показники та показники ефективності інвестицій, визначити необхідність зміни зовнішніх факторів, а також розкрити наслідки прийнятих рішень.

Основою експертної системи в організаціях може бути програма Project Expert, яка дозволяє подати її господарську діяльність як безперервний ланцюг перетворень активів з однієї форми в іншу, що відбуваються завдяки руху грошей, за які закуповуються необхідні матеріали. Готова продукція після продажу знову перетворюється на гроші. Таким чином, грошові потоки наглядно відображають фінансовий бік діяльності організації.

Регулюючи параметри програми, можна спостерігати, до яких наслідків може привести корегування зовнішніх чинників.

Як інструмент фінансового аналізу, програма Project Expert дозволяє керівникові організації мати повну інформацію про сегмент ринку, в якому вона функціонує; аналізувати отримані дані з використанням певних математичних методів, надавати відповідні рекомендації для прийняття виваженого рішення.

Завдання, які вирішуються за допомогою експертної програми Project Expert з розроблення фінансової моделі підприємства подано на рис. 5.30.

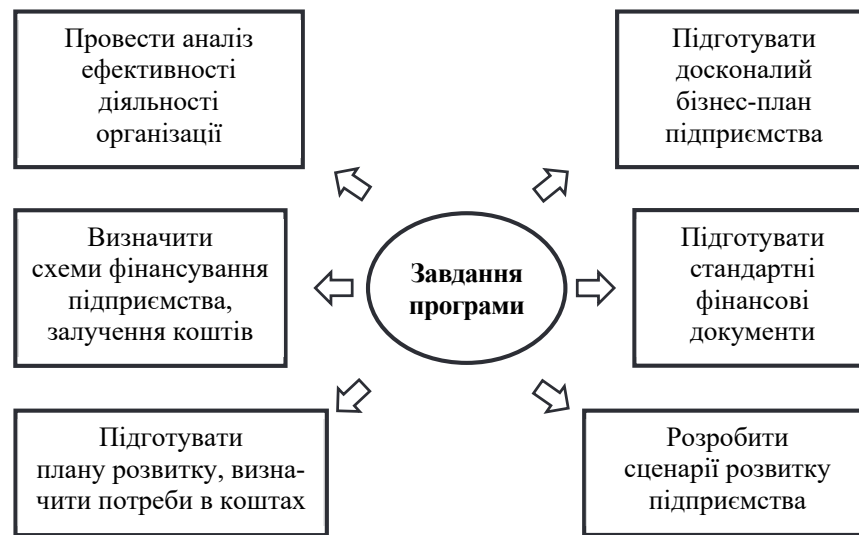

Рис. 5.30. Завдання програми Project Expert

Побудова імітаційної моделі фінансової діяльності підприємства за допомогою експертної програми Project Expert дає можливість:

- розробити стратегічний план розвитку виробничих потужностей підприємства, визначити його маркетингову стратегію, означити раціональне використання матеріальних, фінансових інформаційних та трудових ресурсів;
- розробити план розвитку підприємства або його інвестиційний проект;

- обрахувати фінансові потреби підприємства та оцінити його перспективний фінансовий план;
- визначити схему фінансування підприємства та деталізувати можливість залучення коштів;
- коригуючи значення факторів впливу на фінансовий стан підприємства, розглянути варіанти його можливого розвитку;
- проаналізувати ефективність поточної та перспективної діяльності підприємства, розрахувати його фінансові показники;
- підготувати досконалий бізнес-план інвестиційного проєкту, згідно з вимогами міжнародного права.

Результати імітаційного моделювання за допомогою Project Expert дають змогу готувати за чинними у світовій практиці нормативними документами фінансові звіти підприємства, які дають можливість фіксувати поточний стан його діяльності.

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій з керування документацією та їх види

Термін “*інформаційно-комунікаційна технологія*” ґрунтується на понятті “технологія”, що є досить стійким і з’явилося в діловому спілкуванні у зв’язку з виниклими проблемами щодо вдосконалення організації виробництва.

Так, якщо *технологія* (від грец. *technē* – мистецтво, майстерність, уміння + *logos*–*поняття, вчення*) – сукупність методів оброблення, виготовлення, зміни стану, властивостей, форми сировини, матеріалу чи напівфабрикату, що здійснюється у процесі виробництва продукції, то інформаційно-комунікаційна технологія (*information and communications technology*) – процес, що використовує сукупність програмно-технічних засобів і методів інтегрованих з метою збирання, опрацювання, зберігання, розповсюдження, показу та використання інформації в інтересах її користувачів для одержання відомостей про стан об’єкта, процесу чи явища нової якості.

Як систематизована сукупність спеціальних умінь, знань і навичок, високий рівень інформаційно-технологічної культури в організації припускає відповідний рівень розвитку *інформаційно-комунікаційних технологій* (ІКТ) – цілеспрямованої організованої сукупності інформаційних процесів, що забезпечують високу швидкість оброблення даних, швидкісний пошук інформації, розосередження даних, оперативний доступ до першоджерел незалежно від місця їх розташування.

Зазначений термін включає в себе всі технології, що використовуються для спілкування та роботи з інформацією й підкреслює роль уніфікованих технологій та інтеграцію телекомунікацій (телефонних ліній і бездротових з'єднань), комп'ютерів, підпрограмного та програмного забезпечення, накопичувальних та аудіовізуальних систем, які дають змогу користувачам створювати, одержувати доступ, зберігати, передавати та змінювати інформацію.

Термін ІКТ в наш час використовується також для позначення об'єднання (конвергенції) аудіовізуальних і телефонних мереж з комп'ютерними мережами через один кабель або з'єднувальну систему. Іншими словами, ІКТ складається з ІТ, а також телекомунікацій, медіа-трансляцій, усіх видів аудіо і відеооброблення, передачі, мережевих функцій управління та моніторингу.

Інформаційні технології (ІТ) можна подати як технології, що забезпечують та підтримують інформаційні процеси, тобто процеси пошуку, збирання, передання, збереження, накопичення, поширення інформації та процедури доступу до неї. Наразі ІТ включають апаратні засоби (комп'ютери, сервери тощо) і відповідне програмне забезпечення (операційні системи, мережеві протоколи, пошукові системи тощо).

Сьогодні є великі економічні стимули (величезна економія коштів внаслідок вилучення телефонної мережі) об'єднання аудіовізуальних, телефонних та електромереж з системою комп'ютерної мережі використовуючи єдину систему кабелів, сигнал розподілу та управління. Зазначене стимулює збільшення кількості організацій, які використовують термін ІКТ у своїх назвах, щоб вказати на їхню спеціалізацію в процесах об'єднання різних мережевих систем.

Види існуючих ІКТ, що мають місце у вітчизняних організаціях подано в табл. 5.18.

Мета впровадження нових інформаційних технологій (ІТ):

- поширення знань про передовий досвід та досягнення НТП;
- забезпечення доступу до релевантної інформації завдяки використанню можливостей мережі Інтернет;
- можливість розв'язувати безпосередньо в своїх структурах завдання розрахункового і технологічного характеру, які раніше не можна було вирішити через відсутність новітньої комп'ютерної техніки;

Таблиця 5.18.

Класифікація інформаційно-комунікаційних технологій

Ознака класифікації	Вид інформаційно-комунікаційних технологій
За ступенем охоплення завдань управління	Традиційні
	Нові інформаційні технології
За типом користувацького інтерфейсу	Пакетні
	Діалогові
	Мережеві
За способом побудови мережі	Локальні
	Багаторівневі
	Розподілені
	Глобальні
За ступенем охоплення завдань управління	Автоматизація функцій управління
	Електронне оброблення даних
	Підтримка прийняття рішень
	Електронний офіс
	Експертна підтримка
За класом реалізованих технологічних операцій	Робота з текстовим редактором
	Робота з табличним процесором
	Робота із СКБД
	Робота із графічними об'єктами
	Мультимедійні системи
	Гіпертекстові системи
За предметними областями обслуговування	Документаційне забезпечення управління
	Бухгалтерський облік
	Банківська діяльність
	Податкова діяльність
	Страхова діяльність
	Інші

– оперативний обмін інформацією за допомогою е-пошти між споживачами і продавцями за допомогою консалтингових служб;

– застосування засобів автоматизації діяльності приватних телекомунікаційних формувань.

Інструментарієм інформаційних технологій може бути один або декілька взаємопов'язаних програмних продуктів для

певного комп'ютера, технології роботи, за допомогою яких користувач досягає поставленої мети.

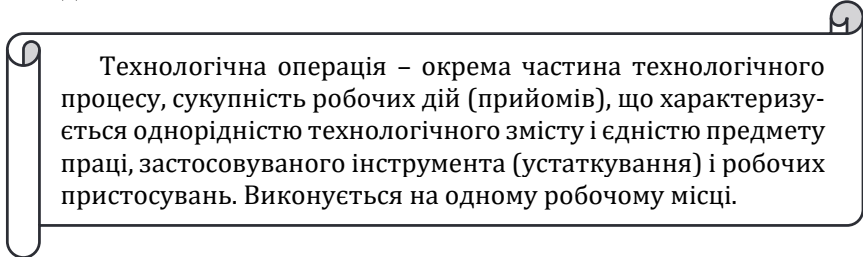
Можуть слугувати також такі поширені види ПП, як текстовий процесор (редактор), настільні видавничі системи, електронні таблиці, системи керування БД, електронні записні книжки, електронні календарі, інформаційні системи функціонального призначення (фінансові, бухгалтерські, для маркетингу та ін.), експертні системи тощо.

Особливості інформаційних технологій з керування документацією та їх структура

Документаційно-інформаційне забезпечення управлінської праці реалізується за допомогою відповідного обслуговування діяльності апарату управління, яке включає створення, збереження, передання і використання великих масивів документної інформації.

Скорочення трудозатрат, пов'язаних з цими процесами, визначає рівень інформаційно-технологічної культури, що може досягатися різними шляхами. Найефективніший з них це підвищення рівня впровадження в практику роботи сучасних засобів комп'ютерної і організаційної техніки й інформаційно-комунікаційних технологій.

Інформаційні технології – власне кажучи, являють собою перелік технологічних операцій (збирання, передання, оброблення, збереження й подання інформації), які можна розглядати як узагальнення відповідних цілеспрямованих змін властивостей певних даних.

Технологічна операція – окрема частина технологічного процесу, сукупність робочих дій (приймів), що характеризується однорідністю технологічного змісту і єдністю предмету праці, застосовуваного інструмента (устаткування) і робочих пристосувань. Виконується на одному робочому місці.

Процеси роботи з інформацією з точки зору інформатики подано на рис. 5.31.

Аналогічно можна інтерпретувати практично будь-яку операцію керування документацією чи процес. Головне – виявити

якісно-корисну властивість інформації, визначити напрям і розмір змін цієї властивості, вибравши оптимальний.

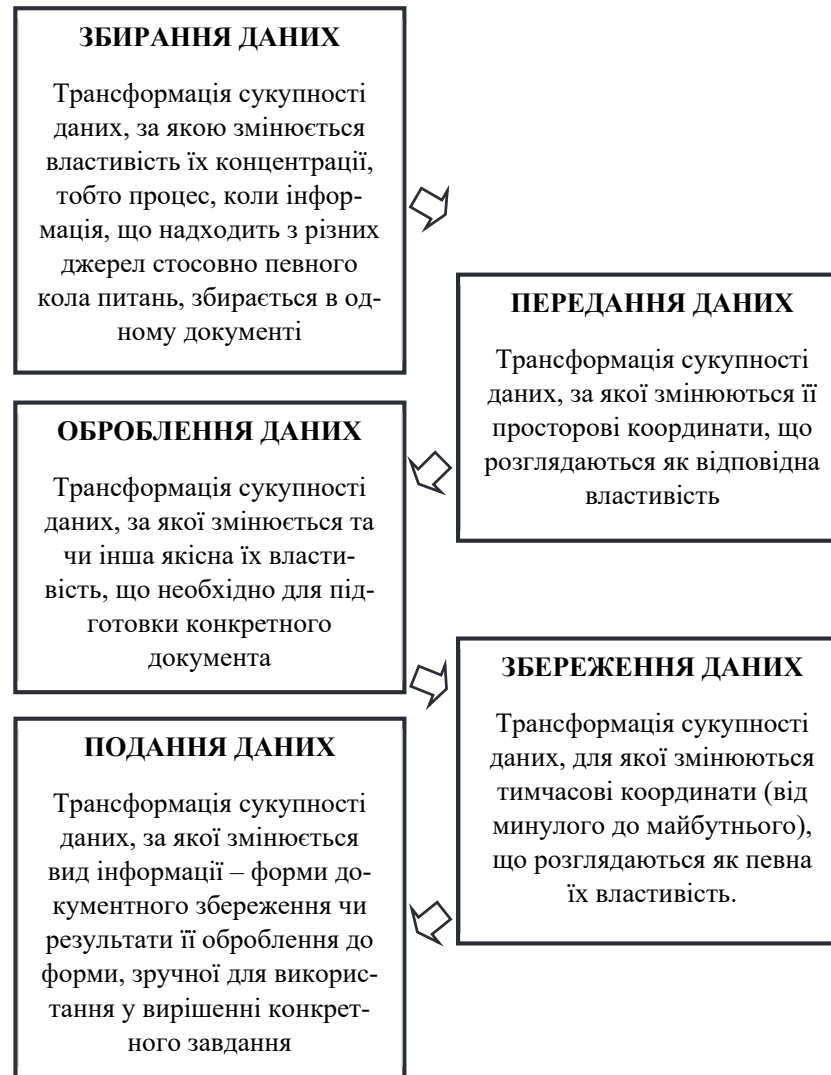

Рис. 5.31. Процеси роботи з інформацією з точки зору інформатики

Нині, як уже зазначалося, створені й успішно діють системи автоматизації документообігу і ділових операцій, в яких

документ сканується в комп'ютер, автоматично проходить прийнятну процедуру реєстрації і направляється виконавцеві, котрий спочатку робить його текстове оброблення, запрошує із зовнішніх банків даних додаткову інформацію і т. д.

Алгоритмом має бути передбачено, що система запам'ятовує, де і в якому стані знаходиться той чи інший документ, і в разі потреби нагадує про необхідність завершення роботи над ним. Крім того, керівникові служби через свій монітор потрібно мати можливість контролювати стан робіт над документами, оцінювати наскільки рівномірно завантажені виконавці, і в разі потреби вносити відповідні корективи в їхню діяльність.

Хоча нові інформаційні технології передбачають заміну паперового документа електронним носієм інформації, справу все ж таки слід розглядати таким чином, що управлінський документ як такий не ліквідується, а замінюється непаперовою електронною формою. Крім того, паперовий документ у ряді випадків або внаслідок традицій, що склалися в діловій практиці, потрібно зберігати.

Структура інформаційних технологій. Сучасна інформаційна культура має ґрунтуватися на умінні комплексно використовувати різні види інформаційних технологій. Головним у переході до інформаційної культури має бути не стільки придбання сучасних комп'ютерів, скільки впорядкування існуючих технологічних етапів документаційного забезпечення управлінських процесів, удосконалення управління документацією.

Для цього необхідно створити єдині для всіх правила організації роботи з документованою інформацією на підприємствах і установах, опрацювати типові рекомендації, відповідно до яких слід складати, оформлювати і обліковувати службові документи, здійснювати контроль за їх виконанням.

Як уже зазначалося, інформаційні технології припускають наявність об'єкта впливу, тобто цілеспрямованої зміни якої-небудь властивості об'єкта та методів її перетворення. Конкретне втілення інформаційних технологій має виражатися насамперед у виборі та реалізації методів перетворення, тобто впровадженні певної системи засобів і способів їх використання.

Тому для реалізації конкретної інформаційно-комунікаційної технології повинні бути:

- відповідні технічні засоби, що забезпечують процеси перетворення паперового документа на його електронну версію;

- системи засобів управління технологічним комплексом (для обчислювальної техніки це – програмні засоби);
- засоби організаційно-методичного забезпечення, що поєднують реалізацію всіх дій технічних засобів і персоналу в єдиний технологічний ланцюг відповідно до призначення конкретного інформаційного процесу в межах документаційного забезпечення певної операції управлінської діяльності.

З цією метою на базі галузевих автоматизованих комп'ютерно-інформатизаційних систем (АКІС) створені і функціонують автоматизовані інформаційні системи управлінського призначення (АІСУП), що реалізують також і функції діловодства. Функції автоматизованого контролю виконання документів можуть бути покладені на автоматизовані системи контролю виконання документів (АСКІД, АНІД, АСКОРД та ін.), а функції реєстрації, пошуку і зберігання документів – на АІПС.

До підсистем, що можуть бути використані в єдиній системі управління документами належать: системи оброблення зображень документів, системи оптичного розпізнавання символів, повнотекстові бази даних, системи управління документами та програмне забезпечення робочих груп.

Особливості і призначення вищезазначених підсистем зведено в табл. 5.19.

Таблиця 5.19.

Підсистеми автоматизації роботи з документами е-офісу компанії

Назва підсистеми	Призначення системи	Примітка
Технології оброблення зображень документів (<i>Imaging System</i>)	Для уведення, опрацювання, збереження і пошуку графічних образів. Мають місце в організаціях з великим обсягом документообігу	Для забезпечення роботи системи містять принтери, сканери, контролери, плоттери, дуплікатори, різнографи, ксерокси, устаткування оперативного друку
Системи оптичного розпізнавання символів (<i>Optical Character</i>)	Для перетворення тексту, введеного в комп'ютер за допомогою сканера, у формат, придатний для оброб-	Дозволяють отримувати е-копії документів з друкованих аркушів чи з документів, надісланих факсом. Для підвищення

Продовження табл. 5.19.

<i>Recognition System, OCR)</i>	лення текстовими редакторами, табличними процесорами, видавничими системами і т.п.	Для підвищення точності розпізнання тексту системи мають виконувати ряд перевірок документа
Системи керування документами (<i>Document Management System, DMS</i>)	Для автоматизування, пошуку і керування е-документами різних форматів, у тому числі зображеннями документів	Дають змогу індексувати документи; робити їх пошук; управляти конфігурацією документів та встановлювати взаємозв'язки між їхніми компонентами; ансамблювати документи
Повнотекстові бази даних (<i>Full-Text System</i>)	Для пошуку інформації за текстами е-документів	Для повнотекстового пошуку документів за ключовими словами
Системи автоматизації ділових процедур (<i>Workflow System</i>)	Для побудови складних автоматизованих систем колективного оброблення документів безпосередньо у ході виконання бізнес-процесів	Документні потоки на підприємстві мають бути пристосовані до існуючих бізнес-процесів і регламенту їх взаємодії між собою
Програмне забезпечення для робочих груп (<i>Groupware</i>)	Для працівників, яким за характером діяльності потрібен постійний обмін документами з виконанням завдань їх збереження, перегляду і сумісного використання	Основні функції – е-пошта, підтримка відео-конференцій, управління зображеннями документів, їх маршрутизація та календарне планування

З таблиці 5.19 видно, що всі підсистеми автоматизації документообігу й керування документацією тісно взаємопов'язані. Кожна система автоматизації керування документацією призначена для виконання певних функцій і в сукупності вони забезпечують автоматизацію документообігу на підприємстві.

Так, використання в офісі технологій оброблення зображень документів без використання систем оптичного розпізнання

символів і навпаки, представляється беззмстовним, оскільки, наприклад:

- проскановані документи не можуть бути далі використані або набрані на комп'ютері;
- дані, отримані в текстовому редакторі не можуть бути перенесені на папір.

Побудова електронної канцелярії

Основною проблемою традиційної технології управління документообігом є практична неможливість централізовано відслідковувати рух документів у реальному часі. Через це технологічними інструментами роботи з електронними документами мають бути комп'ютери, встановлені на робочих місцях і з'єднані в єдину мережу.

Якщо комп'ютерна мережа охоплюватиме всі робочі місця персоналу, який працює з документами (як в канцелярії, так і в інших в структурних підрозділах організації), то з'являється можливість використовувати її для переміщення документів і централізовано через канцелярію відслідковувати весь хід процесу роботи з ними. Впровадження електронної автоматизованої канцелярії означає комплексне використання сучасних технічних засобів, автоматизації процедур і функцій документаційного забезпечення управління, включаючи створення і оброблення текстів, їх редагування, збереження й пошук, а також передачу документної інформації каналами електрозв'язку як усередині організації, так і за її межі.

Сюди ж входить інформаційне обслуговування персоналу, використання засобів програмної підтримки процесів підготовки й прийняття рішень, розроблення вивірених підходів до їх виконання й контролю.

Для *першого етапу* впровадження електронної канцелярії характерна орієнтація на автоматизацію часто повторюваних операцій, що виконуються технічним персоналом органу діловодства. Характерним прикладом таких операцій є документування.

Підвищенню рівня інформаційної культури організації можуть сприяти як спеціальні пристрої оброблення текстів та організаційні програми, що дають можливість швидко створювати, виправляти і редагувати різні документи з зазначенням виправленого, а також використання певних шаблонів при підготовці

текстів документів. Для створення нового тексту виконавцеві спочатку треба заповнити електронну картку проекту документа, визначити найбільш вдалий шаблон, ввести короткий зміст тексту, після чого й активізується текстовий редактор з вибраним шаблоном. У процесі роздрукування тесту кожна сторінка документа буде промаркована штрих-кодом, який містить інформацію про вихідний номер, час і дату створення документа й порядковий номер сторінки.

У процесі редагування, погодження чи затвердження проекту документа може створюватись нова версія з відповідним штрих-кодом, що дасть можливість повернутись, у разі потреби, до попередніх версій. Після реєстрації документа необхідна інформація з електронної його копії буде переноситися на реєстраційну контрольну картку.

На другому етапі розвитку автоматизованої канцелярії окремі організаційні пристрої з'єднуються за допомогою внутрішніх ліній зв'язку в єдину мережу. Це дає змогу здійснювати ряд додаткових функцій: автоматичний зв'язок між робочими місцями, спільну роботу над документом, автоматизований контроль за виконанням тощо.

Третій етап розвитку електронної канцелярії пов'язується зі створенням на основі комп'ютерної техніки автоматизованих робочих місць (АРМ), які за допомогою комунікаційних засобів об'єднані в єдину систему з доступом до всіх обчислювальних ресурсів установи, її баз даних, а також до зовнішніх джерел інформації. Зазначене дає можливість значно прискорити інформаційний обмін між користувачами мережі та автоматизувати традиційні операції щодо управління документацією та іншою інформацією через канали зв'язку.

До основних компонентів програмного забезпечення електронної канцелярії відносяться текстові редактори (текстові процесори), що дають змогу обробити текст документа, та табличні процесори. Об'єднання систем локальної мережі та електронної пошти для обміну інформацією між користувачами ПК як усередині організації, так і в зовнішній мережі дає можливість реалізувати функцію інформаційного обміну, яка була властива лише системі телефонного і поштово-телеграфного зв'язку.

Використання систем розроблення баз даних (створення своєрідних електронних картотек обліку), а також застосування

електронних таблиць дає змогу виконувати різноманітні, іноді дуже складні, розрахунки.

Таким чином, у сучасній електронній канцелярії можна виділити такі основні види роботи з документами:

Робота з власне документами, точніше, з файлами документів на машинних носіях (введення, редагування та ін.). Існує велика кількість програмних засобів, які дозволяють готувати текстові, табличні, графічні, мультимедійні та інші документи.

Управління документами (document management). Передбачається, що кожний документ може мати складну сукупність структурованих даних. Системи управління повинні забезпечувати їх ефективне зберігання і оброблення.

Пересилання документів (e-mail). Пересилання документів і супроводжувальної інформації для роботи з ними інших користувачів комп'ютерної мережі можуть забезпечувати як найпростіші системи електронної пошти, так і розвинені організаційні системи, які дозволяють, наприклад, пов'язувати з документами специфічні набори реквізитів і маршрути їх руху.

Групова робота над документами (groupware). Група користувачів мережі може паралельно працювати над спільними документами, використовуючи певні системи, що забезпечують оперативне відслідковування всіх змін і версій.

Управління потоком робіт (workflow). Автоматизація складних багатокрокових алгоритмів роботи з документами в організації. Кожний тип документа при цьому може мати специфічні алгоритми оброблення і маршрути руху.

Перерелічені види робіт можуть виконуватись за допомогою спеціалізованих пакетів. Одним з таких пакетів є офісна система *Microsoft Office*. Усі програмні продукти цієї системи не тільки уніфікуються, а й інтегруються між собою, що дає змогу в межах вирішення ділової проблеми здійснювати інформаційний обмін незалежно від типу документа.

Практичне впровадження е-канцелярії має бути спрямоване на зміну стилю і методів роботи, перегляд і перерозподіл функцій персоналу, що сприяє підвищенню рівня культури документообігу при виконанні операцій документального забезпечення управління та зростанню продуктивності управлінської праці.

Використання комп'ютерної техніки в е-канцелярії не виключає, а навпаки, посилює роль засобів організаційної техніки,

розроблених на основі новітніх досягнень електроніки, таких як сканувальні пристрої, факс-модемні плати, копіювальні багатофункціональні машини, факсимільні апарати, слайди-принтери та ін.

Вибір і застосування засобів оргтехніки

Як уже зазначалося *технологічна культура*, має бути спрямована насамперед на те, щоб створена документна інформація мала властивості повноти й достовірності, максимально відповідала запитам її користувачів у формі подання, оперативності оброблення, забезпеченні якості й ін. Засоби оргтехніки залежно від типу призначені максимально механізувати й автоматизувати всі процедури технологічного процесу оброблення документів.

Оброблення документної інформації, що здійснюється в ході виконання управлінських рішень, має проводитися відповідно до існуючої структури організації і розміщення засобів оргтехніки: централізованої, децентралізованої, змішаної. При цьому остання є найбільш гнучкою в ході реалізації процедур обробки документів.

Значна частина операцій оброблення документів носить технічний і формально-логічний характер, хоча сучасні засоби організаційної й інформаційної техніки припускають і складніші процедури. Зазвичай оброблюється як інформаційна складова документа, так і його фізичний носій.

Для оптимізації процесу вибору технічних засобів потрібно враховувати цілий ряд факторів, що впливають на цю процедуру:

а) спроможності офісу: загальний обсяг документообігу в організації; характеристики документопотоків; обсяг документів, переданих і прийнятих каналами зв'язку; обсяг копійованих документів як первинний, так і вторинний; займана площа та освітленість робочих зон; вологість і температура повітря в приміщенні.

б) характеристики устаткування: технічні й експлуатаційні можливості; способи використання і вартість експлуатації; ергономічні характеристики; ступінь впливу на здоров'я користувача; фірма-виробник продукції (її бренд); вартість запропонованого устаткування; вартість видаткових матеріалів та частота їх заміни.

Сучасна номенклатура засобів організаційної техніки припускає їх класифікацію відповідно до певних ознак. Найбільш поширена функціональна ознака, що однозначно пов'язує процедури технологічного процесу оброблення документів у службі діловодства з технічними характеристиками і можливостями

засобів оргтехніки. Однак це не виключає застосування інших факторів вибору технічних засобів [107, с. 346].

Класифікаційну схему засобів оргтехніки з урахуванням сучасних тенденцій розвитку техніки і стану ринку та загальними ознаками подібності і відмінності подано на рис. 5.32.

Рис. 5.32. Класифікаційна схема засобів оргтехніки

Застосовуючи технічні засоби в роботі з документною інформацією, потрібно мати на увазі, що вони можуть формувати нові, якісніші дані, зафіксовані в тій чи іншій формі, й максимально підготовлені до наступного використання в ході документального забезпечення виконання управлінських процедур.

Застосування хмарних технологій та розгалужених сервісів

Перші згадки про “хмарні технології” можна знайти в 90-х роках минулого століття. Активне використання зазначеного терміна починається приблизно з 2006 р.

Вперше термін “хмара” в своєму виступі використав Ерік Шмідт і спробував описово дати означення. Ніколас Карр дещо розширив цей термін, проводячи аналогію в першу чергу між хмарними технологіями та електричними мережами. Ця ідея настільки сподобалась науковцям, що хмарні технології почали порівнювати з п’ятою комунальною послугою [292].

В Україні термін “хмарні технології” починають вживати з 2008 р., але під “хмарию” в той час розуміли безкоштовні хостинги поштових служб для студентів та викладачів. Усіх інших інструментів, які зазвичай пропонують для використання в хмарі, не було через недостатність інформації та брак навичок використання.

Український вчений проф. В. Пецко трактує концепцію хмарних технологій, звертаючись до поняття “віртуальний мережний майданчик”. За цією концепцією завдяки спеціальному інтерфейсу користувача, що підтримується системними програмними засобами мережного налаштування, в адаптивних інформаційно-комунікаційних мережах (ІКМ) формуються мережні віртуальні ІКТ-об’єкти.

Такі об’єкти – мережні віртуальні майданчики, вважає автор, є ситуаційною складовою логічної мережної інфраструктури ІКМ із тимчасовою відкритою гнучкою архітектурою, що за своєю будовою і часом існування відповідає персоніфікованим потребам користувача (індивідуальним і груповим), а їхнє формування і використання підтримується Х-технологіями” [292].

Хмарні сервіси забезпечують користувачеві мережевий доступ до масштабованого і гнучко організованого пулу

розподілених фізичних або віртуальних ресурсів, що постачаються в режимі самообслуговування і адміністрування за його зверненням (наприклад, програмне забезпечення, простір для зберігання даних, обчислювальні потужності та ін.).

Функціонування високотехнологічної інфраструктури на основі хмарних обчислень відбувається на основі аутсорсингу, тобто такого механізму постачання послуг, коли ІКТ-сервіси, необхідні системі, реалізуються за допомогою іншої системи, зовнішньої по відношенню до неї.

Як приклад, види хмарних сервісів, що відображають можливі напрями використання ІКТ-аутсорсингу для створення освітніх сервісів зведено в табл. 5.20.

Таблиця 5.20.

Види хмарних сервісів [37, 38]

Вид сервісу	Призначення	Примітка
SaaS (<i>Software-as-a Service</i>) – “програмне забезпечення як сервіс”	Використовується для надання доступу до е-пошти, операційних систем, додатків, прикладних програм	Застосовують для забезпечення процесу навчання та наукових досліджень спеціалізованим програмним забезпеченням для реалізації процесів, що потребують опрацювання значних обсягів даних та швидкісних обчислень
PaaS (<i>Platform as a Service</i>) – “платформа як сервіс”	Використовується для розроблення інтегрованих програм навчального призначення, які застосовуються “у хмарі”	Надається деякий набір програм, служб і бібліотек, або ж інтегрованих платформ для створення власних веб-додатків. На відміну від засобів SaaS, які більш орієнтовані на користувача, більше призначений для розробника
IaaS (<i>Infrastructure as a Service</i>) – “інфраструктура як сервіс”	Призначена для запуску додатків на хмарному апаратному забезпеченні	До складу IaaS можуть входити апаратні засоби; операційні системи та ПЗ зв'язку між системами: засоби мережевої інтеграції, управління ресурсами, управління обладнанням

Сучасний ринок послуг хмарних рішень та послуг досить різноманітний, він пропонує як окремі компоненти та послуги, так і широкий спектр комплексних рішень, що реалізують моделі IaaS, PaaS, SaaS та ін.

Аналізуючи наявні на ринку хмарні інфраструктури, що пропонують засоби розроблення різних додатків, можна констатувати, що всі вони призначені для вирішення широкого кола завдань і містять системи управління БД (MySQL, Redis, MongoDB, PostgreSQL, Memcached, Oracle та ін.), а також засоби розроблення додатків скриптовими мовами програмування (Java, PHP, Python, Ruby, JavaScript, Nodejs, Go, .NET та ін.).

На сьогоднішній день актуальним є пошук методів розвитку рівня PaaS, за допомогою яких можна було б спростити створення складних прикладних сервісів різних типів на основі масштабованих хмарних середовищ. Вирішенню даного завдання присвячено досить велику кількість проектів, і багато хмарних платформ мають спеціалізований інструментарій для підтримки розробки додатків різних типів. Типовим прикладом є універсальні і спеціалізовані інструменти розробки web-сайтів.

Запитання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте роль інформації в управлінні організацією.
2. Поясніть значення корпоративної культури організації.
3. Дайте визначення поняттю “інформаційна культура організації”.
4. Назвіть особливості розбудови ІКО.
5. Розкрийте напрями дослідження ІКО.
6. Опишіть основні риси та рівні інформаційної культури організації.
7. Назвіть функції та елементи інформаційної культури організації.
8. Перерахуйте елементи інформаційної культури організації.
9. Охарактеризуйте різновиди інформаційної культури організації.
10. Поясніть складники інформаційної культури організації.
11. Наведіть характеристики культури документування.

12. Опишіть вимоги щодо підготовки тексту й структури документа.
13. Значення уніфікації та стандартності в підвищенні ІКО.
14. Обґрунтуйте нормативну базу створення та оформлення документів.
15. Назвіть основні чинні державні та міжнародні стандарти в інформаційно-документаційній діяльності.
16. Основи забезпечення юридичної грамотності документів.
17. Уміння бездоганно створювати е-документи
18. Назвіть основні завдання культури керування документаційними процесами.
19. Назвіть нормативні акти щодо керування документаційними процесами роботи в Україні
20. Опишіть організацію долучення документів до документаційних систем
21. Охарактеризуйте особливості створення електронного архіву.
22. Суть поняття “Техніко-технологічна культура”.
23. Поясніть необхідність застосування інформаційних систем.
24. Назвіть види інформаційних систем та вимоги до них.
25. Поясніть призначення окремих інформаційних систем.
26. Зробіть класифікацію інформаційно-комунікаційних технологій.
27. Поясніть особливості інформаційних технологій з керування документацією.
28. Назвіть види інформаційних технологій.
29. Опишіть особливості побудови електронної канцелярії.
30. Поясніть необхідність впровадження хмарних технологій в управління організацією.

Використані джерела та література

Закони України

1. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 року № 254-к. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141. [Зміни внесено Законом України 2222 – ІУ 08.12.2004].
2. Господарський кодекс України / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 6. – ст.134.
3. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1998 р. № 1798-ХІІ зі змінами та доповненнями.
4. Цивільний кодекс України // Голос України. – 2003. – 12 березня. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
5. Кодекс законів про працю України : закон Української РСР від 10 грудня 1971 року N 322-VIII (із змінами і доповненнями, внесеними указами Президії Верховної Ради Української РСР, законами Української РСР, законами України та Декретами Кабінету Міністрів України (з 1 січня 2010 року до цього Кодексу будуть внесені зміни згідно із Законом України від 19 травня 2009 року N 1343-VI).
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення № 8073-X від 7.12.1984 р. // Основні чинні кодекси і закони України. – 2-ге вид. – К.: Махаон, 2003. – Ст. 200.
7. Кримінальний кодекс України: закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341 – ІІІ //Офіційний вісник України. – 2001. – №21. – Ст.920.
8. Про авторське право і суміжні права. Закон України від 23 грудня 1993 року №3792//Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №13. – Ст.64. [Зміни внесено законами України: №75/92-ВР від 28.02.95; №998-XIV від 16.07.99; №2627-ІІІ від 11.07.2001; №850-IV від 22.05.2003; №2581-VIII від 04.11.2018].
9. Про архітектурну діяльність: Закон України від 20 травня 1999 року № 687- XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 31, ст.246. [Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2059-VIII від 23.05.2017, № 2517-VIII від 04.09.2018].
10. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27 січня 1995 року № 32/95// Відомості Верховної Ради України. – 1995. – №7. – Ст.45. [Зміни і доповнення внесено законами України: №1561-ІІІ від 16.03.2000; №2120-ІІІ від 07.12.2000; №2905-ІІІ від 20.12.2001; №380-IV від 26.12.2002; №594-IV від 6.03.2003] .
11. Про введення в дію Закону України «Про захист інформації в автоматизованих системах: Закон України від 5 липня 1994 р. №80/94. в редакції закону «Про внесення змін до Закону України "Про захист

інформації в автоматизованих системах // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 31 ст. 287.

12. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21 вересня 1999 року № 1068-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №48. – Ст.405. [Зміни внесено Законом України № 2530-VIII від 06.09.2018].

13. Про видавничу справу: Закон України від 5 червня 1997 року №318/97//Відомості Верховної Ради України. – 1997. – №32. – Ст.206. [Зміни внесено Законами України: №3047-III від 07.02.2002; №762-IV від 15.05.2003].

14. Про внесення змін до деяких постанов КМ України: Закон України від 3 лютого 2016 р. № 48: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-2016-%D0%BF#n9>.

15. Про внесення змін до Закону України "Про охорону культурної спадщини" щодо збереження пам'яток культурної спадщини, включених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО : Закон України від 19 червня 2018 року № 2457- VIII / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 34, ст.256.

16. Про внесення змін до Закону України "Про Національну програму інформатизації ": Закон України від 3 вересня 2001 року N 2684-III // Відомості Верховної Ради України, 1998 р., N 27 – 28, ст. 181.

17. Про державну експертизу землепорядної документації: Закон України від 17 червня 2004 року №1808- IV// Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 2004– N 38 – ст.471.

18. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3475-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, N 30, ст.258..

19. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року №3855//Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №16. – Ст.93. [Зміни і доповнення внесено Законами України : №1079-XIV від 21.09.99; №971-IV від 19.06.2003].

20. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року №2939-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 32, ст. 314.

21. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні. Закон України від 16 листопада 1992 року №2782//Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст.1. [Зміни внесено Законами України: №3582-XII від 11.11.93; №70/97-ВР від 14.02.97; №744-IV від 15.05.2003; №762-IV від 15.05.2003; №1107-IV від 10.07.2003].

22. Про електронні документи та електронний документообіг. Закон України від 22 травня 2003 року №851//Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №36. – Ст.275.

23. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР) – 2017 – № 45– Ст.400.
24. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2019– № 21– ст.81.
25. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 5 липня 1994 р. №80/94 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №31. – Ст.286. (Редакція від 19.04.2014).
26. Про захист персональних даних. Закон України від 1 червня 2010 року № 2297 //Відомості Верховної Ради України (ВВР), –2010, – № 34,– ст. 481).
27. Про землеустрій: Закон України від 22 травня 2003 року №858-IV//Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 2003 – № 36 – ст. 282.
28. Про інформацію: Закон України від 14 грудня 1992 року №2657-XII//Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №48. – Ст.650. [Зміни внесено Законами України: №1642-III від 06.04.2000; №3047-III від 07.02.; №676-IV від 03.04.2003.]
29. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 року № 75/98 – ВР//Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 1998. – № 27-28 – Ст.182)
30. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI//Відомості Верховної Ради України. – 2011. – №24. – Ст.168.
31. Про кінематографію. Закон України від 13 січня 1998 року № 9/98-ВР //Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 1998.–№ 22 – Ст.114)
32. Про музеї та музейну справу. Закон України від 29 червня 1995 року 249/95//Відомості Верховної Ради України. – 1995. – №25. – Ст.191. [Зміни внесено Законами України: №659-XIV від 14.05.99; №2120-III від 07.12.2000; №2905-III від 20.12.2001; №380-IV від 26.12.2002; №594-IV від 06.03.2003].
33. Про науково-технічну інформацію. Закон України від 25 червня 1993 року №3322// Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №33. – Ст.345. [Зміни внесено Законом України №762-IV від 15.05.2003].
34. Про Національний архівний фонд та архівні установи. Закон України від 24 грудня 1993 року №3814//Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №15. –Ст.86. [Зміни внесено Законами України: №498/95-вр від 22.12.95; №608/96-вр від 17.12.96; №2888-III від 13.12.2001].
35. Про національну безпеку України: Закон України № 2469-19 від 21 червня 2018 року (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>).
36. Про Національну програму інформатизації : закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. –

1998. – № 27 – 28. – Ст.181 [Зміни внесено Законом України № 2684-III від 13.09.2001].

37. Про Національну систему конфіденційного зв'язку : закон України від 10 січня 2002 р. № 2919-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №15. – Ст.103.

38. Про обов'язковий примірник документів. Закон України від 9 квітня 1999 року №595//Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №22-23. – Ст.199. [Зміни внесено Законом України № 2953-I].

39. Про основи містобудування: Закон України від 16 листопада 1992 року №2780-XII//Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №52. – Ст.683. [Зміни внесено Законом України № 1817-ІІ від 17.01.2017].

40. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 5 липня 1994 р. №80/94 // Відомості Верховної Ради, 2017, № 45, ст.403.

41. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 9 січня 2007 року №537-V// Відомості Верховної Ради (ВВР) – 2007– № 12– ст.102.

42. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8 червня 2000 року №1805-III /Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000 – N 39 – Ст.333

43. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 року № 3687-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 3. Вводиться в дію Постановою ВР № 3769-XII від 23.12.93, ВВР, 1994, № 7, ст. 33.

44. Про охорону прав на зазначення походження товарів : Закон України від 16 червня 1999 року // N 752-XIV Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 32, ст. 267).

45. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15 грудня 1993 року № 3689-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 36.

46. Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів : Закон України від 5 листопада 1997 року № 621/97-ВР. Назва Закону в редакції Закону № 111-IX від 19.09.2019 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 8, ст. 28).

47. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15 грудня 1993 року № 3688-XII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1994, № 7, ст. 34).

48. Про Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації: Закон України 23 вересня 2008 року N 574-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР)– 2009 – N 8 – Ст.105 .

49. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 року №595//Відомості Верховної Ради України. – 2011. –

№ 34. – Ст.343. [Зміни внесено Законом України № 2628-III від 23.11.2018].

50. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм: Закон України від 23 березня 2000 року № 1587-III//Відомості Верховної Ради України. – 2000. – №24. – Ст.183. [Зміни внесено Законом України № 2581-VIII від 02.10.2018].

51. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. №2229-XII // Голос України від 13 квітня 1992 р.

52. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 23 березня 2000 року №1587 //Відомості Верховної Ради України (ВВР),– 1994 – N 10– Ст. 43 [Зміни внесено Законом України № 2581-VIII від 02.10.2018].

53. Про телекомунікації: Закон України від 18 листопада 2003 року №1280 //Відомості Верховної Ради України (ВВР),– 2004 – N 12– Ст. 155 [Зміни внесено Законом України № 158-IX від 03.10.2019].

Укази Президента України

54. Про деякі заходи із забезпечення надання якісних публічних послуг: Указ Президента України від 4 вересня 2019 року № 647/2019.

55. Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг: Указ Президента України від 29 липня 2019 року № 558/2019.

56. Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні : Указ Президента України від 30 вересня 2010 р. № 926/2010.

57. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно – правових актів та набрання ними чинності: указ Президента України від 10 червня 1997 року № 503/97.

58. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287.

59. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 15 березня 2016 року № 96.

60. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину національної безпеки України»: Указ Президента України від 25 лютого 2017 року № 47.

Постанови Верховної Ради України

61. Про регламент Верховної Ради України : постанова Верховної Ради України від 16 березня 2006 року №3547- ІУ// Офіційний вісник України. – 2008. – №73. – Ст.2451.

62. Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні: Постанова Верховної Ради України від 1 грудня 2005 року.

63. Про Рекомендації парламентських слухань на тему «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні: Постанова Верховної Ради України від 3 липня 2014 року.// ВВР – 2014- №33 – ст. 1163.

Постанови Кабінету Міністрів України

64. Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для сплати внесків України до бюджетів ООН, органів і спеціалізованих установ системи ООН, інших міжнародних організацій та конвенційних органів: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 216.

65. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950 і від 17 січня 2018 р. № 55: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 216.

66. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України до постанов Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950 і від 17 січня 2018 р. № 55.

67. Про внесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України: Постанова КМУ від 21 серпня 2019 року №763.

68. Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах: Постанова КМУ №373 від 29.03.2006.

69. Про деякі питання документування управлінської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. за №55. зі змінами, внесеними постановою від 17 квітня 2019 р.

70. Про затвердження Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 348.

71. Про затвердження Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави : постанова Кабінету Міністрів України від 27 листопада 1998 р. № 1893 //Офіційний вісник України. – 1998.– № 48. – Ст. 31.

72. Про затвердження Положення про формування та виконання Національної програми інформатизації: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1998 року №1352. // Офіційний вісник України, 1998 р., N 35, ст. 1308.

73. Про затвердження Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць: Постанова КМУ від 13 березня 2002 р. N 318.

74. Про затвердження Порядку визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року №1760.

75. Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади з питань захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних та телекомунікаційних системах: постанова Кабінету Міністрів України від 16.листопада 2002 р. № 1772. { Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ N 1700 (1700-2006-п) від 08.12.2006 }.

76. Про затвердження порядку використання електронних довірчих послуг в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах та організаціях державної форми власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 р. № 749 (Офіційний вісник України, 2018 р., № 76, ст. 2528).

77. Про затвердження Порядку проведення експертизи Національної програми інформатизації та окремих її завдань (проектів): Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2002 р. № 1048. { Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ N 294 від 02.04.2009 }.

78. Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах: Постанова КМУ від 29.03.2006 №373.

Розпорядження Кабінету Міністрів України

79. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження КМУ від 20 вересня 2017 р. № 649-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/255-2017-p>.

80. Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 травня 2003 р. № 259-р URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/259-2003-p>.

81. Про затвердження плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки": Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2007 р. № 653-р .

82. Про внесення змін до плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки": Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 травня 2009 р. № 512-р .

83. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 р. № 2250-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-p>.

84. Про схвалення Концепції розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності. Затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 червня 2002 р. №321.

85. Про схвалення Концепції створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2012 р. № 634-р URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/634-2012-p>.

86. Про схвалення Концепції створення та функціонування автоматизованої системи «Єдине вікно подання електронної звітності» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 серпня 2013 р. № 587-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/587-2013-p>.

87. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p>.

Нормативні документи: доктрини, конвенції, концепції, основні засади, плани, правила, стратегії

88. Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства (Женева 2003 – Туніс 2005). Підсумкові документи. Видання Міністерства транспорту та зв'язку України – Державний департамент з питань зв'язку та інформатизації. Київ, 2006.

89. Окинавская хартия глобального информационного общества. (Окинава, 22 июля 2000 года). Законодавство України, документ 998_163. (Okinawa Charter on Global Information Society. Okinawa, July 22, 2000)

90. Європа та глобальне інформаційне суспільство. Рекомендації Європейській раді. Брюссель, 26 травня 1994 р. (Europe and the Global Information Society. Recommendations to European Council. Brussels, 26 May 1994). В зб. "Європа на шляху до інформаційного суспільства. Матеріали Європейської Комісії 1994–1995 рр. Київ, Державний комітет зв'язку та інформатизації України. Вид. «Зв'язок», 2000.

91. Доктрина інформаційної безпеки України // Офіційний вісник Президента України від 20.07.2009. – 2009 р. – № 20. – стор. 18. – стаття 677.

92. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини: рішення XVII сесії Генеральної конференції Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, від 16.11.1972./

Конвенцію ратифіковано Указом Президії Верховної Ради N 6673-XI (6673-11) від 04.10.88

93. Концепція Національної програми інформатизації. Схвалено Законом України від 4 лютого 1998 року №75/98//Відомості Верховної Ради України. – 1998. – №27-28. – Ст.182.

94. Концепція національної інформаційної політики. Затверджено за основу Постановою Верховної Ради України від 3 квітня 2003 року №687 //http://www.rada.kiev.ua/laws/pravo/new/search/html.

95. Концепція формування системи національних електронних інформаційних ресурсів: Затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 травня 2003 р. №259-р //Офіційний вісник України. – 2003. – №18. – Ст.864.

96. Концепція розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності. Затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 червня 2002 р. №321.

97. План заходів з виконання завдань, передбачених Законом України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки", затверджений розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2007 р. № 653.

98. Правила організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, які затверджено Наказом Міністерства юстиції України 18.06.2015 № 1000/5, із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства юстиції № 1827/5 від 12.06.2018 та № 2277/5 від 04.07.2018.

99. Про організацію державної експертизи та погодження проектів інформатизації органів державної влади: Рішення Державного агентства з питань електронного урядування України від 24 вересня 2018 року.

100. Про заходи щодо формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України: Рішення Ради національної безпеки і охорони України від 28 квітня 2014 року

101. Регламент Кабінету Міністрів України. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 9 листопада 2011 р. № 1156)

102. Системи правової охорони інтелектуальної власності. Затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 червня 2002 р. № 321-р // Офіційний вісник України. – 2002. – №24. – Том 1. – ст.1177.

103. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р. – Урядовий кур'єр, 2013 – № 105.

Стандарти

104. Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів : ДСТУ 4163-2003. – Чинний від 01.09.2003. – К. : Держспоживстандарт України, 2003. – 50 с.
105. Державний класифікатор управлінської документації : ДК 010-98 – На заміну ДК 010-96 ; чинний від 01.06.1999. – К. : Держстандарт України, 1999. – 51 с.
106. Інформація та документація. Керування записами. ДСТУ ISO 15489-1:2018. МОД). – Чинний від 2019-01-01.
107. Інформація та документація. Системи керування записами. Настанови щодо впровадження ДСТУ ISO 30302:2018— Чинний від 2019-01-01.
108. Інформація та документація. База та словник термінів. ДСТУ ISO/TR 5127:2018— Чинний від 2019-01-01.
109. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять : ДСТУ 2732:2004. – На заміну ДСТУ 2732-94; Чинний від 28.05.2004. – К. : Держ-стандарт України, 2005. – 31с.

Навчальна література

110. Абитова Г.Т. Формирование основ информационной культуры детей старшего дошкольного возраста средствами социально-культурной деятельности: автореф. дис. ... канд. педагогич. наук: 13.00.05. СПб., – 2015. – 26 с.
111. Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти [Текст] / І. В. Арістова; за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків : Ун-т внутрішніх справ, 2006. – 386 с.
112. Арсентьев М. В. К вопросу о понятии «Информационная безопасность» / М. В. Арсентьев // Информационное общество. – 1997. – № 4–6. – С. 48–50 ;Arsentev M. V. K voprosu o ponyatii «Informatsionnaya bezopasnost» / M. V. Arsentev// Informatsionnoe obshchestvo. — 1997. – № 4–6. –S. 48–50.
113. Атаян А. М. Дидактические основы формирования информационной культуры личности в условиях информатизации общества: Дис. канд. пед. наук: 13.00.01: Владикавказ, – 2001– С. 3.
114. Афанасьев С.В. Информационная культура: типологический анализ // Философская мысль. – 2018. – № 1. – С. 59-70. DOI: 10.25136/2409-8728. 2018. 1.21885. URL: http://e-notabene.ru/fr/article_21885.htm.
115. Бабенко Т. В. Формування інформаційної культури майбутніх учителів історії у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т. В. Бабенко. – Кіровоград, 2008. – 20 с.

116. Баєв О. О. Доступ до електронно-інформаційної інфраструктури та технологій в Україні [Текст] / О. О. Баєв // Інформація і право. – 2011. – № 2. – С. 98-102.

117. Балл Г. О. Категорія «культура особистості» в аналізі гуманізації загальної та професійної освіти / Г. О. Балл // Педагогіка і психологія професійної освіти : результати досліджень і перспективи : збірник наук. пр. / за ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. – К. : НТУ «ХП», 2003. – С. 51–61.

118. Баранов Г.Л. Технологія інтеграції гетерогенних процесів моделювання формотворення матеріалів для майбутніх транспортних систем / Г.Л. Баранов, О.С. Комісаренко // Вісник Національного транспортного університету. – К.: НТУ, 2018. – Вип. 3 (41). – С.24-33.

119. Барасюк Я.М. Основи створення інформаційних систем: Навчальний посібник / Я.М. Барасюк, В.М. Чернов – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2005. – 147 с.

120. Барасюк Я. М., Стець О. В. Інформаційні системи і технології в економіці <https://studfiles.net/preview/5118185/> (дата звернення: 20.03.2020)

121. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рілейшнз [Текст] / В. М. Бебик: монографія –К. МАУП, 2005. – 440 с.

122. Бебик В. М. Соціально-комунікаційна праксеологія: поняття і методології [Текст] / В. М. Бебик // Інформація і право. – 2011. – № 2. – С. 53-60.

123. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл / Пер. с англ. 2-е изд., испр. и доп. М.: Academia, –2004.– 788 с.

124. Беляков К. І. Інформатизація в Україні : проблеми організаційного, правового та наукового забезпечення. [монографія] / Беляков К.І. – К.: КВІЦ, 2008. – 576 с.

125. Бездрабко В.В. Історія науки про документ, або Відкриття відомого / В.В. Бездрабко – К : Четверта хвиля, 2011. – 296 с.

126. Биков В.Ю. Хмарні технології, ІКТ-аутсорсинг і нові функції ІКТ підрозділів освітніх і наукових установ / В.Ю.Биков // Інформаційні технології в освіті. – №10. – 2011. – pp. 8-23.

127. Битий А.В. Генезис теорії формування інформаційного потенціалу підприємства / А.В. Битий // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 3(3). – С. 219–221 URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2014_3\(3\)_49](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2014_3(3)_49).

128. Бондаренко С.В. Социальная структура виртуальных сетевых сообществ = Social structure virtual network communities /

С.В. Бондаренко; Рост. гос. ун-т.-Ростов н/Д : Изд-во Рост. ун-та, 2004 (ЗАО Книга). – 319 с.

129. Брижко В.М. Інформаційне суспільство. Дефініції / В.М. Брижко, О.М. Гальченко, В. С. Цимбалюк та ін. / За ред. Р.А. Калюжного, М.Я. Швеця. – К. : Інтеграл, 2002. – 220 с.

130. Булах Т. Д. Підтримка читання як запорука розвитку книжкового бізнесу : сучасний вітчизняний та зарубіжний досвід/ Вісник Львівського ун-ту. Серія книгозн. бібліот. та інф. технол. 2014. Вип. 8. С. 312–317.

131. Введение в информационный бизнес: Уч. пособие / О. В. Голосов, С. А. Охрименко, А. В. Хорошилов и др. Под ред. В. П. Тихомирова, А. В. Хорошилова. – М.: Финансы и статистика, – 1996. – 240 с.

132. Варенко В.М. Інформаційно-аналітична діяльність: навч. посіб. [Текст] / В.М. Варенко. – К.: Університет «Україна», 2014. – 417 с.

133. Вимоги до технічних засобів, процесів їх створення, використання та функціонування у складі інформаційно-телекомунікаційних систем під час надання електронних довірчих послуг: Наказ Міністерства юстиції та Адміністрації державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 18 листопада 2019 року № 3563/5/610.

134. Винарик Л.С. Информационная культура: эволюция, проблемы / Л.С. Винарик, А. Н. Щедрин // НАН Украины, Институт экономики пром-сти ; Донец. ин-т экономики и хоз. права. – Донецк, 2003. – 322 с.

135. Висоцька О. Є. Комунікація як основа соціальних перетворень (у контексті становлення постмодерного суспільства) : монографія / О. Є. Висоцька. – Д. : Інновація, 2009. – 316 с

136. Вишинська Г. В. Формування інформаційної культури особистості майбутнього офіцера : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 20.02.02 «Військова педагогіка та психологія» / Г. В. Вишинська. – Хмельницький, 2002. – 20 с. 196

137. Власова А.М. Організаційна поведінка: Навчальний посіб. /А.М. Власова, Л.М. Савчук, В.Б. Савінова – К.: КНЕУ, 1998. – 96 с.

138. Вобленко Ю. Інформаційна культура в працях провідних бібліотекознавців та бібліографознавців / Ю. Вобленко // Вісник Книжкової палати. – 1999. – № 2. – С. 7-8.

139. Водопьянова Н. А. Информационная культура как фактор взаимодействия общественного и индивидуального: автореф. дис. ...канд. филос. наук: 09.00.13/ Н.А. Водопьянова.– Ставрополь, 2001 – 17 с.

140. Волкова Г. Н. Формирование информационной культуры студентов-психологов в библиотеке вуза : автореф. дис. канд. пед. наук : 05.25.03/ Г. Н. Волкова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content> . – Загл. с экрана.

141. Воробьев Г.Г. Твоя информационная культура / Г.Г. Воробьев. М.: Мол. гвардия, – 1988.– 303 с.
142. Вохрышева М. Г. Формирование науки об информационной культуре / М.Г. Вохрышева // Проблемы информационной культуры: Сб. ст. – М.: Магнитогорск, 1997. – С. 48-63.
143. Гаєвський Б.А., Гаєвська О.Б. Організаційний потенціал України в системі наукового управління суспільством: монографія / Б.А. Гаєвський, О.Б. Гаєвська.– К. 2006. –120с.
144. Галушко К. Ю. Інформаційне суспільство // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – К.: Наукова думка, 2005. – Т. 3 : Е – Й. – С. 525.
145. Гендина Н. И. Научно-исследовательский институт информационных технологий социальной сферы Кузбасса Кемеровской государственной академии культуры и искусств как центр формирования информационной культуры личности в регионе / Н. И. Гендина // Школьная библиотека. – 2002. – № 5. – С. 3 –13.
146. Голубева Е.І. Корпоративна культура: екологія усередині компанії / Е.І. Голубева // наук. журнал ELLE бизнес. – Одеса. 2002.– №5. – С. 45-51.
147. Гриценко Н.В. Діяльність менеджера в сфері управління людськими ресурсами / Н.В. Гриценко // Збірник наукових праць УкрДУЗТ, Вісник економіки транспорту і промисловості. – Харків: «УкрДУЗТ» 2016. – №54 – С. 345-349.
148. Герчанівська П.Е. Культура управління: навч. посібник / П.Е. Герчанівська // ІОЦ Вид. «Політехніка». Київ. 2005. – 152 с.
149. Герчанівська П. Е. Культурологія: Навч. посіб. для дистанційного навчання / За ред. В. І. Панченко. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Університет «Україна», 2006. – 323 с.
150. Гендина Н. И. Информационная грамотность или информационная культура: альтернатива или единство // Школьная библиотека. – 2005. – № 3. – С. 18-24.
151. Гендина Н.И. Информационная культура и медиаграмотность в России. Н.И. Гендина//Информационное общество – 2013 – №4 – С. 77-82
152. Горова С.В. Новітні інформаційні технології в суспільних та культурних процесах сучасної України / С.В. Горова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія – №1. – 2018. – С.116-120.
153. Городенко Л. М. Класифікація ознак мережевої комунікації / Л. М. Городенко // Проблеми соціальної комунікації. – 2012. – Вип. 15. – С. 25-29.
154. Гречихин А. А. Информационная культура: Опыт типологического определения / А. А. Гречихин // Проблемы информационной

культури: Сб. ст. / Под. ред. Ю. С. Зубова, И. М. Андреевой. – М., 1994. – С. 15.

155. Гребенников В. История и перспективы информационного общества. / В. Гребенников – LAP Lambert Academic Publishing, 2014. – 105с. (рос.) ISBN 978-3-659-54795-9

156. Гриценко В. И. Информационно-коммуникационные технологии в рамках программ ЮНЕСКО. / В.И. Гриценко – К.: ВД «Академпериодика» НАН Украины, 2010. – 26 с.

157. Гриценко С.В. Информационная культура личности в постиндустриальном обществе: автореф. Дисс.... канд. филос. наук : 09.00.11/ В.В. Гриценко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cheloveknauka.com/informat-sionnaya-kultura-lichnosti-v-postindustrialnom-obschestve/>. Загл. с экрана.

158. Гриценко Н. В. Корпоративна культура як елемент системи управління персоналом / Н. В. Гриценко // Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки) : зб. наук. пр. – Харків : НТУ "ХПІ", 2018. – № 15 (1291). – С. 17-20.

159. Грицунов О. В. Інформаційні системи та технології: навч. посібник / О.В. Грицунов – Х.: ХНАМГ, 2010. – 222 с.

160. Грязнова Е.В. Информация и виртуальная реальность: концептуальные основания проблемы / Е.В. Грязнова, А.Д. Урсул. Н. Новгород: ННГАСУ, – 2012. – 159 с.

161. Грязнова Е.В. Информационная культурология как научное направление: философско-методологический анализ / Е.В. Грязнова // Философия и культура. – 2016. – № 3. – С. 452-458.

162. Грязнова Е.В. Прикладные проблемы философии: научно-педагогический опыт: Монография / Е.В. Грязнова, Л.А. Зеленов. Гжель: ГГУ. – 2015. – 164 с.

163. Гуменний О. Д. Розвиток інформаційної культури керівників професійно-технічних навчальних закладів: навчальний посібник / О. Д. Гуменний – К. : Вид-во Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, 2013. – 92 с.

164. Гуревич И.М. Информация – всеобщее свойство материи. Характеристики, оценки, ограничения, следствия / И.М. Гуревич, А.Д. Урсул. – М.: Либроком, 2012. – 314 с.

165. Гуревич П.С. Философия культуры. / П.С. Гуревич – М., 1994. – С.35.

166. Гуревич Р. С. Формування інформаційної культури майбутнього вчителя / Р. С. Гуревич, В. В. Атаманюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Вип. 3 / [редкол. : І.

А. Зязюн (голова) та ін.]. – К. ; Вінниця : ДОВ «Вінниця». – 2003. – С. 8–13.

167. Гуржій А. М. Формування професійної компетентності майбутніх учителів трудового навчання засобами інформаційно-комунікаційних технологій : монографія / А. М. Гуржій, Р. С. Гуревич, Л. Л. Коношевський. – К. ; Вінниця : ТОВ Фірма «Планер», 2015. – 464 с.

168. Гуцу С. Ф. Правові основи інформаційної діяльності. – Навч. посібник. – Х. : Нац. Аерокосм. Ун-т «Харк. авіац. ін. -т», 2009. – 48 с.

169. Давыдов Ю.Н. Культура – природа – традиция / Ю.Н. Давыдов – М., 1978. – С.51.

170. Данильян В. О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально- філософський аналіз) [Текст] : монографія / В. О. Данильян. – Х. : Право, 2008. – 184 с.

171. Джинчарадзе Н. Г. Інформаційна культура особи : формування та тенденції розвитку (соціально-філософський аналіз) : дис... д-ра філос. наук : 09.00.03 / Наталія Гаврилівна Джинчарадзе. – К., 1997. – 425 с.

172. Джинчарадзе Н. Г. Інформаційна культура особистості / Н. Г. Джинчарадзе – К.: Укр. Центр духов. культури: Тов. "МФА". – 1996. – 184 с.

173. Дефініції: людина, її права, інформація, інформатика, інформатизація, телекомунікації, інтелектуальна власність, ліцензування, сертифікація, економіка, ринок, юриспруденція / В .М. Брижко, О.М. Гальченко, В.С. Цимбалюк та ін. – К.: Інтеграл, 2009. – 220с.

174. Дзьобань О. Л. Інформаційна безпека у проблемному полі соціокультурної реальності [Текст] : монографія / О. П. Дзьобань. – Х. : Майдан, 2010. – 260 с.

175. Дрожжина С. В. Аксиологічно-екзистенційні детермінанти інформаційного суспільства / С. В. Дрожжина, І. М. Кобзар // Гілея : наук. вісн. : зб. наук. пр. / голов. ред. В. М. Вашкевич. – К. : Гілея, 2014. – Вип. 80 (1). – С. 190–196.

176. Доктрина інформаційної безпеки України // Офіційний вісник Президента України від 20.07.2009. – 2009 р. – № 20. – стор. 18. – стаття 677.

177. Дубас О. П. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті : [моногр.] / О. П. Дубас. – К. : Генеза, 2004. – 208 с.

178. Дубов Д.В. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості. Аналітична доповідь / Д. В. Дубов Д. В., О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. – Київ, НІСД, 2010 – 95 с.

179. Дулатова А. Н. Информационная культура личности : учеб.-метод. пособие /А. Н. Дулатова, Н. Б. Зиновьева. – Москва : Либерея – Бибинформ, 2010. – 171 с.

180. Зиновьева Н. Б. Информационная культура: современные подходы к рассмотрению объема понятия // Проблемы информационной культуры: Сб. ст. – М; Магнитогорск, 1997. – Вып. 6. Методология и организация информационно-культурологических исследований. – С. 64-73.
181. Зиновьева Н.Б. Информационная культура личности: Введение в курс / Н.Б. Зиновьева; под ред. И.И. Горловой. Краснодар,– 1996. – 135 с.
182. Зубов Ю.С. Информатизация и информационная культура // Проблемы информационной культуры: Сб. статей / Под ред. Ю.С. Зубова и И.М. Андреевой. М.: Изд-во Моск. Гос. Ун-та культуры, 1994. – С. 5–11.
183. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії./ І.А. Зязюн – К. 2000.– 312 с.
184. Електронне урядування : підручник / авт. кол. : В. П. Горбулін, Н. В. Грицяк, А. І. Семенченко, О. В. Карпенко та ін. ; за заг. ред. проф. Ю. В. Ковбасюка ; наук. ред. проф. Н. В. Грицяк, проф. А. І. Семенченка. – К. : НАДУ, 2014. – 352 с.
185. Ершов А. П. Концепция информатизации образования / Ершов А. П. освіти І-ІІ рівнів акредитації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. С. Ільків. – К., 2003. – 20 с.
186. Игнатов М.А. Феномен отчуждения человека в дискурсе информационно-сетевой культуры: автореф. дисс. на соиск. уч. степ. к.ф.н.: 09.00.13. Белгород,– 2011. – 22 с.
187. Ілляшенко С.М. Інформаційний потенціал підприємства / С.М. Ілляшенко // Вісник Сумського держ. університету. Серія «Економіка». – 2004. – № 9(68). – С. 11–18 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/864>.
188. Ильганаева В. О. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) [Текст] : словарь-справочник / сост. В. А. Ильганаева. – Х. : КП «Городская типография», 2009. – 392 с.
189. Иноземцев В.Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы / В.Л. Иноземцев. М.: Логос, – 2000. –330 с.
190. Інформаційне суспільство: Дефініції / В.М. Брижко й ін.; За ред. Р.А. Калюжного, М.Я. Швеця. – К.: Інтеграл, 2002. – 220 с.
191. Ісаєва Олена Олександрівна. Теорія і технологія розвитку читачької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури: дис... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2004.
192. Каган М.С. Философия культуры. Становление и развитие / М.С. Каган. – СПб.: Изд-во «Лань», 1998. – 448 с.

193. Каган М. С. Философия культуры: уч. пособие / М. С. Каган – СПб.: Петрополис, 1996. – 415 с.
194. Кадырова Э.А. Информационная культура как компонент профессиональной культуры информационного работника / Э. А. Кадырова // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. – 2006. – №1. – С. 20-22.
195. Казанцева, В.П. Информационная культура личности и образовательный процесс университета / В. П. Казанцева // *Науч. и техн. б-ки*. – 2009. – № 5. – С. 62-66.
196. Казанцева В. П. Информационная культура личности: социально-философский анализ : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / В. П. Казанцева. – Красноярск, 2009. – 16 с.
197. Калашнюк Є.О. Політичні імперативи інформаційного суспільства в контексті євроінтеграційних процесів (на прикладі Європейського Союзу, Республіки Італія і України) : дис... кандидата політ. наук за спец. 23.00.04. / Є.О. Калашнюк. – К., 2007.
198. Калініна Л. М. Інформаційна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу та критерії її виміру / Л. М. Калініна // *Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту Педагогіки за 2010 рік: наукове видання*. – К. : Інститут педагогіки НАПН України, 2011. – С. 24-25.
199. Каракозов С. Д. Информационная культура в контексте общей теории культуры личности / С. Д. Каракозов // *Педагогическая информатика*. – 2000. – №2. – С. 41-55.
200. Карафський, В.С. Інформаційна культура українського суспільства / В.С. Карафський // *Голос України*. – 2006. – 23 трав. – С. 10-12.
201. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс / Пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана. М. : ГУ ВШЭ, – 2000. – 608 с
202. Кастельс М. Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель (The Information Society and Welfare State – The Finnish Model. Oxford University Press, 2002). / Мануель Кастельс, Пекка Хіманен. Київ, Вид. «Ваклер», 2006. – 232 с.
203. Когарян А. Б. Виховання культури користувача Інтернету / А. Б. Когарян Н.І. Гущина // *Безпека у всесвітній мережі*. – Київ, 2011. – 100 с.
204. Колин К.К. Информация и культура. Введение в информационную культурологию / К.К. Колин, А.Д. Урсул. М.: Изд-во «Стратегические приоритеты», – 2015. – 300 с.
205. Колин К.К. Фундаментальные основы информатики: социальная информатика / К.К. Колин. М., – 2000. – 302 с.

206. Коломієць А.М. Основи інформаційної культури майбутнього вчителя: навчально-методичний посібник / А.М. Коломієць, І.М. Лапшина, В.С. Білоус – Вінниця: ВДПУ, 2006. – 88 с.
207. Колесніков Г.А. Концепція сучасної організаційної культури управління виробничих підприємств. / Г.А. Колесніков //Збірник наукових праць: Луцьк. ВІЕМ. 1997. – С.68-74.
208. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: “К.І.С.”, 2004. – 112 с.
209. Кравец В. А. Вопросы формирования информационной культуры [Электронный ресурс] / В. О. Кравец, В. М. Кухаренко. – Режим доступа: http://www.ejoe.ru/sod/00/4_00/ku.html.
210. Кремень В. Г. Філософія управління: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. Г. Кремень, С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов. – К.: Знання України, 2007. – 360 с: Іл. – 63, Табл. – 2, Бібліогр.: – С.351-356.
211. Кричевский В. Ю. Профессиональная деятельность директора общеобразовательной школы как объект междисциплинарного исследования : [текст] / В. Ю. Кричевский : автореф. дис...д-ра пед. наук :13.00.01 / – СПб., 1993. – 38 с.
212. Крістофер Май. Інформаційне суспільство. Скептичний погляд / Май Крістофер;пер. з англійської. – К. : “К.І.С.”, – 2004., – С. 4.
213. Кулешов С.Г. Загальне документознавство: навчальний посібник / С.П. Кудрявцева, В.В. Колос – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 120 с.
214. Кушнарєнко, Н. Н. Документоведение: учеб. / Н.Н. Кушнарєнко – 7-е изд., испр. – К.: «Знання», 2007. – 460 с.
215. Кушнарєнко Н.М. Наукова обробка документів : Навчальний посібник / Н.М. Кушнарєнко., В.К. Удалова – Харків, 2006.– 334 с.
216. Ларцов В.С. Социокультурный генезис личности / В.С. Ларцов. – К. Принт-экспресс, 2002. – 360 с.
217. Лау Хесус. Руководство по информационной грамотности для образования на протяжении всей жизни : [электронный ресурс] / Хесус Лау. – М. : МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех». – 2006. – Режим доступа: <http://www.ifap.ru/library/book101.pdf>. – Название с экрана. – 2013. – 22 сент.
218. Леончиков В.Е. Информационная культура личности: поиски методологии / В.Е. Леончиков // Информационное общество: культурологические проблемы: Материалы междунар. науч. конф. Краснодар-Новороссийск 17-19 сентября 1997 г.: тез. докл. Краснодар, 1997.– С. 91-93.
219. Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України [Текст] : монографія / В. А. Ліпкан, В. А. Залізник. – К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. – 304 с.

220. Литвин А. В. Розвиток інформаційної культури майбутнього фахівця / А. В. Литвин // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Вип. 17 / [редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін.]. – К. ; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 206 2008. – С. 55–60.
221. Майкбрайд У. Глобализация межкультурный диалог / У. Майкбрайд // Вопросы философии. – 2003. – № 1. – С. 80-88.
222. Макарова Л.Н. Компьютерная культура будущих специалистов в контексте их личностного развития / Л. Н. Макарова // Педагогическая информатика. – 2003. – №3. – С. 17.
223. Макарова М. В. Становлення цифрової економіки постіндустріального суспільства : дис. ... доктора економічних наук : 08.02.02 / Макарова Маріана Володимирівна. – К., 2006. – 471 с.
224. Маклюэн М. Война и мир в глобальной деревне / М. Маклюэн, Фиоре К. / Пер. с англ. М.: АСТ; Астрель, – 2012. – 219 с.
225. Малишевська, І. Виявлення змін процесу розвитку особистості учня під впливом інформатизації освіти / І. Малишевська, О. Малишевський // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2009. – № 1. – С. 85-91. – Бібліогр.: 6 назв.
226. Малюк, А. Формирование информационной культуры общества как фактора обеспечения информационной безопасности / А. Малюк // Информатика и образование. – 2009. – № 1. – С. 3-8. – Бібліогр.: 4 назв.
227. Маркарян Е.С. Теория культуры и современная наука. / Е.С. Маркарян – М., 1991. – 60с.
228. Малицька І.Д. Сучасні вимоги до керівників загальноосвітніх навчальних закладів країн зарубіжжя (зарубіжний досвід). Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ite.kspu.edu> > webfm_send.
229. Марущак А. І. Інформаційне право: доступ до інформації [Текст] : навч. посіб. / А. І. Марущак. – К. : КНТ, 2007. – 532 с.
230. Матвиенко Д. В. Информационная культурология и информационная антропология как новые научные направления / Д.В. Матвиенко // Культурная жизнь Юга России. – 2008. – № 3. – С. 6–8.
231. Матвієнко О. В. Інформаційна культура як мета виховання в інформаційному суспільстві: основні характеристики і змістове наповнення // Педагогічні науки: Зб. наук. пр. – 2003. – Вип. 35. – С. 51-55.
232. Матвієнко О.В. Ціннісно-прагматичні контексти інформаційної культури особистості / О. Матвієнко // Рідна шк. – 2004. – № 10. – С. 13-15. – Бібліогр.: 11 назв.
233. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США. / Ф. Махлуп М.: Прогресс, 1966. – 462 с. («The Production and Distribution of Knowledge in the United States». 1962.)

234. Медведева Е.А. Концептуальна модель інформаційного навчання користувачів // Бібл. вісн. – 2007. – № 2. – С. 4-7.
235. Медведева В.А. Читання як опанування нового культурного простору і підвищення особистої компетенції. Вісник книжкової палати, 2013– №2 –С 86-91.
236. Межуев В.М. Культура и история / В.М. Межуев – М., 1997.– С.60.
237. Мелюхин И.С. Концепция “Информационного общества” / И.С. Мелюхин // Информационное общество, 1998. – [Вып. 6]. – С. 20-22.
238. Методи та засоби мультимедійних інформаційних систем : навч. посіб. / Т. М. Басюк, П. І. Жежнич; Нац. ун-т "Львів. політехніка". – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2015. – 426 с.
239. Микерина Т.В. Информационная культура и кризис социокультурной идентичности в условиях глобализации: социально-философский анализ: автореф. дис. ... канд. филос.: 09.00.11. СПб., – 2010.– 23 с.
240. Миронова В.В. Інформаційна культура як основа загальної культури людини/ В.В. Миронова [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://indgukid.at.ua/publ/nformatsijna_kultura_jak_osnova_zagalnoj_kulturi_lyudini/1-1-0-68. Назва з екрана.
241. Моргенштерн И. Г. Информационное общество: учебное пособие / И. Г. Моргенштерн. – 2-е изд., исп. и доп. – Челябинск, 2010. – 128 с.
242. Мошек Г.Є. Основи менеджменту: теорія і практика: навч. посібник /Г.Є. Мошек, І.П. Миколайчук, Ю. І. Палеха. К.: Ліра-К, 2019.– С 287.
243. Морзе Н. В. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес закладів ПТО : [метод. посібник] / Н. В. Морзе. – К. : Арт Економі, 2011. – 168 с.
244. Морзе Н. В. Інформаційна культура та її складові [Електронний ресурс] / Морзе Н. В. // Українська педагогіка (освітній портал). – Режим доступу : <http://ukped.com/predmetni-metodiki/informatika1/627.html>. 210
245. Московченко Н.П. Документне фондознавство: Архівні фонди.: навчальний посібник / Н.П. Московченко, Ю.І. Палеха (за заг. редакцією проф. Ю.І. Палехи), Ліра-К, 2018. – 308 с.
246. Мрочко Л.В. Информационная культура общества и личности: монография / Л.В. Мрочко. М.: Изд-во МГОУ, – 2008. – 200 с.
247. Муравицький, В.О. Особливості формування інформаційної культури особистості: український контекст. – Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/4247/1/vip50_6.pdf
248. Негодаев И.А. Информатизация культуры / И.А. Негодаев. Ростов-н/Д: Книга,– 2003. – 319 с.

249. Никитина Е.О. Педагогические условия развития информационной культуры курсантов образовательных учреждений МВД России: автореф. дис. ... канд. педагогич. наук: 13.00.08. М., – 2015. – 25 с.
250. Нигматуллина Г.Ф. Культура российских интернет-сообществ в условиях становления информационного общества: автореф. дис. ... канд. социологич. наук: 22.00.06. Тюмень, – 2011. – 22 с.
251. Новицький А.М. Феномен “інформаційного суспільства” як об’єкт наукового дослідження. /А.М. Новицький.// Інформація і право. К.: Університет ДФС, – 2011– 234 с.
252. Новальська Т. В. Український читач у бібліотекознавчих дослідженнях (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.) : Моногр. / Т. В. Новальська; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2005. – 252 с. – Бібліогр.: с. 216-246. – укр.
253. Новокшенова М.Ю. Информационная культура как компонент имиджа современного педагога: автореф. дис. ... канд. педагогич. наук : 13.00.01 / Ин-т теории и истории пед. РАО. М.,– 2006. – 26 с.
254. Носков В. Психологічні детермінанти інформаційної культури студентів і викладачів гуманітарного ВНЗ / В. Носков, А. Кальянов, О. Єфросиніна, О. Носкова // Соціал. психологія. – 2009. – № 1. – С. 108-120 : табл. – Бібліогр.: 10 назв.
255. Нурмеева Н. Р. Формирование информационной культуры как отражение современных требований информационного общества / Н.Р. Нурмеева // http://ifets.ieee.org/russian/depositary/v11_i4/html/11.htm Educational Technology & Society 11(4), 2008.
256. Огородова А.В. Традиция и инновация в современной культуре / А.В. Огородова // Личность. Культура. Общество. – 2007. – Т. 9, вып. 4. – С. 249-258. – Бібліогр.: 23 назви.
257. Ожеван М. Л., Піскорська Г. Л.. Глобальне інформаційне суспільство М. Л. Ожеван, Г. Л. Піскорська // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. – К: Знання України, 2004 – Т.1 –760с.
258. Окорокова В. В. Індивідуалістичні засади інформаційного суспільства та їх вираження в утопіях майбутнього / В. В. Окорокова // Гілея : наук. вісн. : зб. наук. пр. / голов. ред. В. М. Вашкевич. – К. : Гілея, 2014. – Вип. 90. – С. 191–194.
259. Оленев С. М. Информационная культура на рубеже тысячелетий: преемственность и новации. //Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее. Международная научная конференция. Краснодар – Новороссийск – 11-16 сентября, – 1996. – С. 52-53.
260. Онкович Г. В. Медіаосвіта: експерим. програма баз.навч. курсу для студ. вищ.навч. закл. – К.: Логос, 2010. – 40 с.

261. Організація інформаційно-консультаційної діяльності: підручник / М.Ф. Безкровний, М.Ф. Кропивко, Ю.І. Палеха, Т.Д. Іщенко – К. : Видавництво Ліра-К, 2014. – 408 с.
262. Орлов В.В. Постіндустріальне суспільство і Росія / В.В. Орлов // Філософія і суспільство. – 2003. – №3. – С.88.
263. Основи інформаційного права: навч. посібник / В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський, В. В. Гриценко та ін.; За ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного, П. В. Мельника. – К.: Знання, 2004. – 274 с.
264. Отле П. Трактат о документации // Отле П. Библиотека, библиография, документация: Избранные труды пионера информатики / П.Отле : Рос. гос. б-ка; Пер. с англ. и фр. Р.С. Гиляревского и др.; Предисл., сост., коммент. Р.С. Гиляревского. – М: ФАИР-ПРЕСС, ПАШКОВ дом. – 2004. – 232 с.
265. Павлова Е.Д. Формы культуры информационного общества: информационная культура как новый вид культуры / Е. Д. Павлова // Обсерватория культуры. – 2008. – № 5. – С. 11-16.
266. Палеха О.Ю. Управління якістю складових туристичних послуг [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Палеха Ольга Юріївна ; ПВНЗ "Європ. ун-т". – Київ, 2011. – 200, [33] арк. : рис., табл.
267. Палеха Ю.І. Бібліотечне фондознавство: навчальний посібник (за заг. редакцією проф. Ю.І. Палехи) / Ю.І. Палеха, І.О. Іванова, Л.О. Черепуха. Ліра-К, 2018. – 208 с.
268. Палеха Ю. І. Влада і культура управління / Ю. І. Палеха // Персонал. – 1997. – № 6. – С. 80 – 85.
269. Палеха Ю. І. Ділова етика : навчально – методичний посібник / Ю. І. Палеха ; Європейський у-тет . – 4-е вид. – К. : Вид-во ЄУФІМБ, 2002. – 180 с.
270. Палеха Ю.І. Документування у дипломатичній діяльності : навч. посібник. – / Ю. І. Палеха, В.В. Пристайко. К.: Ліра- К, 2012. – 382 с.
271. Палеха Ю. І. 3 поправкою на менталітет. Сучасна концепція організаційної культури / Ю. І. Палеха // Персонал . – 1998. – С. 18 – 22.
272. Палеха Ю. І. Іміджологія: навчально – метод. посібник / Ю. І. Палеха ; Європейський у-тет . – К. : Вид-цтво ЄУ , 2005. – 324 с.
273. Палеха Ю.І. Інформаційний бізнес: підручник. / Ю. І. Палеха, Ю.І. Горбань – К. : Ліра-К, 2015. – 492 с.
274. Палеха Ю. І. Ключі до успіху або організаційна та управлінська культури : навч. посібник / Ю. І. Палеха . – 2-ге вид. доп. – К. – Вид-во ЄУ , 2002. – 337 с.
275. Палеха Ю. І. Культура діловодства як механізм документального забезпечення управління / Ю. І. Палеха // Економіка та управління – 2004. – № 3. – С. 87 – 90.

276. Палеха Ю. І. Культура діловодства : навчально – методичний посібник / Ю. І. Палеха; Європейський у-тет . –К . : Вид-цтво ЄУ , 2006. – 193 с.
277. Палеха Ю. І. Менеджмент персоналу: навч. посібник / Ю. І. Палеха. К . : Ліра- К, 2010 р. – 338с.
278. Палеха Ю. І. Культура діловодства. Постановка проблеми та шляхи реалізації / Ю. І. Палеха // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2005. – № 3. – С. 34 – 39.
279. Палеха Ю. І. Культура діловодства в сучасних установах України: становлення, технологія, організація, керування: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.10 / Ю.І. Палеха; Держ. ком. арх. України; Укр. НДІ арх. справи та документознавства. – К., 2005. – 18 с.
280. Палеха Ю. І. Культура управління та підприємництва : навчально – метод. посібник / Ю. І. Палеха, В.А. Кудін . – К .Вид -цтво МАУП, 1998. – 92 с.
281. Палеха. Ю.І. Маркетинг інформаційних продуктів і послуг: навч. посібник / Ю. І. Палеха, О.Ю. Палеха. – К. : Вид-во Ліра -К, 2013. – 480 с.
282. Палеха Ю. І. Методологічні основи культури управління / Ю. І. Палеха // Освіта та управління.– 1998. – № 1. – С. 48 – 52.
283. Палеха Ю. І. Напрями вдосконалення культури управління діловодством / Ю. І. Палеха // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми наука, освіти, практики: матеріали міжнар. наук. – практ. конф., Київ, 17-18 трав. 2005 р. / Держ. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. – К., 2005. – Ч. 1. – С. 21-22.
284. Палеха. Ю.І. Основи науково-дослідної роботи: навч. посібник: / Ю. І. Палеха, Н.О. Леміш. – К. : Вид-во Ліра – К, 2013. – 336 с.
285. Палеха Ю. І. Организация современной деловой коммуникации: навч. – методичний посібник / Ю. І. Палеха. – К. : Вид -цтво МАУП, 1995. – 152 с.
286. Палеха Ю. І. Проблеми інформатизації документообігу / Ю. І. Палеха // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми наука, освіти, практики: матеріали міжнар. наук.- практ. конф., Київ, 25-26 трав. 2004 р. / Держ. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. – К., 2004. – С. 32-34.
287. Палеха Ю.І. Роль документально-інформаційних комунікацій у розвитку суспільства / Ю.І. Палеха, Мурейко Н. В. // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2014 – № 4 – С. 79-86.
288. Палеха Ю.І. Стандартизація в документально-інформаційній, бібліотечній та архівній справі: навч. посібник (за заг. редакцією проф. Ю.І. Палехи) / Ю.І. Палеха, І.В. Смолівик, М.В. Геращенко, Ліра-К, 2018. – 220 с.

289. Пантюхова, Т.В. Читательская культура в обществе коммуникаций / Т. В. Пантюхова // Библиотекосведение. – 2008. – № 3. – С. 61-64.
290. Пархоменко О. В. Інформаційно-знанняве суспільство: проблеми, особливості [Текст] / О. В. Пархоменко // Науково-технічна інформація. – 2010. – № 1. – С. 3-6.
291. Пашкова, В. В. Нові проекти: інформаційна грамотність, електронні бібліотеки, розвиток книжкових колекцій / В.В. Пашкова // Бібліотеч. планета. – 2006. – № 2. – С. 23.
292. Пецко В.І. Грід-системи та технології хмарних обчислень: методичний посібник до вивчення курсу для студентів спеціальностей 121 "Інженерія програмного забезпечення" та 122 "Комп'ютерні науки та інформаційні технології" / В.І. Пецко, О.В. Міца – К. – 2018 – 60 с.
293. Повідайчик О. С. Формування інформаційної культури майбутнього соціального працівника в процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. С. Повідайчик. – Тернопіль, 2007. – 20 с.
294. Полякова Г.В. Информационная культура в современном обществе: философские аспекты: автореферат дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11.– М., –2015. – 35 с.
295. Пономарьов О. С. Формування професійної культури фахівців у системі завдань педагогіки вищої школи / О. С. Пономарьов // Наукові праці. Миколаїв : МДГУ ім. П. Могили, 2006. –Т. 46. – Вип. 33. Педагогічні науки. – С. 43-47.
296. Попик В. І. Організаційні засади розвитку національного електронного науково-інформаційного простору. Інформатизація і модернізація соціокультурної сфери суспільства: взаємодія і розвиток – Київ, 2013. – С. 24–29.
297. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 2003. – 652 с.
298. Прудникова О.В. Інформаційна культура: концептуальні засади та світоглядний сенс : монографія / О. В. Прудникова. – Х. : Право, 2015. – 352 с.
299. Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання: наказ Міністерства юстиції України від 11 листопада 2014 року № 1886/5.
300. Про затвердження Порядку роботи з електронними документами через систему електронної взаємодії органів виконавчої влади з використанням електронного цифрового підпису: Наказ Міністерства юстиції України від 01.11.2012 № 1600/5.

301. Ракитов А.И. Цивилизация, культура, технология и рынок / А.И. Ракитов // Вопросы философии. – 1992. – № 5. – С. 3-23.
302. Рерих Н.К. Обитель света / Н.К. Рерих – М., 1992. – С.124.
303. Свергунова, Н.М. Формирование информационной культуры будущих специалистов / Н.М. Свергунова // Новая библиотека. – 2005. – № 10. – С. 22-23.
304. Семеновкер Б.А. Информационная культура: от папируса до компактных оптических дисков // Библиография. – 1994. – № 1. – С. 12.
305. Семенюк Э.П. Информатизация общества, культура личности / Э. П. Семенюк // НТИ. Сер. 1. – 1993. – № 1. – С. 1-7.
306. Семенюк Э.П. Информационная культура общества и прогресс информатики / Э.П. Семенюк // НТИ. Сер. 1. Организация и методика информационной работы – 1994. – № 7. – С. 3-37.
307. Сілкова Г. В. Інформаційно-аналітичні дослідження як особливий аспект інформаційної діяльності / Г. В. Сілкова // Українська культура: минуле, сучасне та шляхи розвитку: міжвуз. зб. наук. пр. – Рівне, 1997. – 188–193 с.
308. Скворцов Л. В. Информационная культура и цельное знание: Избранные труды. – М.: ИНИОН РАН, 2001. – С. 288.
309. Слющинський Б.В. Вплив культури суспільства на інформаційну культуру / Б.В. Слющинський // Вісник Маріупольського державного університету серія: філософія, культурологія, соціологія, –2016, вип. 11. – С.146-155.
310. Смирнова И.А. Корпоративная культура организации. Психолого-акмеологические основы формирования и развития / И.А. Смирнова // КДУ – Москва, 2013. – 194 с.
311. Соляник А. А. Документні потоки та масиви: навч. посіб. / Харк. держ. акад. культури. – Х., 2000. – 112 с.
312. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. / П. Сорокин – М., 1992. – С. 191.
313. Соснина Т. Н. Словарь: трактовка понятия "Информация". / Т.Н. Соснина, П. Н. Гончуков – 1997. – С.48.
314. Соснін О.В. Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України : монографія / О.В. Соснін. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. – 572 с.
315. Степанов В. Ю. Інформаційна культура сучасного інформаційного суспільства / В. Ю. Степанов // Вісн. харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 27. – С. 91– 97.
316. Столяров Ю. Н. Документный ресурс: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / рецензент Н. Н. Кушнарченко. – М.: Либерия, 2001. – 152 с.

317. Столяров Ю. Н. Соотношения книги с другими видами документов : [текст] / Ю. Н. Столяров // Книга. Исследования и материалы. – М., 1989. – Сб. №58. – С. 43-44.
318. Сукиасян, Э.Р. Классификационное мышление как компонент информационной культуры личности / Э. Р. Сукиасян // Науч. и техн. б-ки. – 2007. – № 10. – С. 35-40.
319. Суминова Т. Н. Информационная культура как фактор развития общества / Т.Н. Смирнова. – http://www.evarnssia.ru/npload/doklad/tezis_10_22.doc.
320. Суханов А. П. Информация и прогресс / А. П. Суханов; отв. ред. А. Л. Симанов; АН СССР, Сиб. отделение Новосибирск: Наука: Сиб. отделение, 1988. – 190 с.
321. Том Питерс, Роберт Уотерман Мл. В поисках совершенства. Уроки самых успешных компаний Америки = In Search of Excellence: Lessons from America's Best Run Companies. – М.: «Вильямс», 2005. – 560 с. – (Библиотека Strategica). – ISBN 5-8459-0738-7.
322. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер ; пер. с англ. К. Ю. Бурмистрова и др. – М. : АСТ, 2004. – 795 с.
323. Тоффлер Е. Раса, власть и культура / Е. Тоффлер ; пер. Н. Л. Поляковой // Новая технократическая волна на Западе : сб. ст. : пер. / сост. и вступ. ст. П. С. Гуревича. – М. : Прогресс, 1986. – С. 276–288.
324. Трач Ю.В. Нові інформаційні технології та інформаційна культура у глобалізованому світі. – Культура України. – 2016 – Вип.52. – С.112-117.
325. Тюрменко І.І. Культурологія: теорія та історія культури. Видання 2-ге, перероб. та доп.: навч.посібник / І.І. Тюрменко Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 368 с
326. Урсул А.Д. Политика устойчивого развития и государственно-правовой процес/А.Д. Урсул, С.Н. Бабурин. – М.: Инфра-М, 2010 – 560 с.
327. Філіпова Л. Я. Значення інтернет-комунікацій для документально-комунікаційної системи суспільства / Л. Я. Філіпова // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали Міжна. наук. конф., 18–19 лип. 2010 р. / відп. В. М. Шейко. – Х., 2010. – С. 295.
328. Фінагіна О. В. Розвиток інформаційних систем в інформаційному суспільстві / О. В. Фінагіна, К. В. Харіна // Економічний простір. – 2008. – № 17. – С. 109–116.
329. Флиер А.Я. Очерки теории исторической динамики культуры. Монография / А.Я. Флиер – М.: Согласие, 2015 – 528 с.
330. Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях: учеб. пособие. / Н. И. Гендина [и др.]. – 2 е изд., перераб. – М. : Шк. б-ка, 2003. – 296 с.

331. Формування інформаційної культури учнів загальноосвітніх навчальних закладів : наук.-метод. рек. / [АПН України. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд. А. І. Рубан]. – К., 2005. – 117 с.
332. Фрэнк Уэбстер. Теории информационного общества. Пер. с англ. п/р Е. Л. Вартановой. М.: «Аспект пресс», 2004. – 400 с. (Frank Webster. Theories of the Information Society. Second edition. London and New York, Routledge, 2002).
333. Хангельдиева И. Г. О понятии «информационная культура» // Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее: Междунар. науч. конф., Краснодар – Новороссийск, 23-25 сент. 1993 г.: Тезисов. докл. – Краснодар 1993. – С. 2-6.
334. Хімчук, О. Формування інформаційної культури учнів у бібліотеці шкіл нового типу / О. Хімчук // Шкіл. б-ка. – 2005. – № 3. – С. 21-22.
335. Хмельницький, О. О. Інформаційна культура: підготовка кадрів до інформаційної роботи : навч. посіб. / О.О. Хмельницький. – К. : КНТ, 2007. – 200 с. – Бібліогр.: с. 177-197.
336. Хорина Г. П. Глобализм как идеология / Г.П. Хорина // Знание. Понимание. Умение. – 2005. – № 1. – С. 71-78.
337. Цимбалюк В. С. Мас-медіа в інформаційному суспільстві [Текст] / В. С. Цимбалюк. // Інформація і право. – 2011. – № 1. – С. 30-33.
338. Цимбалюк В. С. Інформаційна культура : навч. посіб. / В. С. Цимбалюк, Ю.В. Яцишин, Н. Б. Новицька, Р. А. Калюжний, М. Я. Швець; Держ. податк. адмін. України, Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2007. – 254 с.
339. Чачко А.С. Информационная культура личности в системе представлений об интеллектуальной свободе // Информационная культура личности: вчера, сегодня, завтра : междунар. науч. конф. – Краснодар, 1996. – С. 114 -117.
340. Чередник Л. А. Інформаційна культура як складник загальної культури особистості / Л.А. Чередник. // Матеріали ІХ Міжнародної конференції інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології ХХІ століття Одеса, 8-9 вересня 2016 року. – С. 364- 370.
341. Чічановський А. А. Інформаційні процеси в структурі світових комунікаційних систем / А. А. Чічановський, О. Г. Старіш. – 2010. – К. : Грамота. – С. 568.
342. Чмут Т.К. Етика ділового спілкування / Т.К.Чмут, Г.Л.Чайка // Навчальний посібник – 3-те вид., стер. –К.: Вікар, 2003. – С. 140-148.
343. Шаповал О.Ф. Формування інформаційного потенціалу підприємства / О.Ф. Шаповал // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2013. – Вип. 181(4). – С. 347–350.

344. Швецова-Водка Г. М. Типологія документа: навч. посіб. для студ. ін-тів культури / Рівн. держ. ін-т культури. – К.: Кн. палата, 2010 – 234 с.
345. Шевченко О. В. Розвиток торговельної документації в Україні: документознавчий аспект : монографія / О. В. Шевченко. – Полтава : Копі-центр, 2016. – 319 с.
346. Шейн Э.Х. Организационная культура и лидерство Пер. с англ. под ред. В. А. Спивака. – СПб: Питер, 2002. – 336 с: ил. – (Серия «Теория и практика менеджмента»). Григорій
347. Шпенглер О. Закат Европы.– Т.1./ О. Шпенглер – М., – 1993. – 345 с.
348. Щербина В.Н. Образи інформаційного суспільства: соціологічний вимір / В.Н. Щербина. – К. : ТОВ “Агенство Україна”, 2005. – 248 с.
349. Щербина В. Информационное общество в контексте коммуитарно-либертарной альтернативы: понятийный аспект / В. Щербина // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2004. – №4. – С. 158–171.
350. Юсупова, Г. Н. Приоритеты и социальная значимость формирования информационной культуры студентов различных специальностей / Г. Н. Юсупова // Науч. и технические библиотеки. – 2010. – № 3. – С. 33–38. – Библиогр. с. 37–38.
351. Янг.К. Диагноз «Интернет-зависимость» Интернет-издание Мир –2000– №2 – С.24–29.
352. Davenport, T. H. (1994). Saving IT's Soul: Human-Centered Information Management. Harvard Business Review, 72(2), 119–131
353. Daniel Bell. The Coming of Post' Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. Harmondsworth: Penguin, Peregrine, 1973
354. Druker Peter F. Praktyka zarządzania.– Kraków, 1994.– 432 s.
355. Coodman Norman. Wstęp do socjologii.– Poznań, 1997.– 339 s.
356. Criffin W.Ricky. Podstawy zarządzania organizacjami.– Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1998.– 827 s.
357. Flowers L. Information Technology Use and Cognitive Outcomes in the First Year of College / Flowers L., Pascarella E. T., Pierson C. T. // The journal of higher education. – Columbus, 2000. – V. 71. – № 6. – P. 637–667.
358. Grossman, G. and E. Helpman (2005), «Outsourcing in a global economy», Review of Economic Studies 72: 135–159.
359. Herbart C. Kelman. Compliance, Identification and Internalization: Three Processes of Attitude Change. Journal of Conflict Resolution.– March, 1958, pp. 51–60.
360. Herminia Ibarra and Steven B. Andrews. Power, Social Influence, and Sense Making: Effects of Network Centrality and Proximity on Employee Perceptions.– Administrative Science Quarterly.– June 1993.– P. 277.
361. Hofstede G. Cultures and Organization.– London: Harper Collins Business, 1994.– P.218

362. Hofstede G. Cultural Constraints in Management Theories.– Academy of Management Executive.– 1993, vol.7.
363. Jay W. Jackson. Realistic Group Conflict Theory: A Review and Evaluation of the Theoretical and Empirical Literature, The Psychological Record, Summer 1993, p. 397.
364. Jeanne M. Brett, Stephen B. Goldberg and William L. Ury, Designing Systems for Resolving Disputes in Organizations, American Psychologist, 1990, pp. 162–190.
365. Jeffrey Pfeffer, Managing with Power, Harvard Business School Press, Boston, 1992, p. 30.
366. John B. Miner. Organizational Behavior. Randow House.– New York, 1988.– P. 84.
367. Laszlo Z. Karvalics. Information Society – what is it exactly? (The meaning, history and conceptual framework of an expression). Coursebook of Project NETIS – Leonardo da Vinci. European Commission. Budapest, March-May 2007.
368. Laszlo Z. Karvalics. How to defend the original, multicriteria theories of Information Society? 3rd ICTs and Society Meeting; Paper Session – Theorizing the Internet; Paper 3. (Publication in «tripleC – Cognition, Communication and Co-operation», v.8, No2, 2010 / www.triple-c.at).
369. Margerison C. Conversation Control for Managers.– Mercury Books Division. W.H.Allen and Co, 1987.
370. Mark R. Leary and Robin M. Lowalski. Impression Management: A literature Review and Two-Component Model. Psychological Bulletin, vol. 107, no. 1, 1990.– P.34.
371. Mark U. Porat. The Information Economy. Nine volumes. Office of Telecommunication, US Department of Commerce. Washington, 1977.
372. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society / Yoneji Masuda. – Washington D. C. : World Future Society, 1980. – 218 p.
373. Measuring the Information Society: The ICT Development Index. International Telecommunication Union. 2009. c. 108. ISBN 9261128319.
374. Parsons T. Social system and the evolution of action theory.– N.Y.– L., 1977.– P. 112.
375. Prudnikova O. V. Information as category of informative culture: to conceptualization of category / O. V. Prudnikova // Nauka i studia. – 2014. – №5 (115). – P. 5–12.
376. Porat Mark U. The Information Economy. Nine volumes. Office of Telecommunication, US Department of Commerce. Washington, 1977.
377. Raymond A. Katzell and Donna E. Thompson. Work Motivation, American Psychologist.– February.– 1990.– 146 p.
378. Robinson David. Etykietka w biznesie.– Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, 1996.– 116 s.

379. Rossiter A. Zarządzanie zasobami ludzkimi w małym przedsiębiorstwie.– Warszawa: ACDI, 2000. – 372 s.
380. Richard L. Daft, Organization Theory and Design, West, St. Paul, Minn., 1983, pp. 424–425.
381. Robert A. Giacalone, Image Control. The Strategies of Impression Management, Rersonnel, May 1989, p. 56.
382. Sathe V. Cultura and Related Comporate Realities.– Richard. D.Yrvin., 1985.
383. Schawrtz H., Davis S. Matching Corporate Culture and Buziness Strategy. «Organizational Dynamics». Summer, 1981.
384. Scott W.E. Zachowanie człowieka w organizacji.– Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.– T2, 1983.– 518 s.
385. Stoner James A.F., Freeman R.Edward, Gilbert Daniel R. Kierowanie.– Warszawa, 1997.– 656 s.
386. Sim B. Sitkin and Robert I. Bies. Social Accounts in Conflict Situations: Using Explanations to Manage Conflict: Human Relations.– March.– 1993.– 370 p.
387. Sheldon S. Zalking and Timomthy W. Costello Perception: Some Recent Research and Implications for Admistration. Administrative Science Quarterly. 1962.– P. 229.
388. Spenser A. Rathus, Psychology, 4th ed., Holt, Rinehart and Winston, Fort Worth, Tex., 1990, 437 p.
389. Taylor F. Scientific management – N.Y., 1947.
390. Torrington D. Face to Face in Management. Prentice Hall. International Inc.–L., 1982.
391. Trompenaars Fons, Hampden-Turner Charles. Riding the Waves of Culture.– London: Nicholas Brealey Publishing, 1997.
392. Waterman I. The Renewal Factor, Bantan Press.– L., 1988.– P. 183.

Навчальне видання

Ю.І. Палеха, О.Ю. Палеха, Ю.І. Горбань

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА

Навчальний посібник

Керівник видавничого проекту *В. І. Зарицький*
Комп'ютерний дизайн *О. П. Щербина*
Редактор *Н.П. Манойло*

Підписано до друку 28.09.2020. Формат 60х84 1/16.
Ум. друк. арк. 23,25. Обл.-вид. арк. 20,62.
Тираж 300 прим.

Видавець і виготовлювач: ТОВ «Видавництво «Ліра-К»,
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3981 від 15.02.2011.
03142, м. Київ, вул. В. Стуса, 22/1.
тел./факс (044) 247-93-37; (050) 462-95-48
Сайт: lira-k.com.ua, редакція: zv_lira@ukr.net